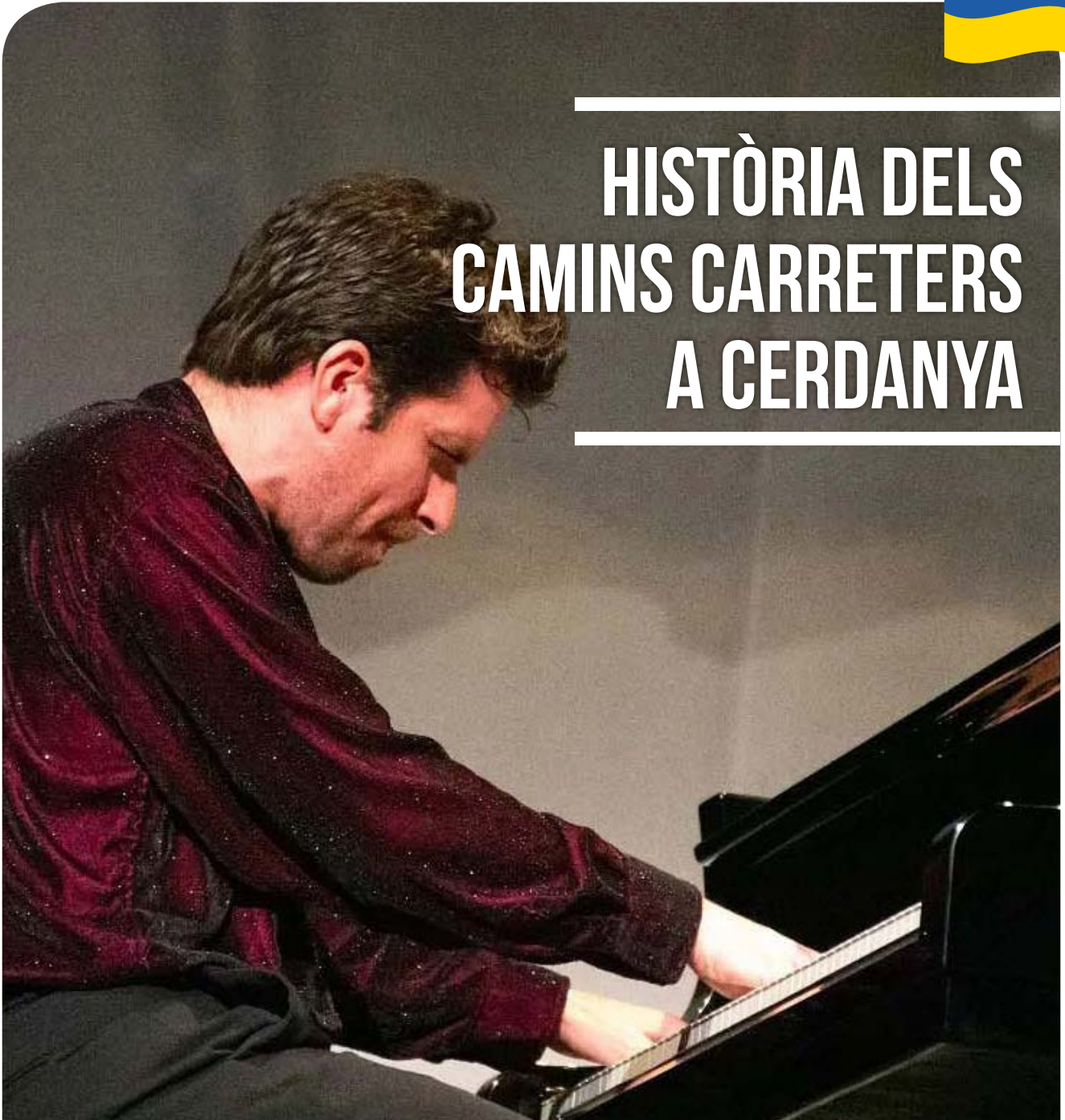

HISTÒRIA DELS CAMINS CARRETERS A Cerdanya

MARCO MEZQUIDA AL CASINO CERETÀ, PUIGCERDÀ.

Grup de Recerca
de Cerdanya

Diputació de Girona

ÍNDEX

- PÀG. 04** Diàlegs de campanar sota el Canigó. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 06** No només gentrificació. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 08** Poesia: Joan Salvat Papasseit
- PÀG. 09** SENSE PARAULES. Obra escolar. Guillem Sendred
- PÀG. 11** El pressupost extraordinari de cultura de 1908: un projecte d'educació modern. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 12** RELATS DE MEMÒRIA. La gran campanya de la P com a protesta (1959). Guillem Sendred
- PÀG. 17** Còmic: El matalàs dels llibres. Guillem Sendred / Lluís Sala
- PÀG. 18** La *Revista de Catalunya* fa 100 anys. Josep M. Roig Rosich
- PÀG. 23** Taüll, 900è aniversari. Montserrat Pagès i Paretas
- PÀG. 31** Avui es parla d'Albert Jané. Joaquim Carbó
- PÀG. 33** L'empresa impossible. Raül Garrigasait
- PÀG. 35** Any Guimerà. Als 100 anys de la seva mort. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 42** El Mil·lenari de Montserrat. Enigmes, hipòtesis i certes. Josep Maria Salrach i Marès
- PÀG. 48** La central solar de Llo, el potencial de l'energia solar per concentració a la Cerdanya. David Molina
- PÀG. 60** 100 anys de l'arribada del tren a Puigcerdà. Xavier Oller
- PÀG. 74** De la Cerdanya a Ladakh. Manel Figuera
- PÀG. 89** Dafnis i Cloe. Joan Ganyet i Solé
- PÀG. 90** La guerra de Gaza i la Intel·ligència artificial. Joan Ganyet i Solé
- PÀG. 91** Un episodi de la Segona Guerra Mundial al Pirineu. Carles Gascón Chopo
- PÀG. 95** Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o en part a la Cerdanya... *Operación silencio*. Martí Solé i Irla
- PÀG. 101** La gallina i la guineu: una faula muda. Guillem Sendred
- PÀG. 102** Quaranta anys fent *El Temps*. Manuel Lillo
- PÀG. 104** Un Nobel de ficció. Rafael Vallbona
- PÀG. 106** Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya. *Temps de fronteres* de Bernat Romaní. Joan Peitx
- PÀG. 107** EL BAGUL DE LA GUERRA CIVIL. La Guerra Civil a la Cerdanya: una opinió. Joan Peitx
- PÀG. 114** Què li passa a la Festa de l'Estany? Enric Quílez i Castro
- PÀG. 116** Inseguretats o percepció. Alfons Mills
- PÀG. 118** Explicar Montellà a qui el vulgui conèixer. Guillem Lluch
- PÀG. 123** Reciclem, o què? Aleix Besolí
- PÀG. 124** Estudi sobre *El parlar de Cerdanya*. *Gramàtica, diccionari cerdà, dites populars*. Marc Puerta García
- PÀG. 127** Les Jornades d'investigació artística en música dels Pirineus (JIAM Pirineus): un projecte únic i descentralitzador entorn de la recerca i la pràctica artística. Laia Martín Hernández
- PÀG. 133** Creació de la Persona del Músic Acadèmic: exploració d'identitats autèntiques i alternatives en la interpretació al piano. Neringa Valuntonytè
- PÀG. 145** Lliurament dels premis GRC-Vila de Puigcerdà. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 147** Entrevista a l'Arnau Obiols. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 149** Entrevista a l'Aleix Besolí. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 153** Entrevista al Biel Balcells. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 155** Conversa amb el Santi Sirvent. Enric Quílez i Castro

DOSSIER: HISTÒRIA DELS CAMINS CARRETERS A Cerdanya. (COORDINAT PER JAUME FONT GAROLERA)

- PÀG. 159** Pel Pirineu. Joaquim Nadal
- PÀG. 160** Vies de terra i camins carreters per la Cerdanya. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 162** Camins i carreteres dels Pirineus. La clau de volta cerdana. Jaume Font Garolera
- PÀG. 177** Índexs d'autors (Querol núm. 15 a 35). Blanca Orús

EDITORIAL

En el número 36 de la revista Querol, trobareu, com sempre, una gran varietat d'articles. Des d'articles que ens parlen d'altres temps, com el dels relats de memòria, passant per articles d'opinió, reflexions sobre un possible Premi Nobel de Literatura català, un que ens parla del mil·lenari de Montserrat, les reflexions del Joan Ganyet i moltes altres coses més.

També hi trobareu un interessant article sobre la central solar de Llo i dos sobre les Jornades d'Investigació Artística dels Pirineus.

Inaugurem una nova secció: El bagul de la Guerra Civil, on anirem presentant articles sobre aquesta temàtica relacionats amb la nostra comarca, després del gran interès aixecat per la publicació del monogràfic (número 34) sobre la Guerra Civil a Cerdanya.

Els articles d'opinió resten agrupats a partir d'ara en la secció "L'opinió" i obrim una altra nova secció: "Converses amb", on publicarem entrevistes amb persones destacades del món cerdà i pirinenc.

Finalment, el dossier, coordinat pel professor Jaume Font Garolera, que tracta en aquest número de la història dels camins carreters de Cerdanya.

No volem deixar fora l'índex per autors dels números que van des del 15 al 35, elaborat per la Blanca Orús.

Esperem que sigui del vostre gust.

CONSELL DE REDACCIÓ

Alfred Pérez-Bastardas, Coordinador
 Enric Quílez
 Núria Casamitjana
 Joan Peitx
 Marc Pont
 Xavier Gil
 Maria Martínez

—
 ISSN 2696-2373

AGRAÏMENTS

Director: Enric Quílez i Castro
 Coordinador General: Alfred Pérez-Bastardas
 Correcció ortogràfica: Enric Quílez i Castro
 Maquetació: Anna Solans. www.creativadisseny.cat
 Internet: Gael Piguillem i Boladeras

Querol REVISTA
 CULTURAL
 DE CERDANYA

Grup de Recerca
 de **Cerdanya**

Diàlegs de campanar sota el Canigó

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Aprofitant que el 2025 es commemoren els 180 anys del naixement de mossèn Cinto Verdaguer, ens plau parlar de Verdaguer com el gran comunicador de la Pàtria, del Pirineu i del seu sentit com a plenitud nacional.

Ara que no sembla pas temps de diàlegs, **cal fixar-nos de nou en aquells que portaren quasi al sublim un diàleg transcendent i patriòtic.** Em refereixo al que el gran escriptor i poeta **Jacint Verdaguer** va propiciar dins de la seva imaginació, quan tot acabant el poema elegíac Canigó, va fer realitat literària el diàleg històric entre els dos campanars canigonencs, que simbolitzaven també la força d'una tragèdia nacional, mentre que gràcies a la reacció literària i patriòtica a través de la Renaixença catalana i del modernisme cultural, es van canviar la melancolia per una força d'interessos que va desbordar al mateix Verdaguer. I això que els versos del

diàleg entre campanars van ser els primers del poemari Canigó. I la raó va caure de cara al poble que va propiciar amb el bisbe de Perpinyà **Juli Carsalade du Punt**, i el de Vic **Josep Morgades**, que van endegar unes **grans campanyes de reconstrucció dels monestirs de Cuixà, de Sant Martí i de Ripoll**, protegits per la simbologia del Canigó de 2.784 metres d'altitud, com a elements d'una recuperació nacional catalana. El poema *Los dos Campanars* és, sens dubte, un dels millors versos de la producció verdagueriana, escrit probablement en una data anterior a 1886, un cop va anar i va pujar al monestir per l'estiu de 1879 i de les que més impacten, perquè tenen prou força narrativa i històrica a la vegada per comprendre que ara també la podem llegir com a força nacional catalana destinada a sublimar les nostres ànsies de llibertat de Catalunya, i així Verdaguer escrivia:

*Doncs, què us heu fet, superbes abadies,
Marcèvol, Serrabona i Sant Miquel,
I tu, decrepit Sant Martí, que omplis
Aqueixes valls de salms i melodies
La terra d'àngels i de sants lo cel?*

I enumera els monjos més coneguts, més emblemàtics que deixaren rastre històric, com Urseol, dux de Venècia, Garí o Romuald, per deixar clar que les runes són la realitat més evident i perpètua de l'abadia:

*Dels romànics altars no en queda rastre,
Del claustre bizantí no en queda res,
Caigueren les imatges d'alabastre
I s'apagà sa llàntia, com un astre
Que en Canigó no s'encendrà mai més
Com dos gegants d'una legió sagrada
Sols encara hi ha drets dos campanars:
Són los monjos darrers de l'encontrada
Que ans de partir, per última vegada,
Contemplen l'enderroc de sos altars.*

El diàleg és molt emblemàtic, quan són els sons de les campanes que parlen entre elles, a distància d'abadia a abadia, de campanar a campanar, o si voleu d'història a història.

*Una nit fosca al seu germà parlava
Lo de Cuixà: —Doncs, que has perdut la veu?
Alguna hora a ton cant mes desvetllava
I ma veu a la teva entrelligava
Cada matí per beneir a Déu.*

La resposta no es feia esperar i amb fermesa, i amb ganes de recuperar el perdut, glossa definitivament un paisatge patrimonial ensorrat, desfet.

Verdaguer empenia els viatges cap al Pirineu amb els estris que tenia, que eren un paraigua, una capa, una maleta i una llibreta. En aquesta llibreta hi anotava tot el que veia, el que li explicaven i el que podria ser d'utilitat. S'ha dit que *Los dos campanars* va ser l'epíleg de Canigó, escrit ara farà uns cent quaranta anys, era una llegenda pirinenca del temps de la reconquesta. Era la cinquena vegada que Verdaguer pujava al Canigó (després va anar a l'Aneto,

les Maleïdes, Pica d'Estats) i el 1885 va acompanyar l'expedició a Madrid per entregar el Memorial de Greuges a la monarquia espanyola, a l'Estat. Verdaguer sembla pessimista i entregat a la defallença:

*Campanes ja no tinc —li responia
Lo ferreny campanar de Sant Martí—
Oh! Qui pogués tornar-me-les un dia!
Per tocar a morts pels monjos les voldria
Per tocar a morts pels monjos i per mi.
I de Cuixà estant li contesten:
—Caurem plegats— lo de Cuixà contesta—
jo altre cloquer tenia al meu costat
rival dels puigs, alçava l'ample testa
i amb sa sonora veu, dolça o feresta
estrafeia el clatrí o la tempesta.*

Els fets eren contundents i Verdaguer no perdona pas, i deixa clar que els campanars de les grans abadies només tenen un destí:

*Vaig a jaure'm també; d'eixes altures
Tu baixaràs a reposar amb mi
I ai! Qui llaure les nostres sepultures
No sabrà dir a les edats futures
On foren Sant Miquel i Sant Martí—.*

Diàlegs de campanars, potser de sords, mentre que Verdaguer aixeca el cap i veu com un campanar més la mola del Canigó...

Aixís un vespre els dos cloquers parlaven;

Mentre eixia el triomf del Canigó, que serà un dels cims més emblemàtics del catalanisme polític. Per això conclou Verdaguer que:

*Lo que un segle bastí l'altre ho aterra,
mes resta sempre el monument de Déu;
i la tempesta, el torb, l'odi i la guerra
al Canigó no el tiraran a terra,
no esbrancaran l'altívol Pirineu.*

No només gentrificació

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Foto: Francesc Esteban.

Darrerament, a la Cerdanya es parla molt de gentrificació, que és el fenomen segons el qual una classe privilegiada amb molts diners desplaça a una altra d'autòctona amb recursos més modestos. Això es nota, sobretot, en l'habitatge.

A Cerdanya, fa temps que patim un problema endèmic i greu de manca d'habitatge. S'ha atribuït, sobretot, a la proliferació descontrolada de segones residències, però crec que hem de posar la lupa i veure que, com a mínim, hi ha tres factors addicionals que contribueixen a la manca d'habitatge.

Primer, els pisos turístics. Molta gent que té un habitatge buit, generalment, una segona residència o un pis que va comprar com a inversió o que va heretar, el lloga de temporada als turistes o el posa a disposició de plataformes com Airbnb o d'altres similars.

Aquests habitatges desapareixen del mercat de lloguer diguem-ne "normal", ja que es lloguen per dies, setmanes, mesos o temporades, però no es responen als típics lloguers de tot l'any, per a gent que hi viu o treballa a la Cerdanya. A més a més, es desgasten menys i el llogater rep tota la retribució al

començament del lloguer, per la qual cosa, la morositat és gairebé inexistent.

En segon lloc, tenim una reducció del nombre d'habitatges deguda a la immigració. Els immigrants en algun lloc han de viure. No tots són okupes i, per tant, tenint en compte que els darrers anys hem patit un seguit d'onades d'immigrants força nombroses, és normal que el nombre d'habitatges disponibles hagi disminuït.

En tercer lloc, s'ha posat de moda per a moltes empreses, especular amb l'habitatge a Cerdanya. Si abans eren, sobretot, particulars amb diners els que ho feien, ara ho fan moltes empreses, no necessàriament fons d'inversió, els quals compren habitatges caríssims i els revenen al cap de poc temps a un preu major. Això explica la bombolla de construcció que viu la Cerdanya, mentre que la resta del país té índexs molt més baixos o fins i tot negatius.

Gosaria suggerir, fins i tot, un quart factor, que sempre ha sigut i que crec que les lleis de restricció de preus està empitjorant, que és la retirada voluntària d'habitatges llogables del mercat per por de no poder obtenir prou beneficis o per les restriccions,

en alguns casos excessives, que imposa la llei, que poden ser necessàries en segons quins casos, però que no beneficien gens als propietaris.

També tenim un parc d'habitatges, especialment al centre històric de les poblacions més grans de la comarca, com és el cas de Puigcerdà o de Bellver, envellit, poc salubre, alguns sense cèl·lula d'habitabilitat, que es beneficien, molts cops, dels baixos impostos de l'IBI, com és el cas de Puigcerdà, que al centre històric, són misèrrims. Aquests habitatges no surten al mercat perquè es troben en condicions d'habitabilitat molt dolentes o estan directament okupats.

En fi, que no tot és una qüestió de gentrificació per segones residències. De fet, trobo que aquest factor aviat esdevindrà minoritari o molt menys important, mentre que els altres aniran creixent.

Això fa que el problema tingui una major complexitat i requereixi solucions més complicades on hi intervinguin diverses administracions (local, provincial, catalana i espanyola), que són les que tenen competències en aquests temes i poden aportar solucions mínimament viables.

Calen pisos de protecció oficial, especialment per al lloguer, que es facin servir realment per la gent que els necessiten i que no es relloguin com a segones residències encobertes; cal posar l'IBI al preu que correspon, perquè tothom pagui allò que li pertoca; cal oferir ajuts per restaurar els pisos malmesos, tant els interiors com les façanes; cal lluitar contra l'okupació il·legal; cal controlar les cèl·lules d'habitabilitat i cal establir algun tipus de moratòria o prohibició per construir cases no destinades a l'habitatge, sinó a l'especulació.

Els primers que han de reaccionar són els ajuntaments, que sovint viuen de les llicències d'obres. Aquesta no ha de ser la font de finançament dels municipis. I els habitants i votants d'aquests municipis els ho han de fer saber.

I les altres administracions tampoc poden posar el cap sota l'ala i fer veure que això ho regularà el mercat tot sol, perquè el mercat està totalment desregulat i descontrolat i cal fer-hi alguna cosa ben aviat si no volem que un problema seriós es converteixi en una veritable catàstrofe.

JOAN SALVAT PAPASSEIT (1894-1924)

DONA'M LA MÀ

Dona'm la mà que anirem per la riba
ben a la vora del mar
    bategant,
tindrem la mida de totes les coses
només en dir-nos que ens seguim amant.

Les barques llunyes i les de la sorra
prendran un aire fidel i discret,
no ens miraran;
    miraran noves rutes
amb l'esguard lent del copsador distret.

Dona'm la mà i arrecera la galta
sobre el meu pit, i no temis ningú.
I les palmeres ens donaran ombra.
I les gavines sota el sol que lluu

ens portaran la salabor que amara,
a l'amor, tota cosa prop del mar:
i jo, aleshores, besaré ta galta;
i la besada ens durà el joc d'amar.

Dona'm la mà que anirem per la riba
ben a la vora del mar
    bategant;
tindrem la mida de totes les coses
només en dir-nos que ens seguim amant.

PAISATGE

Ara a les nits al Pirineu
sembla nevar de tanta lluna
-és cert que als pics hi ha encara neu
i és cert també que ho fa la pruna
tota florida que ara es veu.

Sembla quieta i va brunzent
tota empolvada de fortuna,
mira's a l'aigua d'un torrent
i es veu ben blanca
    però és bruna
que els roquissers senten turment.

Diu la granota el seu cant ronc
-cant a la molsa i a la runa-
i sembla un home cada tronc,
fidels soldats que té la lluna:
soldats que amaga el núvol bronc.

Cada filera és un camí,
llances esteses una a una;
si el núvol bronc passa per 'quí
cada filera pren tot d'una
l'aire d'emprendre un nou destí.

PERQUÈ HAS VINGUT

Perquè has vingut han florit els lilàs
i han dit llur joia
    envejosa
    a les roses:
mireu la noia que us guanya l'esclat,
bella i pubilla, i és bruna de rostre.
De tant que és jove enamora el seu pas
-qui no la sap quan la veu s'enamora.
Perquè has vingut jo ara torno a estimar:
diré el teu nom
    i el cantarà l'alosa.

SENSE PARAULES

Obra escolar

GUILLEM SENDRED

Com no tenir presents alguns cartells que han fet història al llarg dels anys en temes tan importants com el que aquests dos exemplars ens indiquen prou bé? *Obra escolar* és el símptoma que la política d'ensenyament hi és present en una entitat com són les Caixes. Qui pot deixar de pensar que una de les actuacions d'una institució popular ha de ser la política escolar, l'ajut a escoles, a polítiques d'intercanvi entre mestres, alumnes i institucions d'estalvi i ajut per aquells que es dediquen a ensenyar a educar, a obrir camins, és a dir, en definitiva, a cooperar en l'àmbit de l'Obra escolar, en un grau o l'altre.

Els dos cartells tenen força pedagògica, ajuden a sentir-se agradós en l'àmbit del camp de l'escola; aquest nen de mirada plàcida, de sentiment càlid i d'una mediterraneïtat evocadora, amb dues orenetes que tenen un vol precís, entre un mar blau i un cel clar, que emmarca tres núvols blancs que juguen amb el paisatge, mentre un veler acarona el mar. El

vaiet, amb una samarreta vermella, amb un somriure plàcid i tranquil, té tota la força d'ajuntar escola i estalvi, optimisme i força creadora. El cartell d'aquest nen airós va ser editat, segurament, per la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona, però no n'estem segurs, també ho podria ser per la Caixa de Pensions, molt probablement vers el 1956 i no en sabem l'autoria, perquè no hi ha cap signatura ni signe que ens autoritzi a suposar-ne per qui és fet. Podem dir, tanmateix, que té força creadora i és convincent. Que ens agrada. Que és elegant i evocador. Que és clar!

I tot això ens fa recordar el famós Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908, que l'Ajuntament de Barcelona va aprovar enmig d'una enorme polèmica per instaurar una política educativa amb la construcció de quatre escoles model, que impartirien l'ensenyament en català, que serien mixtes, que religiosament serien neutres i que obririen un servei exemplar nou en les escoles municipals.

Saber llegir, escriure i potser dibuixar i jugar han estat quatre factors importants en la modelació dels infants de Catalunya, que ens ha portat a traspasar fronteres i a pensar i donar-nos a conèixer. En aquests dos cartells, que poden semblar pensats i il·lustrats com del mateix estil, encara que no del mateix il·lustrador, hi trobem, sense paraules, aquests ideals de pedagogia moderna i plena de sentit noucentista com a elements d'una Catalunya renovada, encara que siguin, potser, cartells de després de la guerra (1936-1939), però que creiem que foren pensats i donats en moments diferents, potser vers el 1926, el 1929 o el 1933, o fins i tot el 1954, o 1966.

Algunes Caixes d'estalvi havien organitzat, en diverses èpoques, concursos de cartells per anunciar i donar a conèixer la seva acció social d'estalvi i pensions. Així, el cartell de l'*obra escolar* no sabem per qui fou realitzat, on hi ha una figura d'aire mediterrani amb un mar de fons ben blau, un veler que navega amb les veles esteses, quatre nuvolets i dues orenetes com a símbol de la nostra mediterraneïtat; a més, la

imatge d'un nen d'ulls oberts amb camiseta vermella i el signe de l'estalvi, és a dir, d'una guardiola, és tot el bagatge del cartell. Crida l'atenció enormement el títol amb lletra cursiva molt potent que anuncia l'obra escolar. Podem especular amb l'autoria del cartell, però preferim esperar a saber-ho segur.

L'altre cartell que exposem, publicat per la Caixa de Pensions, creiem del 1926, és obra de l'il·lustrador Carles Kliemand, és d'estil més modern, on hi ha la representació d'un infant ros amb llavis vermells i unes roses a la mà dreta, mentre a l'esquerra porta el que seria una llibreta d'estalvis. De fons, un cel blau amb núvols, representaria el nostre cel. El cartell només té aquesta imatge. La força pictòrica i representativa no sembla d'aquí sinó d'una personalitat europea. De fet, aquest cartell vol difondre les Mutualitats Escolars i Previsió Escolar. Aquest darrer publicat per la Caixa de Pensions. Els cartells són dedicats a la política escolar, i això queda clar. No calen paraules.

El pressupost extraordinari de cultura de 1908: un projecte d'educació modern

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS*

Portada de la memòria del Pressupost Extraordinari de Cultura elaborat per l'Ajuntament de Barcelona l'any 1908. Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona.

Projectat per l'Ajuntament de Barcelona, i gràcies a la reconversió del deute municipal, va destinar prop de tres milions de pessetes de 1908 per fer un projecte modèlic per renovar l'educació i la cultura; és el primer pas institucional per realitzar la renovació pedagògica dins de les noves corrents modernes que a Europa es practicaven. En perspectiva, crec que podem considerar aquell projecte com el primer intent per crear una escola pública catalana amb el suport de la majoria solidària del Consistori, coneguda com a "Solidaritat Municipal", i per l'Esquerra Catalana (republicans catalanistes, regionalistas li-

berals). La Memòria de 118 pàgines la van redactar P. Coromines, J. Pijoan, Ll. de Zulueta, I. de Janer, i potser F. Layret. El Pressupost de Cultura té clarament la influència d'H. Giner de los Rios i de la Institución Libre de Enseñanza, així com de l'Escola de Mestres d'en Bardina i de les primeres escoles modernes catalanes, com també de la Fundació Horaciana d'Ensenyança de Pau Vila, etc. És un text precís amb criteris basats a la nova pedagogia activa, que contenia uns principis educatius moderns, de llibertat, fraternitat i d'igualtat; la pedagogia a aplicar es regia per quatre punts essencials:

Primer, la gratuïtat de l'ensenyança (difícil de promoure per la manca de recursos i la corrupció establerta en l'àmbit educacional estatal), encara que es preveia que les famílies aportessin ajuts econòmics.

Segon, la coeducació, com a mètode d'igualtat entre nens i nenes; els detractors en digueren de seguida Bi-sexual i la condemnaren com a perversa.

Tercer, la neutralitat religiosa, que representava la llibertat de creences, tenint com a fonament una escola declaradament "neutra en matèria religiosa", és a dir aconfessional, tot i que per als alumnes que així ho desitgessin podrien tenir classes setmanals de religió catòlica. Aquí els detractors acusaren de laïcitat el projecte i en feren bandera per derrocar-lo definitivament.

Finalment, s'adoptava la llengua catalana com a major eficàcia pedagògica. Es preveia per als alumnes la llengua materna dels quals fos distinta de la catalana, rebrien en castellà un curs preparatori, i mitjançant exercicis pràctics de llengua catalana, alternant amb aritmètica, cal·ligrafia, dibuix, etc., per poder incorporar-se a l'ensenyament general.

Es construïrien quatre escoles monumentals i als mestres se'ls enviaria a estudiar a l'estranger. En l'aspecte metodològic, s'incorpora l'ensenyament per graus, juntament amb mètodes actius d'educació, formació del caràcter, la voluntat, la intel·ligència, la higiene, treballs manuals, de natura, excursions, gimnàstica, música, ball, visita a museus, colònies escolars, etc. També hi haurà escoles maternals amb jardins d'infància.

Les noves escoles havien de ser construïdes segons les tendències més noves, i serien dotades de biblioteca, camps de jocs, calefacció, dutxes, gimnàs, sala d'actes, menjadors, etc. El Pressupost de Cultura tenia unes *Bases de Constitució de la Institució de Cultura Popular*, on s'estableix el conjunt metodològic i pràctic de tot el nou sistema, especificant els sous del professorat, etc. Era prevista una espècie d'Universitat Popular per a adults.

Era un projecte emmarcat dins la institucionalització cultural de Catalunya, i es proposava atorgar a l'Institut d'Estudis Catalans 500.000 ptes. per ajudar la *Biblioteca Nacional* instal·lada a Barcelona, 250.000 per a l'Escola Industrial (del Treball), 200.000 per a la Junta de Museus de Barcelona, 70.000 a la Jun-

ta Municipal de Ciències Naturals, 5.000 a l'Ateneu Barcelonès per a conferències, i 75.000 a l'Orfeó Català per acabar el Palau de la Música Catalana.

Era la voluntat nacionalitzadora d'aquella Solidaritat Municipal que volia configurar una Catalunya amb independència cultural, com ho expressava Josep Pijoan: "*hem d'enviar xicots a l'estranger(...) pensant en tres coses que per a nosaltres són bàsiques: primer, hem d'estudiar la llengua* ("pròpia i comuna de Catalunya"), *perquè la llengua és la condició de la nostra força; segon, hem d'estudiar la riquesa, perquè hem de ser rics, i una Catalunya pobra no serà mai res; tercer, hem d'estudiar l'educació i l'ensenyament, hem de crear escoles, com el fonament del nostre avenir*".

El Pressupost de Cultura fou aprovat per 26 vots contra 7 (quatre regionalistes: Roca, Sagarra, Nubiola i Pla i Deniel, dos republicans antisolidaris, i l'alcalde Sanllehy).

Però la reacció a favor i en contra que suscità aquell Pressupost de Cultura va centrar la política catalana durant un any. L'Església i tot l'integrisme peninsular i català van fer una "*Solidaritat Catòlica*" en contra el projecte i contra la Base 5a, que era la de la neutralitat religiosa a les escoles, però també en contra de la "bi-sexualitat" a les classes. La campanya la dirigia el cardenal-bisbe de Barcelona S. Casañas, que va publicar dues pastorals duríssimes contra el Pressupost, dient que era l'obra de la maçoneria republicana i acusant el projecte de laïcitat. L'hi donaren suport els rectors de Parròquies de Barcelona, la dreta integrista de la Lliga Regionalista, l'Associació Professional de Mestres (nacionals), societats i entitats catòliques, monàrquiques, tradicionalistes, la Lliga de Defensa Social i també, a títol individual, molts regidors i diputats regionalistes, catedràtics tan coneguts com Permanyer i Ayats, Trías i Giró, Bas i Amigó, Plans i Casals, però també Albó, Soler i March, Ferrer-Vidal, Bertran i Musitú, el Cardenal Vives i Tutó, mossèn Alcover, Puig i Cadafalch, N. Pla i Deniel, Maspons i Anglasesell, Unamuno, etc. Mítings, manifestos i declaracions contra el dret municipal per crear escoles, contra aquella proposta cultural catalanista i popular. I diaris com La Vanguardia, El Correo Catalán, el Diario de Barcelona, El Noticiero Universal. La Lliga Regionalista i Prat de la Riba van estar en contra del Pressupost i, a la vegada, a favor de l'autonomia municipal, quan

Sanllehy va suspendre la Base 5a sobre neutralitat religiosa. Mentre els republicans lerrouxistes el trobaven massa catalanista, els regionalistes creien que era massa avançat.

La campanya a favor del Pressupost va començar pels regidors que l'havien presentat: A. Bastardas deia en un article a La Publicidad: “*se ha sostenido, de mala fe que amb el Pressupost “se creaban escuelas anticatólicas, irreligiosas y ateas”*”; “*Las escuelas proyectadas no serán exclusivamente confesionales, como no deben serlo, pues la escuela ha de estar abierta a todos los ciudadanos*” (...) “*pero tampoco serán exclusivamente laicas, com volien els lerrouxistes i sobre coeducació afegia “educar a la mujer como al hombre”, exige, en rigor que “la mujer se eduque con el hombre”*”. La campanya a favor fou recolzada per ateneus, pels republicans catalanistes, el liberalisme regionalista, l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia, l'Horaciana de Pau Vila, cercles republicans i socialistes, C.N.R., així com els ajuntaments de Girona, Figueres, Blanes, Igualada, Terrassa, Sabadell, València, etc. Les Societats Obres, la Unió Catalanista i, és clar, diputats i senadors republicans, així com Pablo Iglesias, J. Comaposada, Rovira i Virgili, o Joan Maragall i els diaris El Poble Català, La Publicidad, La Campana de Gràcia, El Diluvio, L'Esquella de la Torratxa, i també El Heraldo de Madrid, etc. Barcelona s'havia dividit a favor o en contra del Pressupost; la tolerància, la llibertat de culte i ensenyança, la igualtat de sexes, la restitució de la llengua catalana, eren els signes del Pressupost, injuriat per l'integrisme més fonamentalista de la dreta i de l'Església catalana, encarada a no voler reflexionar davant d'una societat moderna, lliure i culta.

La intransigència històrica va pressionar Sanllehy, que va suspendre la Base 5a del Pressupost sobre neutralitat religiosa, i el Consistori democràtic li presentà una moció de censura (33 vots a 4), i Sanllehy alcalde de R.O. va plegar. La nova situació va encrespar encara més tota l'esquerra catalanista i també els regionalistes, que es van alçar en defensa de l'autonomia municipal. La resposta fou contundent: elegiren un alcalde republicà i catalanista, en la figura d'Albert Bastardas, que fou conegut com *l'Alcalde Popular*. La seva nova política recolzada en la Solidaritat Municipal se'n va dir “Higiene i Cultura”. Però la proposta modernista, que representava

el Pressupost, fou avortada; el republicanisme catalanista, que no va aconseguir l'hegemonia política catalana al llarg d'aquells anys, va perdre també l'oportunitat de començar a exercir una hegemonia cultural modernista, lluny de les concepcions noucentistes que la Lliga va introduir en la cultura catalana i el Pressupost condemnat va seguir el seu tràmit; el febrer de 1909, el govern el va suspendre definitivament. I la Solidaritat Catalana?: en mans del regionalisme, no va defensar el Pressupost i el va deixar que l'anessin escapçant. Després, esclatà la Setmana Tràgica i Torras i Bages dirà que era fruit de la incultura generalitzada. Els sectors més integristes aprofitaran l'estat de xoc de la societat, per inculpar les escoles modernes, laiques, neutrals i coeducacionals de fomentar els desordres. Ferrer i Guàrdia fou afusellat.

Han passat més de cent anys del Pressupost de Cultura, i el debat sobre escoles laiques o neutres, confessionals o no, i coeducacionals, amb el català com a font troncal, i continua com a font de conflicte entre la dreta i l'esquerra, l'Església i els racionalistes, la intransigència i la tolerància. Aquesta és una qüestió fonamental pel desenvolupament cultural i nacional de Catalunya.

**Alfred Pérez-Bastardas
Historiador, de la Societat Catalana d'Estudis Històrics.
Coordinador general de les revistes Querol i Ker.*

BIBLIOGRAFIA:

Pérez-Bastardas, Alfred: Barcelona davant el Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908. Col·lecció Cultura i Societat, núm. 30. Editorial Mediterrània. Barcelona 2003.

Alfred Pérez-Bastardas: El Pressupost extraordinari de cultura de l'Ajuntament de Barcelona de 1908. Nicolau Martí, Antoni (coordinador): Per una educació en llibertat; Barcelona i l'escola 1908-1979; Ajuntament de Barcelona, pàgs. 50-71, Barcelona, 2021.

Pérez-Bastardas, Alfred: L'Ajuntament de Barcelona a primers de segle (1904-1909); Albert Bastardas i Sampere, primer alcalde popular. Ed. 62, Barcelona 1980.

La gran campanya de la P com a protesta (1959)

ALBERT DE MONTJUIC

Va ser el meu cosí Ramon Bastardes qui em va donar el full clandestí que cridava a una campanya pacífica de protesta des de les files l'oposició, en contra del règim del franquisme i de totes les polítiques econòmiques i socials que havia practicat. La realitat, però, era que les classes socials estaven cada cop més condemnades a patir una economia depauperada i sense possibilitats de reeixir del marasme econòmic que s'havia instaurat d'ençà de la fi de la Guerra Civil.

El pamflet, que aquelles setmanes va córrer, era imprès amb una **P** gran a l'esquerra del text, demanant que la ciutadania, els partits polítics, la gent d'acció protestés pacíficament amb la inscripció de la lletra **P** a totes les parets, rètols i façanes com a signe de protesta. I així va ser. Vaig guardar el fulletó clandestí, i els restants els vaig donar a gent de la família i amics. El text del fulletó clandestí sembla que el va redactar íntegrament Josep Benet, amb la col·laboració, potser, del grup CC. La protesta va ser realitzada entre gener i febrer de 1959, reclamant **A TOTES LES FORCES DE L'OPOSICIÓ; A TOTS ELS CIUTADANS** a emprendre UNA CAMPANYA PACÍFICA DE PROTESTA.

El volant imprès va quedar redactat d'acord amb les queixes ciutadanes sobre la situació econòmica que, d'ençà del 1956 i 1957, examinant el desastre de la política que el català Gual Villalbí havia promès quan foren cridats a canviar de política. El pamflet examina amb un cert detall com "*malgrat els discursos des de 1956 no s'han augmentat els salaris i, en canvi, els preus han pujat un 50%*". Es critica amb detall les insuficiències en els nivells de vida de la població, comparant-los amb els països que havien sofert la II Guerra Mundial, amb el seu desenvolupament actu-

al. La protesta ha de ser, com es diu, *Pacífica* i és amb la **P** que s'ha de visualitzar el malestar econòmic, polític i social.

Les interpretacions històriques són diverses. L'historiador Joan B. Culla diu que "una de les primeres manifestacions *polítiques* d'aquest catalanisme catòlic, va ser la campanya de la P, entre el febrer i l'abril de 1959". El promotor n'era Josep Benet" (separats de la Unió Democràtica de Catalunya) que va fer signar la convocatòria política per dos partits polítics inventats, com eren el Partit Demòcrata Cristià i l'Aliança de Treballadors Cristians de Catalunya. Culla assenyala que "malgrat la seva modèstia, o potser precisament gràcies a ella, aquesta acció tingué un caràcter molt unitari", amb participació dels universitaris i dels membres del MSC, PSUC; NEU, i de grups cristians organitzats en l'Acadèmia de la Llengua Catalana, alguns escoltes, i molts ciutadans sense afiliació concreta que, després, van treballar amb la campanya contra Galinsoga i la de *Pujol Catalunya*, quan Jordi Pujol va ser detingut i empresonat.¹

La reacció de molts va ser adquirir pintura blanca per posar la **P** a carreteres i murs. Jo em vaig comprar una capsa de guix blanc i vaig passar a l'acció. Quasi cada dia, durant algunes setmanes, sortíem quasi a trenc d'alba i ens dirigíem a parets que ja teníem triades per escriure la **P** de la protesta, sempre atents que en el carrer no hi hagués ningú. Molt aviat, l'Eixample i els carrers dels barris van quedar plens de la **P** de protesta. Les accions van durar un parell de mesos.

1. Joan B. Culla, Història de Catalunya volum VII Ed. 62 pag. 31

La història de la campanya de la **P** havia començat quan en Josep Benet va creure que calia aposar d'acord tots els partits per engegar una protesta i "proposa als principals partits i grups de l'oposició clandestina al règim franquista, l'organització d'una campanya unitària de protesta contra el règim, plantejada de manera que pogués ser àmpliament seguida pel poble català".

Sembla, segons Mercè Renom i Judit Subirachs, que fou acceptada per tots ells, així com el text de la crida redactada per Josep Benet. Però gairebé totes les organitzacions es neguen a signar-la, si entre els signants apareix el PSUC. Josep Benet no accepta l'exclusió, contrària als objectius de reconciliació i unitat que han guiat les seves accions des de fa anys.

És, aleshores, que decideix que la crida la signin dos partits inventats, que són el Partit Demòcrata Cristià de Catalunya i l'Aliança de Treballadors Cristians de Catalunya. D'aquesta manera, els altres grups clandestins s'hi aniran adherint. La campanya va ser un èxit, i la policia va detenir a Josep Benet com a promotor de la protesta, tot i que no ho va poder demostrar.² El text de la proclama va ser reproduït el 1980, en el llibre *Combat per una Catalunya autònoma* dels textos d'ahir i d'avui de Josep Benet. La versió d'Albert Manent³ no difereix, sinó que ho amplia dient: "que alguns partits no acceptaven que la signés el PSUC", i davant *l'impasse* es va acordar que fos signada pels ficticis partits esmentats.

Però qui n'explica més detalls és, potser, Jordi Amat en la seva biografia de Benet⁴, que dona relació de trossos del text, quan diu que "vint anys de dictadura franquista no han resolt cap dels problemes bàsics que tenia plantejats l'estat espanyol", i "continua la insuficiència d'aigua, d'electricitat i de gas, la manca de vivendes i escoles, els salaris de fam, els queviures caríssims, la fiscalitat creixent i injusta que ofega les petites empreses, mentre s'afavoreix els grans monopolistes i segueix la censura i l'opressió política, social i cultural". A la gran campanya de la

P s'hi varen sumar tots els partits polítics i també, finalment, el PSUC, el MSC i altres, encara que a alguns els hi va costar tot i haver canviat els "partits" que la signaven. De la universitat s'hi va sumar la NEU. De les pintades hi hagué algunes detencions, com la d'Antoni Jutglar (que anys més tard va ser professor meu a la Universitat) i també Manuel Vazquez Montalbán. La policia va interrogar Benet cada dia de la campanya sense poder-lo inculpar. El diari francès *La Monde*, del 19 de març, es feia ressò de la campanya i parlava de l'Abat Escarré i de Josep Benet. Les coses canviaven amb rapidesa; la gran vaga nacional pacífica que, si bé va ser un fracàs, va donar peu, per segona vegada, que es partís de la base de fer accions conjuntes de tot l'antifranquisme. La protesta de la **P** ho havia iniciat i al cap de poc es va creure que calia asseure a una taula tots els partits per fer activitats clandestines conjuntes; va ser la famosa Taula Rodona, "a través de la qual es podria elaborar una alternativa concreta a la dictadura". Una de les més conegudes i eficaces va ser la gran campanya contra Galinsoga, director de *La Vanguardia*, i tot seguit la que se'n va dir la dels Fets del Palau de la Música (de la qual vaig ser retingut per la policia), la detenció de Jordi Pujol i la protesta subsegüent.⁵ De tot això en va néixer l'Assemblea de Catalunya.

2. D.A. Miscel·lània d'Homenatge a Josep Benet, Abadia de Montserrat, 1991, pàg. 669.

3. Manent, Albert; *El Molí de l'Ombra*; Dietari polític i retrats 1946-1975, pàgs 121,122.

4. Amat, Jordi; *Com una Pàtria*, (Vida de Josep Benet), 2017, ed. 62. Pàgs. 195, 196,197, 198, 199.

5. Crexell, Joan; *Els fets del Palau i el consell de guerra a Jordi Pujol*, 1982, Ed. La Magrana.

P

PER UNA CAMPANYA PACIFICA DE PROTESTA

A TOTES LES FORCES DE L'OPOSICIÓ: A TOTS ELS CIUTADANS:

L'any 1957, després de la pacífica protesta que enderrocà el govern, els nous ministres —i entre ells Gual Vilallbí i Ullastres— prometeren millorar el nivell de vida del poble, desmuntar «tinglados» i acabar amb la corrupció. Alguns ciutadans, no gaires, cregueren aqueiles promeses.

Avui, passats dos anys, és hora de jutjar aquella política.

Malgrat els discursos, des de 1956 no s'han augmentat els salaris i, en canvi, els preus —els célebres preus de 1.er d'agost— han pujat un 50 per cent. Els «tinglados» es mantenen. Continua la corrupció entre els governants. Només cal recordar el darrer escàndol —l'evasió de capitals a Suïssa, que emprobeix el país—, en el que estan complicades primeríssimes autoritats civils i militars, que segueixen en llurs càrrecs i honors, impunes, mentre s'empresona i castiga durament els treballadors que alcen la veu —només— en demanda d'un salari just que els permeti de viure.

Mentrestant, els altres pobles europeus, malgrat les enormes destruccions i les pèrdues humanes de la guerra fïnida en 1945, s'han recobrat i progressen ràpidament. El nostre, al contrari, després de vint anys de dictadura franquista, encara suporta —de molt— el nivell de vida més baix de l'Europa occidental, amb el Portugal del dictador Salazar. Continua la insuficiència d'aigua, d'electricitat i de gas, la manca de vivendes i escoles, els salaris de fam, els queviures caríssims, la fiscalitat creixent i injusta que atega les petites empreses, mentre s'afavoreixen els grans grups monopolistes, i segueix la censura i l'opressió política, social i cultural.

Vint anys de dictadura franquista no han resolt cap dels problemes bàsics que tenia plantejats l'Estat espanyol. Al contrari, n'han agreujats molts. Per exemple: la producció agrícola no sols no ha progressat des de 1936, sinó que, gairebé en la totalitat de cultius, és inferior a la del temps de la República, tot i haver augmentat notablement la població. El mateix passa en la ramaderia, avicultura i productes derivats. Mentre s'han creat indústries d'exhibició, d'altra part quasi totes ruïnoses, no s'ha permès la renovació de la maquinària de les existents, amb la conseqüent pèrdua d'antics mercats d'exportació i la impossibilitat d'adquirir-ne de nous. S'han destinat a empreses de pura propaganda els capitals que eren indispensables per a compres imprescindibles —com adobs i maquinària agrícola— i per a mantenir i augmentar la xarxa de carreteres, la ferroviària i la mateixa flota mercant que, tot just després de vint anys, arriba a posseir les tonelades del 1936, que són avui vergonya de l'Estat espanyol. La circulació fiduciària que l'any 1950 era de 30 mil milions, l'any 1955 arribava a més de 55 mil milions i en 1958 ha assolit la xifra enorme de més de 72 mil milions de pessetes, mentre la producció real ha experimentat augments molt tímids i a aquesta progressió.

Aquestes soles dades indiquen suficientment el fracàs total d'un règim i d'una política. No és, doncs, estrany que el molestar i la protesta siguin creixents i generals. La paraula crisi corre de boca en boca: l'amenaça de l'atur forçós retorna; mils i mils treballadors passen fam i moltes petites empreses trontellen. Tots els ciutadans —exceptuant els aprofitadors del règim— ens queixem amargament de la situació i la trobem inquantable. Però segueix i s'agreuja, cada dia, perquè no fem el ferm propòsit de rectificar-la. Les crítiques i les queixes, ho sabem tots, no serveixen de res, en aquest règim, si no es fonen en una acció col·lectiva.

Recollint, doncs, l'ambient i la convicció popular, afirmem que ha arribat l'hora de dreçar una protesta col·lectiva, cívica i pacífica. L'hora de saber dir PROU a la present situació que duu el país al desastre, a l'isolament internacional i als treballadors a la misèria. És el moment de fer veure al mal govern i al món sencer que si bé som un poble conscient dels seus deures, també ho som dels nostres drets, i els sabem defensar.

No volem, per tant, aldarulls ni desordres.

Però volem un ordre basat en la justícia.

I com que estem convençuts que la dictadura franquista no pot, ni vol millorar la situació, ni canviar de política, com ho demostra una tràgica experiència de vint anys, declarem que només un règim de llibertat, justícia i democràcia pot resoldre els greus problemes del país.

Es amb aquest esperit, conscients d'interpretar el voler popular, que invitem tots els ciutadans i totes les forces de l'oposició a participar unànimement a la GRAN CAMPANYA PACIFICA DE PROTESTA que s'inicia contra el mal govern, la corrupció i l'encariment del cost de la vida.

S'ha decidit que el símbol d'aquesta campanya sigui la lletra P. Que comenci aquest signe, doncs, a aparèixer a totes les parets de les ciutats i viles, arreu dels nostres camps i muntanyes. Difonent-la i escampant-la, des d'ara, complireu la primera consigna i contribuïreu a manifestar, pacíficament, al mal govern i al món sencer que la protesta col·lectiva ha començat.

**CIUTADÀ: Atenció a les noves consignes!
VISCA LA GRAN CAMPANYA DE PROTESTA!**

PARTIT DEMÒCRATA-CRISTIÀ DE CATALUNYA

**ALIANÇA DE TREBALLADORS CRISTIANS
DE CATALUNYA**

— Cae còpies d'aquest full. Envíe-les.

Còmic: El matalàs de llibres

GUILLEM SENDRED / LLUÍS SALA

El matalàs dels llibres

Guió: Guillem Sendred Dibuix: Lluís Sala

La *Revista de Catalunya* fa 100 anys

JOSEP M. ROIG ROSICH

És una notícia malauradament insòlita, infreqüent, positiva en si mateixa i negativa per inhabitual: aquest 2024 la *Revista de Catalunya* compleix 100 anys de la seva fundació i això la converteix en la revista degana en català.

Efectivament, podem qualificar d'esdeveniment inusual que una revista de cultura i en català compleixi 100 anys. És una cosa insòlita, perquè les nostres infraestructures, la nostra història i el nostre marc polític i cultural no ho han permès. I malgrat tot, som aquí i commemorem el centenari amb un cert orgull. Estem parlant, per tant, d'un fet "extraordinari", significatiu de moltes coses (esforç desinteressat, tossuderia a sobreviure, capacitat d'anar a contracorrent, voluntat de fer país...) i que cal saber valorar.

A Catalunya, els últims cent anys han estat força crispats: dues dictadures, una república, una guerra

civil, una transició cap a la democràcia i una certa recuperació de l'autonomia. Cadascun d'ells ha comportat una forta sacsejada -positiva i negativa- per a la llengua i la cultura catalanes.

És cert que la *Revista de Catalunya* no ha tingut una continuïtat ininterrompuda en aquests 100 anys. Ha patit batzegades de tota mena. Ha viscut desaparicions per diverses raons, i voluntàries reparacions en haver esdevingut un nom referencial.

Si som més primmirats podem dir que, atenent els seus antecedents, de fet, la capçalera no té 100 anys, sinó més, i és que la denominació té -en paraules de Rafael Tasis- un "atractiu especial", per això ha estat present físicament o en l'imaginari durant tant de temps. La primera revista publicada amb aquest títol fou el 1896 i la segona el 1912. Totes dues van tenir una curta durada, però aquesta última, fundada per Antoni Rovira i Virgili, ja la podem conside-

rar com un precedent seriós i conscient de la qual entenem com a definitiva.

1924, naixement de la Revista

Desapareguda la Mancomunitat, la cultura catalana va tornar a trobar-se en una situació d'indefensió. Cap institució va poder defensar-la dels atacs dels quals, novament, era objecte. I és que el seu naixement, el 1924, es va produir enmig de la dictadura de Primo de Rivera. Una dictadura no sanguinària, però sí cruel i tirànica en alguns aspectes, militar en totes les seves manifestacions, per tant, sense llibertats polítiques, sense constitució, amb el Parlament de Madrid tancat, amb una forta censura als diaris... I aferrissadament anticatalana, i és que la dictadura primoriverista va procurar desvertebrar el teixit social, cultural i polític de Catalunya.

Tanmateix, en l'esperit repressor de Primo de Rivera hi havia algunes esclatxes en el terreny cultural degudes, entre altres raons, al menyspreu envers tota activitat intel·lectual, considerada minoritària, elitista i poc perillosa. Així, a una dràstica censura a la premsa diària, hi contraposava una certa tolerància pel llibre, més encara si aquest era voluminós i car. I la Revista de Catalunya tenia format de llibre, era densa i seriosa, amb periodicitat mensual, tot plegat la devia fer poc sospitosa o, si més no, suposadament de reduïda difusió, i per això

fou autoritzada.

Així, en defensa d'una cultura catalana reprimida i amb clara voluntat d'afirmació nacional, sortirà la *Revista de Catalunya*. El promotor fou Antoni Rovira i Virgili, que havia hagut d'abandonar aquell mateix any el càrrec de cap de premsa de la Mancomunitat, a causa de la desvirtuació i degradació d'aquesta, ara en mans d'Alfons Sala. Rovira tenia prop de 42 anys i ja era un periodista i escriptor experimentat i amb prestigi i havia donat mostres -i encara en donaria més- d'una gran capacitat d'iniciativa.

El primer número apareixerà el 17 de juliol, comptarà amb més de 400 subscriptors, més d'un centenar de socis-protectors i amb una nòmina de col·laboradors de molt prestigi. Entre altres podem citar els noms d'Antoni Rovira i Virgili, Ferran Soldevila, Melcior Font, Feliu Elies (Apa, J.S., Joan Sacs), Domènec Guansé, Prudenci Bertrana, Ferran Valls i Taberner, Josep Pla, Joan Puig i Ferrater, Carles Soldevila, etc. No hi van faltar tampoc escriptors estrangers i, en petita escala, noms femenins.

Pel que fa al contingut, constarà d'una primera part amb treballs que seran "interessants per a tot català de cultura general", i una segona que anirà "dedicada a les cròniques dels diferents aspectes de l'activitat catalana i internacional, i a la revista de llibres i de premsa. En aquesta secció hi ocuparan

un lloc preferent els resums documentats i fidels dels debats d'idees". Així la presentava textualment el seu director.

D'aquests continguts es pot destacar el seu caràcter pluridisciplinari, amb predomini de la història, la literatura, la política d'actualitat i les manifestacions culturals en sentit ampli. A part d'aquests temes tractats en profunditat, hi haurà unes anàlisis crítiques i periodístiques més breus centrades preferentment en el temps present. En definitiva, pretenia ser una publicació "d'idees, de divulgació d'alta cultura", tal com la va definir Rovira i Virgili.

La *Revista de Catalunya* va tenir èxit; va ser molt ben acollida en els cercles literaris, polítics i intel·lectuals catalanistes. La seva varietat temàtica la feia assequible a públics diversos; la vàlua dels col·laboradors era una garantia i la defensa de la catalanitat enfront d'una dictadura repressora i despòtica li oferia un valor afegit.

La bona arrencada de la *Revista de Catalunya* es va anar consolidant al llarg dels tres o quatre primers anys. Malgrat tot, les traves provinents del poder es feien notar, i la censura, omnipresent en les publicacions catalanes era un obstacle important. Sobretot, en una revista que volia analitzar l'actualitat i reflexionar sobre la situació política de Catalunya, Espanya i el món, i fer-ho en català. Trobem mostres d'aquesta censura en diversos números dels primers anys.

Tanmateix, i malgrat la bona empena inicial, a partir de finals de 1928, es perceben uns símptomes de crisi que desembocaran en el número 60 (corresponent a novembre-desembre de 1929), que és quan es produirà la primera suspensió temporal. Aleshores la *Revista* s'aturarà vuit mesos i Rovira i Virgili deixarà la direcció.

A part de les dificultats econòmiques -importants, però no úniques-, les raons per aquesta frenada van ser múltiples. Rovira i Virgili estava immers en la redacció i edició de la *Història Nacional de Catalunya*, impulsava la revista infantil "*Jordi*" (1928) i havia fet una important inversió en el diari "*La Nau*". També el 1928 Rovira deixarà d'escriure a "*La Publicitat*" per desavinences politicoideològiques, haurà abandonat Acció Catalana i estarà preparant un nou partit: Acció Republicana de Catalunya. En de-

finitiva, raons econòmiques sí, però seria una mica reduccionista deixar-ho només en això.

República i guerra

El 1930, la *Revista de Catalunya* encetava una altra etapa. Dirigida per Ferran Soldevila, va tenir una curta durada (de setembre de 1930 a desembre de 1931 i van sortir uns 15 números. Eren temps de República i autonomia per Catalunya, enrere havia quedat la dictadura i tot feia pensar que això seria positiu per la revista, però les qüestions econòmiques no s'havien solucionat i les preocupacions de la gent es van encaminar més cap a la política que no pas cap a la cultura i al cap de poc més d'un any va haver de tornar a tancar. Respecte a l'etapa anterior, no hi va haver grans canvis, però sí alguns ben apreciables. Entre altres, destaca el número pràcticament monogràfic del maig de 1931, encara ara útil per conèixer en detall els fets esdevinguts el 14 d'abril d'aquest any, amb la proclamació de la República catalana per part de Francesc Macià a Barcelona i també a la resta dels Països Catalans.

Reprendrà la seva activitat l'abril del 1934 sota la direcció de J. V. Foix, però ara sota el patrocini de la Generalitat i del conseller de cultura Ventura Gassol. Malauradament, els fets d'octubre de 1934 (amb una mena d'aplicació de l'art. 155 de l'època) van comportar el seu tancament, ara per motivacions polítiques, amb la repressió que va recaure sobre Catalunya. El fet que hagués aparegut finançada per la Generalitat va comportar que la supressió d'aquesta ho fos també de la revista.

En un context tan difícil com el de la Guerra Civil, es replantegen tot un seguit d'activitats culturals i, entre elles, la publicació d'una revista cultural ambiciosa pensada amb la intenció de difondre i dignificar la llengua i la cultura catalanes. I, novament, es va pensar a recuperar un nom insigne: la *Revista de Catalunya*. Aleshores, passarà a dependre de la Institució de les Lletres Catalanes i com a redactor en cap hi figurarà Armand Obiols, qui constituirà un equip amb figures de màxim prestigi: els esmentats A. Rovira i Virgili i Ferran Soldevila, a més de Pompeu Fabra, Josep Pous i Pagès, Ventura Gassol, Jaume Serra Húnter, entre altres. Al costat d'ells hi haurà el suport i l'impuls dels consellers Carles Pi i Sunyer i d'Antoni M. Sbert. La presència de la guerra es farà

ben visible en aquests números, en els quals es recollirà l'esperit antifeixista de la majoria dels intel·lectuals catalans. Es publicarà, primer a Barcelona i després continuarà a París, editada per la Fundació Ramon Llull, fins que, el juny de 1940, els nazis ocuparan la capital francesa. El núm. 99 de la Revista estava tancat i fet, però no es va arribar a imprimir perquè tant la seu de la Ramon Llull com la impremta on s'imprimia fou ocupada pels alemanys i tota la seva documentació lliurada a les autoritats franquistes.

Franquisme i exili

No es pot dir que la *Revista de Catalunya* reaparegués sota el franquisme. La virulència d'aquesta dictadura ho feia impossible. El que sí que és cert és que durant aquests anys negres, a l'Estat espanyol, van aparèixer alguns números de la revista a l'exili. El primer d'aquests exemplars el trobem editat a Mèxic el 1943; era un sol volum de 216 pàgines que contenia els núms. 99, 100 i 101, corresponents al gener-març de 1943 i al darrere d'ells hi havia la mà d'Antoni M. Sbert i de Jaume Serra Hünter. Hi trobem col·laboradors antics i nous, residents a ambdós continents, com ara Ferran Soldevila, Pere Bosch i Gimpera Jaume Aiguader, Antoni Xirau en el terreny de l'assaig. I en el de literatura, hi escriuen Carles Riba, Josep Carner, Ventura Gassol, Artur Bladé i Desumvila, entre altres. No en va aparèixer cap més enllà d'aquests anys, sembla que per raons econòmiques, però també per desavinences polítiques.

Tornarem a trobar la *Revista de Catalunya* a París, el 1947, ara novament sota l'empara de la Generalitat (Fundació Ramon Llull) i assumint la direcció novament Armand Obiols. La seva reaparició fou celebrada tant a l'interior com a l'exili i rebé suport arreu. Es presentava ben editada, amb nous col·laboradors (Ferrater Mora, Mercè Rodoreda, Joan Sales...) i amb un esperit obert pel que fa a la seva temàtica.

L'exili, però, presentava, a més dels problemes econòmics, els de distribució, subscriptors, encament de tot el procés, enfrontaments ideològics... Tanmateix, es van poder publicar tres números al llarg del 1947. Després, encara en trobem un altre el desembre de 1956, publicat a Sao Paulo, al Brasil, però confeccionat a Barcelona i, finalment, un

altre número publicat a Mèxic, el setembre de 1967, gràcies al mecenatge de Dalmau Costa, però també preparat a Barcelona. Era un número pensat per poder-se distribuir ja a Catalunya i va aconseguir nous autors de prestigi com ara Josep Fontana, Joan Fuster, Joan Mercader, Ernest Lluch, Joaquim Molas, etc.

Tot i gaudir del prestigi de sempre i saber conservar el rigor, el compromís amb el país i a la seva cultura i la convicció de què podia ser més útil que mai dins d'un nou règim dictatorial, la *Revista de Catalunya* va haver de plegar pels reiterats problemes financers i de repressió. Així, el llarg exili de més de quaranta anys fou, com no podia ser altrament, un període de silenci interromput de tant en tant per unes guspines, uns esforços treballs per mantenir la memòria de la *Revista*.

Una represa que sembla definitiva

El 1986, Catalunya maldava per recuperar el terreny perdut, per recobrar els seus signes d'identitat, enmig d'una transició contemporitzadora, entre un passat somort i un futur vivificador. I una nova personalitat emprenedora -semblant a la de Rovira i Virgili- va ser capaç de reprendre el projecte de la revista; aquesta fou en Max Cahner. Ell fou qui va crear la Fundació Revista de Catalunya i qui en va aconseguir la reaparició l'octubre de 1986. Començava un nou període amb el número 1, amb un disseny més actual, però que, en bona part, recollia aquell esperit fundacional que sempre l'havia caracteritzat. Aquesta etapa vindrà caracteritzada per una rellevant presència de la història, la filologia, l'art i la literatura; per una nòmina destacada d'estudiosos i acadèmics provinents de Catalunya, però també dels territoris de parla catalana; i una vocació internacional per connectar la cultura catalana amb els debats europeus i mundials.

A partir d'aquesta represa, la revista es va anar publicant mensualment i va anar adquirint un grau de solidesa destacable. Amb els diferents aniversaris (núms. 50, 100, 250), es van anar introduint canvis en el disseny i alguns, pocs, en el contingut. Quan el 2009 es publica el núm. 250, hom destacarà que la *Revista de Catalunya* mai havia assolit un període tan llarg sense interrupcions ni sotracs.

El 2009, l'exconseller Max Cahner va haver de

deixar la direcció de la revista per malaltia i el va succeir de fet, sense ser nomenat oficialment, qui havia estat l'altre suport de la publicació: Albert Manent. I quan, per la mateixa raó, aquest tampoc va poder continuar, va seguir un curt període d'interinatge conduït per Jordi Amat (gener-juny 2011) i Jordi Manent (juliol-desembre 2011).

El gener del 2012 és nomenat director Josep M. Roig Rosich i durant els tres anys i mig de la seva direcció va introduir canvis en els òrgans directius, de redacció i del Comitè assessor. Per tal de sanejar la situació econòmica, va canviar la periodicitat de mensual a trimestral, però amb la publicació complementària de dos números anuals monogràfics extraordinaris. El 2015 entra com a director Quim Torra, càrrec que va haver d'abandonar en ser elegit president de la Generalitat. Destaca d'aquest moment la concessió de la Creu de Sant Jordi a la *Revista de Catalunya*.

El 2018 es posarà al capdavant de la Revista Agustí Pons, que la dirigirà fins al 2022. De la seva etapa destaquem la substitució dels dos números extraordinaris per dos volums també monogràfics sota la denominació "Edicions de la Revista de Catalunya". També va introduir canvis en la temàtica i estructura de la Revista. Pons la dirigirà en un context també conflictiu per Catalunya: la del procés posterior a la votació de l'1 d'octubre de 2017, la repressió contra els seus protagonistes i l'aplicació de l'art. 155; esdeveniments que potser no van quedar prou reflectits a les pàgines de la Revista ni tampoc en cap monogràfic. El 2022 serà substituït per l'actual directora Lluïsa Julià; del seu període voldríem destacar la creació d'un dossier temàtic indexat i la creació d'un comitè científic internacional.

Els sovintejats canvis en la direcció, en el Patronat i en el Consell de Redacció prefiguren una certa inestabilitat o crisi interna en aquests últims anys, a la qual s'hi va afegir una preocupant situació i gestió econòmica, que actualment s'ha pogut equilibrar. Malgrat tot, avui en dia, la Revista continua presentant una difícil situació comptable, tot i que això no li impedeix continuar sortint de manera regular, encara que amb una no gens fàcil subsistència. Tanmateix, també val la pena ressaltar que aquest 2024 la celebració del centenari s'enfronta amb optimisme i amb una agenda curulla d'actes, simposis,

publicacions, activitats, una exposició i una voluntat de projecció exterior (Mèxic, Siena, Glasgow), que indiquen una confiança i una voluntat de futur plenament esperançadors.

Un balanç provisional

Què ha volgut ser i què ha estat la *Revista de Catalunya*? Ho podem resumir amb paraules dels seus dos grans directors: Rovira i Virgili i Max Cahner. El primer la va definir com una publicació "d'idees, de divulgació d'alta cultura", un "instrument de cultura nostrada i d'internacionalització cultural", i amb dos objectius primordials: fer "uns arxius de la vida catalana i un port català d'importació de les idees i dels fets exteriors. Quant a tendències -segueix- serà, ensems fermament nacionalista i liberal".

I Max Cahner, en el primer número de la seva etapa va escriure: "la revista ha de discórrer pels camins de la modernitat. Ha d'evitar de perdre's en l'anècdota, en les coses accessòries o superficials, ha d'evitar el cofoisme i el rebentisme, la pedanteria i el casolanisme; no ha de predicar sectarismes, però no pas a canvi d'un abstencionisme sistemàtic de les qüestions polítiques, siguin les que siguin. Per damunt de tot, no ha d'oblidar l'exigència, l'honestedat i el bon escriure".

Així, els ideals de passat, present i de futur, la *Revista de Catalunya* els té molt clars: el compromís amb el país, el rigor, el pensament crític, la voluntat de treballar per la cultura... els quals garanteixen un projecte de present i de l'esdevenidor que voldríem que fos signe i marca d'una veu pròpia en el panorama mediàtic català actual.

Taüll, 900è aniversari

MONTSERRAT PAGÈS I PARETA*

L'església de Sant Climent de Taüll.

Enguany se celebra l'Any Taüll per commemorar que fa poc més de 900 anys que el 10 i l'11 de desembre del 1123, respectivament, el bisbe Ramon de Roda de Ribagorça consagrà les esglésies de Taüll, la de Sant Climent i la de Santa Maria, de les quals, com és ben sabut, al MNAC s'exposen uns frescos romànics extraordinaris, del temps de les susdites consagracions, és a dir, pintats fa nou-cents anys.

La rellevància dels murals de Sant Climent de Taüll evidencia la importància que aquesta església tenia per als qui la construïren, que es manifesta també en el seu campanar, una torre d'una alçada notabilíssima, que li dona un aire de majestuositat inusitada, insòlita. Els seus promotors, els Erill, els senyors de la vall de Boí, eren feudataris dels bisbes de Roda, del rei Alfons el Bataller d'Aragó, al qual havien ajudat a conquerir Saragossa i altres places als sarraïns, i dels comtes de Pallars Jussà.

L'església de Sant Climent de Taüll s'erigeix en un

lloc solitari i dominant, no gaire lluny del poble de Taüll. De la seva decoració destaca l'imposant Crist en majestat de l'absis, la intensitat i força de la seva mirada del qual, la més contundent de la plàstica romànica, transmet amb gran eficàcia la idea d'un Déu totpoderós, pantocràtor i jutge suprem. Assegut sobre l'arc del cel i amb la terra com a escambell dels seus peus, el Senyor beneeix amb la dreta i a l'altra mà té obert el llibre de la vida, on posa *EGO SVM LVX MVNDI*, una citació de l'evangeli de Joan. El seu nimbe crucífer se sobreposa a la màndorla dins la qual és representat i a banda i banda pengen l'alfa i l'omega, símbols del principi i la fi. Els plecs de la seva túnica, d'efectes platejats i tornassolats, i del seu mantell, d'un blau intens, tots dos amb la vora ornamentada amb simulació de pedreria, evoquen, pel moviment, el d'algunes figures de la plàstica romànica tolosana i de la Borgonya. En canvi, el *pathos* de l'expressió, que convoca el fidel de manera

Absis de Sant Climent de Taüll, MNAC (© Museu Nacional d'Art de Catalunya).

El Crist de Sant Climent de Tàüll, MNAC (© Museu Nacional d'Art de Catalunya)

tan rotunda, és clarament d'influència bizantina. La *Maiestas Domini* de Taüll és, en suma, una síntesi artística excepcional.

Al seu voltant seu es despleguen els símbols dels evangelistes o Tetramorf, amb àngels, tots amb el llibre de l'Evangelí. El de sant Mateu és situat a la dreta del Senyor. Els plecs del seu mantell, en cascada, posen en relleu la posició voladissa de la figura, amb les cames juntes lligades sota el genoll per un nus del mantell, amb la qual cosa el pintor demostra una llibertat creativa insòlita. A l'altre costat, un altre àngel porta l'àguila, símbol de sant Joan l'Evangelista. Els altres dos símbols, el lleó de Marc i el toro de Lluç, alats, són representats a la part inferior i, tant ells com els àngels que els presenten, sembla que emergeixin d'uns cercles tornassolats, com si estiguessin en moviment, talment com si fos la carrossa de Jahvè, amb la qual s'apareix a la fi dels temps. Perquè, efectivament, el que es representa és la Segona Vinguda del Senyor, dita Segona Parusia, a la fi dels temps.

A la cort celestial que l'acompanya figuren, també, un serafí i un querubí, que apareixen als flancs, a tocar de l'arc triomfal. Aquests àngels, que, segons la visió d'Isaïes, tenen un parell d'ales per tapar-se el rostre, un altre parell per a tapar-se el sexe i, encara, un altre per volar, tal com els veiem aquí. Que són, però, diferents, un serafí i un querubí, ho sabem per les inscripcions que els acompanyen.

Al sota d'aquesta teofania, plasmats sota arcades, hi ha la Mare de Déu i els apòstols. La Verge i Joan, al centre, ocupen la mateixa posició que si estiguessin al peu de la creu. Maria, en una imatge d'una gran bellesa plàstica, presenta una plàtera d'on surten uns rajos rojos, perquè és figura de l'Església, amb el calze de la Salvació. Al seu costat, també al centre, hi ha Joan l'Evangelista, a qui se li ha destinat un espai més ampli que als altres apòstols, perquè mostra el llibre que il·lustra la visió, el de l'Apocalipsi o de la Revelació, que se li atribueix, la font de la representació. Els plecs del seu mantell, en moviment, en subratllen el gest. Els altres apòstols conservats són Tomàs i Bartomeu, al costat de la Verge, i Jaume, al de Joan; més enllà hi ha Felip, que no s'ha conservat i, *in situ*, al costat de l'Evangelí, hi ha restes del primer que hi havia representat, que és sant Pere, mig esborrat, amb les claus a la mà i a

dalt, el *titulus* o inscripció que l'identificava.

A les claus dels arcs triomfals hi ha la mà de Déu, que emergeix com un símbol de dins un medalló i fa el gest de benedicció cap al costat de l'Evangelí, on *in situ* hi ha restes d'Abel amb l'ofrena del xai. A la clau de l'altre arc hi ha l'Anyell de Déu amb els set ulls de què parla el llibre de l'Apocalipsi, imatge de gran potència i d'una bellesa singular.

Les obres de restauració que s'efectuaren a Sant Climent els primers anys d'aquest segle XXI facilitaren la descoberta de noves pintures que havien restat amagades, com l'escena del Fratricidi, de gran força dramàtica.

Enfront seu, a l'altre costat de l'arc, hi havia representada una figura que el museu posseïa des de feia un segle, com les altres pintures, adquirides totes aleshores per la Junta de Museus, però que no havia estat mai restituïda a lloc, perquè no se sabia de quin lloc precís de l'absis procedia. És un home afligit, abillat amb riques vestidures i assegut d'esquena a la Revelació, un patriarca que sabem que és el mateix que hi havia als murals romànics de Baltarga. A Baltarga, el personatge, apareix a més, representat dins un palau, sota una volta que se sosté per un bell capitell. I, a més, la sort és que conserva restes de la inscripció que l'identificava, ..RAIM. És, doncs, el patriarca Efraïm, que els profetes identifiquen amb Israel.

Al costat seu es veu el pobre Llätzer, amb el cos nu i tot nafrat, representat vora la porta de la casa del ric, de qui espera rebre'n almoïna. Només té caritat d'ell un gos que li llepa les ferides. *In situ*, a l'altre costat de l'arc, hi ha restes de l'ostentosa taula del banquet del ric.

Tot aquest conjunt pictòric es relaciona, com hem dit, amb la consagració de l'església, de la qual tenim notícia per la inscripció pintada en la primera columna del costat de l'Evangelí, conservada també al museu. Hi diu que l'any de l'Encarnació del Senyor, el 1123, el 4 dels idus de desembre, que correspon al 10 de desembre, vingué Ramon, bisbe de Barbastre (com s'intitulaven els bisbes de Roda un cop aquesta ciutat fou conquerida als sarraïns), consagrà l'església en honor de sant Climent, màrtir, i posà relíquies de sant Corneli, bisbe i màrtir, a l'altar.

La decoració de l'església de Santa Maria de Taüll, la de l'absis i part de la nau, es conserva també al MNAC, menys l'escena amb el Bany de l'Infant,

*Maria amb el calze, Sant Climent de Taüll, MNAC
(© Museu Nacional d'Art de Catalunya).*

*L'Anyell de l'Apocalipsi, Sant Climent de Taüll, MNAC
(© Museu Nacional d'Art de Catalunya).*

*El Fratricidi de Sant Climent de Taüll, in situ
(© Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya).*

*El profeta Efraïm de Sant Climent de Taüll, MNAC
(© Museu Nacional d'Art de Catalunya).*

pintada al carcanyol d'un arc de la nau central, que ara, en l'Any Taüll, ha estat restaurada i restituïda a lloc.

L'absis de Santa Maria és presidit per la Mare de Déu amb l'Infant, asseguda en majestat com a centre de l'escena de l'Epifania, flanquejada per Melcior, Gaspar i Baltasar, coronats i amb els presents reials a la mà. Al semicilindre es drecen els apòstols, centrats per Pere i Pau, pilars de l'Església occidental, tots ells sota arcades. Al dessoria hi ha un fris de gran entitat amb medallons que encerclen animals fantàstics i al sòcol hi ha pintats uns pesants cortinatges. L'Anyell de Déu figura a la clau de l'arc triomfal, a banda i banda del qual hi havia representades les ofrenes d'Abel. Se'n conserva la bella figura d'Abel amb el xai. A l'ampla volta de l'arc triomfal major hi havia el Senyor en majestat, a banda i banda del qual, a l'intradós de l'arc, es desplegava un Tetramorf, representat per mitjà de figures antropozoomòrfiques, que s'alternaven amb serafins i arcàngels. Se'n conserven les del costat de migdia, amb Marc i Joan, entre un serafí i l'arcàngel Gabriel.

Tot i que aquestes pintures siguin de gran qualitat, i que s'hi vegi l'empremta del mestre de Taüll (el de Sant Climent), són la poderosa i genial personalitat d'aquest, la qual, però, aflora en el rostre d'un dels profetes que hi ha representats a l'arc triomfal de l'absis meridional, a la clau del qual hi ha la mà de Déu portada per uns àngels.

La resta de pintures, sota les quals s'han trobat creus de consagració, són ben diferents per estil i policromia. A la paret occidental hi havia el Judici Final, del qual manca justament la figura de Crist jutge que el presidia. A banda i banda hi ha uns àngels amb les *arma Christi* i a sota la Psicòstasi o pesada de les ànimes per l'arcàngel sant Miquel. A la dreta es veu el Purgatori i al timpà un jove amb dues copes. A la capella situada entre el campanar i la façana occidental, destaca la lluita de David i Goliat.

A la paret meridional hi ha dos registres historiatats, l'inferior dels quals amb escenes neotestamentàries, com l'Anunci a Zacaries, la Nominació del Baptista, la visita dels mags a Herodes i l'Epifania. Al superior, conservat a mitges, sembla que hi havia escenes de la vida de sant Climent i de sant Pere, així com la caritat de sant Martí. A la darrera apareixen uns

àngels armats amb llances i escuts.

Força anterior a totes aquestes pintures, els nou-cents anys de les quals celebrem, són les de Sant Joan de Boí, de cap a l'any 1100, conservades també al MNAC, de les quals, també, hi ha una còpia *in situ*. La decoració d'aquesta església comprèn dues sèries o cicles d'imatges: la del cel o Jerusalem celestial, situada a la part alta dels murs, i a sota la terrenal, o del món creat, que comprèn un ampli bestiari que inclou la figura de l'home pecador. Enguany, també el MNAC incorpora a la sala el fust de les quatre columnes, amb una imitació de marbres.

La ciutat o Jerusalem celestial comprenia tot un seguit d'apòstols i altres sants disposats en solitari i posició frontal o agrupats de dos en dos en *sacra conversatione*, sempre flanquejats per torres. Aquest registre alt també inclou la lapidació de sant Esteve, extraordinària i molt ben conservada, i una escena de joglaria, a la paret nord, una festa a la ciutat dels sants. Ací veiem un músic, un malabarista i un saltimbanqui. El músic, dret sobre el qual sembla un torn de terrisser, té els peus en equilibri, com si fes girar l'enginy, mentre toca una petita arpa. El del mig està dret a sobre un podi i fa jocs malabars amb boles i ganivets i el de més a l'esquerra, de cap per avall, el més mal conservat, fa saltar unes espases.

La *Lapidació de sant Esteve*, que el museu exposa en lloc destacat, però fora de context, és, com hem dit, magnífica i de gran dramatisme. Els tres lapidadors estan disposats de manera que suggereixen l'acció. La torre del costat situa l'escena com tingué lloc, defora la ciutat de Jerusalem. El protomàrtir, agenollat i amb les mans juntes, amb la sang brollant-li del cap, implora la gràcia divina i la mà de Déu li envia un raig de llum.

La terra o món creat figurava al registre inferior dels murs i dels arcs. La tradició alexandrina del *Fisidleg*, dels orígens del cristianisme, atribueixen als animals conductes morals que són exemple, positiu o negatiu. Aquest sembla ser el sentit d'aquest registre, que inclou tota mena de criatures, la identificació dels quals és problemàtica perquè o bé són animals híbrids amb el nom incomplet, com una au amb cos de peix i la inscripció MATR[...], o bé la forma de l'animal no es correspon amb el nom. Per exemple, al costat de la paraula LEO hi ha representat, no pas un lleó, sinó una mena d'esquirol. Al mateix arc hi ha

*Les pintures de l'església de Santa Maria de Taüll, al MNAC
(© Museu Nacional d'Art de Catalunya).*

*Lapidació de sant Esteve, de Sant Joan de Boí
(© Museu Nacional d'Art de Catalunya).*

*Profeta de Santa Maria de Taüll, al MNAC
(© Museu Nacional d'Art de Catalunya).*

MNAC.

un estrany elefant, identificat amb el mot OLIFAN. I quant al tercer animal, CARCOLITI, ni la inscripció, ni la forma, ens donen cap pista.

Dels animals o éssers creats dels arcs del costat nord, el més destacat és l'home pecador. Amb el rostre de perfil cap a la nau central, cabells curts i negres, és un laic amb la faldilla arromangada sobre el sexe i les mans a tocar. La cama dreta la té sencera, nua, les vetes de l'espardenya lligades. L'altra cama, doblegada pel genoll, s'aguanta sobre d'un pal o pròtesi rudimentària.

Dels altres éssers que hi havia en aquest costat, es conserven també de vora la capçalera. L'animal del requadre superior al costat est, blanc i pelut, té una llarga cua enroscada al coll i aixeca la pota com si la donés. La inscripció que l'acompanya és incompleta, [...]NET[...]. A sota seu hi ha la VIPRA, la serp, representada com un drac, amb ales i una poderosa i llarga cua enroscada, les urpes del davant alçades, mirant cap a la nau meridional. Sobre la paret de la nau hi havia representat un falconer. Cofat amb un barret de cetrària de línies molt fines que subjecta l'au amb la mà enguantada.

El programa iconogràfic de l'església de Boí culminava amb la representació del Judici Final a la paret occidental. En provenen la bèstia o drac apocalíptic, així com restes del Paradís, amb unes ànimes al si d'Abraham, i de l'Infern, on els condemnats són torturats, que ens agradaria que

el museu tornés aviat a la sala, on sempre havien figurat, de la qual foren retirats no fa gaires anys. Caldria parlar, encara, del gran quadrúpede blanc, amb l'alè en flor de lis, de l'arc del costat de la Lapidació, de sentit clarament positiu, i del gall del timpà de la porta lateral, el cant del qual anuncia la resurrecció.

*Doctora en Història de l'Art, investigadora i assagista, antiga conservadora de Romànic del MNAC.

Fotos: Pere i Alfred Perez-Bastardas.

Avui es parla d'Albert Jané

JOAQUIM CARBÓ

El silenci que ha rodejat normalment l'obra i la persona d'aquest treballador rigorós i incansable, força desconegut del gran públic, tot i la importància de la feuada que ha arribat a fer a favor de la nostra llengua, s'ha trencat per força quan un jurat li ha atorgat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes d'aquest any. Un premi que, a parer meu, feia molt de temps que mereixia i que encara li arriba a temps, quan acaba de complir noranta-quatre anys.

Aquests últims mesos he tingut ocasió d'escriure diversos articles sobre aquest personatge i bon amic, però, tot i que no em voldria repetir, no puc deixar de comentar els seus orígens modestos; la precarietat que es va viure a casa seva, com a tantes llars de supervivents de la derrota en la Guerra Civil; una estada en una masia, can Morral, on va entrar en contacte amb la paraula ben arrelada al tros; les lectures desordenades de qualsevol text que li queia a les mans; el món de les sardanes, on es podia conspirar a l'aire lliure; uns estudis comercials inacabats i el pas fugaç per la banca d'on va sortir per ocupar-se de la redacció i correcció de la revista *Cavall Fort*, quan els amics ja sabíem la seva competència lingüística.

Si al principi s'havia format pel seu compte, aviat va poder fer una immersió en el català de les mans d'un parell de mestres represaliats - Balot i Jaume - que exercien d'amagat en centres clandestins, fins que va entrar en contacte amb Joan Triadú. Ben aviat, d'alumne va passar a ser mestre i la prova més clara és la redacció, amb la col·laboració d'uns autodidactes com ell mateix -Maria Eugènia Dalmau, Enric Gual i Josep Ibáñez Senserich-, de la gramàtica *Signe* (1962), que durant molts anys va ser l'única eina utilitària que es podia fer servir, a part d'edicions antigues de gramàtiques d'abans de la guerra.

Seguiran milers -milers!- d'articles escampats pertot arreu; programes de ràdio; els Aclariments Lingüístics de l'Avui, recollits en quatre volums de l'editorial a Barcino; els Estudis de la revista de Llengua Nacional; les rondalles, les adaptacions

Albert Jané i Riera. ©Viquipèdia

teatral; les traduccions de novel·les i pel·lícules; els treballs a Artilletres, els Quaderns de Barcelona i... I el seu Diccionari de Sinònims que, com jo mateix, no hi ha dia que centenars de persones no parin de consultar.

A partir d'aquests moments, l'activitat pedagògica d'Albert Jané és frenètica per als que ens ho miràvem a certa distància, per més que en aparença es mostrés tranquil i ordenat, sempre rigorós. A partir de la participació a jornada completa a la revista *Cavall Fort* el 1962, com a redactor i corrector, disset anys després va passar a ser-ne director fins a la jubilació (1997). Sempre m'ha admirat com va compartir aquesta activitat amb una molt intensa producció, tant en el camp gramatical com en el literari.

Les seves versions d'una sèrie de còmics al català, que tothom recorda avui, especialment pel que fa als *Barrufets*, uns follets que va batejar amb

encert total, s'amplia fins a un nombre considerable d'altres personatges, la majoria belgues, francesos i un de memorable, italià, Stefi, una nena assenyada i deliciosa. En alguna altra banda he dit que el seu esforç a l'hora de presentar aquests personatges al nostre públic més jove anava més enllà de la traducció. El que intentava, i continua intentant quan encara treballa en aquest camp, és a nostrar les historietes de manera que el lector entengui que allò que mira i llegeix passa a casa nostra.

És, precisament, en el cas de la italiana Stefi que va haver de pensar-s'hi molt perquè la broma, el joc de paraules que feien els personatges, era entre els dos equips de futbol de la ciutat de Milà, el Milà i l'Inter, quan la protagonista i l'Eduard, un amic, fan uns jocs de paraules i, com si l'afer passés a Barcelona, «Un diu «garça o rossinyol» i el nen respon «rossinyol», «doncs guanya l'Espanyol! Si hagués dit «garça», guanyava el Barça».

Tot això que, atès el públic jove a qui s'adreça, pot semblar un joc, s'ha d'ampliar amb els Aclariments lingüístics que ja he esmentat, els Estudis de la revista de Llengua Nacional; les rondalles, les adaptacions teatrals; les traduccions de novel·les i pel·lícules; els treballs a Artilletres, els Quaderns de Barcelona...

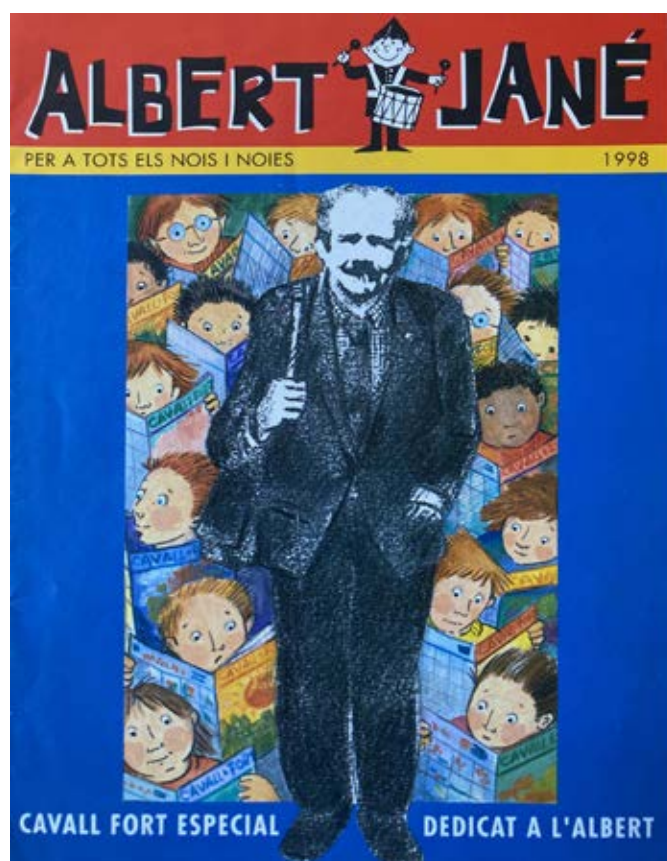
A més, hi ha unes edicions gairebé particulars com ara *Tal dia farà l'any*, *Què deuen voler?*, *Els dies i els anys*, els *Quaderns de Barcelona*, *Les Estances d'Omar Kayam*, *El cercapous transversal* i un veritable monument literari: *Calidoscopi informal*, una novel·la de 1.400 pàgines, l'existència de la qual els més íntims vam descobrir quan la va publicar fa set anys Ela Geminada, de Girona. Una meravella literària que aparentment no té fil argumental, però que manté el pols narratiu, amb els comentaris, els diàlegs i els estirabots que deixen anar un seguit de personatges batejats, segons les circumstàncies, amb noms ben adequats per més estrafolaris que puguin semblar i que jo, en alguna ocasió, m'he atrevit a comentar, que també s'hauria pogut titular *Calidoscopi infernal* atès el gran nombre de dimonis que hi apareixen, batejats tots ells, com la resta de personatges, amb uns noms cada un dels quals és un joc lingüístic: Sangdefel, Karadepús, Banyatrista, Sacdepolls, Karadafalç, Kantakalascú, Bibalabí o Salfumant, o en Malaplata, un usurer sense entranyes que quan li deien que aniria a parar a l'infern es feia un bon

tip de riure. Ara que, pel que fa al dels sacerdots, no es queda enrere: mossèn Bicornell, els reverends Tancalai, Hilari d'Alacullera i Sucamulla, l'antipapa Grau Nicolau II, el cardenal Gripou (o Gripau), mossèn Concòrdia, fra Recared dels Enciams...

Una novel·la fora del corrent que encara espera que la nostra crítica li dediqui algun comentari. Em fa l'efecte que els ha espantat la dimensió i que no saben com interpretar aquest doll de paraules tan ben lligades.

Si Albert Jané, que avui és acadèmic de la nostra llengua, és un gramàtic essencial, penso que també ho és en qualsevol camp de la literatura.

Que per molts anys, Albert Jané!

Dibuix de Maria Rius pel número especial dedicat a Albert Jané, el 1998.

L'empresa impossible

RAÛL GARRIGASAIT*

Què hi fa, a Catalunya, una col·lecció de clàssics grecs i llatins amb cent anys d'història i més de quatre-cents volums? Al món no hi ha gaires col·leccions com aquesta, i encara menys en països de poca tradició humanística. El professor Carles Miralles va escriure que la Bernat Metge era una empresa que hauria d'haver semblat impossible. Les dues persones que van engegar el projecte, Francesc Cambó i Joan Estelrich, no eren expertes en llengües antigues i no sabien que ho era, d'impossible. La ment més important en la història de la col·lecció, Carles Riba, sí que ho sabia; afortunadament, l'any 1922, mentre es gestava la Bernat Metge, ell era a Alemanya i no podia fer més que alertar per carta, com un corifeu de tragèdia, dels perills de les ambicions excessives.

No seria fàcil trobar a la Catalunya d'aleshores tres personalitats més diferents. Cambó hi posava l'empenta inicial, una passió ingènua pels antics, típica dels homes d'acció de l'època, i tots els diners necessaris. Estelrich, el primer director, hi afegia

ideologia humanística i mà esquerra. I Riba tota la resta: els coneixements, el mètode, la sensibilitat literària, la profunditat. Poques vegades devien arribar espontàniament a un acord, aquests individus. Però la potència del projecte els va fer oblidar els recels, els va arrossegar a tots tres en la mateixa direcció.

En el manifest fundacional de la Bernat Metge, Estelrich celebrava la força civilitzadora dels clàssics i els proclamava imprescindibles perquè el país, en un moment de «ressorgiment nacional», assolís el nivell dels «pobles capdavanters». Eugeni d'Ors havia escrit que per als catalans traduir era un acte tan imperial com establir una estació naval a les Índies. En l'imaginari europeu d'aleshores, els clàssics antics eren una fantasia de poder, de reconeixement i d'universalitat: encarnaven el somni d'una cultura local que s'elevava fins a convertir-se en el cel etern de totes les nacions. Durant la dictadura de Primo de Rivera —l'època en què la Bernat Metge va tenir més subscriptors— els clàssics traduïts feien en el

pla de l'esperit allò que la política catalana no sabia executar en el pla dels fets. Quan li van posar davant els ulls una mostra de llibres de la col·lecció, Ramiro de Maeztu se'n va adonar de seguida: «¡Lástima también que el humanismo de los clásicos sirva para alejar a las generaciones catalanas de su propia unidad ibérica!».

En aquest marc van brillar el llatinista Joaquim Balcells, l'escriptor Carles Cardó, el pensador Joan Crexells, les traductores Anna Maria de Saavedra i Adela Maria Trepas, tots ells molt joves. També hi van col·laborar, ocasionalment, Pompeu Fabra i Ferran Soldevila. En pocs anys es va publicar Lucreci, Ciceró, Plató, Plutarc, Xenofont, Aristòtil, Sèneca, Horaci, Èsquil. Era un esclat únic en la nostra història editorial.

Riba s'hi va lliurar amb cos i ànima, va cremar-se les celles corregint la feina dels altres i sobretot va donar gruix intel·lectual a l'empresa. En els volums que signava no es limitava a traduir textos o a divulgar dades erudites. Riba posava els Records de Sòcrates de Xenofont en un llenguatge «de diari» perquè poguessin formar el caràcter dels ciutadans; anostrava Plutarc amb la voluntat de crear una prosa apta per a la novel·la catalana; desmuntava i

tornava a muntar Èsquil des de la poesia contemporània i des d'una de les teories de la traducció més avançades d'Europa. Turmentat sempre per la consciència que arribàvem tard, es llançava així a la recerca del temps perdut. D'aquells anys inicials en deia l'època heroica de la Bernat Metge.

La institució va néixer amb tanta energia col·lectiva i amb tant sentit de l'oportunitat que no l'ha pogut destruir res: ni la guerra —amb els pioners en bàndols oposats—, ni la censura, ni la repressió de la llengua, ni l'arraconament de la cultura clàssica, ni la rutina i el desinterès. Tots els qui hi hem col·laborat som deutors d'aquella embranzida primera. El batalló de volums de la Bernat Metge, ple de meravelles secretes, continua creixent i espera nous lectors. La Santa Continuïtat era això.

* Director de La Casa dels Clàssics

Any Guimerà. Als 100 anys de la seva mort

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS*

Guimerà: poeta, dramaturg, polític i patriota

No voldríem deixar passar en l'Any Guimerà la immensa figura literària i de poeta de qui la ciutadania va creure que era un polític per sobre dels altres, potser perquè n'era, sense voler ser-ho. La seva relació amb la ciutadania a través de les obres teatrals més exitoses i el verb poètic van fer de Guimerà l'home que encarnava una política nova i un home polític diferent dels altres, malgrat la seva idiosincràsia per omplir un espai que es creia mal interpretat.

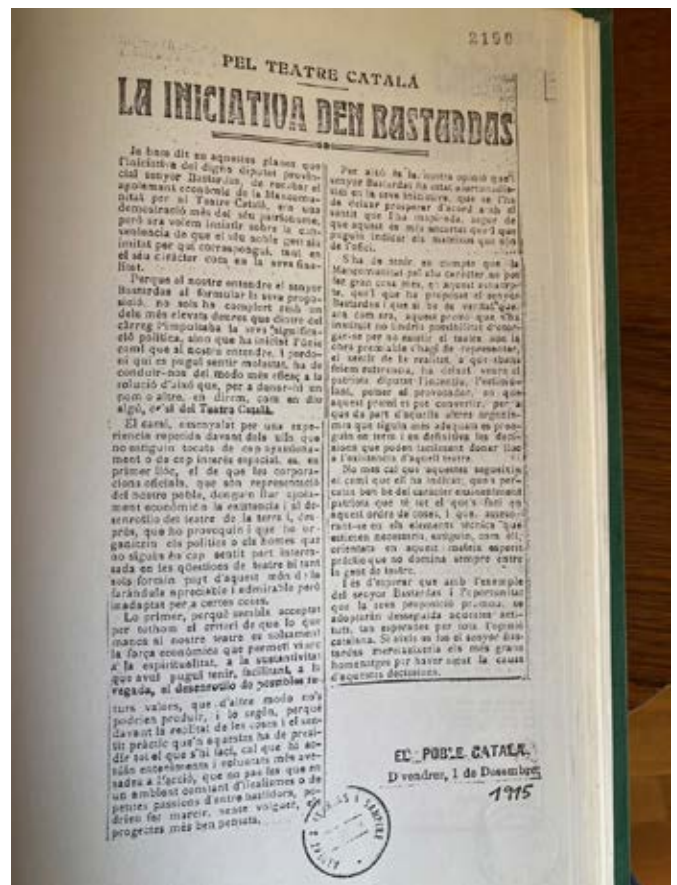
La seva figura és difícil d'interpretar per la quantitat de llocs on va passar com a patriota, perquè com diu Josep Miracle, era massa honest per dedicar-se d'ofici a la política, i perquè el seu patriotisme no el deixava presentar-se com a simplement polític. No va ser, per descomptat, un teòric, ni un dirigent, però va irradiar sentit polític enmig del desgavell del catalanisme de finals de segle XIX, com diu Isidre Molas a "Guimerà, polític" (Serra d'Or 180, IX-1974).

Es va afiliar a "La Jove Catalunya" i va mantenir lligams amb "La Renaixença"; això no impedi, però, que discrepés de Valentí Almirall per les posicions en la I Assemblea Catalanista del 1880, fet que el va portar a ingressar al Centre Català del 1882, acceptant de bon grat, tot signant el document dit "Memorial de greuges" del 1885. Tampoc se'n sentí còmode en aquest grup i va ser fundador de l'anomenada Lliga

Catalunya, que tenia un catalanisme més historicista i radical.

En fou president el 1889, i va anar com a tal a la formació de la Unió Catalanista, on es va mostrar més polític, assistint a totes les Assemblees, fins que el 1895 fou elegit president de l'Ateneu Barcelonès. I és en aquest fòrum que va pronunciar el discurs en català en la inauguració de curs; abans havia concorregut com a president dels Jocs Florals de 1892, on deia al començar el seu discurs, que "Catalunya no ha mort". Intervé també en l'Assemblea de Manresa, on la ciutadania el respecta com a dirigent catalanista, per tant, polític. El 1901 donà suport a la candidatura dels quatre presidents a les eleccions. El 1906, publica el llibre "Cants a la Pàtria", que analitzat en l'actualitat, té molt poc de teoricista polític i molt d'amor patriòtic. De fet, ell sembla estar per sobre de la política dels grups i els partits i té un historicisme conceptual, que li permet ser considerat una persona que interpreta la terra, a través de les seves obres com a dramaturg i més encara a l'avançada com a poeta. De fet, ell no va ser polític estricte, sinó membre excels d'un patriotisme polític, i per això "la seva figura fou profundament política", en paraules d'Isidre Molas.

Per tot això, quan se suggerí fer-li un homenatge arran del fet que l'Ajuntament de Barcelona l'havia

nomenat fill adoptiu de la ciutat, la manifestació d'adhesió fou multitudinària, mostrant un fervent dosi de patriotisme a un poeta, dramaturg i excels personatge polític que interactuava com a mestre de cerimònies amb el seu teatre i la seva activitat social. L'acte celebrat a la plaça de Catalunya, el dia 23 de maig de 1909, fou extraordinàriament popular, amb l'assistència de milers de ciutadans, acompanyats de la Guàrdia Municipal, a cavall, vestida de gala, de centenars de grups folklòrics, orfeons, membres de tots els partits polítics, d'associacions catalanistes, nens i nenes de les escoles municipals, etc., i de les autoritats polítiques catalanes i municipals, on l'alcalde popular Albert Bastardas, com a altaveu d'aquest clam a favor del patriota va elogiar la figura del poeta que en el fons era Àngel Guimerà i va dir:

"Poble de Barcelona, Honorable Poeta

L'Ajuntament de la Ciutat que és Fidel representació de la nostra democràcia ha pres per unànim parer de tots els Consellers la resolució de adjudicar-vos el títol de fill adoptiu de Barcelona.

Fins avui havíeu estat veí del nostre veïnat, ciutadà de la nostra ciutadania, més ara el poble vol que aqueixes

relacions jurídiques siguin consagrades pel sentiment i us nomena fill de la mare comú, perquè entreu en la nostra fraternitat com un germà de la nostra sang.

Barcelona és una democràcia hospitalària que obre francament les portes a tots els homes de la Terra i no demana altre passaport que el respecte de la dignitat humana. Aquí els homes de Llevant, com els de Ponent, tant els del Nord com els del Migdia, qualsevolga que sigui la llei del seu pensar, troben amorosa llibertat en la lluita per la vida i pels ideals. Més la natural continència en la manifestació dels pensaments ens ha retingut sempre en l'adjudicació del títol de fill adoptiu de la ciutat, talment com són ben pocs sols els que avui poden ostentar-lo, per on comprendreu lo molt que us estimem.

Barcelona us reconeix el seu fill, primer de tot perquè sou un gran poeta. En les vostres obres s'hi troba la flor blava de les antigues llegendes, dominant la vostra visió de la realitat. Desde el poema "Indibil i Mandoni" fins a les darreres espurnes de "El camí del sol", tant les escrites en vers, com les escrites en prosa, així com a les altes tragèdies, com en les obres més humils, una flaire aspra i sanitària ens retorna a la virtut de la humana poesia. I així Barcelona honorant-vos, ella s'honora, perquè els poetes son la flor de la civilitat, és propi de les cultes Metròpolis atraure's una Cort de gentils poetes.

Barcelona us nomena el seu fill perquè sou Verb de la llengua catalana. En la nostra llengua heu escrits els vostres cants, la nostra llengua roda pel món en les vostres obres. Conreuant-la ens heu ennoblit a tots amb la vostra noblesa i en la càtedra de l'Ateneu la redimireu de vergonyosa condemna amb el vostre elogi. Al acollir-vos en la falda de maternal, Barcelona porta la veu de totes les terres catalanes i estén sobre d'elles un espiritual imperi.

Per les vostres tragèdies i pels vostres drames, heu també merescut el títol de fill adoptiu de Barcelona, perquè en unes i altres heu fet perdurable el record de les nostres lluites i dels nostres amors, dels nostres anhels, de les nostres misèries i de les nostres virtuts. Per la més social de les arts d'avui us heu fet oracle de les masses i heu humanitzat els nostres jocs escènics amb espectacles que tots els homes poden admirar.

I heus aquí com la ciutat de Barcelona, després d'admirar-vos com a poeta, com a conreudor de la llengua pàtria i com a dramaturg, encara pot nomenar-vos el seu fill predilecte per la virtut humana que em vols hi ha. Tots els pobles estan ben orgullosos dels sentiments i de les condicions nacionals i miren de guardar-los i fortificar-los en viril energia, més ni la raça ni la nació arriben a deixar un solc tan marcat en la història de la civilització humana, fins que a còpia d'enlairar les pròpies virtuts, arriben a produir obres que passen per damunt de la Tradició i entren en el patrimoni comú de la humanitat.

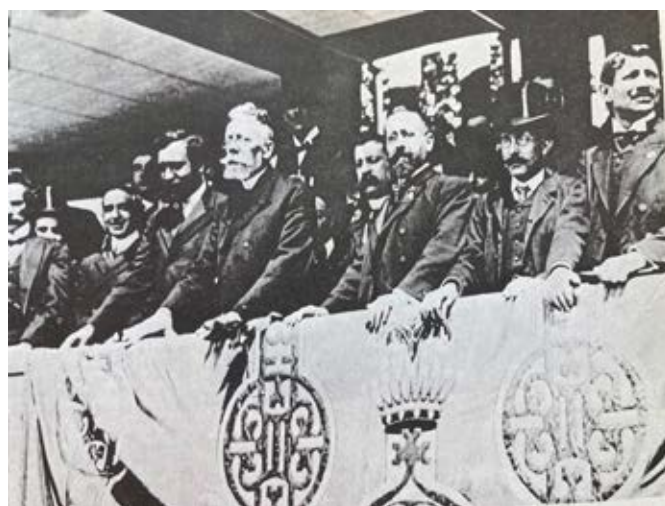
Els deures que us imposa l'acceptació del títol de fill adoptiu de Barcelona no poden expressar-se en fórmules jurídiques, ni exigeixen l'acatament d'una bandera, ni poden consagrar-se per un jurament. El vostre cor us els ha fet sentir sempre, la vostra imaginació els ha revestit i revestirà de formes belles. Per nosaltres n'hi ha prou amb què seguiu sent un gloriós exemple per la Joventut.

L'Ajuntament de Barcelona no ha volgut cridar-vos al seu pretori per entregar-vos el títol de fill adoptiu de la Ciutat. Coneixedor de l'Homenatge que us preparava el Poble, li ha plagut venir fins aquí per ajuntar-s'hi i davant de les representacions de tots els indrets de Catalunya, davant de la Barcelona al segle XX, on la potència de les lluites polítiques posa cada dia més alta la representació de la Magistratura ciutadana, un Ajuntament altiu fa respectuós acatament a la majestat del Poeta, al entregar-li un pergami i un pom de ginesta de la nostra muntanya.

Estimat Poeta: visqueu molts anys per la glòria de Catalunya, de la Pàtria i de la Humanitat”.

*Homenatge a Guimerà. La Presidència al fons on hi ha el grup de polítics i els espectadors mirant. 23 de maig de 1909.
Foto: Mas Ginestà, Adolf. Des de la seva posició Adolf Ginestà obté una fotografia més frontal a la tribuna.*

Àngel Guimerà, emocionat i sorprès per la grandiositat de l'acte tan multitudinari que se li oferia, i sense saber massa què dir, va donar la versió més política i patriòtica possible des de la seva perspectiva social:

“*Què faré (respon Guimerà) sinó besar aquest ram de ginesta? Doncs jo el beso besant en ell a Catalunya.*”

Estic enlluernat, més que dels ulls, de l'ànima. Després d'aquest acte ja puc morir, però desitjo viure per treballar per Catalunya!”

Es tractava, doncs, d'unes paraules que, precisament, eren el sentir majoritari de la ciutadania i com aquesta reflectia el sentiment de polític patriota que Guimerà simbolitzava en aquell moment. Va cloure l'acte el poeta Ignasi Iglésies, elogiant també Guimerà i reconeixent-lo com a excels poeta.

Però si amb aquest homenatge no n'hagués hagut prou, dies abans, es va inaugurar a Montjuïc un monument amb la figura d'en *Manelic*, com a símbol de com Guimerà havia portat el seu teatre a valorar la tradició catalana i on, com diu J.M. Miró a *L'Extinció* (vegeu Serra d'Or núm. 771, 2024), “va aconseguir l'aparentment impossible: aglutinar el conjunt del nacionalisme català de l'època, dividit i amb enormes tensions,” i l'acte fou presidit per l'alcalde accidental Albert Bastardas, “anomenat alcalde popular perquè no va ser nomenat pel rei”, que va assegurar que aquella estàtua, en el fons, simbolitzava el pensament d'Àngel Guimerà i representava perfectament en els escenaris algunes essències de l'esperit català, tot i que això no és cap garantia de popularitat, com va ser el seu cas. Precisament, si hi ha uns casos de popularitat a Catalunya, són primer el del poeta Jacint Verdaguer, i el d'Àngel Guimerà. Per això, quan J.M. Benet i Jornet defensava que cal no renunciar mai a la tradició dels pobles, perquè si es fa es va de cap a l'extinció, tenia tota la raó i el poble ho reconeixia així. Dos són els homes que a Catalunya se'ls coneix pel nom de pila, un és en Pep, volem dir en Pep Ventura, gran entusiasta de Catalunya i de la sardana, havent-hi nascut a Andalusia, i l'altre Mossèn Cinto, Verdaguer; ara hi podem afegir l'Àngel Guimerà, qui amb les quaranta-tres obres de teatre produïdes es va alçar com un patriota enmig de les divergències del catalanisme. En el fons per Catalunya, Guimerà s'alça com un mite, per la seva posició política, social i catalana, i expressa un catalanisme lligat a l'antiga Corona d'Aragó, sense que es noti gaire la divisió de classes que tota societat comporta, encara que Guimerà era molt inepte en la pràctica política de partit, però ens aproxima, i molt, a la llui-

ta històrica dels catalans pel seu destí. Per això, als enterraments de Guimerà i de Verdaguer la multitud que hi anà per retre'ls homenatge va ser ingent. I és Xavier Fàbregas (*A. Guimerà, les dimensions d'un mite*, Ed. 62, a l'abast núm. 91, 1971) que assenyala que “el sentiment de catalanitat propugnat per Guimerà en quasi la totalitat del seu teatre, troba ressò en la burgesia, però també en la menestralia urbana i entre la massa camperola, igual que entre un ampli sector de la mà d'obra industrial”, malgrat que no promocionava pas un programa polític determinat. Per a ell, el programa era el patriotisme catalanista.

Per Guimerà, el catalanisme és el dels Països Catalans, a més d'Aragó, amb ressò d'autonomia a voltes migrada. Les seves obres *Terra baixa*, *Mar i cel* i *Maria Rosa*, han tingut un ressò clamorós en incursions també en el cinema, malgrat que el noucentisme no va ser un entusiasta de l'obra guimeriana. Per Guimerà, la política és un acte d'honor i responsabilitat plena d'honradesa, i en critica els partits i els polítics per les seves tupinades electorals. Per tot això, Guimerà es convertí en un mite d'una Catalunya somniada com a “terra alta” de tots els catalans. Per això, Guimerà actuà políticament com a patriota en un catalanisme prepartidista elaborat entre els Jocs Florals i la Lliga per experimentar una acció per sobre de tots els partits, encara que evidentment sense deixar de reclamar una acció global del moviment catalanista.

Per això, Joan Maragall, en el seu discurs en l'Homenatge a Guimerà, de 1909, escriu que: “en tot aquell temps que en podríem dir del segon catalanisme, en què el catalanisme es va tornant polític, però d'una política encara purament sentimental, en Guimerà hi tingué el lloc eminent que li corresponia, perquè aquell fou el seu temps. La major força de la seva maduresa d'home i de poeta coincidí amb aquella jornada del catalanisme que li era més que adequat”.

El 1911, fou nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans, i es va traduir la seva obra a tots els idiomes cultes, i amb filmacions a Amèrica i Europa, i amb obres musicades. La seva postura contra la violència anarquista és fruit de la desesperació d'amplis sectors de la classe obrera, amb un ampli carisma social i un reconeixement intel·lectual.

En el fons, el seu tarannà polític es mou com un

element que defensa afirmacions generals del catalanisme, amb crides al cor, més que amb programes per a l'acció política; Guimerà, en el fons, es mou enmig del romanticisme polític i catalanista i quan la Renaixença entra en crisi, el 1905, Guimerà se sent perdut. L'acció política sembla que el supera i queda al marge com a capdavanter, malgrat que se'l reconegui com a un cert cap espiritual, però que no connecta amb les estructures polítiques noves del segle XX. Queda, doncs, poc lligat a la situació política del moment, es refugia -com diu Moles-, en el paper de "pur" i per sobre de la política, cosa que li dona un caràcter marginal, i com si ja no tingués el carisma que fins aleshores li reconeixien. El llibre publicat el 1906 *Cants a la Pàtria*, no té elements teòrics de política i es perd en un imaginari catalanista espiritual. Però, precisament, aquesta ambigüitat teòrica i una concepció historicista i romàntica del país el fan que irradii amb força. Guimerà té, doncs, una formulació de l'humanisme catalanista que el situa per sobre de les polítiques concretes i les baralles teòriques; és

clar que les seves posicions del primer catalanisme li donen un potencial polític evident i reconegut, per això se'l reconeix com un polític sense ser un membre de partit, se'l reconeix com a forjador, també d'una concepció "política" anterior a la qual es va formar a partir del 1906 i es reconeix com a polític del primer catalanisme. Es reconeix que la seva obra és, bàsicament, un servei a la pàtria. D'aquí ve el reconeixement popular del 1909 i la multitud que va acompanyar el fèretre pels carrers de Barcelona quan va morir.

Si els actes massius van tenir alguna repercussió política, fou en la sessió de novembre de 1915, en l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya, quan es va presentar una proposició signada per Albert Bastardas (la seva família i ell mateix eren entusiastes del teatre). Es tractava d'un intent d'impulsar, per mitjà d'un premi, la millor obra teatral estrenada a Catalunya, on es deia que "És propòsit ferm de la Mancomunitat de Catalunya fomentar el patrimoni espiritual de Catalunya I, molt especialment,

de la nostra llengua, símbol, instrument i matriu de la nostra personalitat”, de manera que “la creixença evident de la nostra espiritualitat en els últims anys té una excepció en el *Teatre Català*, que per motius més que res d’ordre material porta avui una vida migrada, que no respon als anhels de Catalunya, ni a la vàlua absoluta dels nostres literats i dramaturgs”. Sens dubte s’estava pensant en l’elit dels dramaturgs i, entre ells, la d’Àngel Guimerà.

Per arrodonir-ho, es menciona que l’Ajuntament de Barcelona té en projecte l’adquisició d’un edifici destinat al *Teatre Català*, mentre que la Diputació de Barcelona sosté una Escola Catalana d’Art Dramàtic, de manera que “ha arribat el moment que la Mancomunitat de Catalunya aporti també el seu concurs a l’hora patriòtica i educadora de fomentar el *Teatre Català*.” Així, es proposa que s’atorgui un premi de 5.000 ptes. o més a concedir cada any o cada dos anys, a una obra dramàtica catalana estrenada durant l’any amb un jurat nomenat per l’IEC, Consistori dels Jocs Florals, etc. Precisament és natural que Albert Bastardas, que formava part del Patronat que regia l’Escola Catalana d’Art Dramàtic, tingués molt interès a presentar aquesta proposició. La reacció de la premsa, en general, aixecà una gran polseguera i es publicaren a *La Publicidad* i a *El Poble Català*, reaccions normalment aprovatòries de Guimerà, per part de Pin i Soler, Apel·les Mestres, S. Rusiñol, Conrad Roure, Adrià Gual, Pous i Pagès, Morató i Grau, Pompeu Creuher, M. Folch i Torres, Puig i Ferrater, Ambrosi Carrión, Avel·lí Artís, Josep Burgas, etc. Les respostes, com es pot suposar, foren desiguals, però sobretot si acceptaven la proposta demanaven també un teatre públic amb ajuts constants.

Un any més tard, el 1916, Bastardas i Guimerà es trobaren de nou en la Junta de NOSTRA PARLA, Guimerà com a president honorari i Bastardas que era vicepresident de l’Assemblea de la Mancomunitat, com a vocal; i pel febrer del mateix any, es propiciaren uns actes d’amistat intel·lectual i com a solidaritat amb els soldats catalans que lluitaven a França a favor dels aliats, la Mancomunitat organitzà una ambaixada a Perpinyà presidida per Albert Bastardas com a vicepresident de la Mancomunitat; hi anaren Àngel Guimerà i Ignasi Iglésies, Francesc Matheu, Pompeu Fabra, Apel·les Mestres, Mas-

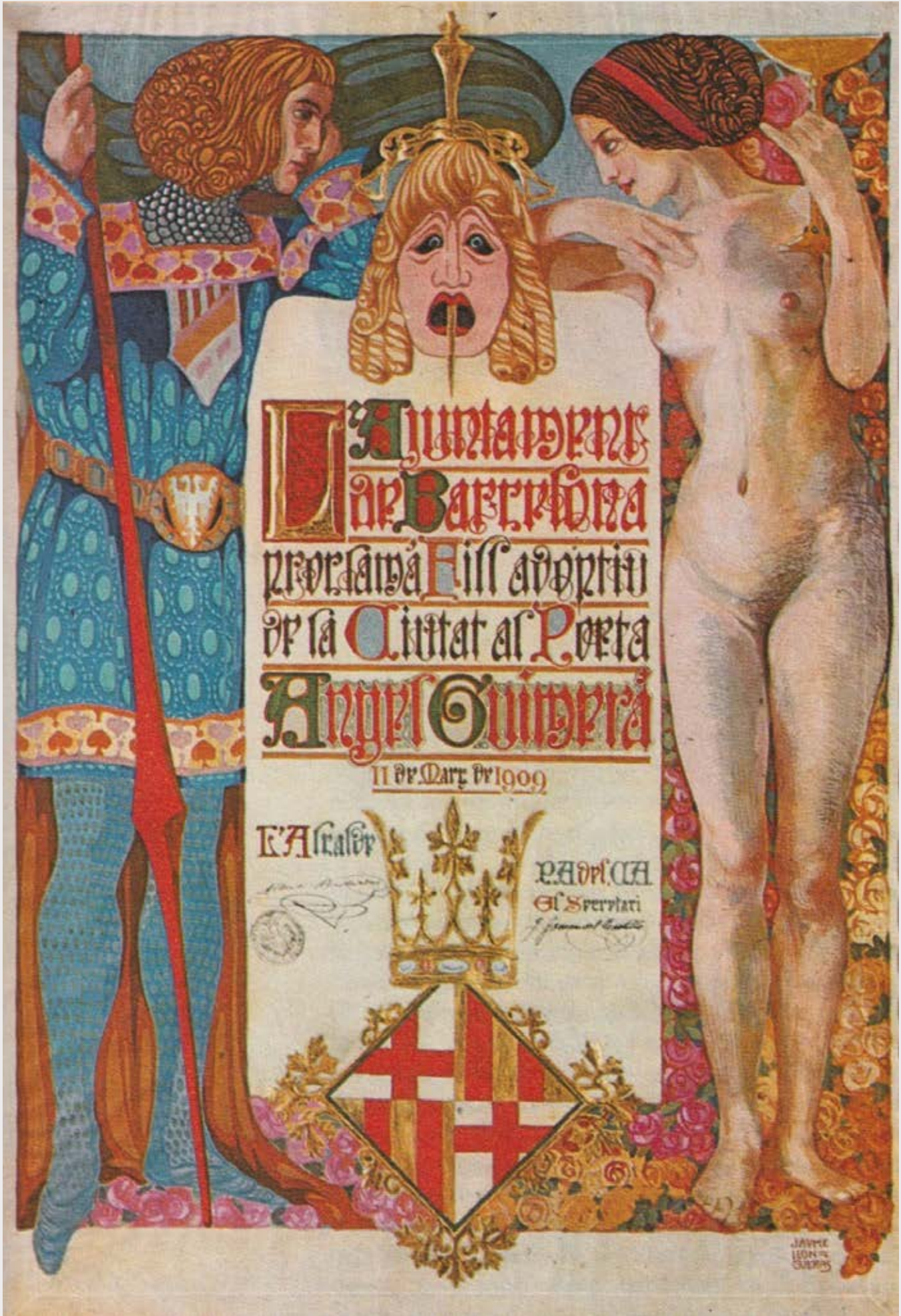
só i Torrents, Rusiñol, Josep M. Sert, Lluís Millet, Alfons Maseras, Narcís Oller, Josep Llimona, el Dr. Solés i Pla, Trinitat Monegal, J. Casas-Carbó, Ll. Massot, Utrillo Batista i Roca, M. Folguera i Duran, P. Rahola, Corminas, etc., i davant de Guimerà i Iglésies, Bastardas es dirigí a l’alcalde de Perpinyà per dir-los “Germans de França, germans de l’un i altre cantó del Canigó, com diu Maragall; nosaltres hem comprès que vosaltres combatíeu pels drets de les nacions petites i grans, i és per això que hem vingut per afirmar amb vosaltres la independència de les nacionalitats, les comunes esperances catalanes i llatines”, amb fervents aplaudiments. El govern francès, com a reconeixement als catalans, nomena Àngel Guimerà Cavaller de la Legió d’Honor; Guimerà havia escrit un poema titulat “Als nostres germans del Rosselló” que fou llegit per J.M. Roca, president de l’Ateneu Barcelonès. El ressò dels actes de Perpinyà, derivats de la Gran Guerra (1914-1918), a la premsa catalana espanyola, fou important; pels catalans i per a totes les associacions polítiques, culturals i intel·lectuals havia començat la gran campanya per l’autonomia de Catalunya. Guimerà havia escrit com a homenatge als catalans francesos del Rosselló, uns versos que tenien com a base la germanor de la catalanitat:

*L'encaixada us portem de germanor
Que una raça ha sigut i una Nació.
Més dins les venes diu la sang botent
Que ho som i que hem de ser-ho eternament.
Salut I Glòria, oh fills del Rosselló!*

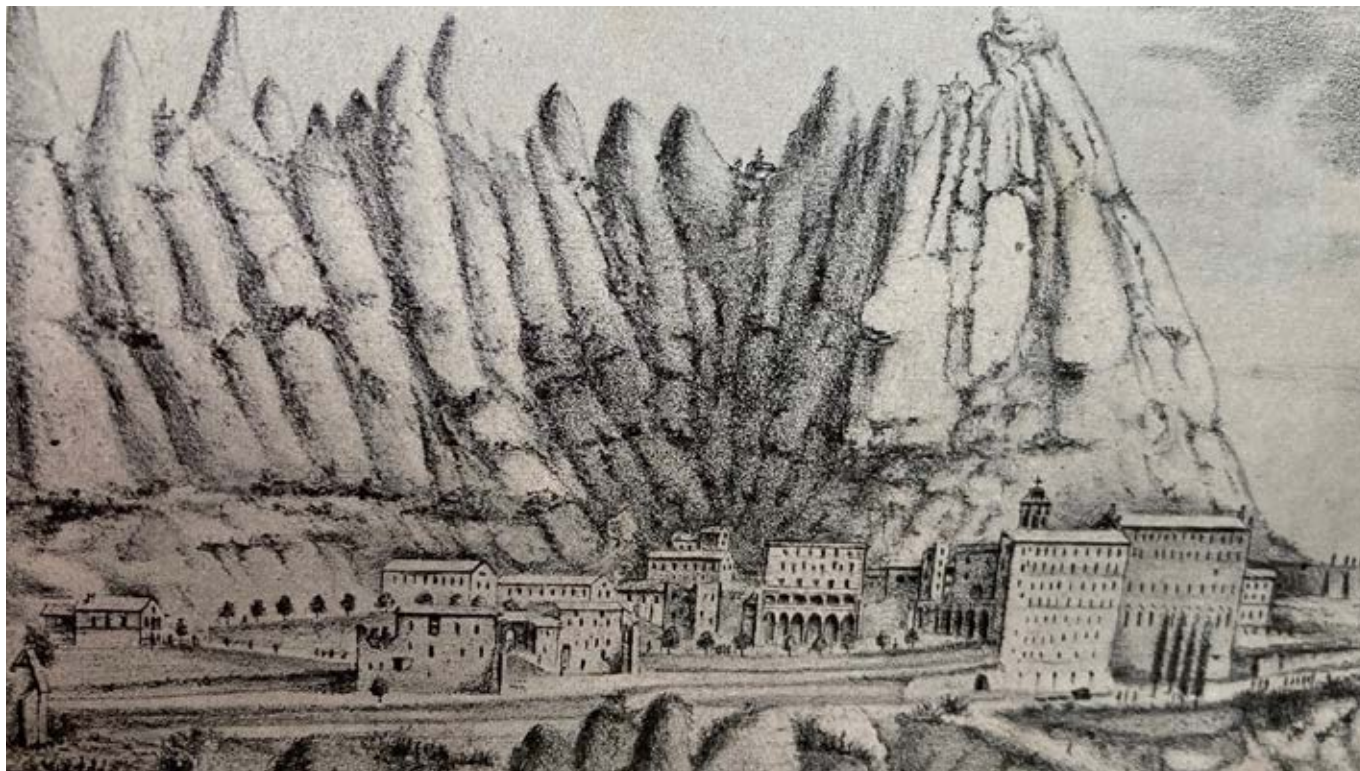
*Alfred Pérez-Bastardas
(de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'IEC).
Coordinador general de la QUEROL.

El Mil·lenari de Montserrat. Enigmes, hipòtesis i certeses

JOSEP MARIA SALRACH I MARÈS*

Vista general del Monestir de Montserrat després de la seva destrucció, d'un gravat de 1835.

Abans de la destrucció del 1835, a l'Arxiu del Monestir de Ripoll es conservava l'original de la dotalia de l'església de Santa Maria del monestir de Ripoll de l'any 888. En ella, en les còpies conservades, consta que els comtes Guifré i Guinedilda van lliurar al cenobi el seu fill Radulf amb tota la seva herència: *cum omni hereditate sua quod divisimus ei cum fratres vel sorores suos* (Ordeig, Ripoll, doc. 11 A). L'original no precisava més, però a Ripoll es conservava una versió interpolada de la mateixa dotalia on es precisaven els béns que suposadament formaven part de l'herència de Radulf (Ordeig, Ripoll, doc. 11 B), i també un document fals, anomenat "gesta", on s'inventariaven amb més detall els béns de l'herència de Radulf que figuren en la segona versió de la dotalia (Ordeig, Ripoll, doc. 11+C). En ambdós documents consta explícitament com a part de l'herència de Radulf traspasada a Ripoll, *in locum quem nominant Monte Serrato, ecclesias quae sunt in cacumiune ipsius montis vel ad inferiora eius*. Ambdós documents, l'interpolat i el

fals, podrien ser del segle X o principis de l'XI. Tot plegat sembla una interpretació interessada i retrotrèta al comte Guifré, a finals del segle IX, de la donació autèntica de la muntanya de Montserrat amb les esglésies de Santa Maria, Sant Iscle i Sant Pere, amb els seus termes, feta pel comte Sunyer a Ripoll l'any 933: *dono ibi ecclesias sitas in comitatu Ausonae, in Montes serrati, id est, domum Sanctae Mariae et Sancti Aciscli et Sancti Petri cum finibus et terminis eorum*. Sunyer, que precisa els termes de l'alou, entre els quals la riera Merans, el Llobregat i el riu Sec, indica que els drets de propietat els adquirí en part per compra i en part per l'aprisió del seu pare, el comte Guifré (*Catalunya Romànica*, XI, p. 307; Ordeig, Ripoll, doc. 81). Es podria pensar que és aquesta referència a Guifré el Pelós el que va induir els monjos ripollesos a atribuir-li la donació de Montserrat a Ripoll, però hi ha una raó més pragmàtica: el conflicte amb Santa Cecília de Montserrat.

Al massís de Montserrat hi havia hagut des de

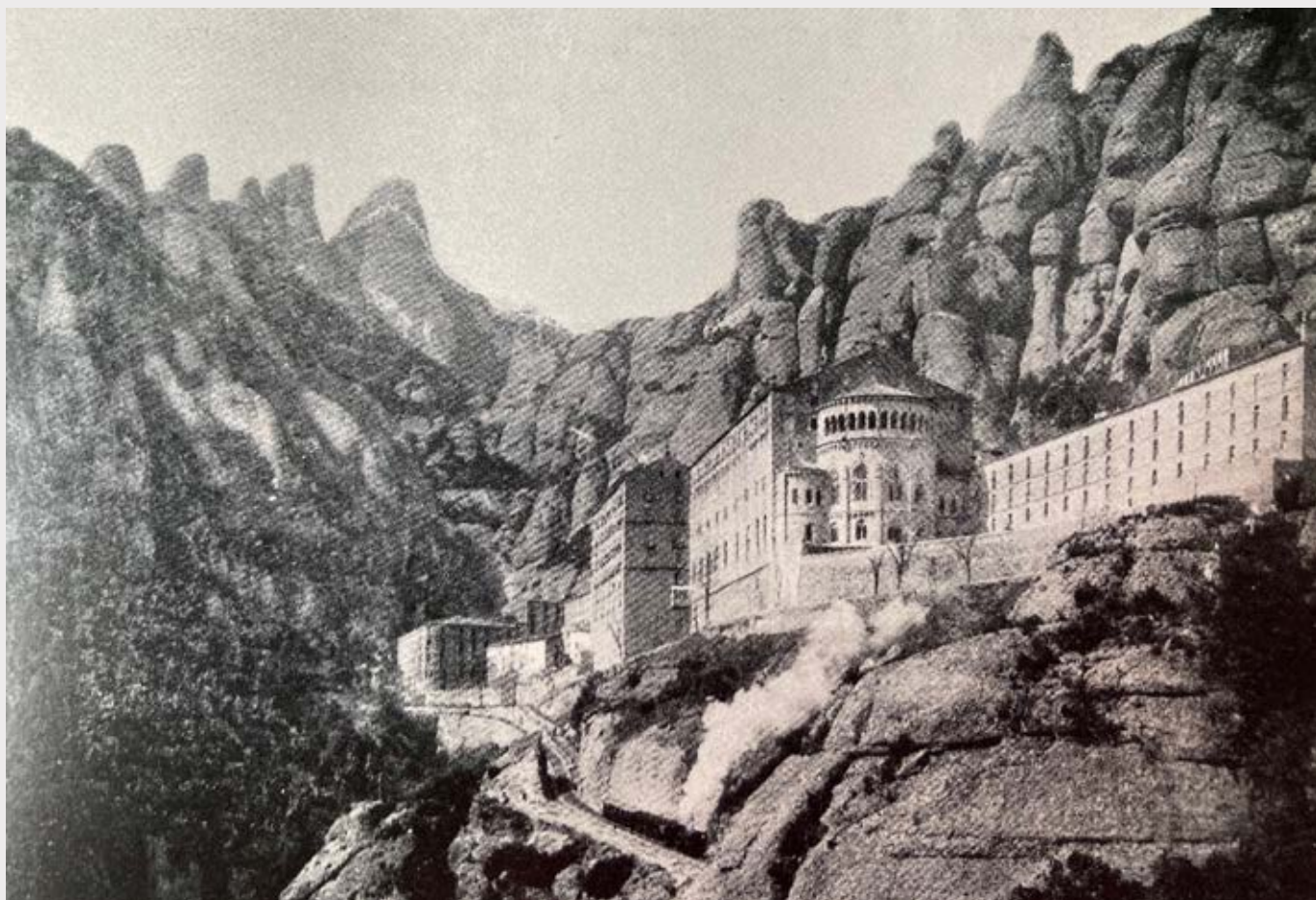
temps antic persones amb vocació religiosa i de servei a Déu que hi feien vida eremítica. A ells s'ha d'atribuir la construcció de petites esglésies o ermites com les de Santa Maria, Sant Iscle i Sant Pere. Seguint aquesta llarga tradició, Cesari, un home de fe i empena, probablement ric i ambiciós, a principis del segle X es va establir amb un petit grup de monjos a la muntanya de Montserrat en un lloc on van trobar una ermita petita, i aviat van començar a rebre donacions de terres, i en van comprar (928, 938, 942). Finalment, Cesari i els seus monjos van demanar al comte Sunyer i la comtessa Riquilda que els donessin el terreny on s'havien establert a fi de construir-hi una església i les dependències pròpies d'un monestir. Al comte i la comtessa els va semblar bé, i l'any 945 van atorgar la corresponent donació, que incloïa, a més, béns i drets a Collbató, Prats de Rei i Barberà. Era l'acta fundacional del monestir de Santa Cecília de Montserrat (*Catalunya Romànica*, XI, p. 286-287).

Cesari, que va morir el 981, intentaria ser ordenat i reconegut com a arquebisbe de Tarragona al mateix temps que es dedicava a consolidar i ampliar el patrimoni de Santa Cecília (Abadal, «L'abat Cesari»). Ho va aconseguir obtenint donacions de la comtessa Riquilda i després del comte Borrell, i viatjant l'any 951 a Reims on va recaptar del rei Lluís IV d'Ultramar un precepte de confirmació de propietats per al seu monestir (Abadal, *Diplomes*, p. 255-257). La consagració de Santa Cecília el 957 va donar major solidesa encara a l'obra de Cesari (Ordeig, *Les dotalies*, doc. 72). Arribat aquest punt, Abadal suposa que la comtessa Riquilda, gran protectora de Cesari, li hauria donat béns montserratins pertanyents a Ripoll, i que, morta Riquilda, Cesari hauria continuat o consolidat l'apropiació o expropiació de béns ripollesos aprofitant la llunyania de Ripoll (Abadal, *L'abat Oliba*, p. 149-150). Nosaltres no som del mateix parer. Més aviat tenim la impressió que els comtes van repartir la muntanya de Montserrat entre Ripoll i Santa Cecília. I així ho devia entendre l'abat Seniofred de Ripoll, que l'any 982 va viatjar a la cort del rei Lotari de qui va obtenir un precepte de confirmació de propietats per al seu monestir, en el qual es llegeix: *In Monte Serrato, alodem cum ecclesiis Sancti Petri et Sancti Martini; et in cacumine Montis Serrati, ecclesiam Sanctae Mariae et Sancti Ascis-*

cli (Abadal, *Diplomes*, p. 166-174). D'aquest text s'ha de deduir que Ripoll posseïa, a la part de dalt de la muntanya, les ermites de Santa Maria i de Sant Iscle, que es corresponen a la basílica actual i a capelleta de Sant Iscle i, al peu de la muntanya, les esglésies de Sant Pere i Sant Martí, origen de la parròquia de Sant Pere de Monistrol. Al precepte no es diu res, i no s'ha de dir res, de l'església de Santa Cecília, que no pertany a Ripoll. Així ho entendrien els monjos i el mateix abat Oliba que el 1011 viatja a Roma i obté del papa Sergi IV una butlla en què s'enumera el patrimoni territorial del monestir on consten les quatre esglésies de Montserrat del precepte del 982, amb les mateixes paraules, i tampoc hi figura Santa Cecília (Ordeig, *Ripoll*, doc. 362).

Mort Cesari i entrat el segle XI, la relació entre Ripoll i Santa Cecília degué ser prou bona perquè l'abat Oliba enviés al monestir montserratí un jove monjo, Joan de Barcelona, que s'havia format a Ripoll i que fou abat de Santa Cecília fins abans de l'any 1022, quan marxà a l'abadia francesa de Fleury, prop d'Orleans, també anomenada Saint-Benoît-sur-Loire des d'on va mantenir correspondència amb Oliba (Ordeig, *Joan de Barcelona*). Es podria pensar que Ripoll, el més important monestir català del moment, juntament amb Cuixà, exercia llavors una influència benefactora sobre Santa Cecília, i que, més que disputes entre les dues cases, el que hi havia era col·laboració i ajut. Si això era així, com suposem, és possible que la marxa de Joan de Barcelona, les allunyés, i que l'abat Oliba temés perdre la relació i influència que exercia sobre Santa Cecília. També és possible que a Ripoll es mantingués una tradició, sense suport documental autèntic, segons la qual el comte Guifré el Pelós, en fer l'oblació del seu fill Radulf, hauria donat al monestir la muntanya sencera de Montserrat, donació que després el comte Sunyer i la comtessa Riquilda haurien mutilat amb Cesari en fundar Santa Cecília. En aquest cas, Ripoll no hauria protestat per la decisió comtal i l'actuació de Cesari, confiant en una relació cordial basada en la influència ripollesa sobre la casa montserratina, que l'abadiat de Joan il·lustra.

Sigui com sigui, amb anterioritat a juliol del 1022, i havent marxat l'abat Joan de Santa Cecília a Fleury, Oliba, abat de Ripoll i bisbe de Vic, es presentà a Barcelona davant del comte Berenguer Ramon

i la comtessa mare Ermessenda i reclamà en justícia per al seu monestir de Ripoll l'alou de Montserrat on hi havia l'abadia de Santa Cecília i altres esglésies. Oliba fonamentà la reclamació en l'argument que aquest alou l'havia posseït Ripoll des que li fou lliurat pel comte Guifré el Pelós, és a dir, quan la dotàlia del 888, i confirmat pel comte Sunyer, fins a l'època de l'abat Cesari quan la comtessa Riquilda va sostreure l'alou de la potestat de Ripoll i el donà a Cesari. Impedits per altres afers, Berenguer Ramon i Ermessenda van ajornar la resolució de la querella fins que el juliol del 1022 es van personar a Ripoll amb la comtessa Sança, esposa de Berenguer Ramon, i els monjos els van mostrar els documents en què es basava la querella. Examinats els documents, els comtes i les comtesses «van confirmar el cenobi de Santa Cecília [de Montserrat] en potestat i dominació de Santa Maria [de Ripoll] amb totes les seves pertinences i alous» (Ordeig, *Ripoll*, doc. 415).

Quins documents devien mostrar al comte i les comtesses els monjos de Ripoll? Si li van mostrar la dotàlia del 888 on consta l'oblació del fill Radulf amb la donació de la seva herència, aquí no es fa cap menció de Montserrat i menys de Santa Cecília, que encara no existia. Més aviat devien mostrar-los el document de la dotàlia on hi havia la interpolació relativa als béns de l'herència de Radulf i el document fals anomenat "gesta" que conté la mateixa informació sobre els béns de l'herència de Radulf: «en el lloc que diuen Montserrat, les esglésies que estan a dalt de la muntanya i les que estan a baix". Segurament aquests documents es van fer a finals del segle X o principis de l'XI, i tampoc en ells s'esmenta Santa Cecília. Berenguer Ramon, Ermessenda i Sança també degueren veure el document de Sunyer del 933, que no és cap confirmació de la suposada donació de Guifre el Pelós, sinó pròpiament la donació de les esglésies de Santa Maria, Sant Iscle i Sant Pere de Montserrat a Ripoll. Sembla, doncs, que això no és pas tota la muntanya i, per tant, que quan Cesari va fundar Santa Cecília, no és segur que ho fes en terra propietat del monestir de Ripoll, més aviat s'hauria de pensar que Sunyer i Riquilda el que van fer l'any 945 i després va ser dividir Montserrat entre Santa Cecília i Ripoll. Oliba i els monjos ripollesos no ho entenien així i d'aquí que, mort Cesari i havent marxat l'abat Joan de Santa Cecília, Oliba es va quere-

llar i se'n va sortir. El comte Berenguer Ramon i les comtesses Ermessenda i Sança li van donar la raó i van donar Santa Cecília a Ripoll.

Arribats en aquest punt, és a dir, establerts o res-tablerts els drets de Ripoll, contràriament al que es podia esperar, no es va produir l'absorció d'una abadia per l'altra, sinó que ambdues van continuar amb la seva vida independent. Tot va passar com si l'abat i bisbe Oliba es donés per satisfet i no voldria anar més enllà. I així devia ser perquè, amb posterioritat a 1023, Oliba va enviar a l'ermita de Santa Maria monjos de Ripoll, que devien començar les obres per a fixar-hi la seva residència i construir la primera basílica (Abadal, *L'abat Oliba*, p. 151-152; Pladevall, *Els monestirs*, p. 258). És així, com mil anys enrere va néixer el monestir de Santa Maria de Montserrat, centre espiritual on es venera en una talla romànica del segle XII la imatge de la Moreneta, la Verge bruna, patrona de Catalunya.

I retornant enrere, quan Oliba va morir l'any 1046, i els monjos de Ripoll i Cuixà van fer conèixer l'òbit i van demanar la pregària pel difunt a un centenar d'establiments eclesiàstics europeus, el monjo encarregat de portar l'encíclica mortuòria no es va oblidar de visitar la comunitat de Santa Cecília que va expressar la seva condolença i, a la recíproca, va demanar a Ripoll les pregàries per als seus difunts (Ordeig, *Ripoll*, doc. 519-B). Llavors, en ple segle XI, devia regir la comunitat montserratina de Santa Maria un prior designat per l'abat de Ripoll, supeditació que es va mantenir en plena edat mitjana, mentre Montserrat empenia una volada definitiva i creixia en importància mentre que Ripoll perdia empenta. Finalment, la realitat es va imposar i, no sense dificultats, Montserrat va assolir la independència el 1410. Santa Cecília, en canvi, va seguir un camí invers al de Santa Maria: va ser unida a Sant Cugat entre 1076-1082 i 1103 i, recuperada la independència, va patir conflictes interns i va entrar en un procés de decadència fins que va ser unida a Santa Maria de Montserrat el 1539 (Pladevall, *Els monestirs*, p. 258-269; Benet, «Santa Cecília», p. 285-290).

Serveixin aquestes ratlles, fredament historiogràfiques, de record del passat llunyà de Montserrat, per sumar-nos a la commemoració dels mil anys de vida de la comunitat benedictina de Santa Maria

de Montserrat, símbol de la fe i esperança del nostre poble. Amb la imatge de la Muntanya Santa i la Verge bruna al cor, monjos de Montserrat, per molts anys!

*Institut d'Estudis Catalans
Universitat Pompeu Fabra

Bibliografia

Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *L'abat Oliba, bisbe de Vic, i la seva època*, Barcelona (Aedos), 1962.

Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «L'abat Cesari, fundador de Santa Cecília de Montserrat i pretès arquebisbe de Tarragona. La falsa butlla de Santa Cecília», dins de *Dels visigots als catalans*, II, Barcelona (Edicions 62), 1970, p. 25-55.

Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia. II. Els diplomes carolíngis a Catalunya*, Barcelona (Institut d'Estudis Catalans), 2007, 2 vols. (edició facsímil de l'original de 1926-1952).

Albert BENET, «Santa Cecília», *Catalunya Romànica. XI. El Bages*, Barcelona (Fundació Enciclopèdia Catalana), 1984, p. 258-294.

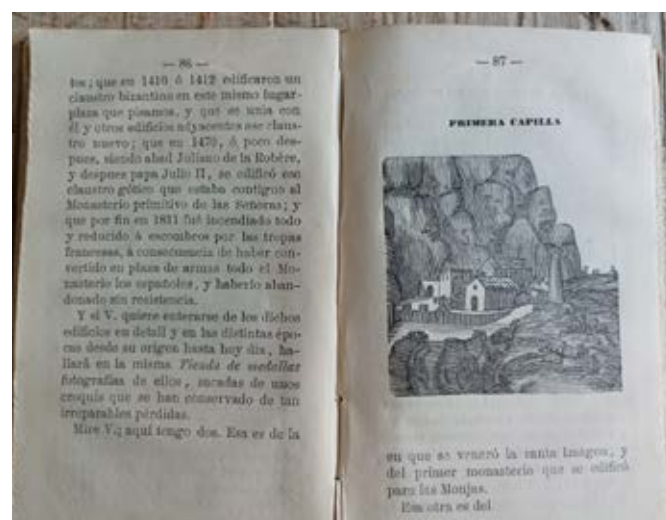
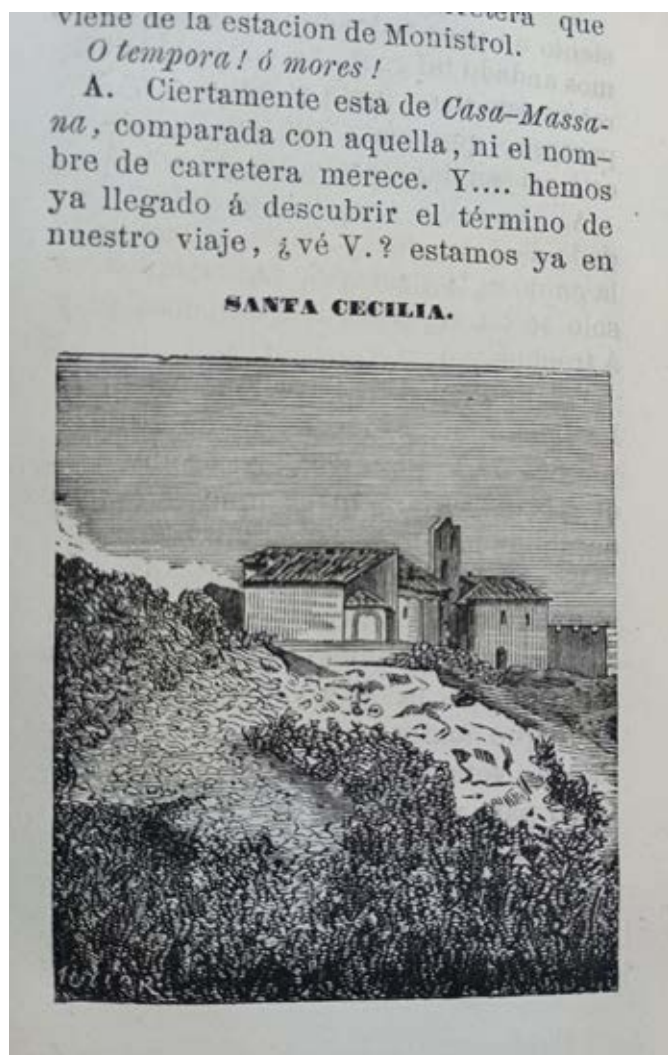
Ramon ORDEIG I MATA, *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, I, Vic (EH), 1994.

Ramon ORDEIG I MATA, *Diplomatari del monestir de Ripoll (segles IX-X)*, Vic (EH), 2015.

Ramon ORDEIG I MATA, *Diplomatari del monestir de Ripoll (segle XI)*, Vic (EH), 2016.

Ramon ORDEIG I MATA, *Guibert de Lieja i Joan de Barcelona, dos europeus del segle XI*, Vic (EH), 2018.

Antoni PLADEVALL I FONT i Francesc CATALÀ i ROCA, *Els monestirs catalans*, Barcelona (Edicions Destino), 1970.

LA PERLA de CATALUNYA

N. S. DE MONTSERRAT

W. F. LEBERT - CATALUNYA

L. FERRER JR.

La central solar de Llo, el potencial de l'energia solar per concentració a la Cerdanya

DAVID MOLINA

Quan parlem de producció d'energia elèctrica a partir del sol, de seguida ens ve al cap la paraula “fotovoltaica”. Això és normal, ja que, actualment, és el sistema més estès arreu del món, a causa d'uns costos d'instal·lació molt competitiu, però cal saber que no és l'únic. Existeix una altra manera d'aprofitar l'energia del sol per transformar-la en electricitat: estem parlant dels sistemes d'energia solar per concentració, o en les seves sigles en anglès, CSP (Concentrated Solar Power).

Aquest és el cas de la central solar de Llo (explotada per la societat *eLLO*), a la Cerdanya francesa, una petita planta que produeix energia elèctrica a partir de la concentració dels rajos solars. Algunes dades a destacar de la central són:

- Fluid caloportador: Aigua
- Potència instal·lada: 10 Mwe
- Amb emmagatzematge d'energia
- Superfície total: 36 ha
- Pressió màxima: 72 bar
- Temperatura màxima: 300 °C
- Connexió a xarxa de 20 kV
- Inici de construcció: setembre del 2016
- Posada en marxa: octubre del 2018
- Primera connexió a xarxa: maig del 2019

Però abans d'entrar en detalls, es presentarà breument en què consisteix aquest tipus de tecnologia.

1) Què és un sistema CSP

Les tecnologies CSP utilitzen una configuració de miralls que concentra l'energia solar en un receptor, pel qual circula un fluid caloportador, normalment, olis tèrmics o sals foses, que directament o indirecta, serà utilitzat per produir vapor d'aigua. En aquest sentit, és un fonament similar al de les tecnologies basades en combustibles fòssils o nuclears, on l'objectiu final és enviar aquest vapor als àleps d'una turbina que està associada a un alternador elèctric.

A grans trets, una central CSP presenta tres unitats principals:

- **Heliostats o captadors solars**, que són, ni més ni menys, que miralls que concentren els rajos solars en un únic punt, per tal de transformar l'energia solar en energia tèrmica.

- Medi **d'emmagatzematge** d'aquesta calor, sigui en forma de vapor o de sals foses.

- **Generador elèctric**, el qual està associat a una turbina accionada per vapor d'aigua.

Camp d'heliòstats a la central solar de Llo (eLLO)

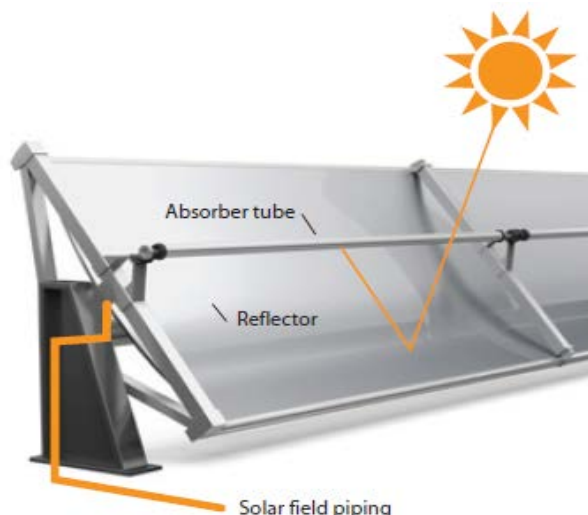

Les primeres centrals de concentració solar comercials modernes es van començar a construir cap a la dècada del 1980, per la qual cosa no estem parlant d'un sistema de producció recent. Això ha fet que, al llarg de tots aquests anys, els sistemes hagin evolucionat per a donar lloc als tres tipus de centrals CSP que podem trobar en l'actualitat.

A. Sistemes de col·lectors cilindre-parabòlics

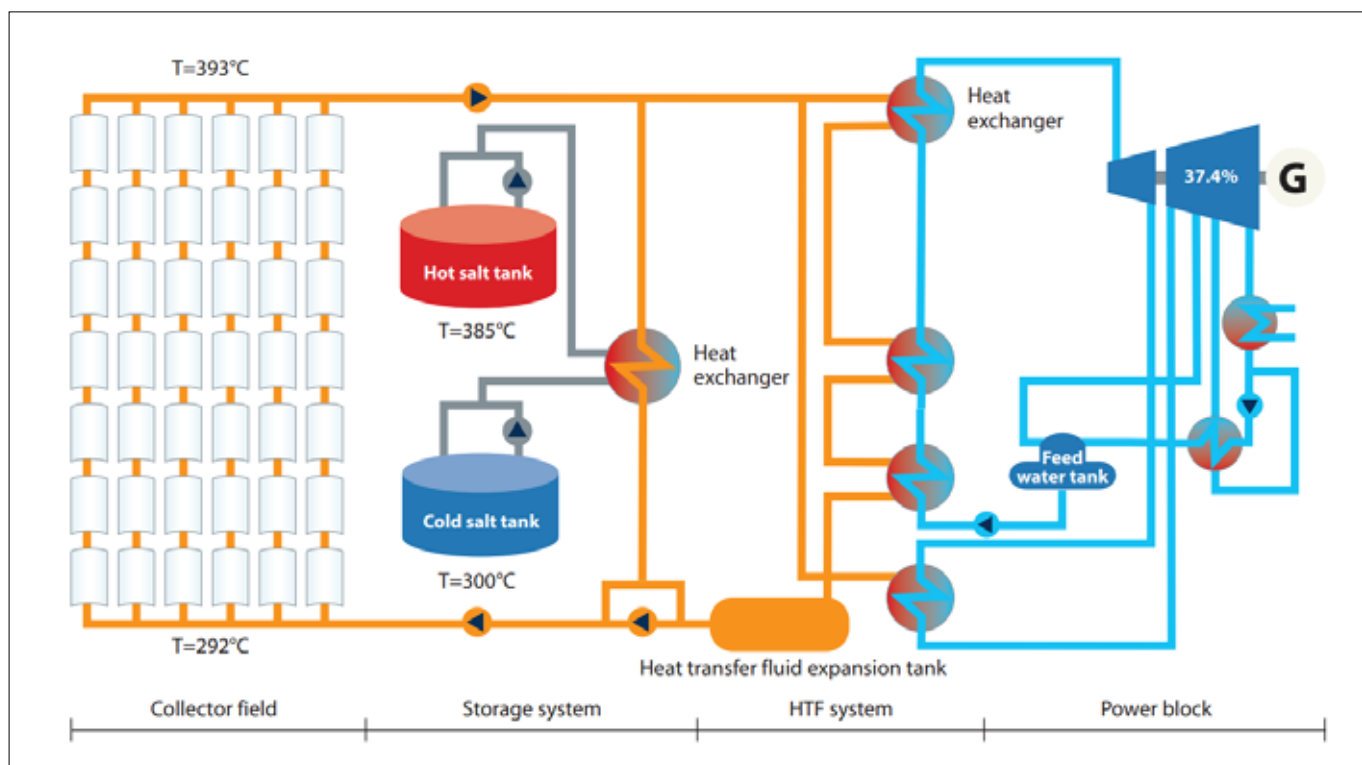

Planta solar La Africana (Córdoba)

Principi de funcionament d'un sistema parabòlic
(International Bank for Reconstruction and Development)

Aquests utilitzen grans reflectors parabòlics que concentren la radiació solar sobre uns tubs situats al centre del punt focal. Per l'interior d'aquests tubs circula el fluid caloportador, normalment olis tèrmics, que són capaços d'assolir temperatures de fins a 400 °C. Com la majoria d'instal·lacions termosolars, l'energia recuperada en el camp solar es pot utilitzar directament o bé es pot emmagatzemar, com es pot observar en l'esquema següent.

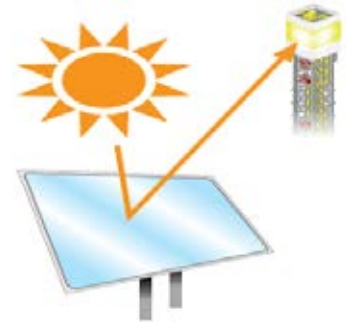
Esquema general de procés d'un sistema parabòlic amb emmagatzematge per sals fosques (International Bank for Reconstruction and Development)

B. Sistemes de torre d'energia

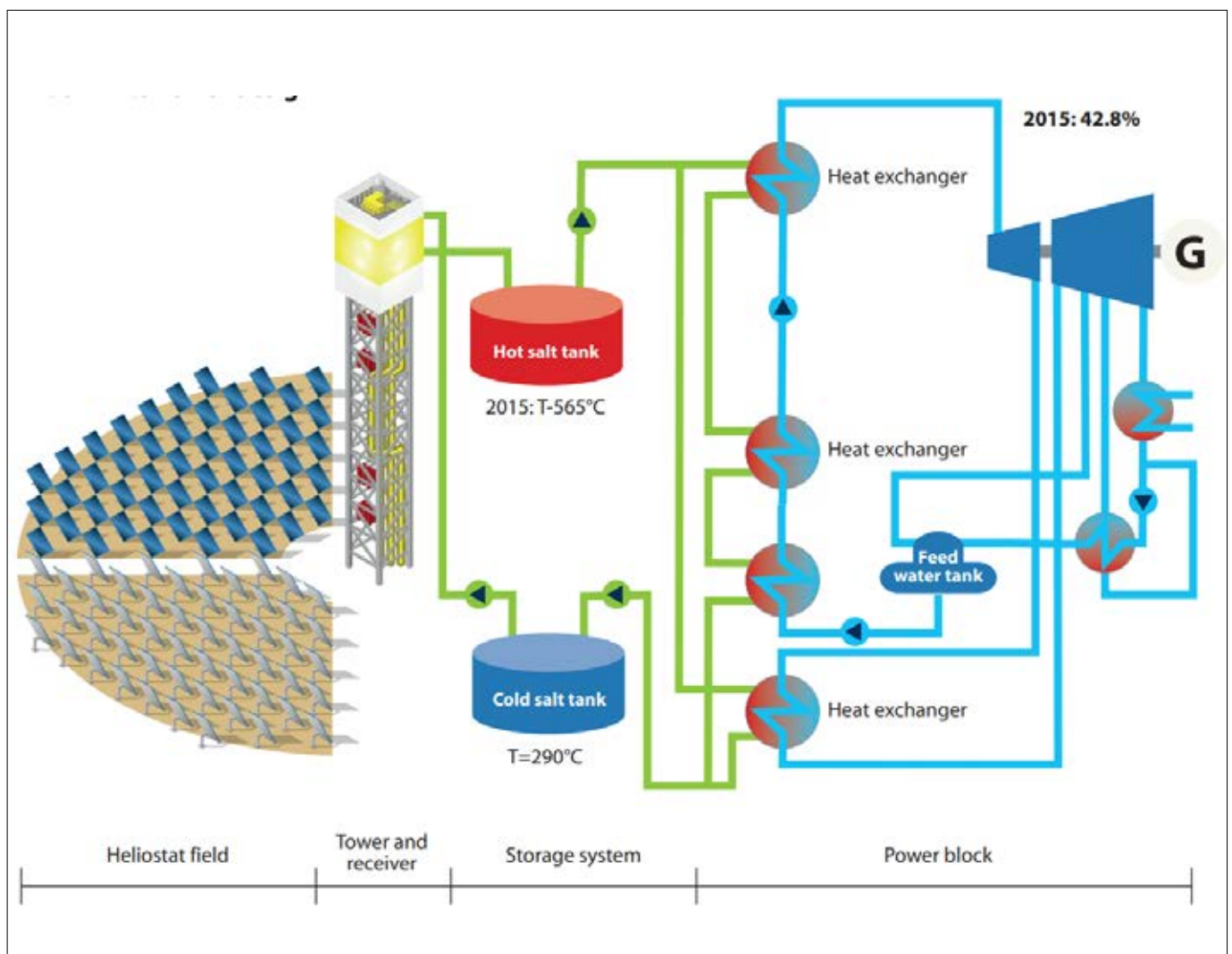
El disseny dels sistemes de torre de concentració és molt més complex, ja que s'utilitzen milers d'heliòstats o reflectors, que segueixen el sol al llarg de dos eixos i concentren la radiació en un sol punt, col·locat en la part més elevada de la torre. En aquest cas, el fluid caloportador utilitzat consisteix normalment en olis tèrmics, capaços de treballar a temperatures d'entre 600 i 1.000 °C. El procés de producció d'energia elèctrica és gairebé idèntic al del sistema parabòlic.

Central solar de Thémis, a Targassone (Cerdagne)

Principi de funcionament d'un sistema de torre

Esquema general de procés d'un sistema de torre de concentració amb emmagatzematge per sals fosques (International Bank for Reconstruction and Development)

C. Sistemes de Fresnel

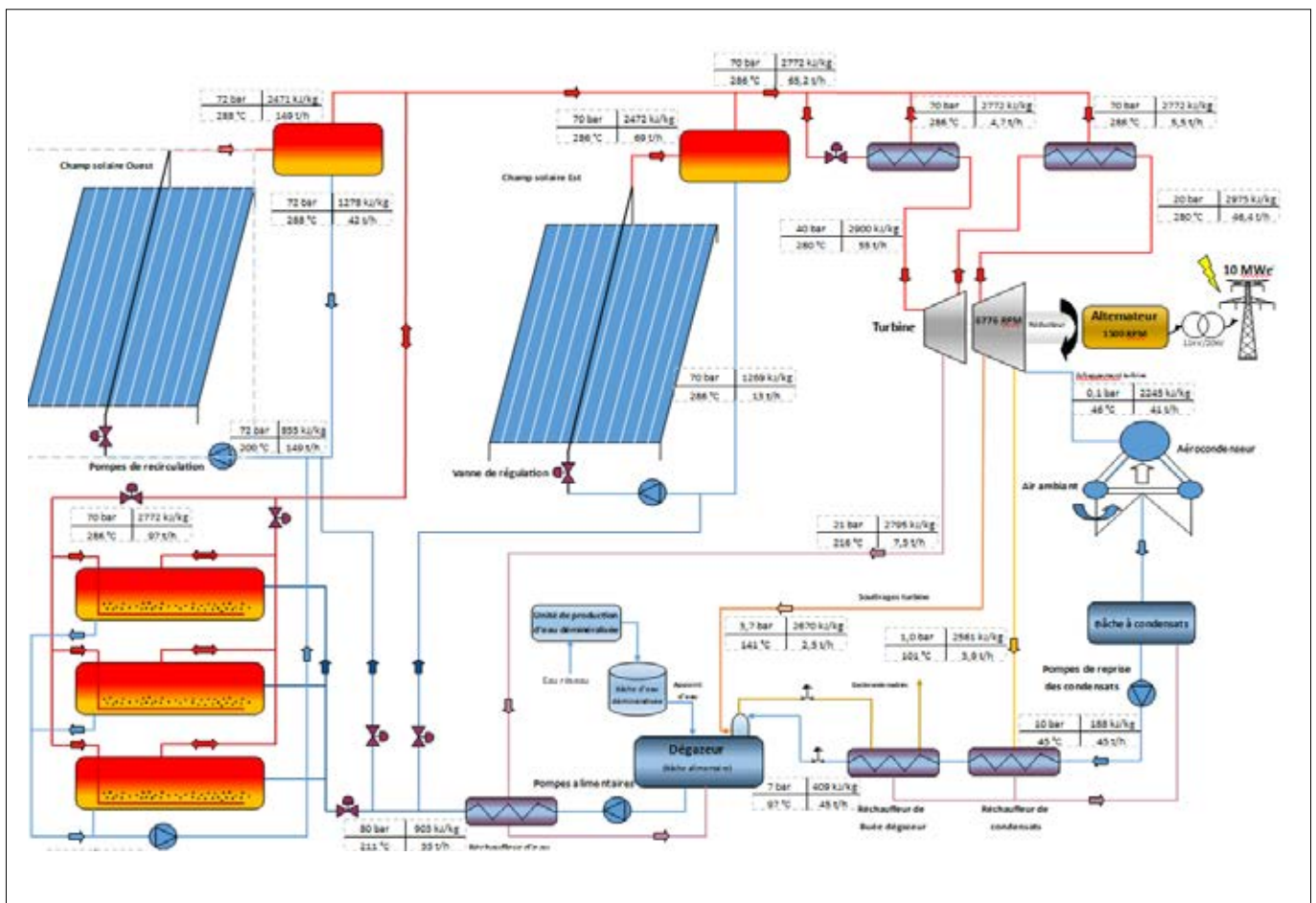

Central solar eLlo, a Llo (Cerdanya).

Principi de funcionament d'un sistema de Fresnel (eLLO).

El sistema de Fresnel, en el qual està basat la central solar de Llo, és similar als parabòlics, amb la diferència que els miralls presenten una corba molt menys marcada, hi ha moltes més fileres i el punt focal està situat a uns quants metres d'alçada. És un sistema amb un alt potencial de desenvolupament, ja que s'està començant a utilitzar també en la indústria, com a element de producció de vapor, donat que el fluid calorportador pot ser aigua i pot treballar a temperatures entre els 150 i 300 °C.

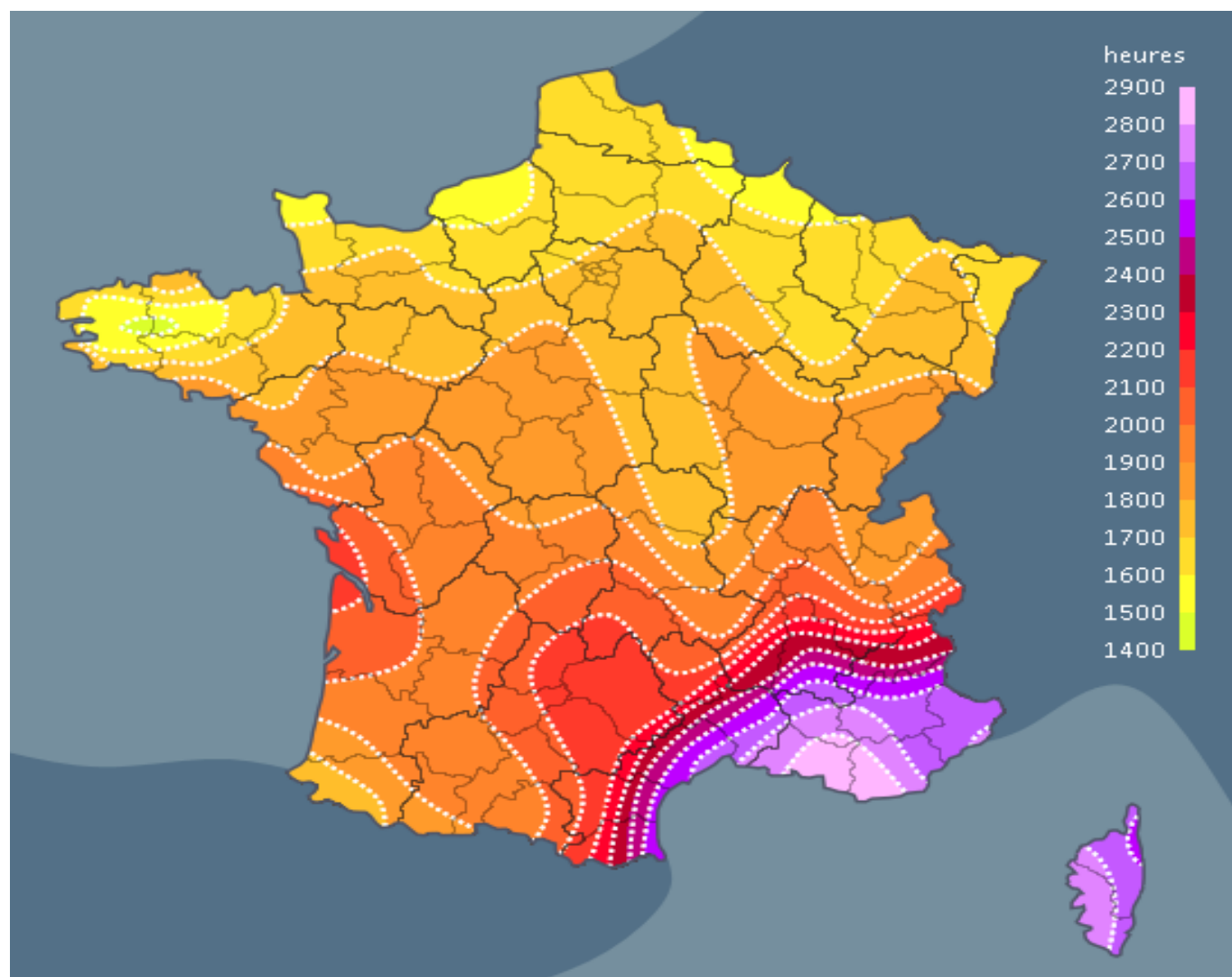

Esquema general de procés de la central solar de Llo

2) Per què una central termosolar a la Cerdanya?

Aquesta és una de les principals qüestions que es fa tot aquell que passa pels voltants de la central de Llo. Què ha motivat portar a instal·lar una central així als Pirineus i no a la costa, per exemple, on ben segur hi ha moltes més hores de sol.

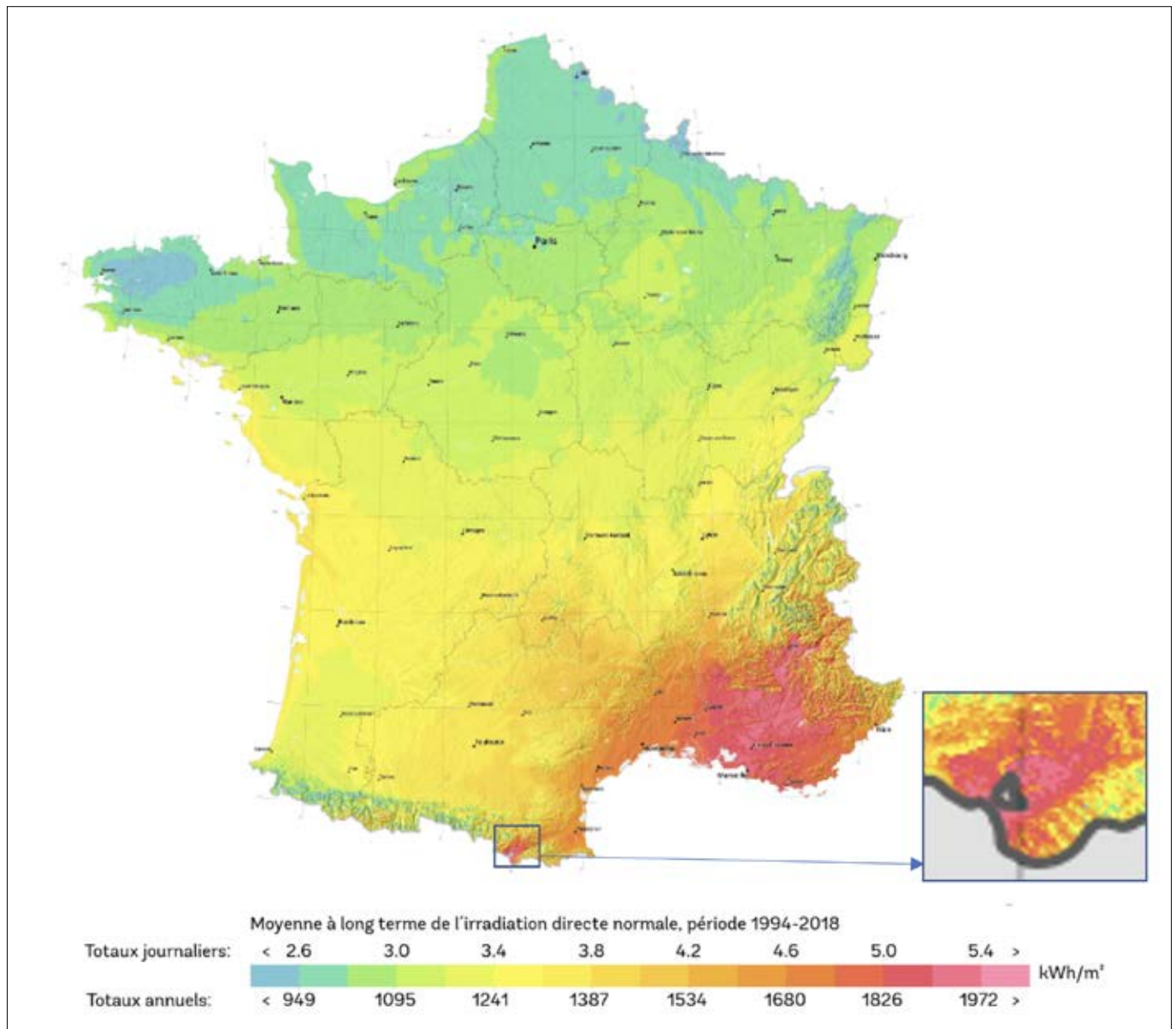
La primera cosa que s'ha de tenir en compte és que la central està en territori francès, on l'assolellament general no és, ni de bon tros, comparable al de territori català o espanyol. A França, únicament la façana mediterrània i les seves proximitats (on podem incloure els Pirineus Orientals) presenten una mitjana anual acceptable per plantejar-se la instal·lació d'una central d'aquest tipus. En el següent mapa es presenta la mitjana d'hores de sol a França.

Mitjana anual d'hores de sol a França (meteofrance.com)

Però no tan sols aquest factor és determinant per a la instal·lació d'una central termosolar. Cal recordar que l'objectiu d'aquest tipus d'instal·lacions és concentrar la radiació solar en un sol punt, per tant, a més de moltes hores de sol, també es necessita que la radiació que ens arriba des de l'astre rei sigui tan directa com sigui possible. Això és el que es coneix com a radiació solar directa o per les seves sigles en anglès, DNI (Direct Normal Irradiation).

Si allà on la central està instal·lada hi ha un grau elevat d'humitat a l'ambient, com pot ser el cas de la costa, les petites gotes d'aigua presents en l'aire alteren aquests rajos solars que, en travessar-les, es propaguen en múltiples direccions, fent que la radiació que arriba fins a l'heliòstat deixi de ser directa, passant a ser difusa. Això dificulta enormement la capacitat de concentració dels rajos solars en el tub receptor, la qual cosa implica una enorme pèrdua d'energia. Per tant, a més de les hores de sol, cal anar a buscar els llocs on aquesta radiació directa sigui la més elevada possible, fet que redueix de manera considerable els indrets on una central termosolar pot obtenir el màxim rendiment possible.

Mapa de radiació solar directa (DNI) a França (Solargis.com)

Com es pot observar al mapa anterior, sols unes poques regions presenten una elevada radiació directa que pugui resultar interessant, entre elles la Cerdanya, que correspon a la zona emmarcada.

Així, si els territoris al voltant de Marsella, Avignon o Aix-en Provence presenten un DNI igual al de la Cerdanya, per què la central s'ha acabat instal·lant als Pirineus? Doncs és una qüestió de disponibilitat de terreny, ja que les zones esmentades, presenten una ocupació important de territori, cosa que dificulta poder obtenir la superfície necessària per a la central.

En conclusió, podem dir que els motius que han dut a la instal·lació d'una central solar al voltant del poble de Llo són:

- a • Mitjana superior a 2.200 hores de sol anuals.
- b • Una elevada radiació directa (DNI) gràcies a l'alçada i a la baixa pol·lució.
- c • Disponibilitat de territori per a instal·lar una central solar que ocupa 36 ha.

3) La central termosolar de Llo

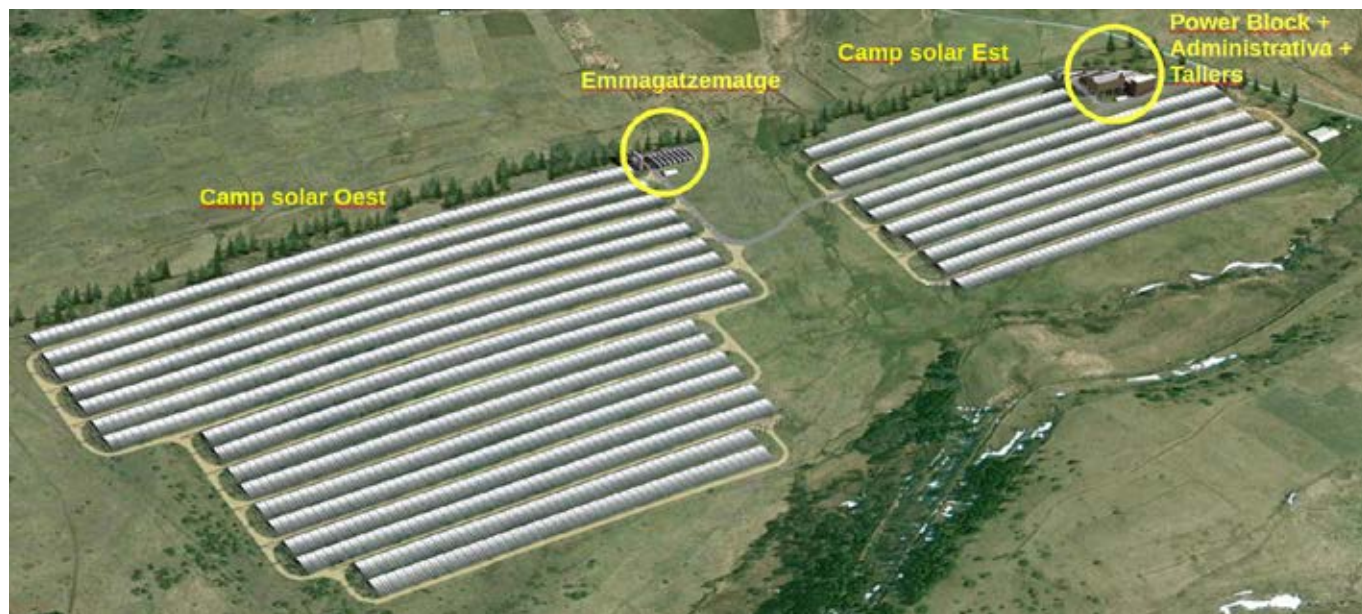
▪ Característiques principals

La central eLLO, com s'ha esmentat més amunt, està basada en la tecnologia de miralls de Fresnel, de manera que el seu camp solar està dividit en múltiples línies. Per raons mediambientals, la totalitat d'aquest

camp solar s'ha hagut de dividir en dos, atès que hi ha una zona de creixement d'orquídies que s'ha considerat necessari protegir. També cal esmentar que aquest és travessat per una línia elèctrica de transport i que ha sigut necessari respectar unes distàncies mínimes de seguretat entre els heliòstats i aquesta.

Tal com s'observa en la imatge de sota, la central de Llo està conformada per:

- Dos camps solars. L'Est, que suposa un 32% de la superfície total del camp de miralls i l'Oest, el qual ocupa el 68% restant.
- Una zona d'emmagatzematge, al costat del camp solar Oest, amb 9 dipòsits de 120 m³ cadascun.
- Power Block, que és local on es troben instal·lades turbina i alternador, amb una potència de 10Mwe.
- Sala de control, zona administrativa i tallers, a la vora del Power Block.

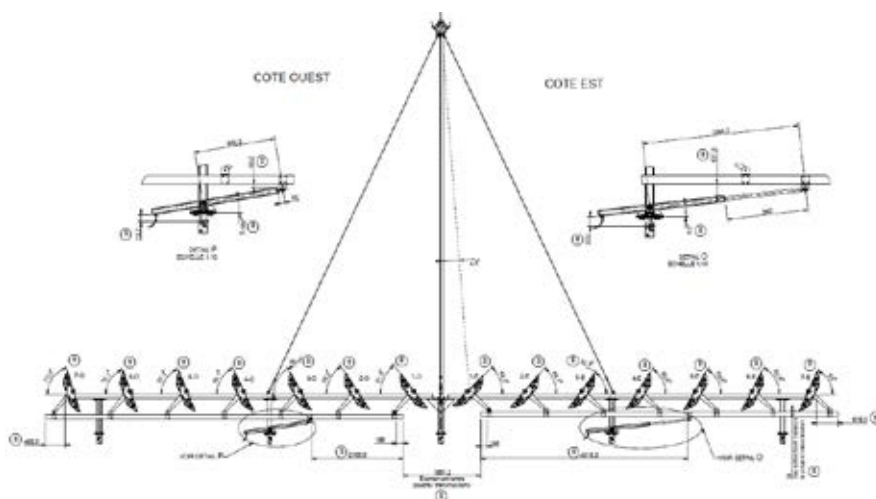

Distribució d'espais a la central solar de Llo (eLLO)

▪ **Camp solar**

Per facilitar la gestió de tota la seva extensió, el camp solar està dividit en un total de 27 línies (10 a l'Est i 17 a l'Oest) independents les unes de les altres, l'equivalent a disposar de 27 calderes de producció vapor. Cada línia està formada en la seva totalitat per 14 fileres de miralls, en el centre de les quals s'alça el tub per on circula el fluid caloportador. És a dir, el tub es troba en el punt focal dels miralls, a 10 metres d'alçada, i a cada costat hi ha set fileres de miralls, com es veu en la figura núm. 14.

Cadascuna d'aquestes línies queda subdividida en elements més petits, els mòduls, que permeten aïllar seccions d'una línia de producció de vapor en cas necessari. Cada mòdul consta de dos heliòstats (Est i Oest), que segueixen el sol de manera independent l'un de l'altre. Com que cada heliòstat és independent, també es pot donar el cas que, dintre d'una línia, s'aïlli un heliòstat i no un mòdul sencer. Podem dir que el camp solar està dividit en línies, cada línia en mòduls, cada mòdul en dos heliòstats. El nombre de mòduls de cada línia no és el mateix per tot el camp solar i oscil·la entre 4, per a les més petites i 8, per a les més llargues.

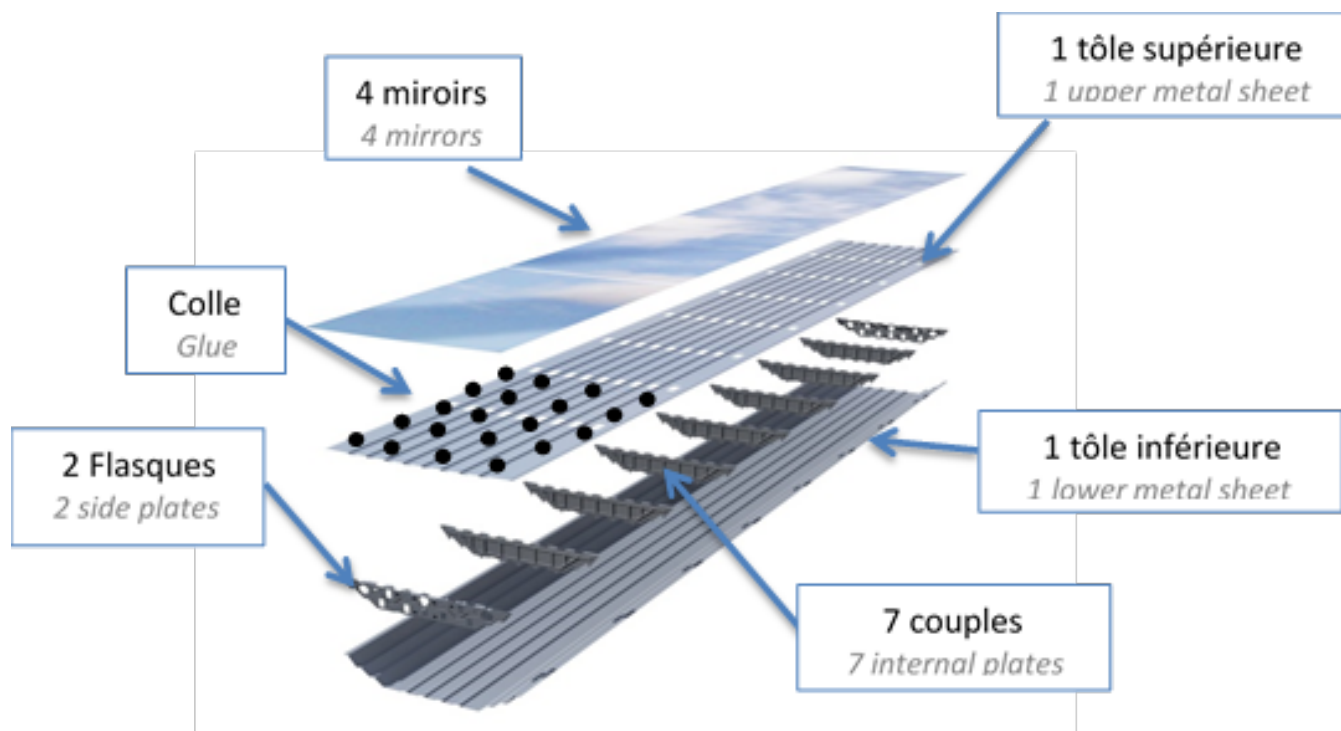
Vista frontal d'un mòdul (eLLO)

En aquesta imatge s'observa la distribució principal d'un mòdul. A l'esquerra, l'heliòstat de l'Oest i a la dreta, el de l'Est. Cada heliòstat està format per set fileres de miralls, a banda i banda, cadascuna amb un angle determinat respecte al punt focal, que es troba a 10 m respecte al nivell del terra i en el centre del mòdul. Un cilindre elèctric instal·lat en cada heliòstat s'encarrega de fer moure totes les fileres de miralls de cada costat. Aquest cilindre està connectat mecànicament a una pota de transmissió, a la qual estan unides totes les fileres de miralls, les quals es mouen solidàriament. Els detalls P i O representen la connexió entre el cilindre i la pota de transmissió.

Detall d'un cilindre elèctric utilitzat en el camp solar (ELERO)

Finalment, queda definir l'element més petit d'una línia, que correspon als calaixos de miralls. Aquests tenen una longitud aproximada de 6 metres i donen cabuda a un total de 4 miralls de Fresnel, com es mostra en la imatge de sota.

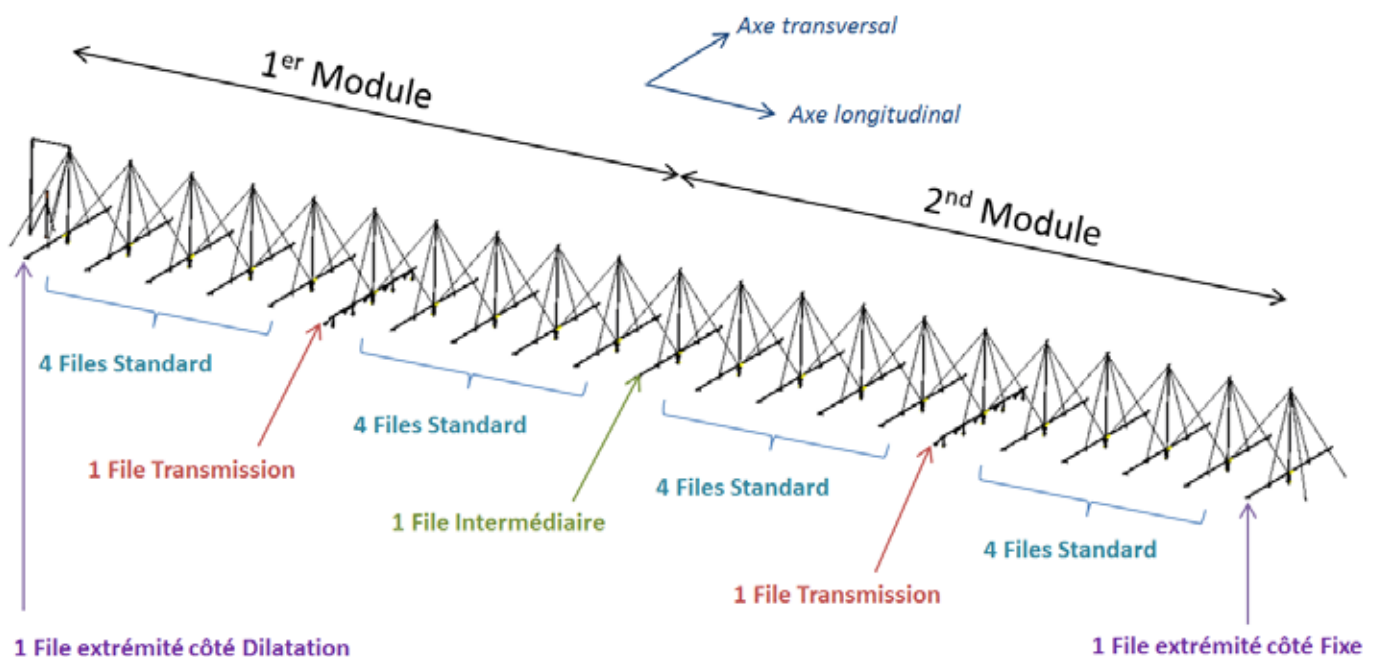
Detall de la composició d'un calaix de miralls de Fresnel (eLLO)

Els calaixos, a més d'estar en fileres de set a cada costat d'una línia, també estan organitzats en rengleres dintre de cada mòdul, de tal forma que un mòdul està format per deu rengleres de catorze calaixos cadascuna. En la figura de sota s'observa clarament un rengle de deu calaixos de 4 miralls cadascun i també es veuen clarament les set fileres de cada costat d'una línia.

Vista superior d'un rengle de calaixos, amb el seus punts de fixació a banda i banda (eLLO)

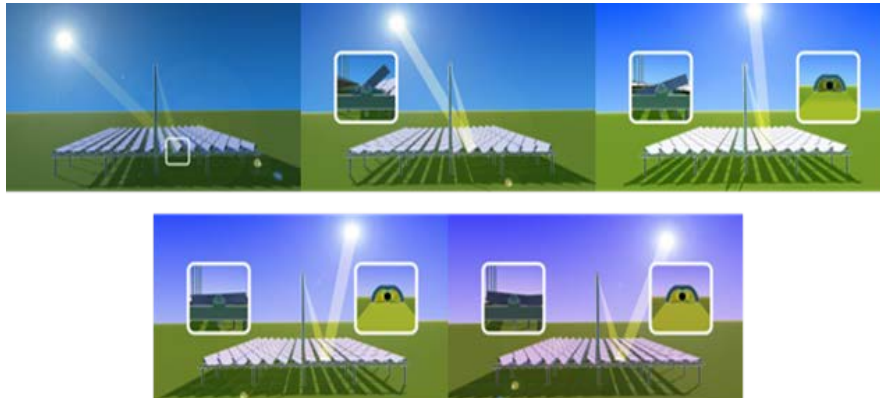
Arribats en aquest punt es pot dir que el camp solar de la central de Llo està format per un total de 95.200 miralls, els quals estan agrupats de quatre en quatre a sobre de calaixos, fet que en dona un total de 23.800. Aquests calaixos formen mòduls, dels quals en trobem 54 al camp Est i 116 al camp Oest, la qual cosa suposa un total de 340 heliòstats, repartits en 27 línies.

Vista de l'estructura mecànica d'una línia (eLLO)

Com bé s'ha esmentat, cada heliòstat és mogut per un cilindre elèctric, cosa que permet en tot moment concentrar tots els rajos solars en el tub instal·lat en el centre del mòdul. Això implica moviments lents i continus d'aquests cilindres, els quals responen a un càlcul algorítmic, el qual ha estat desenvolupat pels enginyers d'eLLO, i gràcies a això, tots els calaixos ressegueixen el sol al llarg del dia.

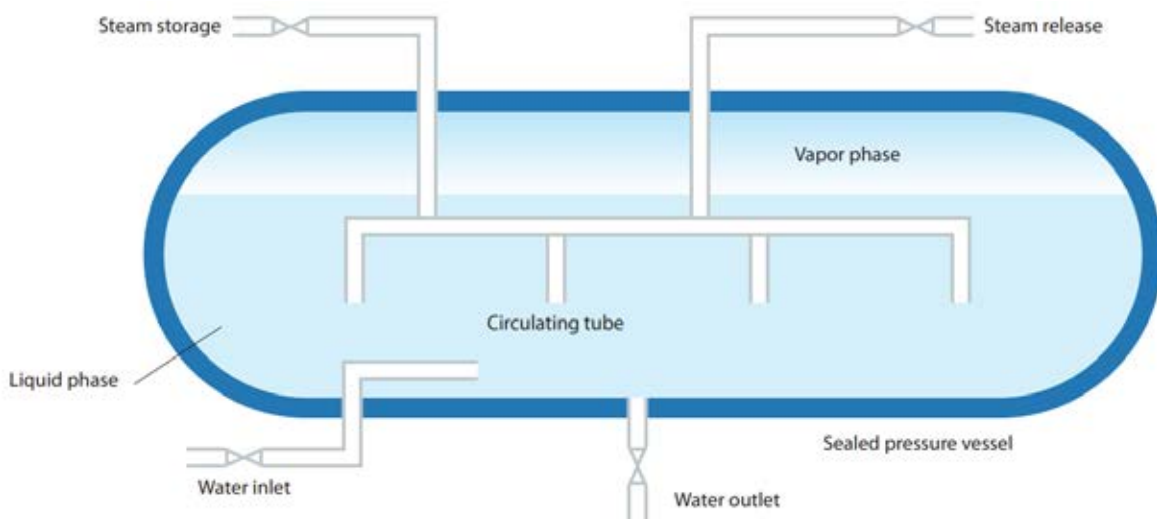
Simulació del seguiment solar dels heliòstats de la central eLLO

▪ **Emmagatzematge d'energia**

Un dels grans avantatges que presenten els sistemes CSP enfront dels fotovoltaics és la facilitat d'emmagatzematge de grans quantitats d'energia tèrmica, especialment els dies més llargs de l'any. No es necessiten complexos sistemes de recuperació d'energia, com bateries, sinó que, simplement, s'utilitzen dipòsits.

Quan l'energia produïda és llargament suficient per a alimentar la turbina, el fluid caloportador continua absorbint calor a causa del flux solar concentrat que li arriba des dels heliòstats. Aquest fluid es pot acumular en els dipòsits d'emmagatzematge, que permetran el seu ús posterior, quan el sistema comenci a perdre calor per la reducció de la radiació solar. Una vegada el sol s'ha post, la producció de vapor pot continuar gràcies a l'energia tèrmica acumulada.

Aquest és el cas de la central de Llo, la qual disposa de 9 dipòsits d'emmagatzematge de vapor, que permeten continuar produint electricitat encara que sigui de nit. Evidentment, no tots els dies de l'any són iguals i per tant no sempre es pot emmagatzemar la mateixa quantitat de vapor. Per exemple, a la Cerdanya, és habitual el creixement de núvols a la tarda, la qual cosa redueix el DNI i, per tant, la capacitat de concentrar l'energia que ens arriba del Sol. En canvi, en dies clars, aquesta radiació directa és molt constant i elevada, especialment en la part central del dia, la qual cosa permet produir a la màxima potència de la turbina i, a més a més, acumular l'excident de vapor dintre dels dipòsits d'emmagatzematge. Cal destacar també que, a l'hivern, l'emmagatzematge és gairebé nul a causa de la durada del dia.

Esquema general d'un dipòsit d'emmagatzematge de vapor a la central de Llo

▪ **Compromís mediambiental**

La construcció de la central ha comportat l'ocupació de 36 ha al port de Llo, entre els municipis d'Eina i Llo. Abans d'iniciar el projecte, es van realitzar un seguit d'estudis mediambientals, dirigits i coordinats per la Direcció Departamental de Territoris i Mar (DDTM), amb la qual es van signar una sèrie d'acords i compromisos per respectar al màxim l'entorn, tant durant la construcció, com durant l'explotació. Això ha dut a implementar un pla de gestió de 146 ha en parcel·les situades als municipis de Llo, Eina, Sallagosa i Font-romeu, les quals són mantingudes pel compte de la societat eLLO i amb la supervisió i assessorament d'una ecòloga qualificada i designada per la DDTM. Aquest fet ha permès, per exemple, recuperar zones de flora per a l'apicultura, pastures per a la ramaderia, neteja de boscos i recuperació de zones de creixement d'orquídies, més enllà de les de la central.

S'han establert també acords amb 7 ramaders de la zona per aprofitar les pastures recuperades. Però més enllà dels acords, també des de la mateixa instal·lació es prenen mesures per reduir l'impacte, com és el cas de la no utilització de productes fitosanitaris per eliminar l'herba que creix a sota dels miralls i que comporta problemes. En aquest cas s'ha optat per contactar amb pastors que deixen els seus ramats d'ovelles durant tot el període estival.

Ovelles i xai al camp solar (eLLO)

També s'ha volgut mantenir la biodiversitat instal·lant arnes en diferents punts del camp solar.

Arnes amb camp solar al fons. Apicultors fent el manteniment de les arnes (eLLO)

A més, també es realitza un seguiment fotogràfic per part d'un ornitòleg i de l'ecòloga, d'aquelles espècies salvatges que han trobat refugi i aliment a la central, per valorar la seva adaptació i possible reproducció dintre o als voltants de la instal·lació.

Imatges d'aus captades a l'interior de la central (eLLO)

100 anys de l'arribada del tren a Puigcerdà

XAVIER OLLER

Portada del llibre *100 anys de l'arribada del tren a Puigcerdà*. 2023. Autoria: Ajuntament de Puigcerdà.

Dos anys més tard de commemorar el centenari de l'arribada del tren a Puigcerdà, el passat 3 d'octubre de 2022, no deixem d'homenatjar aquella gesta. Més enllà de l'esdeveniment més protocol·lari que va tenir lloc aquell dia a l'estació de Puigcerdà (amb els parlaments pertinents i la descoberta d'una placa commemorativa), felicitar el tren i que aquest continuï arribant i servint com a mitjà de transport a Cerdanya també es va convertir en una qüestió d'interès per diversos col·lectius, entitats i agents del territori interessats en la cultura i el patrimoni. En aquest sentit, va sortir a la llum el joc de taula sobre el Transpirinenc, es va fer una exposició amb maquetes a l'Arxiu, es van organitzar diverses activitats per acostar la importància del tren a tothom i es van elaborar alguns estudis més sobre aquesta línia

ferroviària. És en aquest últim punt on s'emmarca la recent publicació del llibre *100 anys de l'arribada del tren a Puigcerdà* (Tinglado, 2023), un recorregut exhaustiu, planer i amè per la història del tren de Puigcerdà, la seva gent (la que el va construir o aquella que l'ha fet servir i encara l'utilitza) i la seva importància com a eix vertebrador de moltes de les activitats econòmiques, socials i culturals que es van poder desenvolupar gràcies a ell al llarg de bona part del segle XX.

Acte de presentació del llibre a Puigcerdà. 15 de març de 2024. Autoria: Ajuntament de Puigcerdà.

100 anys donen per molt, així que, en aquest llibre, els autors i autores posen l'èmfasi en allò que han considerat més rellevant sobre el tren. És un dels que arriba a cotes més altes dins l'estat, passa per zones d'un gran interès natural i paisatgístic, ens permet acostar-nos a peu de pistes i a zones termals i d'estiuatge, ha estat una infraestructura vital per millorar les comunicacions al territori i poder-lo connectar amb les zones properes, va contribuir al desenvolupament industrial de la Catalunya de principis de segle XX i ha estat i segueix essent un element identitari del territori. Així doncs, els autors han buscat allò que el fa únic o, si més no, allò que li és més característic i que no trobem (o trobem menys) en altres línies semblants, essent conscients que alguns detalls o aspectes que també poden ser importants no han pogut tenir el seu espai en aquesta publicació.

El llibre s'estructura en quatre capítols, entre els quals s'hi intercalen diverses taules cronològiques, elaborades pel catedràtic d'història moderna de la UB, Xavier Gil, amb les dates més importants del desenvolupament del ferrocarril a Espanya i Catalunya entre els segles XIX i XX, molt indicades per

situar-nos en l'espai-temps de tot el que anava succeint. Mereix una especial menció la cronologia de la construcció del tren de Sant Joan de les Abadesses, precursor i origen de la línia de Puigcerdà. La feina rigorosa d'investigació i documentació de cadascun dels autors, conjuntament amb la selecció acurada de les imatges i documents que il·lustren cadascun dels textos, molts d'ells inèdits i que ens permeten resseguir la història del tren a tall gràfic, és el denominador comú de cada part del llibre.

Arribada de la primera locomotora a l'estació de Puigcerdà. 21 de setembre de 1922. ACCE. Fons Francesc Rosell Blanich.

Com es movia la gent abans de tenir el tren?

Si entrem pròpiament en matèria, el primer capítol del llibre, sobre les comunicacions abans del tren i la xarxa de carreteres, ens permet copsar com era el transport i les característiques dels desplaçaments en aquells moments.

Tal com destaca l'Erola Simon, directora de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya, des d'època antiga i durant els segles medievals i moderns, la gent i les mercaderies transitaven per una xarxa de camins tradicionals que enllaçaven els nuclis habitats per la via més curta possible.

A la Cerdanya, **un dels principals accessos des de Barcelona era el camí reial que venia de Ribes de Freser** i que, una mica més amunt d'aquesta població, es dividia en dos: el camí de dalt, que passava per Dòrria, el coll de la Creu de Meians, el pla de les Forques, Vilallobent i Puigcerdà (poc practicable a l'hivern per la neu); i el camí de baix, que anava pel fons de la vall de Toses fins al poble i assolía la Collada, des d'on baixava directe fins a la casa del Sitjar i la Molina (més llarg, però transitable quasi tot l'any).

A partir de mitjan segle XVIII, coincidint amb

la construcció de les primeres carreteres, des de la Cerdanya es **reclamà la necessitat d'ampliar els camins per poder-hi circular amb carruatge**. El motiu era la necessitat de poder **exportar a preus competitius les produccions locals cerdanes i importar altres productes de la plana**, a la vegada que es pretenia **millorar la seguretat de les persones que transitaven pels camins**. Diverses autoritats van protagonitzar aquestes reivindicacions i, finalment, el 1847 s'aprovà el Pla general de comunicacions per la província de Barcelona, que, en primer lloc, preveia la construcció de la carretera de Barcelona-Granollers-Vic-Ripoll-Puigcerdà.

La inestabilitat política i el clima de guerra latent, però, van fer que les obres avancedessin molt lentament i no va ser fins trenta anys més tard que la carretera va arribar a la Collada. D'aquí a la Molina calia salvar un desnivell considerable i la carretera pública va aturar-se. La iniciativa privada, encapçalada per Fèlix Macià Bonaplata, no podia esperar més i va emprendre la **construcció d'una carretera privada des de la Collada a la Molina, cap al Pont del Soler sobre el Segre i fins a Puigcerdà**.

Fèlix Macià Bonaplata (1838-1891).

Fotografia: Cedida per Sofia Garçon Peyrí.

Era una obra particular que comptà amb un peatge (anomenat *portazgo* o, popularment "*pontascu*") que havien de pagar aquells que utilitzaven la carretera. La tarifa variava segons si eren traginers, transport de viatgers, vehicles individuals, etc. i els diners recaptats es destinaven al reintegrament de les inversions i al manteniment de la via. L'obertura d'aquesta carretera, el 1880, va permetre posar en funcionament un servei regular de viatgers, les diligències, que feien el trajecte de Puigcerdà a Ripoll en carro. **La carretera pública no arribaria a Puigcerdà fins al 1914.** El 1915 també s'inaugurava la carretera que connectava Puigcerdà amb la Seu d'Urgell i cap a Lleida.

L'Estat francès, referent de modernitat i conscient que la construcció d'infraestructures era un dels elements de progrés més evidents, ja disposava d'una carretera que connectava la Guingueta i Montlluís des del segle XVII. Aquesta via arribaria a Perpinyà a finals del segle XIX.

Com és que el tren arribà a Puigcerdà?

En el capítol 2 hi trobem el context històric de la Revolució Industrial, que és el que va donar peu a la construcció del ferrocarril a Puigcerdà. Esdevé el més extens del llibre, però no és un capítol a l'ús, no és lineal. El fil conductor és la història i les raons

d'un ferrocarril a Cerdanya i, s'hi van intercalant, amb la màxima delicadesa i sentit, el detall d'infraestructures, personalitats i dates clau que pretenen que el lector tingui diversos nivells de lectura i pugui decidir en quin grau de profunditat vol entrar-hi. També les imatges pretenen acabar de nodrir aquest contingut i aportar el nivell de lectura més visual al capítol.

En el sentit més històric, aquesta part del llibre, escrita per l'historiador Xavier Oller, ens situa a finals del segle XIX i començaments del segle XX, moment en què **Catalunya comptava amb una àmplia xarxa de ferrocarril que arribava a bona part del territori.** Amb el tren s'havien cobert les zones més industrialitzades del país, que esdevien més competitives, s'havien pogut connectar les zones agràries i mineres de l'interior i les zones pesqueres amb les grans ciutats, fomentant, així, el comerç bilateral i es podia arribar a zones tradicionalment aïllades. A més, amb el ferrocarril s'enfortien les relacions polítiques i econòmiques amb la resta d'Espanya i també amb França, que, al seu torn, tenia interès a poder travessar ràpidament el territori espanyol per arribar a les seves colònies del nord d'Àfrica.

En aquest context hi situem el **projecte ferroviari que va unir les mines carboníferes d'Ogassa i Surroca (al Ripollès) amb Granollers i Barcelona**, que pretenia acostar el carbó del Pirineu, que s'estimava de qualitat i abundant, a les fàbriques de l'àrea metropolitana. D'aquesta manera, les indústries catalanes no haurien de dependre del carbó forà i podrien abaratir costos. El tren miner de Sant Joan de les Abadesses es va posar en funcionament el 1880 i aviat es va convertir en un bon candidat per continuar el seu trajecte vers el Pirineu i connectar amb França. Així va quedar recollit en el **Conveni dels Ferrocarrils Transpirinencs del 18 d'agost de 1904**, signat entre Espanya i França, en el qual figuraven **les tres línies fèrries que**, a més de la de Portbou i Irun, **travessarien els Pirineus:**

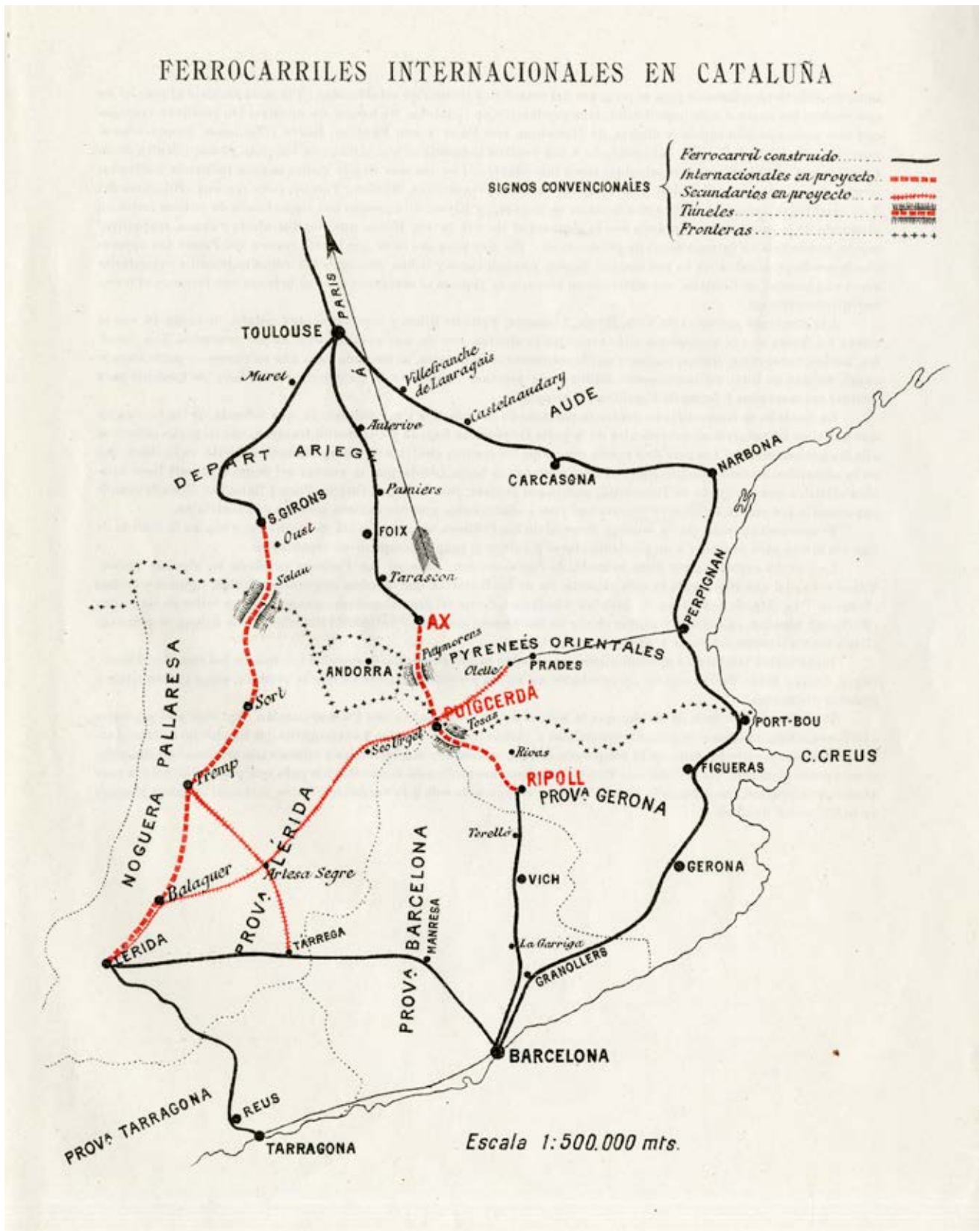
1. La **línia més oriental**, que connectaria Ax-les-Thermes (Arieja) amb Ripoll per Puigcerdà i enllaçant a Ripoll amb el ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses.

2. La **línia més occidental**, que aniria des d'Oloron (Pirineus Orientals), a través de Somport i Can-

franc, fins a Zuera, enllaçant en aquesta darrera població amb el ferrocarril de Barcelona a Saragossa.

3. La **línia central**, que partiria de Saint-Girons (Arieja) i travessaria la serralada pel port de Salau, per dirigir-se cap a la vall d'Esterrí d'Àneu, Sort i fins a Lleida.

Les obres d'aquestes línies es van anar concretant i desenvolupant segons els interessos, les possibilitats i les necessitats de cada moment i explica els diferents ritmes de construcció.

Plànol de les línies de ferrocarril internacionals de Catalunya. 1904. ACCE. Fons Ajuntament de Puigcerdà. Cu 3788.

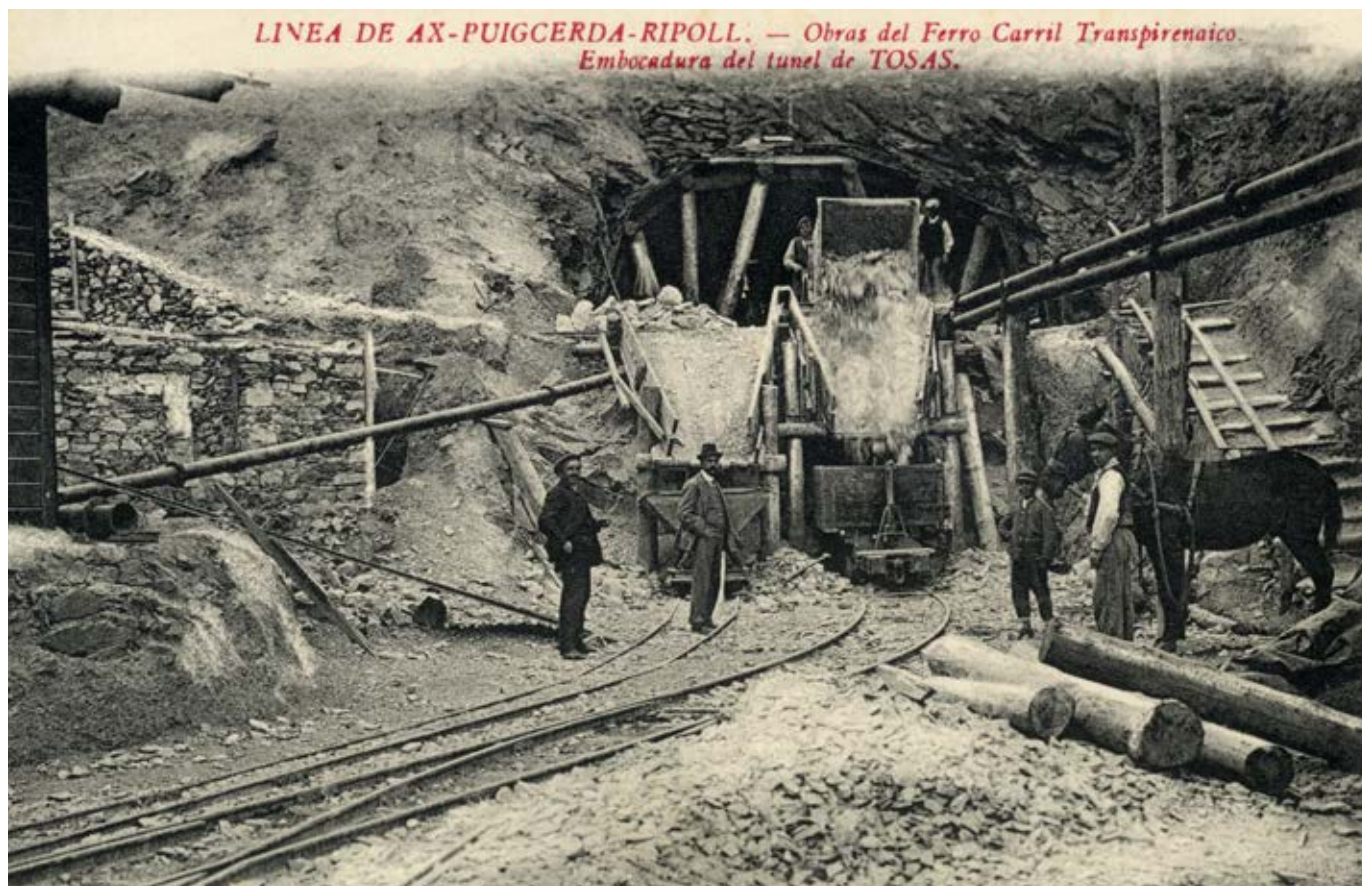

En el cas del transpirinenc oriental, també anomenat català, el ministre francès, Théophile Delcassé i algunes autoritats catalanes, com l'alcalde de Puigcerdà, el doctor Pere Pujol i el diputat a Corts, Eusebi Bertrand, de seguida es van posar al capdavant per fer realitat aquest projecte. **El 1907 s'aprova la construcció de la línia transpirenca per la Cerdanya** i l'any següent es treien els trams a subhasta. Les obres van començar la tardor de 1911 pel túnel de Toses, que no es va completar fins al cap de 10 anys.

La construcció de la línia no va estar exempta de complicacions, el tancament d'algunes de les empreses adjudicatàries (cosa que aturava les obres d'alguns trams) i accidents, alguns de força greus, com la mort d'alguns treballadors per esfondraments o electrocució. La construcció s'allargava i costava trobar empreses que es volguessin fer càrrec de les obres, així que, el 1918, l'Administració de l'Estat va assumir directament les obres i el 10 d'agost de 1919, el tren arribava a Ribes de Freser. Al cap de tres anys, el 12 de juliol, arribava a la Molina i el **3 d'octubre de 1922 arribava oficialment el ferrocarril a Puigcerdà** i se celebrava, així, la connexió de Barcelona amb la capital cerdana. En el seu discurs

inaugural, l'alcalde Pujol, destacava que el tren "suposa l'entrada al progrés i a treure els òptims fruits del país". Aquesta opinió, que no era única a l'època, recull l'essència del que representava el ferrocarril: un element de modernitat i un mitjà indispensable per al desenvolupament econòmic del territori i per a l'obertura a noves oportunitats.

*Treballs d'obertura del túnel de Toses. Boca sud.
1912 ACCE. Col·lecció de Postals de l'Arxiu
Comarcal de la Cerdanya. Cu 73.*

Arc triomfal en commemoració del conveni del ferrocarril de 1904. ACCE. Fons Josep Maria Martí. Cu 32.

Vilatans aplegats al voltant de l'estació de Puigcerdà el dia de l'arribada del primer tren. 3 d'octubre de 1922. ACCE. Fons Francesc Rosell Blanch.

Inauguración Oficial

del

Ferrocarril Transpirenaico Ar-Ripoll

Sección Española

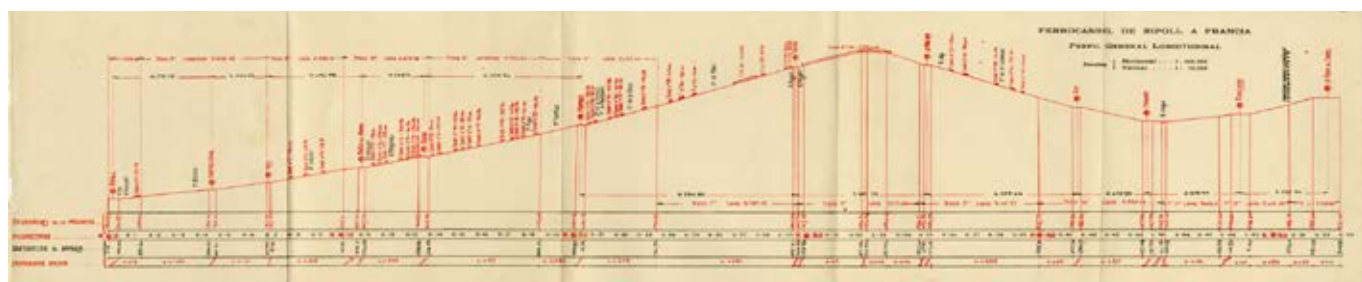
3 Octubre 1922

AL PUEBLO DE PUIGCERDA:

Con la inauguración de la sección española del ferrocarril Transpirenaico realiza nuestra Nación, representada por el benemérito Cuerpo de Ingenieros de Caminos, la portentosa obra de abrir una nueva vía en el Pirineo, constituye una gloria para España y la suprema aspiración de la comarca de Cerdeña y de la Villa de Puigcerdá se ve así realizada. Desde el próximo día tres, Puigcerdá y la Comarca Ceretana tendrán su ferrocarril. Este sueño realizado cambiará el rumbo de la vida de esta región. Entra en la vía de la colectividad y abandona su secular enquistamiento. Sé os haceis cargo de la trascendencia de este momento histórico. Agradecemoslo a quien nos deparó la fortuna de vivirlo. No es el programa de fiestas que sigue, más que una pequeña representación externa de aquella manifestación de agradecimiento; será vuestra colaboración y vuestro entusiasmo los que reflejarán el sentimiento de gratitud que nos anima por la realización del ensueño trocado en venturosa realidad. En vuestra aportación personal confía, pues, el Ayuntamiento, y en su nombre y el propio, vuestro Alcalde,

Dr. PEDRO PUJOL

No va ser fins al **21 de juliol de 1929 que s'inaugurà la connexió internacional i transpirinenca a la Tor de Querol**. El tren ja havia arribat a Ax-les-Thermes l'abril de 1888, però restava construir la part que havia de travessar els Pirineus. Les obres van començar la tardor de 1908 amb la construcció del túnel de Pimorent, però aquestes es van veure interrompudes per la forta sotragada que va rebre França arran de la Primera Guerra Mundial. Les obres es van activar de nou el 1925 i, en qüestió de quatre anys, el tren va arribar a la Tor de Querol, on es va construir una gran estació internacional.

Perfil longitudinal del traçat del transpirinenca des de Ripoll a la Tor de Querol. 1922. ACCE. Fons Ajuntament de Puigcerdà. Cu 3794.

Anar a esquiar a Cerdanya en tren

En el tercer capítol, l'autora, la historiadora de l'art Montse Jorba (que també contribueix en el capítol anterior amb una aproximació a la construcció dels túnels) incideix en la possibilitat i oportunitat d'anar a esquiar en tren i el que això va significar pel territori.

El ferrocarril a la Cerdanya es posava en ple funcionament als anys vint del segle XX i va ser clau perquè els **estiuers descobrissin el termalisme de la Garriga, es desenvolupés el turisme i excursionisme de muntanya a la vall de Núria i la Cerdanya** (especialment de la mà del Centre Excursionista de Catalunya, el CEC), però, sobretot, va ser definitiva per **impulsar la popularització de l'esquí i la creació de la Molina**.

L'esport de l'esquí es va començar a practicar a Catalunya a inicis del segle XX, primer a la zona de Ribes, on el 1911 es va celebrar la Gran Setmana d'Esports d'Hivern. Els esquiadors arribaven en tren fins a Ripoll i, a partir de 1919, fins a Ribes, des d'on seguien vers la Collada de Toses amb carruatges i tartanes. Cal dir que a principis del 1922, la bona entesa que hi havia entre els responsables de les obres del projecte ferroviari i el CEC va fer que

els esquiadors poguessin travessar el túnel de Toses a peu o a sobre de les vagonetes de treball per acostar-se més ràpidament a la Molina. I també foren els esquiadors els primers a traslladar-se en tren fins a la Molina a finals de març de 1922, quan el trajecte encara estava en proves, gràcies al fet que la direcció de la companyia de ferrocarril va posar a la disposició del CEC un tren per fer-ho possible.

“El que tenia de bo viatjar en tren era l'autèntic esperit de democràcia i de companyonia. Tots preniem tercera classe: tots érem iguals. Els excursionistes més inquietos anaven recorrent els vagons i trobaven companys d'altres entitats excursionistes. Tots ens coneixíem: era com una reunió general. Estàvem al corrent de totes les novetats i projectes del nostre món muntanyenc. Ens explicàvem els itineraris que anàvem a emprendre, amb les observacions pertinents dels qui ja coneixíem el trajecte” comentava Joaquim Xicard i Barceló, un dels intrèpids que va descobrir la borda del Sitjar. Des d'aquest punt, el 1924, es va fer l'ascensió al paratge de la Font Canalet, el qual donaria origen a la futura estació d'esquí de la Molina.

Des de la inauguració de la línia del Transpirineu, la companyia que explotava la línia, Norte, va

Esquiadors equipats a punt de travessar el túnel de Toses vers la Molina. 25-26 de març de 1922. AFCEC. Col·leccions fotogràfiques. Autoria Ignasi Canals i Tarrats.

Esquiadors esperant el tren a l'estació de la Molina. 1930 ca. AFCEC. Fons personals. Autoria Carles Fargas i Bonell.

posar a disposició dels usuaris un tren que sortia de l'estació del Nord de Barcelona de matinada i arribava a la Molina a mig matí. A la tarda els retornava a la capital, tot i que no sempre amb la puntualitat desitjada, perquè sovint patien incidents de tota mena. Aquest primer tren blanc es va mantenir fins a l'esclat de la Guerra Civil el 1936. A mitjans dels anys 50 del segle XX, Renfe va reactivar el servei amb trens especials que acostaven els esquiadors

a la Molina. Eren els trens blancs, que recollien tant els esquiadors de Manresa, Terrassa i Sabadell, com els que venien de l'Hospitalet de Llobregat i Barcelona, i que transportaven els usuaris a les pistes d'esquí sense necessitat de fer transbord. El servei del tren blanc ha fluctuat i canviat al llarg dels anys, però encara és una realitat el primer terç del segle XXI.

Centro Excursionista de Terrasa

ADHERIDO A LA FEDERACIÓN ESPAÑOLA DE MONTAÑISMO
Y FEDERACIÓN CATALANA DE ESQUÍ

CIRCULAR NÚM. 70 PARA LOS SOCIOS.

MARZO - ABRIL 1955

Esquiadores al tren...

Creemos que es nuestra obligación señalar con especial relieve la fecha del 23 de Enero pasado, en la que dió comienzo una nueva era en la historia del esquí tarrasense. En este día, un tren que partió de nuestra estación del Norte, inauguró con rápido y alegre correr, el nuevo servicio establecido por la RENFE que nos enlaza directamente y en menos de cuatro horas, con las pistas más o menos nevadas de La Molina. A partir de este día, el deporte blanco está al alcance de todos los tarrasenses y la enorme curiosidad que las rápidas evoluciones sobre la nieve han despertado, puede ser satisfecha con gran sencillez y economía. Los que hemos vivido la epopeya de un fin de semana en nuestras estaciones invernales, en aquellos años de postguerra, mendigando posada en La Molina o pasando noches de pesadilla en fonduchos de Barcelona, siempre con trenes superabarrotados, tenemos la obligación y la satisfacción de agradecer como merece, la buena disposición, el afán de servir, que han demostrado los directivos de la RENFE, a los que desde esta humilde página felicitamos sinceramente. El tren que fué, en más de una ocasión, el blanco de las iras de los esquiadores, ha demostrado al poder perfeccionar su servicio, que es el vehículo ideal para nosotros los excursionistas; su comodidad, rapidez y economía no tienen rival.

A partir de ahora, sólo hace falta levantarse temprano para gozar de una completa jornada de esquí. Aquellos que, asustados por la complejidad del desplazamiento, habían enfriado sus entusiasmos, pueden volver a coger sus maderas. Los jóvenes que quieren empezar y los veteranos que creían haber terminado, se deben dar cita en los domingos invernales, en este tren providencial. Y mientras el tren corre hacia la nieve, cómodamente sentados, podremos recordar aquellas historias de cuando, para ir a esquiar, tanto como el equipo era necesaria la abnegación.

Butlletí del Centre Excursionista de Terrassa en agraïment a la Renfe per inaugurar el tren que connectava la ciutat amb les pistes d'esquí de la Molina. Gener de 1955. Fons del Centre Excursionista de Terrassa.

Testimonis del tren

La presència de policia o autoritats de l'ordre era habitual a l'estació de Puigcerdà; en aquesta imatge, amb la confluència de dos trens 1952. ACCE. Col·lecció de Postals de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya. Cu 377.

El darrer capítol fa un passeig humà per la línia del tren. I és que, tal com diu l'autor, Enric Quílez, president del Grup de Recerca de Cerdanya, en un viatge Barcelona-Puigcerdà (o viceversa) **poden passar moltes coses** i, de fet, acaben passant. Les incidències ocasionades per diversos motius, les aglomeracions (especialment de Barcelona fins a Vic) o les confusions sobre si el tren es dirigeix o no a la Cerdanya, han estat i continuen essent font de **nombroses anècdotes**, a la vegada que permeten conèixer gent ben curiosa.

També la figura del **revisor** ha protagonitzat algunes vivències divertides. Havia estat la figura d'autoritat dins el tren, a més de la persona que controla els bitllets i que es fa càrrec de reportar qualsevol anomalia que hi hagi al llarg del viatge. Amb grans nevades, segur que en passa alguna. Als anys noranta, un viatge en tren entre Barcelona i Puigcerdà va durar 12 hores per la gran quantitat de neu acumulada. A més, a partir de Ripoll, el tren anava

aturant-se a l'entrada de cada túnel, on hi havia un telèfon d'emergència i el revisor havia de mirar si a l'altre costat del túnel, on hi havia l'altre terminal del telèfon, contestava algú. Motiu? S'havia perdut un tren i no sabien on era. Podia ser en qualsevol lloc!

El tren, en general, sempre ha anat a poc a poc, especialment des de Ripoll fins a Puigcerdà. De vegades, desesperadament lent. En canvi, quan arriba a la plana de Vic, molts cops sembla que vagi a descarrilar de tan de pressa com va. Quan entra en algun túnel a tota velocitat, de l'impacte amb l'aire gairebé et sagnen els timpans.

Malgrat tot, de vegades, la cosa va més enllà: el tren s'atura. Sovint, abans d'una estació, esperant que li donin entrada, perquè algun altre tren porta retard. Però, en alguna ocasió, acaba parat enmig del no-res.

El descarrilament és una de les coses que més por fa als viatgers de tren. Si és lleu, s'arranja amb un bon retard i amb el transbordament amb busos. No

Pont del ferrocarril transpirinenc sobre el riu Segre, escenari d'un dels primers descarrilaments que va patir el tren. 1920 ca. ACCE. Col·lecció de Postals de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya. Cu 241.

vulgus passar la Collada de Toses amb neu i amb bus, amb aquelles corbes tan tancades! En una ocasió, en un descarrilament força greu, una de les vies del tren va acabar dins d'un dels vagons. L'ensurt va ser més que considerable.

El cert, però, és que el tren sempre ha despertat grans emocions en aquells que admiren com aquestes màquines tan grans són capaces de moure's força de pressa i transportar gent al seu interior. Són molts els que es queden bocabadats mirant com passen els trens o com aquests arriben i s'aturen a les estacions, simplement perquè els agrada o perquè, en cada comboi, hi situen els records d'algun viatge que han fet, de les persones que els acompanyaven, o hi visualitzen aquell trajecte que tenen pendent i que els faria il·lusió poder completar algun dia.

El llibre es clou amb l'aportació d'un testimoni personal vinculat a la construcció o, més ben dit, a l'electrificació, de la línia de tren fins a Puigcerdà. És l'avi, *l'abuelo*, del catedràtic d'ecologia de la UB, Javier Romero. L'aportació del Javier constitueix l'expressió d'un veritable orgull de veure com un membre de la seva família, tan proper a ell, havia fet possible que ell mateix, i molts de nosaltres quan hem agafat o agafem el tren, poguéssim gaudir del

trajecte des de Barcelona fins a Puigcerdà i de viure tot allò que ens ha passat dins del tren. Una vivència que se suma a les moltes altres que se'ns expliquen al llibre i que, sens dubte, acaba de completar el vesant més humà del nostre tren.

El Transpirinenc continua...

El tren de Puigcerdà és una història viva, una cosa que encara està passant. Que una infraestructura centenària hagi arribat fins avui i que segueixi en funcionament, demostra la importància que té el tren pel territori i per la seva gent i esdevé un exemple clau d'un autèntic patrimoni viu. Si aquell patrimoni que està en desús ja considerem, en alguns casos, que és important preservar-lo per donar sentit a la nostra identitat; això encara pren més rellevància quan aquest patrimoni encara està viu. Entre tots hem de fer que els trens continuïn arribant a la Cerdanya i tant nosaltres com els qui vinguin darrere nostre, puguin continuar gaudint d'aquest transport i la seva màgia.

Article elaborat a partir dels textos i imatges presents al llibre GIL, Xavier; JORBA, Montse; OLLER, Xavier; QUÍLEZ, Enric; ROMERO, Javier; SIMON, Erola (2023). *100 anys de l'arribada del tren a Puigcerdà*. Puigcerdà: Editorial Tinglado.

Arribada del tren commemoratiu del centenari a l'estació de Puigcerdà. 3 d'octubre de 2022. Autoria: Xavier Oller.

De la cerdanya a Ladakh

MANEL FIGUERA

Travessa del Tsokar al Tsomoriri per Changtang, amb l'ascensió al Gyama Pyramid Kangri (6.300 m)

Des de fa molts anys he tingut un gran interès per conèixer l'Himàlaia i especialment Ladakh, el Tibet indi. Després de perdre la visió de l'ull esquerre al novembre de 2018 arran d'un desprendiment de retina, haver assolit el cim del mont Ararat (5.137 m) al juliol de 2022 em va motivar i aportar confiança en la possibilitat i realització del viatge a Ladakh. A més ens apartaríem de les rutes clàssiques i ens dirigiríem a Changtang, dintre de l'altiplà tibetà, una zona remota sols habitada pels *changpa*, pastors nòmades refugiats que procedeixen del Tibet ocupat per la Xina.

Ladakh, regió situada al vessant nord de l'Himàlaia indi, posseeix un enorme atractiu. A la bellesa abrupta de les seves immenses muntanyes i valls s'hi uneix la riquesa i l'originalitat d'una cultura, la tibetana, conservada amb una puresa difícil de trobar al mateix Tibet central. L'hospitalitat i simpatia dels habitants, encara no contaminats pel turisme massiu, fan del viatge una contínua invitació al gaudi, a l'aprenentatge i a la reflexió. Es troba a la Ruta de la Seda.

Aquesta regió havia estat una cruïlla estratègica a les rutes comercials i culturals de l'Himàlaia. Era plena de vestigis que la història havia deixat al camí secular que, des del Caixmir a l'oest, es dirigia cap a l'est, travessant muntanyes, rius i valls, fins a Leh, la seva capital. A més, Ladakh era una de les etapes més importants del camí nord-sud de la Ruta de la Seda en comunicar, a través del pas del Karakorum, el subcontinent indi amb els territoris de Yarkand, Kasghar i l'oest de la Xina.

1. De Barcelona a Leh

Després de retards en els vols, el diumenge 23 de juliol de 2023 arribem de matinada a Nova Delhi, però no podem volar cap a Leh fins al migdia perquè hi fa

mal temps. Mentre l'avió sobrevola muntanyes nevades entre núvols, m'emociono mirant-les per la finestreta: per fi soc a l'Himàlaia! Acompleixo un dels somnis de la meua vida. L'aterratge a Leh, enmig muntanyes que sobrepassaven els 6.000 m, és complicat. Un cop instal·lats a l'hotel, a la tarda passejo amb els companys de viatge pels sorollosos carrers de la ciutat, situada a 3.500 m d'altitud. Ens dirigim al Shanti Stupa, temple budista de color blanc que conté relíquies de Buda a la seva base.

2. El Dalai Lama i els monestirs

L'endemà d'haver arribat a Ladakh, el dilluns 24 de juliol d'enguany, tenim la sort que hi hagi una gran concentració a Choglamsar, a pocs quilòmetres de Leh, per tal de rebre-hi el Dalai Lama. Veure en un descampat més de 100.000 persones, entre les quals molts monjos tibetans, em captiva, al so de la música i els càntics de les oracions. També m'agraden les paraules del Dalai Lama, que situa l'ajuda als altres per davant del nirvana o paradís budista i aconsella l'ús dels *mantra* com a pensament positiu envers la indiferència i l'individualisme social.

Després fem una acurada visita al destacat monestir de Thiksey o Tikse, que, dalt d'un tossal que domina la vall, arquitectònicament sembla el Potala de Lhasa, capital del Tibet, avui en territori xinès. És format per dotze pisos i a l'interior s'hi troben nombrosos articles i obres de l'art budista. Per accedir-hi a peu cal pujar per un camí ple de rodes d'oració. A la tarda anem al proper monestir d'Stakna, a la vora del riu Indus i al capdamunt d'un turó que domina el poble d'igual nom. Aquest monestir està regentat per un monjo adolescent de quinze anys.

3. Leh, capital de Ladakh

Dediquem el dimarts 25 de juliol a l'aclimatació i passejar per la ciutat. Pels carrers es conviu amb vaques i gossos. Hi abunden els comerços. La majoria de la gent és amable i acollidora. Amb poc més de 30.000 habitants, un incipient turisme indi i una construcció que no s'atura, tot això a Leh és paral·lel a la precarietat de la vida i l'aïllament de la resta del país. Hi sorprenen els basars, els centres comercials, les botiguetes amagades en carrerons estrets i els nombrosos establiments de fruites i verdures. També algunes de material i equip de muntanya en les quals es poden trobar coses a preus assequibles: un euro equival actualment a cent rúpies. La paraula clau per comunicar-se amb tothom és *iulé* —equivalent al *namasté* del Nepal—, a la qual la gent respon «*iulé iulé*» amb un somriure obert. Malgrat que Leh és de majoria budista, hi ha una important comunitat musulmana descendent dels antics mercaders que comercialitzaven els seus productes per la Ruta de la Seda.

4. De Leh a Rumpse

Aquest dia, dimecres 26 de juliol, sortim de Leh en direcció a la regió de Changtang, al sud-est. Però abans, al límit oriental del pla, visitem el bonic monestir de Hemis, el més gran de Ladakh, conegut popularment com el «santuari de la il·luminació». En una sala s'hi troba una estàtua daurada de coure de Buda. S'hi veuen *tsortengs* —monuments funeraris on es conserven les cendres de grans sacerdots lames— fets amb materials preciosos com or i plata. El lloc és fascinant, al peu de muntanyes altes i escarpades; no passa desapercebut.

Després seguim per la carretera el curs del riu Indus, que baixa cabalós, fins a Upshi, on prenem una carretera a la dreta —és la que comunica Leh amb Manali, força transitada i freqüentada per camions— que s'enfila per una vall lateral, la del riu Khyamar Chu, afluent de l'Indus, fins que ateny un altiplà amb el petit nucli de Rumpse, el poble més antic de Ladakh. Ens hem desplaçat a només 65 km de Leh, però el mal estat de la carretera ens ha fet invertir unes tres hores des de Hemis.

Tot i que ens han dut fins aquí amb un microbús, en què el Rigzin, cap de l'expedició i ajudat pel Tun-dup, guia, ens ha anat informant sobre les caracterís-

tiques dels indrets on anirem, passem la primera nit a les tendes i a 4.170 m d'altitud perquè ens habituem a acampar i alhora anem aclimatant. Dediquem la tarda a passejar pels voltants i em fixo en unes boniques muntanyes nevades amb vessants força drets. Atenyem la cota dels 4.300 m i tornem a les tendes. Allà, observant els mapes, veig que aquestes muntanyes pertanyen al grup del Kang Yaze. De fet són quatre pics, el més elevat dels quals té 6.400 m. S'hi accedeix per la vall veïna de Markha, per la qual transcorre el trekking més conegut i difós de Ladakh.

5. De Rumpse al Tsokar i Nuruchang

El dijous 27 de juliol el nostre microbús s'enfila per la sinuosa i inestable carretera del Tanglang La —la vol dia 'pas, coll' en tibetà—, plena d'esllavissades i trams sense asfaltar. A mesura que anem pujant comença a nevar i el terra s'enfanga, amb les consegüents dificultats per al microbús. Finalment atenyem el Tanglang La, a 5.300 m d'altitud. Per tal d'estirar les cames, enmig de la nevada i amb les jaquetes posades, seguim la carena fins al cim d'un tossal proper, que bategem amb el nom de Tanglang Ri (5.385 m). Aquesta situació, la manca de topònims, serà una constant al llarg del recorregut.

Baixem per la carretera a Debring (4.750 m), on deixem a la dreta la que du a Manali, i en prenem una d'estreta a l'esquerra que es dirigeix a Thukje, on no arribem perquè ens desviem a la dreta en direcció a Tsokar —*tso* vol dir 'llac, estany' en tibetà i *kar* 'salat'. Quan hi som, baixem del microbús i recorrem alguns quilòmetres a peu per la riba oest del llac. Al fons, a l'altra vora, hi destaca el massís muntanyós de Thukje (6.040 m), prop del poble d'igual nom. Després tornem a pujar al microbús i arribem a l'enorme descampat de Nuruchang (4.650 m), on plantem les tendes. A partir d'aquí ja prosseguirem caminant.

A la tarda, com que el temps s'ha mig arreglat, ens enfilem a uns turons propers a fi de tornar a veure el Tsokar i també l'Startsapuk Tso, al seu costat. D'aquesta manera ens anem aclimatant, ja que guanyem uns metres i després els perdem. Assolim dos cims esquistosos que bategem com a Nuruchang Ri I (4.909 m) i Nuruchang Ri II (4.919 m), els dos amb restes de fortificacions i punts d'observació militar. Així descobrim aquest segon estany enmig

d'una tarda plàcida i lluminosa. També ens adonem que l'etapa de demà es podria fer amb tot terreny, ja que una pista du al pla de Rajun Karu.

6. De Nuruchang a Rajun Karu

Divendres 28 de juliol: comença la travessa cap al Tsomoriri. Seguint un camí d'inclinació suau on veiem *kyangs* —ases salvatges—, ens enfilem al Horlam Kongla La (4.712 m), entre dues muntanyes dilatades i arrodonides. Per l'altre costat baixem a Lezambo, on hem de travessar el riu. Com que porta força aigua, ens descalcem. Aquí, en uns 15 m de riba a riba, és on tenim el primer accident: el Dani, un dels components del grup, rellisca i cau a l'aigua perquè s'ha punxat el dit petit del peu esquerre amb una pedra. Li mirem la ferida i és fonda. El Juan, que és metge, la valora, la desinfecta, l'embolica amb benes i diu que en arribar a Rajun Karu cosirà la ferida al Dani.

Continuem per la vall, ara en sentit est, entre planes i vessants suaus de muntanyes. Passem pel mig d'un ramat de iacs i descobrim al fons un campament de *changpa* amb molts ramats d'ovelles i cabres al voltant. Acampem a la vora de les seves tendes, a 4.920 m, i tot seguit el Juan cus la ferida al Dani amb set punts de sutura. Però atesa la realitat, que ens trobem a l'inici d'un trekking que serà llarg, el més prudent és que el Dani torni a Leh i vagi a l'hospital perquè li facin el seguiment de la ferida. A més, des d'on som es podrà dur a terme perquè, com he esmentat, s'hi arriba amb tot terreny.

Entomant aquest cop amb filosofia, a la tarda uns quants —no tots— ens enfilem pel contrafort esquistós d'una muntanya de 6.020 m que no té nom i assolim la cota de 5.420 m en un cim secundari que bategem com a Rajun Karu Ri. El panorama de la vall és sensacional i descobreixo al sud-oest una muntanya piramidal que em sembla el Gyama Pyramid Kangri, però en realitat és el Kharpa, més al sud, que de lluny s'hi assembla. Baixem al camp quasi a les fosques i, sopant, dos membres més del grup, el Dan i el Pascuti, ens comuniquen que tornaran a Leh amb el Dani perquè no es troben bé; tenen problemes d'aclimatació: mal de cap i vòmits.

7. De Rajun Karu a Kyama Barma

El tot terreny s'endú a Leh, el dissabte 29 de juliol, els nostres companys. Els nou restants, amb el

Rigzin i el Tundup, prenem el camí costerut que ens du, enmig de ramats de cabres i ovelles, al Kyamayuri La (5.430 m). A partir d'avui romandrem per damunt de la cota dels 5.000 m fins que baixem a Korzog, al Tsomoriri. Els cavalls, tanmateix, ens duren la càrrega de les tendes, el menjar i el material per pujar al Gyama Pyramid Kangri. El temps atmosfèric, que fins ahir havia estat un xic canviant, sembla que va millorant. Un cop a dalt descobrim a l'altre costat una vall ampla i verda, plena de pastures amb iacs, envoltada de muntanyes de 6.000 m. És una meravella balsàmica per als ulls i un indret per passar-s'hi uns quants dies assolint aquestes muntanyes desconegudes. Al fons, ara sí, ja hi albirem el nostre Gyama Pyramid Kangri.

Baixem al pla de Kyama —o Gyama— Gongma i en direcció est en seguim el riu, que al final també hem de travessar —en el meu cas no perquè com que soc alt ho puc fer amb carrereta i un bon salt. Installem el camp a Kyama Barma (5.200 m) i a la tarda, entre ruixats i estones de sol, m'enfilo a un coll al sud de 5.450 m, al costat d'un cim rodó de 5.600 m que no té nom. En baixo plovent i els traginers em pregunten si he vist llops, ja que en aquest lloc n'hi ha bastants. No n'he vist ni un, però m'he fixat en una muntanya de tres cims molt bonica i assolible des d'on som, el Rushod o Rupsu (6.350 m), envoltada de glaceres. En aquesta zona de Changtang s'hi troben moltes muntanyes atractives. Sens dubte jo hi seria feliç, aquí, acampat i assolint cada dia un pic diferent. Al mateix temps els posaria nom sempre respectant l'escassa toponímia local, en faria ressenyes... Somio despert.

8. De Kyama Barma al camp base

Desmuntant les tendes tenim el segon accident del viatge: al nostre veterà alpinista Jordi Camprubí, traient una piqueta del terra mentre desmuntava la tenda, se li ha clavat al dit índex de la mà dreta. El Juan li tanca la ferida amb tres punts de sutura i la hi embolica amb benes. El Jordi, que és fort i valent, pot continuar. Aquest dia, diumenge 30 de juliol, agafem un camí oblic que surt del fons de la vall i s'enfila al Kostse La (5.380 m), on se'ns creua una expedició amb gent catalana —berguedans— i també de Sòria. Ells porten uns dies més que nosaltres i demà tenen previst pujar al Yalung Nong, muntanya assequible

de 6.080 m, però que no deixa de ser un sis mil. La miro i —em sap greu— a mi em recorda la Carbassa, a la meva estimada Cerdanya, perquè té la mateixa forma i composició esquistosa amb quarzites. Alguns companys se me'n riuen i ho puc entendre, tot i que intento explicar-los que les roques de l'Himàlaia són les mateixes del Pirineu.

Baixem per l'altre caient al Kyama Sharma i creuem, sense dificultats, el riu Kyama Sharma Chu, que du poca aigua. Més endavant hem de travessar el Kyama Logma, un afluent, enmig d'aiguamolls. La majoria del grup es treu les botes, però el Juan i jo el creuem saltant i sense mullar-nos. Un dels traginers, però, ho intenta i suca els dos peus a l'aigua. Ens en riem. Aquesta gent és baixeta. Després guanyem altitud per una vall lateral al peu del dilatat Yalung Nong. D'aquesta manera, sempre amb l'aigua d'un altre torrent a prop, arribem a la cota de 5.350 m, on muntem el camp base, a la falda mateix del Yalung Nong —o la Carbassa de Ladakh.

A la tarda ens animem a fer una altra excursioneta. Veig que el Jordi s'hi apunta. Guanyem altitud per un vessant esquistós a l'oest fins a un altiplà que domina gran part del Korzog Range, on destaca el Gyama Pyramid Kangri, però a mi em fa il·lusió veure el Tsomoriri, ja que el Yalung Nyau La, pas per dirigir-s'hi i que hem de creuar d'aquí a tres dies, és a prop. D'aquesta manera el Juan, el Jordi i jo assolim un cim arrodonit de 5.600 m que bategem amb el nom de Gyama Camp Ri. El paisatge és dilatat i obert, amb la serra de Korzog Range en primer terme, però amb el Kharpa i els dos Mentok, a més d'altres muntanyes que no conec i que segurament no tenen nom. I efectivament, el Tsomoriri s'obre al sud-oest en tota l'extensió, immens, al peu de muntanyes com el Shamsar Kangri (6.600 m) i el Lungser Kangri (6.666 m), ara d'accés prohibit degut als conflictes de l'Índia amb la Xina. Em quedo amb les ganes de pujar al doble cim del Yalung Nong, a menys de 400 m per sobre d'on ens trobem i sense dificultats. Hauré de deixar aquesta «Carbassa de Ladakh» per a un altre dia. Mentre es fa fosc, tornem contents al camp base. Sopant, el Jordi ens explica aventures viscudes per ell als vuit mils, especialment al Makalu el 1976.

9. Del camp base al camp base avançat

El dilluns 31 de juliol caminem poc perquè l'ende-

mà és el dia del cim. Deixant el Yalung Nyau La a l'esquerra, remuntem la vall, on destaca al fons el Korzog Ri (6.094 m), fins que les pastures i l'aigua s'acaben abans d'un gran pedregar esquistós. Som a 5.550 m, un dels camps base de l'Himàlaia a més altitud i abastable amb animals de càrrega.

Descansem i a la tarda, amb l'excusa de voler tornar a veure el Tsomoriri, m'enfilo a un gran altiplà panoràmic des del qual domino tota la serra de Korzog Range, amb glaceres i altres muntanyes, on sobresurt el nostre Gyama Pyramid Kangri. I Déu n'hi do! M'adono que la seva ascensió per l'aresta nord-est no serà fàcil, ja que hi veig pendents de neu i gel de 40-45 graus i algun esglaó de potser més. Al Pirineu això no seria una dificultat especial, però per damunt dels 6.000 m... En fi, ja ens ho trobarem.

Arribo al límit meridional de l'altiplà, a 5.709 m d'altitud, i el batejo amb el nom de Yalung Nyau Plateau. Soc al peu mateix del Korzog Ri, bonica muntanya també piramidal a l'ombra de l'altra, però que no per això deixa de ser interessant. Torno al camp base avançat pel pedregar esquistós, amb un bon ramat de *kyangs* que se'm queden mirant. «Qui deu ser aquest senyor?», devien pensar. Sopant, el Rigzin ens confirma les dificultats de l'ascensió, les hores que comportarà i ens dona una notícia sorprenent: que ell sàpiga, només tres expedicions europees, una d'austríaca, una d'alemanya i una d'anglesa, han assolit el Gyama Pyramid Kangri, cap d'espanyola —i per descomptat catalana.

10. Gyama Pyramid Kangri

Dimarts 1 d'agost. Avui és el dia del cim. Ens llevem a la una de la nit i a les dues hem esmorzat. Amb la llum dels frontals creuem el gran pedregar esquistós previ al Korzog Range. Fa un fred suportable. Quan atenyem el contrafort nord-oest del Korzog Ri, encara a les fosques, ens adonem que el desnivell a superar no és de 400 m com havíem previst, sinó de quasi 600 m, ja que hem de baixar a una glacera i travessar-la fins al peu de l'aresta nord-est del Gyama Pyramid Kangri.

Amb les primeres llums del dia, a l'ombra de la nostra muntanya —em sembla ja colossal—, un cop hem deixat enrere la glacera ens posem els grampons, ens encordem —menys el Jordi— i agafem el piolet i un bastó. Flanquegem un caient bastant dret

de neu dura i sense dificultats remarcables atenyem l'aresta, força inclinada (40-45 graus). Aquí cadascú va una mica al seu aire. Jo ho faig amb el Tundup, company de cordada. Sense presses i fent ziga-zagues, anem remuntant l'aresta o la pala de la seva dreta. I en un moment concret... va i em cau el piolet. Per sort queda clavat uns 10 m més avall. Realment avui tindrè sort, sí, serà el meu dia. El Tundup se m'avança i, rialler, l'agafa i me'l dona. Li ho agraeixo infinitament.

Després d'aquesta pala, que al marge de l'ensurt del piolet he superat bé —som els primers de la colla—, en ve una de segona al principi més moderada, però a continuació dreta com una mala cosa i amb trams gelats. Ens trobem per sobre dels 6.000 m i, com als Andes fa set anys, ho noto. Amb penes i treballs arribem un altre cop al fil de l'aresta, amb passos rocosos —gneis, com al Canigó o al puig Pedrós de Lanós, per no dir el Monviso o el Gran Paradiso als Alps—, en una terrassa de la qual em veig obligat a descansar i beure una estona. El Tundup canta i recita un *om mani padme hum* que em ressuscita. Aquí ens atrapen el Juan —el metge, que és valencià— i el Goyo —company i amic de Lleó. Em refaig com puc, em concentro en l'ascensió i a poc a poc anem remuntant l'aresta, aèria però sense complicacions tècniques. El Tundup està sempre pendent de mi.

Sento els crits del Juan i del Goyo quan arriben a dalt. M'animo, trec forces de flaqueza i el Tundup i jo atenyem el cim darrere d'ells. Estic rebentat. Però les sorpreses també poden ser bones: avui el Juan fa 50 anys i porta pernil i xoriço, i el Goyo, com a bon lleonès, *cecina*. Això em refà. Fem fotografies, vídeos, ens abracem una i altra vegada... I al cap d'una estona arriben al cim la Queralt, la Maria Josep i l'Almu, les tres dones del grup, acompanyades pel Rigzin. La Maria Josep i jo vam compartir el 2016 un viatge inoblidable a Bolívia en què vam assolir tres sis mils, i amb l'Almu hi tinc una sòlida amistat perquè som socis del GREC (Club Excursionista Cerdanya) i havíem pujat l'any anterior, en un altre viatge de molt bons records, al mont Ararat. Em diuen, però, que el Rafa, cap del grup, i el Vicenç s'han retirat perquè no es trobaven bé. El Jordi Camprubí, en «Campru», continuava pujant. Mirem avall i el veiem; li queda encara un bon tros. L'esperem mentre ens atipem amb el menjar. El Rigzin reitera un cop més que

ningú d'Espanya —i de Catalunya— havia pujat aquí dalt. En fi, que hem fet història.

La neu s'ha estovat una mica i baixem per l'aresta amb precaució, però amb més facilitat de la que em pensava. A mesura que davallo em trobo amb més forces, tot i que als trams amb gel hi davallo concentrat. Quan som a la glacera ens costa remuntar-la fins al contrafort del Korzog Ri. I en arribar-hi miro el cim d'aquesta muntanya. D'aquest cim me'n separa un desnivell que no arriba als 250 m per un vessant sec i sense dificultats. Al Pirineu el superaria en mitja hora escassa. Però estic massa cansat. A aquestes altituds qualsevol esforç es multiplica. Un dels traginers del camp, un simpàtic noi de setze anys, ha vingut fins aquí amb te i pastes. No es pot demanar més. Que atent ha estat! Com li ho agraeixo! Quin detall! Al camp hi celebrem l'èxit amb un pastís que els cuiners han fet per celebrar l'aniversari del Juan, però al mateix temps lamentem que el Rafa i el Vicenç no hi hagin pogut arribat, i pensem en el Pascuti, el Dani i el Dan. El Campru, com ens té acostumats cada vespre, ens explica més aventures d'ell per l'Himàlaia.

11. Del camp alt a Korzog Sumdo

El dimecres 2 d'agost ens dirigim per l'extrem occidental del Yalung Nyau Plateau al Yalung Nyau La, coll per baixar a Korzog i al Tsomoriri. A 5.430 m, el Yalung Nyau La és el darrer pas de muntanya que travessem. A l'altre costat se'ns obre una vall desolada i rocosa amb, això sí, la immensa taca blava del Tsomoriri. Entre pedregars i morenes glacials hi anem davallant sense presses. Ens creuem amb un grupet de tres polonesos que es dirigeixen al coll i prosseguim el descens fins que arribem a un gran pla semidesèrtic creuat pel Korzog Chu, riu que prové de les glaceres del Korzog Range i que tributa les aigües al Tsomoriri.

Acampem per darrer cop a Korzog Sumdo, prop d'unes casetes de pastors. Tenim al sud-oest la serra de Korzog Range i a l'altre costat del llac les muntanyes «prohibides» de Shamser Kangri i de Lungser Kangri. Em semblen precioses. I al capvespre arriba un cotxe amb què ve des de Leh el Pascuti, que ens ha vingut a rebre. Ens informa que el Dani i el Dan han tornat a casa i que estan bé. Per la meua banda, en agraïment al seu servei, impecable, regalo els meus

grampons al Tundup; com que xampurreja el francès, el practiquem una estona.

12. De Korzog Sumdo a Leh

L'endemà, dijous 3 d'agost, recollim les tendes i el microbús ens ve a buscar. Òbviament parem al Tsomoriri i ens hi fem fotografies individuals i de grup, al peu del Korzog Range. En un dels *tsortengs* fets de pedres, blanques, tothom queda admirat per aquestes pedres «de culte», però jo els explico que, amb tots els meus respectes per les creences budistes tibetanes, al Pirineu se n'hi troben i no pas poques, que totes les «roques blanques», les «pedres blanques», els «rocs blancs» i els «queralsbs» no són altra cosa que quarzites, roques amb un alt component de quarz, i que a Carançà hi ha l'agulla Blanca, composta precisament de quarzites, igual que el Gra de Fajol a Ulldeter. Com a «la Carbassa» del Yalung Nong, alguns em miren amb un cert aire de condescendència. En fi..., és el que hi ha. Què hi farem? El llac, no obstant això, és sorprenent, a 4.500 m d'altitud. El Titicaca, entre el Perú i Bolívia, em va encantar, però aquest és molt especial, amb una gran lluminositat.

Visitem Korzog, amb els seus carrerons plens de gent, i entrem al seu monestir, on s'està fent una litúrgia de 24 hores. Ens hi estem prop d'una hora asseguts al peu d'una paret. Després pugem al microbús, parem una altra estona al Tsomoriri i ens n'anem cap al Tsatsang Karu, un altre llac, on destaca el con del Chalung (6.500 m), en direcció a l'Indus. M'estalvio comentaris sobre l'estat de la carretera. Som a uns 150 km de Leh, però trigarem unes nou hores a ser-hi. No gaire lluny del poble de Tirido parem a dinar en un descampat i aprofitem per fer-nos fotografies a la riba de l'Indus. A l'hora de sopar som a Leh.

13. Voltant per Leh

Aquest dia, divendres 4 d'agost, el dediquem a acabar de comprar coses per a nosaltres i els familiars i amics. Tornem a parlar amb gent de la ciutat, a recórrer-ne els carrers amb vaques i gossos, a fer una última visita als basars... També hi fem un bon dinar. Al vespre preparem l'equipatge per a la tornada. Els dies de què hem gaudit han passat molt de pressa. Tinc la sensació que no els he «digerit» i que per a això necessitaré temps. Interioritzo l'*om mani padme hum*.

14. De Leh a Nova Delhi i Barcelona

El dissabte 5 d'agost tornem a sobrevolar l'Himàlaia en direcció a Nova Delhi. Entre llengües glacials, m'hi sembla distingir el Kamet, un dels set mils de la serralada, però no n'estic segur. També hauria pogut ser el Nanda Devi.

Aterrem a Nova Delhi i ens queden deu hores per al vol següent a Roma. El Juan, el Goyo i jo les aprofitem per visitar la ciutat. Sabem que al Taj Mahal no hi podrem arribar, però sí que podríem veure el Red Fort i el Qutab Minar, el minaret més alt del món. De tota manera, quan baixem del metro al mig de la ciutat quedem totalment absorbits pel seu ambient. Soroll i gent pertot arreu, per aquí i per allà. Cotxes, *tuk-tuks*, bicicletes, camions, persones a peu... Impossible descriure-ho en poques paraules. És increïble; m'agrada molt, sí. Entrem en un temple *sight* i ens ensenyen com tenen un menjador per a dos mil indigents diaris. Tot seguit recorrem carrers i carrerons amb més gent venent de tot, amb moviment per totes bandes... Després de la solitud de Changtang a Ladakh, aquest bany de masses n'és el contrapunt perfecte. Potser ens convenia. Està clar que l'«aventura» de Nova Delhi s'integra de ple en el nostre viatge.

Tornem a l'aeroport entrada la tarda i, ara sense contratemps, arribem a Barcelona a l'hora prevista del diumenge 6 d'agost.

Leh i la seva plana baixant del Shanti Stupa.

Concentració a Choglamsar per rebre el Dalai Lama.

Camí de rodes d'oració per assolir el monestir de Thiksey.

Arquitectònicament el monestir de Thiksey s'assembla al Potala de Lhasa.

Pati interior del monestir de Hemis.

Passejada a 4.300 m prop de Rumpse.

Sal dipositada a la riba del Tsokar, 'llac salat'.

L'Startsapuk Tso i el massís de Thukje des del Nuruchang Ri II (4.919 m).

Banderes tibetanes al Horlam Kongla La (4.712 m).

Ramat de iacs a Kyama Gongma, envoltat de muntanyes de 6.000 m.

El Korzog Range, amb el Gyama Pyramid Kangri, des del Gyama Camp Ri (5.600 m).

El Korzog Ri i el Gyama Pyramid Kangri prop del camp base avançat.

Pujant per l'aresta final del Gyama Pyramid Kangri.

Amb l'amiga i companya del GREC Almu Martínez al cim del Gyama Pyramid Kangri (6.300 m)

El Gyama Pyramid Kangri i l'itinerari d'accés al cim des de la glacera.

Descans durant la baixada del Yalung Nyau al Tsomoriri.

El Tsomoriri, a 4.500 m d'altitud, on es troba el poble de Korzog.

Pati interior del monestir de Korzog, ple de mainada amb els seus pares.

Dafnis i Cloe

JOAN GANYET I SOLÉ*

Hi ha acord en considerar el *Dafnis i Cloe* de Longus l'origen de la novel·la pastoral, una modalitat que prendria una enorme transcendència, no només en la literatura, sinó també en la pintura, l'escultura i la música occidentals, des del Renaixement fins als nostres dies. Per posar uns pocs exemples: *Hermann i Dorotea* de Goethe, la música d'Offenbach, Ravel o Txaikovski i la pintura de Bonnard en són directes creditors.

De Longus no en sabem gairebé res. Probablement, era fill de l'illa de Lesbos i va viure entre els segles II i III de la nostra era. La seva obra es basa en un ferm coneixement de la mitologia i la literatura grega i romana (cita amb desimboltura Homer, Safo i Virgili). Sota una aparent ingenuïtat, amb frases curtes i una estructura d'una gran senzillesa, construeix un relat ric, farcit d'alguns tocs d'humor: «Quant a nosaltres, vulgui el déu que puguem, conservant el seny, contar els amors dels altres».

Dafnis i Cloe presenta, d'entrada, l'element fonamental: la perfecta comunió entre els personatges i el paisatge que els envolta, una autèntica novetat que va inspirar generacions de creadors. A més, Longus utilitza amb gràcia les peripècies dels protagonistes per a endinsar-se en allò que li interessa de debò: la descripció de l'evolució psicològica dels adolescents en la transcendental aventura de la descoberta de l'amor. En aquest joc, és clar, hi intervien activament els déus, en especial Eros, les Nímfes, Pan i Dionís. Hi ha també una altra presència que apunta i ordena, amb la precisió d'un rellotge suís, l'evolució de la trama: les quatre estacions de l'any, que esdevenen, així, coprotagonistes de l'acció.

- "Començava la primavera i esclataven tota mena de flors, les del bosc, les dels prats i les muntanyes; ja se sentia brumir les abelles, refilar els ocells cantors; es veien saltar els ocellets acabats de néixer, i botre els moltons pels tossals; les abelles brumien pels prats, les garrigues ressonaven pel cant dels ocells".

- (Cloe): "Noia jove criada al camp, que mai no havia sentit a parlar de l'amor, no sabia què li passava. L'angúnia li oprimia l'ànima, els ulls no l'obeïen i no tenia als llavis sinó el nom de Dafnis (que vol dir llorer); no tastava res, passava les nits

sense dormir, s'oblidava del seu ramat; ara reia, ara plorava; s'adormia i tot seguit es despertava amb un sobresalt. La seva cara empal·lidia i de seguida se li encenia de rojor. Ni la vedella picada pel tàvec se sent tan follament agitada".

- (Dafnis): "Què m'ha fet el bes de Cloe? Els seus llavis són més tendres que les roses, la seva boca més dolça que un raig de mel; però el seu bes és més picant que el fibló d'una abella".

- "Ja en plena tardor i quan venia el temps de la verema, tothom al camp estava enfeinat: els uns preparaven les premses, els altres netejaven les gerres, d'altres teixien coves; aquest esmolava un falçó de tallar raïms, aquell endegava la mola de premsar-los ja esclafats, i aquell altre preparava vímet sec, del qual havien tret la pell a còpia de batre'l, i que havia de servir de torxes, a la llum de les quals es trauria el most de nit". Tot un compendi de treballs de la verema que alguns de nosaltres, vint segles després, encara hem vist plenament vigents...

- (el vell Filetas, la veu de l'experiència): "Amor és un déu, minyons: és jove i bell i té ales; per això es complau amb la joventut, cerca la bellesa i dona ales a les ànimes. Té tant de poder com ni el mateix Zeus; domina els elements, domina els astres, domina els déus, els seus parells; en disposa més que vosaltres no ho feu amb les cabres i ovelles".

En fi, una autèntica joia, fresca i turgent com una poncella tocada per un raig de llum.

*Arquitecte

La guerra de Gaza i la Intel·ligència artificial

JOAN GANYET I SOLÉ*

Cada dia, a primera hora, el noticiari ens assabenta de les llargues dotzenes d'habitants de Gaza morts per les bombes de l'exèrcit israelià. Una gran part d'ells són dones i criatures. La repetició sense aturador d'aquestes dades letals conté el perill d'associar-les a la normalitat. Són ja més de 34.000 les persones assassinades per l'acció d'un exèrcit regular sota ordres de Benjamin Netanyahu. Des de fa 6 mesos, un Estat que es diu democràtic comet un cruel genocidi davant dels ulls indiferents o alarmats de la resta del món.

La pregunta és obligada: com escull les víctimes l'exèrcit agressor? Quin mètode empra? La resposta és terrible: el programa 'Lavender' (lavanda) d'intel·ligència artificial (IA), segons la recerca de dos mitjans israelians '+972 Magazine' i 'Local Call', publicada ensem per The Guardian. El resultat de la investigació és contundent. Només en les poques setmanes que van des del 7 d'octubre al 24 de novembre de 2023 van ser assassinades almenys 15.000 persones d'entre els 37.000 palestins marcats com a objectius. S'havia donat indicacions a la IA que per cada comandament de Hamàs o de Yihad Islàmica assenyalats, eren acceptables 400 víctimes civils, conceptuals com a danys col·laterals.

L'esmentat programa 'Lavender' es complementa amb un altre, 'where is Daddy?' (on és el papa?) que rastreja els individus per saber quan són a casa, i un tercer de nom 'The Gospel' (L'Evangeli!) que identifica edificis on teòricament poden operar militants de Hamàs. Per assegurar el tret, la IA marca les cases, que es bombardejaran a la nit quan les famílies estan reunides. Així d'implacable, inhumana i sanguinària és la guerra de Gaza. Els éssers humans són degradats a dades estadístiques que maneja una màquina. Cal recordar, a més, que Israel ha tallat l'aigua, els aliments i els medicaments als 2,3 M de gazians, que ha destruït la major part de les escoles i hospitals (s'han trobat 400 morts en un fossar comú a l'hospital Al Nasser de Jan Yunis i es calcula que n'hi ha 300 més, després de l'atac jueu), i ha convertit la Franja en una apocalipsi de devastació.

El 'Gran Germà' de George Orwell es queda dramàticament curt si el comparem amb el seguiment dels mòbils (ubicació i interaccions a les xarxes socials) i el sistema automàtic de reconeixement facial 'Blue Wolf' aplicat a Gaza i Cisjordània on s'elabora una puntuació de 0 a 100 de probabilitat de vinculació a Hamàs o Yihad Islàmica i s'associa una fitxa de perillositat a cada individu. Es tracta de fredes tecnologies desenvolupades per empreses israelianes, que venen a l'exèrcit del seu país i que són oferides als Estats estrangers amb el pervers plus comercial que s'han provat amb èxit a la guerra.

No cal ni esmentar el radical menyspreu de Netanyahu i el seu govern a la legalitat internacional i a l'ONU: "És escandalosa l'amenaça del Tribunal Penal Internacional contra autoritats polítiques i militars d'Israel. Mai acceptarem els seus intents de soscar el seu dret fonamental a defensar-se". En la denúncia de Sud-àfrica davant el TPI contra Israel per la guerra de Gaza, s'explicita, entre molts altres aspectes de l'agressió immisericorde a la població civil, que "el de Gaza és el primer genocidi de la història en el qual les víctimes graven en directe la seva pròpia destrucció".

Creixen les protestes de caràcter puntual arreu del món. Per a quan una reacció rotunda, generalitzada i concertada de la comunitat internacional per a parar els peus a Israel, per a acabar amb la massacre?

*Arquitecte

Un episodi de la Segona Guerra Mundial al Pirineu

CARLES GASCÓN CHOPO

Marian Rejewski amb uniforme de tinent segon de l'exèrcit polonès, cap al novembre de 1943, poc després d'haver passat per les presons de la Seu d'Urgell i de Lleida. Fons de Janina Silwertrzak, filla de Marian Rejewski

Semblava una màquina d'escriure, una mica estrambòtica, cert, però sense cap connotació d'amenaça evident. Tenia un teclat QWERTY —o millor dit, QWERTZ, que és la versió alemanya de la distribució més habitual dels teclats en màquines d'escriure i ordinadors—, un engranatge mecànic amb tres rodetes dentades que es movien d'una manera aparentment aleatòria quan es pitjava una tecla, i un plafó amb les lletres de l'abecedari, que n'il·luminava una a cada pulsació del teclat, i que mai no coincidia amb la lletra pitjada. Era, efectivament, una màquina codificadora, patentada per l'empresa alemanya *Scherbius & Ritter* l'any 1918 —massa tard per fer algun servei a l'exèrcit alemany en aquelles alçades de la Primera Guerra Mundial—, que va rebre l'adequat i comercial nom d'Enigma, i que va començar a comercialitzar-se per a usos civils a partir de 1923. Enigma utilitzava una combinació de components mecànics i electrònics amb milers de bilions de com-

binacions possibles que feien impensable desxifrar els seus missatges.

L'any 1926 Enigma va ser adquirida per la *Kriegsmarine*, la marina de guerra alemanya, aleshores molt reduïda pel Tractat de Versalles. Més endavant també seria adquirida per l'exèrcit i la força aèria. A partir d'aquest moment, els serveis d'escolta i interceptació dels principals serveis d'intel·ligència militar, particularment els britànics i els francesos, van veure's incapaços de desxifrar el tràfic renovat de missatges que circulava entre els vaixells i els despatxos de la marina dels seus antics adversaris, i ho van deixar per impossible, confiats com estaven, d'altra banda, que la seva victòria militar l'any 1918 i la duresa de les clàusules del Tractat de Versalles feien innecessàries altres prevencions contra el reduït exèrcit alemany dels anys vint.

Diferent era el punt de vista del govern polonès. Polònia, un dels nous estats creats al final de la Pri-

Rèplica d'una màquina Enigma de la Segona Guerra Mundial i restes d'una original al Deutsches Spionage Museum de Berlín.
Fotografia de Carles Gascón Chopo.

mera Guerra Mundial, estava encaixonat entre Alemanya i la Unió Soviètica, al cor de la gran plana europea, sense grans obstacles naturals que la protegissin de l'atac eventual d'un dels seus dos tradicionals enemics històrics. Per això, l'espionatge de les comunicacions dels enemics potencials esdevingué un aspecte clau per garantir la seguretat nacional. Des de 1919, en plena guerra contra la Unió Soviètica, l'exèrcit polonès tenia una secció de xifrat per descodificar les comunicacions russes, que complí la seva funció amb notable eficàcia. Durant la primera meitat dels anys vint, la secció també va ser molt efectiva en el desxifrat de les comunicacions alemanyes fins a la incorporació d'Enigma a les comunicacions navals, que deixaren la intel·ligència polonesa a les fosques, com havia de passar també amb els britànics i els francesos.

L'any 1931, però, els polonesos van aconseguir còpia de diversos documents classificats alemanys amb instruccions essencials per utilitzar la màquina

Enigma, facilitats per un funcionari alemany disgustat amb el govern del seu país. Amb aquesta informació, la secció de xifratge, que aquell any s'havia constituït com a *Biuro Szyfrów*, l'Oficina de Xifratge, va convocar vint joves matemàtics a les seves dependències de Varsòvia, tots ells provinents de la Universitat de Poznan, a l'oest del país, cosa que garantia un bon coneixement de l'alemany, entre els quals van seleccionar aquell que van considerar que tenia més aptituds per desxifrar els missatges codificats d'Enigma. El seleccionat fou Marian Rejewski, un noi de vint-i-tres anys, tímid i amb ulleres, que havia estudiat estadística amb l'objectiu de convertir-se en agent d'assegurances. Rejewski fou reclutat pel *Biuro Szyfrów* i va dedicar-se a la seva missió. En primer lloc, gràcies a la seva tasca, es va poder reconstruir una rèplica de la màquina Enigma. La possessió d'aquesta rèplica era indispensable per desxifrar el codi, però també era indispensable disposar de la clau correcta entre els 10.000 bilions de possi-

*Aspecte del convent de Sant Domènec en la seva funció de presó del partit judicial de la Seu d'Urgell, poc abans de 1933.
ACAU, Fons Plandolit*

bilitats que oferia la màquina. Malgrat les dificultats evidents d'aquesta feina titànica, les altes capacitats intel·lectuals de Rejewski i la seva tasca minuciosa al capdavant del seu equip, van aconseguir anar reduint les possibilitats fins a desxifrar totalment les comunicacions d'Enigma cap a 1934. I no tan sols això, sinó que va fabricar una màquina inspirada en Enigma per buscar automàticament qualsevol variació introduïda pels alemanys a la seva pròpia versió.

Malauradament, l'any 1938 els alemanys introduïren una sèrie de modificacions importants que incrementaven el nombre de claus possibles de la màquina a 159 trilions, i just a la vigília de la invasió alemanya de Polònia, la intel·ligència polonesa i l'equip de Rejewski va quedar novament a les fosques. No obstant això, quedava tota la feina feta i documentada en el desxifrat de les versions prèvies d'Enigma, i poc abans de l'esclat de la Segona Guerra Mundial, el mes de juliol de 1939, les autoritats

poloneses informaren i cediren la documentació pertinent a uns representants, inicialment escèptics i més endavant molt gratament sorpresos, dels serveis d'intel·ligència francesos i britànics, per tal que poguessin aprofitar tota la feina de l'equip de Rejewski i avançar en la descodificació d'Enigma. L'èxit assolit anys a venir per part d'Alan Turing i l'equip de criptoanalistes de Bletchley Park, que fou cabdal per fer front a la guerra submarina desplegada per la Kriegsmarine a l'Atlàntic, no hauria estat possible sense aquests treballs previs de la intel·ligència polonesa durant la dècada dels anys trenta.

Què se'n va fer de Marian Rejewski? Una sèrie de circumstàncies acabarien relacionant-lo amb les nostres terres pirinenques en un moment molt concret del conflicte mundial, fugint dels nazis. Poc abans de la rendició de Polònia, l'octubre de 1939, el matemàtic va ser evacuat a França, on va continuar treballant amb els serveis d'intel·ligència aliats. Amb la caiguda de França, el mes de juny de 1940,

Rejewski va passar a la zona no ocupada pels nazis, prop de Marsella, on va continuar d'incògnit amb les seves tasques d'intercepció i descodificació de les comunicacions alemanyes i italianes. Finalment, quan els nazis van ocupar la França de Vichy, l'11 de novembre de 1942, com a reacció als desembarcaments aliats al nord d'Àfrica, Rejewski va rebre l'ordre d'evacuació cap a l'Espanya neutral, amb l'objectiu de ser conduït a la Gran Bretanya junt amb el seu company, el també matemàtic polonès Henryk Zygalski.

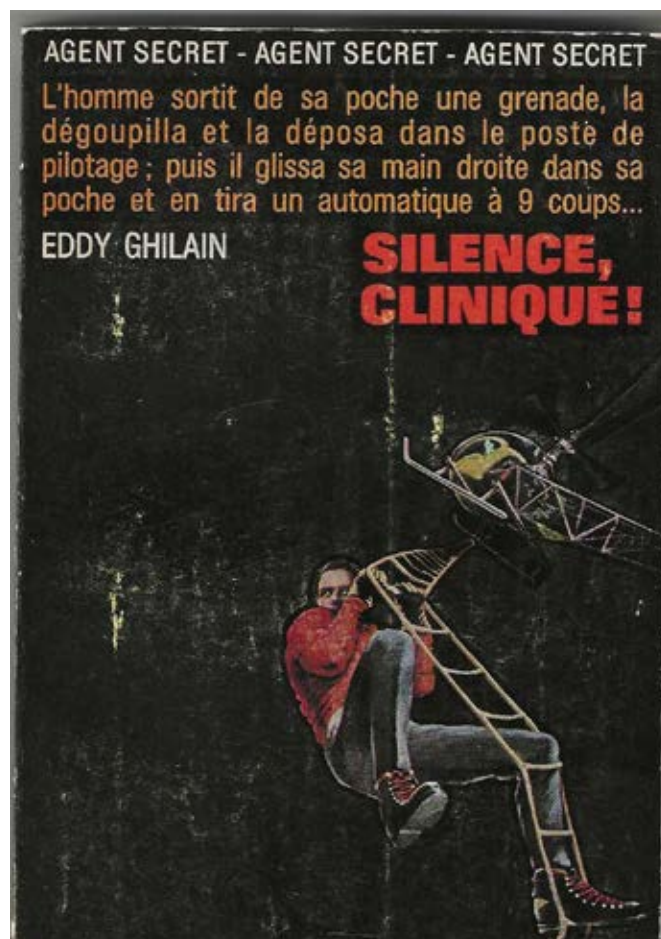
Els dos companys foren portats a Toulouse, Narbona i Perpinyà, en un itinerari sinuós per despistar possibles perseguïdors. A continuació, les xarxes d'evasió van facilitar-los l'arribada a Ax-les-Termes, després a la Tor de Carol i finalment, la nit de 29 de gener de 1943, acompanyats per un guia local, cap a la frontera espanyola. Al punt de mitjanit, el guia, pistola en mà, els va robar tots els diners que portaven i els va abandonar al mig del no-res. Els dos fugitius se les van enginyar per arribar pel seu compte a la frontera espanyola, que van creuar prop de Puigcerdà, però tot seguit foren detinguts per la Guàrdia Civil i foren tancats a la presó del partit judicial de la Seu d'Urgell, ubicada a l'antic convent de Sant Domènec d'aquesta població, davant mateix de la catedral. Allà hi passarien gairebé dos mesos. El 24 de març foren transferits a la presó provincial de Lleida i, a partir d'allà, amb la intervenció de diverses instàncies de la diplomàcia aliada, aconseguiren sortir-ne per arribar a Portugal, on van embarcar cap a Anglaterra. Allà continuarien treballant en la descodificació de les comunicacions alemanyes fins al final de la guerra.

Marian Rejewski va tornar a Polònia, amb la seva família, a finals de 1946. Va renunciar a tornar a la Universitat, on hauria tingut les portes obertes, i va treballar com a comptable a la seva ciutat natal, Bydgoszcz, al nord del país. Durant uns anys, va ser investigat per la policia del règim comunista pels seus antics contactes a Occident, sense més conseqüències. Va jubilar-se l'any 1967 i va començar a escriure les seves memòries. Durant els anys següents, tot just es va començar a conèixer el seu paper en la intel·ligència aliada durant la Segona Guerra Mundial i, cada vegada més, va ser objecte d'entrevistes entre especialistes. Fins aleshores no

era conscient de la influència dels seus treballs previs a la guerra en les investigacions d'Alan Turing i en la descodificació de les versions més avançades d'Enigma, que fou cabdal en la victòria aliada de la Segona Guerra Mundial. Rejewski morí d'un atac de cor mentre tornava de comprar, el 13 de febrer de 1980, i fou enterrat a Varsòvia amb honors militars. De tots els records que li quedaven del seu pas pel Pirineu, el més persistent fou un reumatisme que atribuï a la seva estada a la presó del convent de Sant Domènec de la Seu d'Urgell.

Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o en part a la Cerdanya...

TEXT: MARTÍ SOLÉ I IRLA. IMATGES: FONS MARTÍ SOLÉ.

OPERACIÓN SILENCIO

L'any 1965, l'editorial Robert Laffont de París va publicar la novel·la *Silence clinique*, escrita pel dramaturg Eddy Ghilain (París 1902 – 1974). La novel·la fou adaptada al cinema amb el títol *Operación silencio*.

El director francès, Maurice Cloche (Commercy 1907– Bordeus 1990) i l'italià, Silvio Siano (Castellammare di Stabia 1921 – Roma 1990), van dirigir aquesta coproducció hispano-italo-francesa. La pel·lícula és del gènere d'aventures. Un home, proveït d'un paracaigudes i amagat al darrere d'una màscara d'oxigen, llença un gas somnífer dins d'un avió, un Caravelle que feia el trajecte entre Toulouse i l'aeroport d'Orly. La nau desapareix dels radars i s'estavella al vessant d'una muntanya. A l'avió hi

viatjaven vuitanta-cinc passatgers, a més a més, de la tripulació. Entre el passatge hi havia el professor Sartene, un científic francès disputat per diferents potències, acompanyat del seu guardaespalles. Tot i que malferits, ells dos són els únics supervivents. L'agent secret Serge Vadile es enviat al lloc de l'accident. Un cop allà, s'assabenta que els dos supervivents han sigut raptats quan eren traslladats amb l'ambulància. Les pistes duen a Vadile a la clínica del doctor Reischmann. En l'establiment hi ha ingressat, en estat greu, el professor Sartene vetllat per la seva filla Solange. El guardaespalles acaba mort. La infermera Mania adverteix a Vadile que un periodista nord-americà ronda la Solange. La infermera està convençuda que el periodista té informació dels documents desapareguts durant el

sabotatge de l'avió. La Solange i el periodista moren després d'una sèrie d'incidents. En Vadile acaba ferit i és curat per la Mania. Un cop refet de les ferides, en Vadile es llança a la persecució del Dr. Lupesco. Els sicaris del Doctor tenen ordres de fer volar una fàbrica mitjançant una bomba de rellotgeria. En l'últim instant, en Vadile i la Mania ho poden evitar.

La major part del film es va enregistrar fora de la Cerdanya. Els exteriors van ser rodats a la ciutat italiana de Trieste, a Barcelona i la Molina. Cap al principi de la pel·lícula, s'hi observen unes imatges rodades a l'estació d'esquí de La Molina. En aquestes escenes s'hi pot veure la Tosa, així com diversos paisatges de muntanya propers a La Molina. A més a més, també hi podem observar els exteriors de la capella neoromànica de la Mare de Déu de les Neus. Obra de l'arquitecte Josep Maria Ros Vila, la seva construcció data de l'any 1926. També hi observem l'interior i l'exterior de l'hotel Solineu.

La pel·lícula està interpretada per Gérard Barry (Serge Vadile), Sylva Koscina (Mania), José Suárez (Frank), Gemma Cuervo (Solange), Gérard Tichy (Dr. Reischmann), Agnès Spaak (Ingrid), Renato Baldini (Dr. Lupesco), Carlos Miguel Sola (Stern),

Óscar Pellicer (S. Hart), Luis Induni (Klein), Nadia Brivio (Elvire), Oswaldo Genazzani (Sartene), Emilio Sancho (conserje). A més a més, també hi van participar Aldo Bufilandi, Giacomo Furia, Alberto Cevenini, Miguel de la Riva, Yvette Lebon i José Luis Chinchilla.

En la versió en llengua castellana, els actors de doblatge dels principals protagonistes estrangers foren: Rogelio Hernández, Maria Luisa Solà, Rosario Cavallé, Joaquín Díaz, Dionisio Macías, Felipe Peña, José Maria Angelat i Vicente Martínez.

En les escenes rodades a La Molina no hi hem sabut localitzar cap figurant de la comarca.

La fitxa tècnica del llargmetratge és:

Títol: Operación silencio

Any: 1966

País: França, Itàlia, Espanya

Director: Silvio Siano i Maurice Cloche

Guió: Giovanni Simonelli

Argument: Eddy Ghilain

Diàlegs: José Antonio de la Loma i Fabio Agustini

Director de fotografia: Juan Gelpi

Música: Federico Martínez Tudó. En la guia promocional francesa hi consta Georges Garvarentz.

Muntatge: Otelo Colangeli

Operador: Mario M. Vidriotti

Decorats: Juan Alberto Soler

Maquillador: José Ramon Ferrer

Productora: Alfonso Balcázar Granda, CC. Mondiale,

Capitole Films i International Productions

Cap de producció: Valentin Sallent

Gènere: aventures

35 mil·límetres, color

Durada: 96 minuts

Estrena: a Itàlia l'1 de gener de 1966. A França, el 14 de gener de 1966. A Espanya (Barcelona) el 7 de novembre de 1966.

Ens consta l'edició d'un programa de mà per a la promoció del film a Espanya. Imprès a Barcelona per I.G. Marí SA, les seves dimensions són 10,50 x 14 cm. El cartell promocional també és imprès a la mateixa impremta i les seves dimensions són 67,50 x 99 cm. De la pel·lícula se'n va fer una versió en francès amb el títol *Baraka sur X-13*. A més a més, ens consta una versió italiana *Agente X-77, ordine di uccidere*. Al Regne Unit es va distribuir com *Agent X-77 Orders to Kill*, a Dinamarca es va titular *Skyd Forst, X-77*, mentre que a Alemanya ho feu com *Baraka Agent X-13*. El llargmetratge també es va distribuir al Japó.

De les frases que es van fer servir per promocionar el film, en destaquem:

-Un "Caravelle" que desaparece entre Toulouse y Orly...
¡He aquí el inicio de la "Operación silencio"!

-Con el animo en vilo, asistirá a la más emocionante trama

de la guerra silenciosa.

-Agentes secretos de cinco continentes en la "Operación" más difícil y arriesgada.

-Una guerra silenciosa, sin fronteras, sin piedad... en el mundo del espionaje.

Bibliografia:

AGUILAR, Carlos. *Guía del cine*. Madrid: Cátedra, 2009. 1884 p. (Signo e imagen)

AGUILAR, Carlos. *Guía del cine español*. Madrid: Cátedra, 2007. 1358 p. (Signo e imagen)

Baraka- Agent X13. Múnic: Film-Bühne, [1966]. [4] p. (Illustrierte Film-Bühne ; 7369)

Baraka sur X-13. París: Lux Compagnie Cinematographique de France, [1966]. 4 fulls desplegable

COMAS PUENTE, Àngel. *Diccionari de llargmetratges: el cinema a Catalunya durant la Segona República, la Guerra Civil i el franquisme (1930-1975)*. Valls: Cossetània, 2005. 304 p. (El Tinter; 60)

ESPAÑA, Rafael de; JUAN i BADOT, Salvador. *Balcázar Producciones Cinematográficas: mas allá de Esplugas City*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2005. 158 p.

GHILAIN, Eddy. *Silence clinique*. Paris: Robert Laffont, 1965. 186 p. (Agent secret; 23) *Operación silencio*. Barcelona: Filmax, 1966. [12] p.

Skyd Forst, X-77. [s.n.]: Gloria Film, [1966]. [8] p.

SOLÉ i IRLA, Martí. "Operación silencio", "La fille des collines", "Ficcio". Puigcerdà: Impremta Boixader, 2023. 32 p. (Misserpí; 7)

マリン・デル・サントの驚異的行動は、この映画の最大の特色である。

秘密指令バラカX13

★12月公開のフランス映画

BARAKA SUR X13

STAFF
 Directed by: Maurice Cloche
 Based on the novel by: Lily Ullman
 Screenplay by: Maurice Cloche
 Director of Photography: Jean-Pierre Wéber
 Music by: Georges Bizet

CAST
 Malek Benjelloun: Gérard Barray
 Marie: Sylva Koscina
 Agnes: Agnes Spaak
 José: José Suárez
 Director: Maurice Cloche

この映画は、フランス映画界の新星として登場したマリン・デル・サントの驚異的行動を描いた。彼女は、フランスの秘密機関「X13」のメンバーとして、危険な任務を遂行する。この映画は、フランス映画界の新星として登場したマリン・デル・サントの驚異的行動を描いた。彼女は、フランスの秘密機関「X13」のメンバーとして、危険な任務を遂行する。

マルセル・マルタンは驚きのスパイだ

この映画は、フランス映画界の新星として登場したマリン・デル・サントの驚異的行動を描いた。彼女は、フランスの秘密機関「X13」のメンバーとして、危険な任務を遂行する。

二人は最終的に今更にも追跡することになった

IN FILM DI MAURICE CLOCHE

AGENTE X77 ORDINE DI UCCIDERE

IN FILM DI GERARD BARRAY

SYLVA KOSCINA
 AGNES SPAAK
 JOSE SUAREZ

TECHNICOLOR
 TECHNISCOPÉ

MAURICE CLOCHE

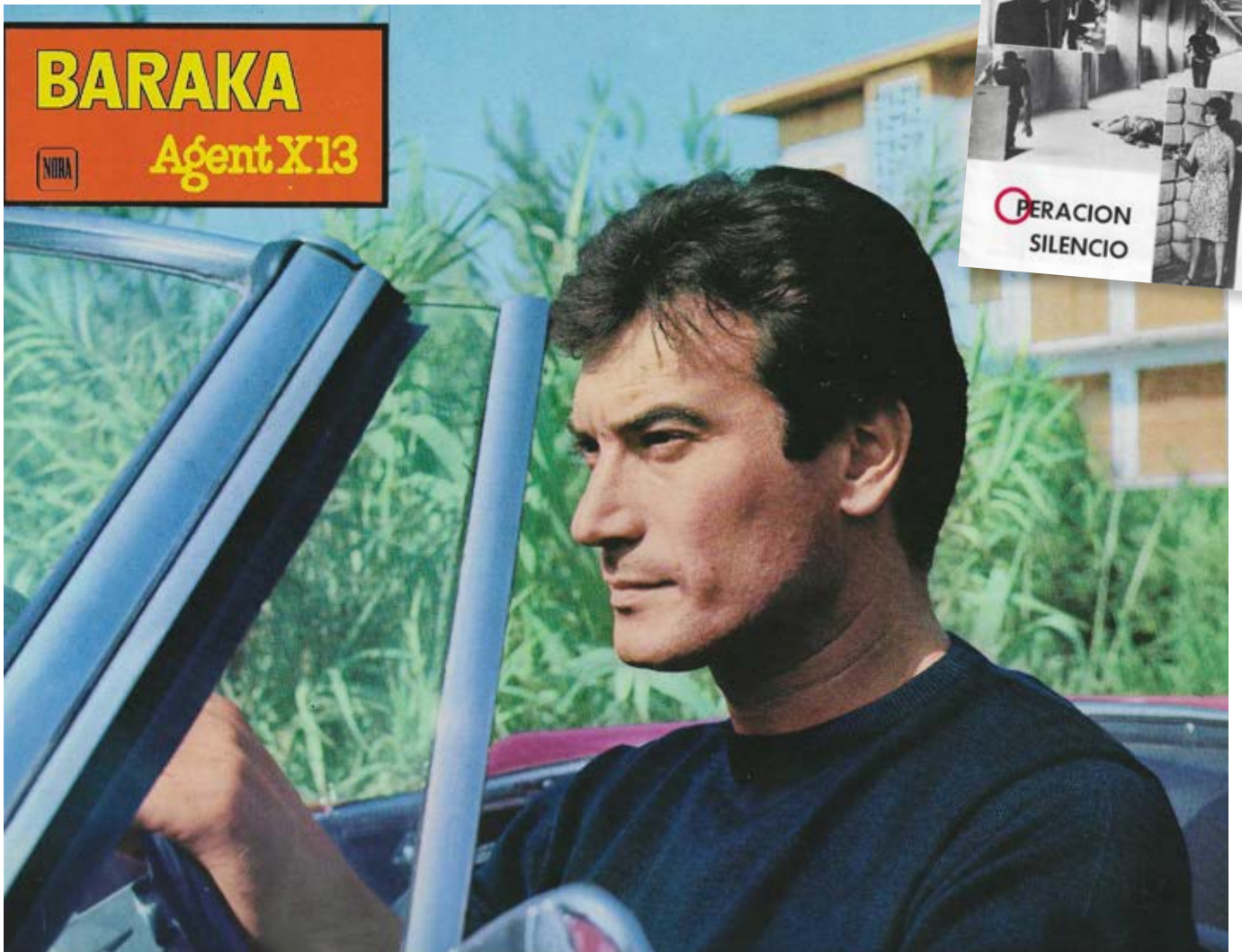
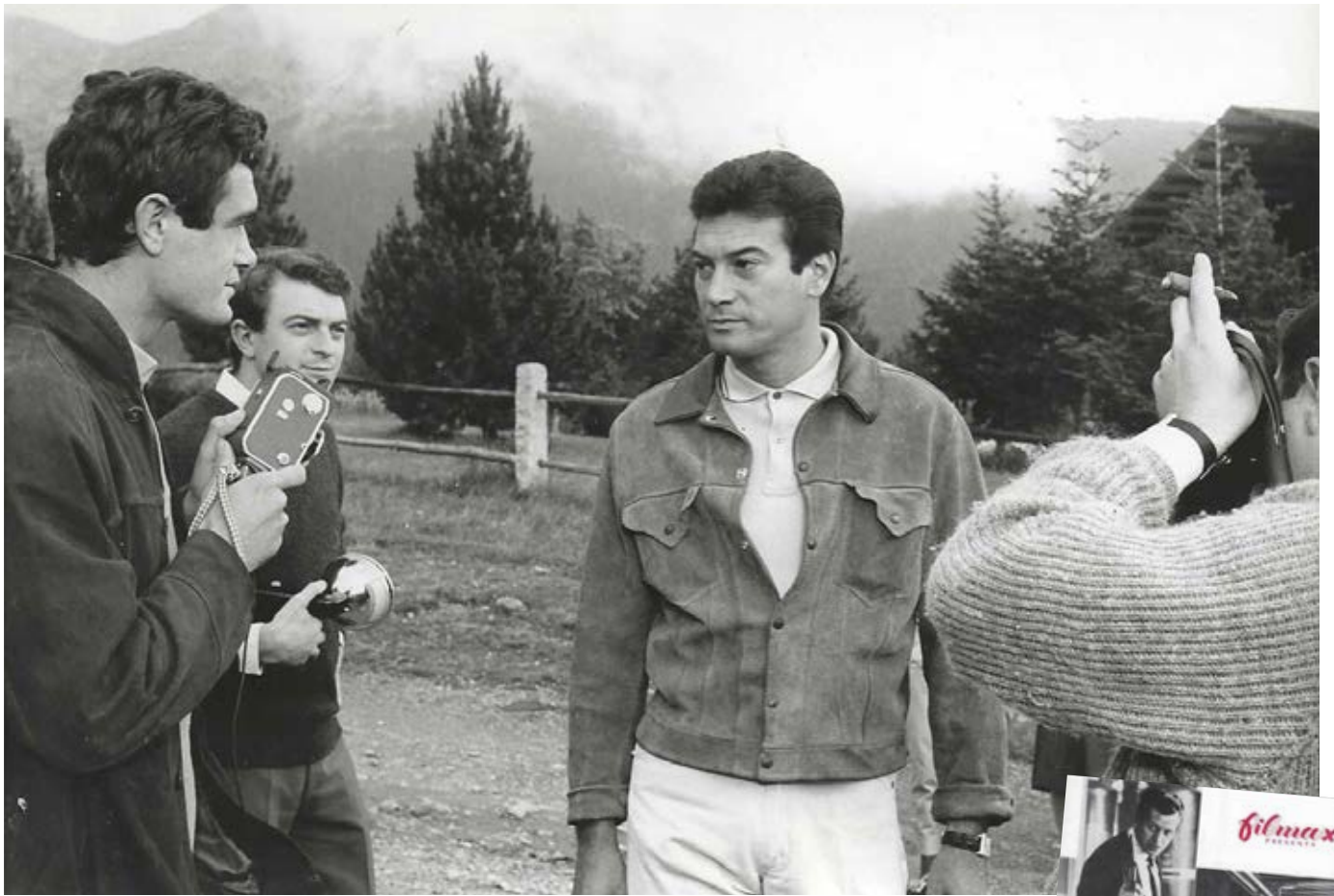
AGENTE X77 ORDINE DI UCCIDERE

IN FILM DI GERARD BARRAY

SYLVA KOSCINA
 AGNES SPAAK
 JOSE SUAREZ

TECHNICOLOR
 TECHNISCOPÉ

INTERNATIONAL FILM COMPANY

La gallina i la guineu: una faula muda

GUILLEM SENDRED

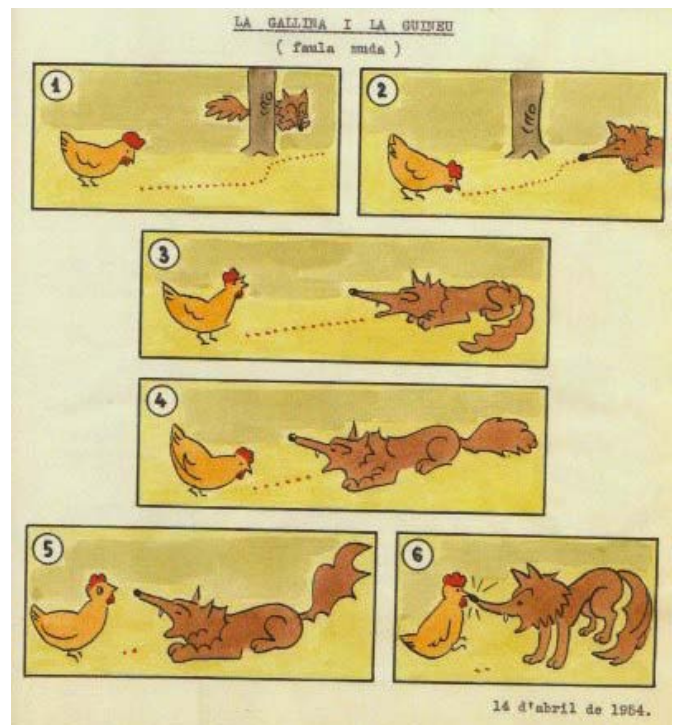
Altres cops tenim una vella història basada en l'astúcia de la guineu que en aquests casos sempre acaba malament o en el ridícul més espantós. La gallina i la guineu, pensat com a contrapartida a alguna de les faules de La Fontaine, segueix aquest paràmetre i la guineu, que sempre és presentada com a bèstia que les sap totes i que sempre acaba guanyant la partida, té algunes variants inventades per l'il·lustrador, que en aquest cas fou realitzada per Albert Bastardes Porcel, en la revista *El Cargolí* núm. 31, datat el 1954, que editaven La Colla Cargol (1951- 1962), fetes a mà, set còpies per distribuir, una a una, al set germans Bastardas-Parera.

La gallina com a bèstia presentada com un animal més aviat sonso, afronta amb una parsimònia que segueix la trampa encaminada a caure a la boca de la guineu, que espera pacient com la gallina seguirà el rastre fins a arribar a caure al parany.

La faula, però, muda i nova acaba malament per la guineu, que no entén com la gallina no segueix el ritual previst i pica inesperadament el seu nas, i que s'entén que fuig espordida sense recollir-ne cap benefici.

D'això es tractava, de fer quedar malament la vella astúcia de la vella guineu, que no compta amb la prudència i la pacient llestesa de la gallina.

Moltes han estat les faules i els contes entre una gallina i una guineu, o entre gallines i altres bèsties, per comprendre de quina manera es poden fer objeccions a les altres espècies d'animals, sobretot, si aquests, com en el llibre de M. Folch i Torres: *De quan les bèsties parlaven*, il·lustrat per J. Llaveries, mostren com els animals poden ser els grans promotors de l'ensenyament, traspasat als humans. Tanmateix, també hi trobem la vella Renard, en el gran Llibre de les Meravelles de Ramon Llull, on en l'apartat del Llibre de les Bèsties, se'n mostra un Renard que vol aconseguir el poder, però que és conscient que no hi arribarà per la seva baixa condició en la societat dels animals; i vol aprofitar-se d'altres, manant a l'ombra i manipulant a aquells a qui pugui... La Renard

busca complicitats i prova tot el que troba. La faula autèntica és la que la guineu acaba enredant al corb i pel seu orgull deixa caure la peça de formatge que tenia a la boca.

Quaranta anys fent *El Temps*

MANUEL LILLO*

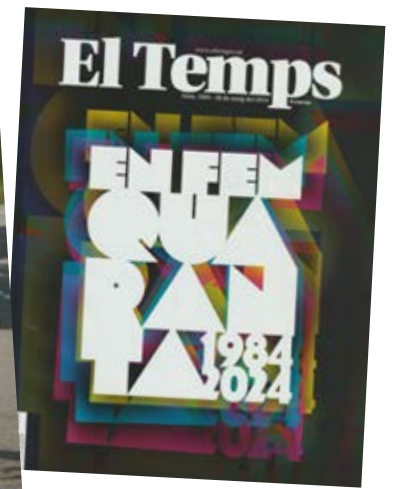
Al maig, el setmanari *El Temps* va complir quaranta anys des que va publicar el seu primer número. Aquestes quatre dècades han estat un miracle tan gran com la seua mera fundació, ja que el setmanari va nàixer i s'ha desenvolupat en un context hostil, com tot el context que envolta la comunicació i la cultura catalanes.

Fruit d'aquesta realitat va ser la percepció explicitada per Joan Fuster, inspirador intel·lectual d'aquests projectes –i de tants altres–, que quan es va fundar l'empresa editora de la revista, davant el notari, va aportar una única pesseta justificant-se amb una frase que havia de ser premonitòria, però no ho va ser: “per al que ha de durar...”.

Efectivament, aquella frase no va ser premonitòria. Eliseu Climent, ànima d'aquest setmanari conjuntament amb la seua dona, Rosa Raga, va impulsar aquest projecte que va començar a caminar l'any 1984 amb redaccions a València i a Barcelona. Poc més tard, se sumaria també la de Palma, i diversos periodistes amb un futur ben prometedor –Vicent Sanchis, Vicent Partal, Assumpció Maresma, Miquel Alberola, Adolf Beltran o l'aleshores ja consolidat Ramon Barnils– eren les primeres signatures d'un projecte que encara dura.

La idea, tal com va expressar l'esmentat Barnils i tal com sempre acostuma a dir l'editor Eliseu Climent, era fer una revista setmanal d'informació general per tal de tindre un mitjà normal dins d'un país normal. Aquesta “normalitat”, tot i que sembla fútil, no ho és en un context en què una nació mira de sobreviure i prosperar a còpia, precisament, d'adquirir una normalitat que no és anhelada en els estats constituïts, però sí en les nacions que aspiren a esdevenir Estat o, com a mínim, a obtenir un reconeixement digne.

Una de les columnes centrals d'aquesta normalitat la integren, evidentment, els mitjans de comunicació en llengua pròpia. Un país és tal en funció de la seua pluralitat i qualitat informativa, i *El Temps*

sempre ha aspirat a oferir aquest servei al país d'una manera diferent, inspirant-se en mitjans d'informació de qualitat que fugen de la informació diària tals com l'alemany *Der Spiegel*, el britànic *The Economist* o la revista *Time*, que també va inspirar *El Temps* amb la seua denominació.

Els recursos, però, no són els mateixos en països com Alemanya o en altres potències mundials que els que hi ha als Països Catalans, una nació construïda a través de la voluntat –com totes–, però amb unes dificultats extraordinàries en les quals no cal aprofundir, perquè són perfectament conegudes.

Malgrat aquestes dificultats, *El Temps* va nàixer i es va poder desenvolupar amb signatures de periodistes de referència i entrevistant també els protagonistes de l'actualitat de referència durant aquestes quatre dècades. Des del president Jordi Pujol fins a l'aleshores tornat de l'exili Josep Tarradellas, des de Joan Fuster fins Quim Monzó, des d'arquitectes com Oriol Bohigas fins artistes com Antoni Tàpies. No hi ha personatge referencial al país que no haja tingut presència en aquest setmanari que, al seu torn, a causa de la seua vocació referencial, també ha impulsat exitoses campanyes com la del 500 aniversari de la publicació de *Tirant lo Blanc* (1992) o sèries de reconegut prestigi com la Història del Moviment Obrer als Països Catalans, entre moltes altres.

Construir el país

El Temps és un producte de la voluntat de construir el país. Una voluntat perfectament exemplificada en l'editor, Eliseu Climent, qui a finals dels anys cinquanta ja mantenia contactes amb personalitats que farien de la catalana una cultura emergent i posteriorment coneguda i reconeguda. Un dels més destacats era Max Cahner, fundador d'Edicions 62, impulsor de la Gran Enciclopèdia Catalana i de tantes altres estructures d'estat i a qui la posteritat no li ha arribat a reconèixer tot allò que va ser capaç de construir. Climent, amb l'ajut orientatiu de Cahner i amb l'aportació econòmica de tantes altres personalitats va ser capaç de fundar l'editorial 3i4 l'any 1968, que també continua activa sota la seua propietat i la de la seua dona, Rosa Raga, que sempre han anat junts en aquest camí.

El món de l'edició, en ebullició durant l'època de la fundació de 3i4 –era el moment del maig francès, de les lluites anticolonials, del sorgiment d'una generació que plantaria cara al franquisme, dels primers èxits de les iniciatives per normalitzar la llengua, de la lluita universitària, etc.–, va contribuir a dotar el país d'una normalitat anhelada des de la derrota franquista durant la Guerra Civil.

Una dècada i mitja més tard, allà pel 1984, quan es va fundar *El Temps*, la normalitat autonòmica, amb totes les contradiccions que va comportar –la mobilització nacional propiciada pel Congrés de Cultura Catalana es va veure interrompuda per l'aïllament administratiu amb la creació de les comunitats–, obria una porta a la fundació de mitjans d'àmbit nacional. *El Temps* va entrar en aquesta roda en la qual molt pocs mitjans, possiblement cap altre, van apostar decididament pels Països Catalans.

De manera més o menys coetània a *El Temps* es van fundar uns altres mitjans de comunicació com ara *l'Avui*, *El Punt* o altres que, escrits en català, mai no van assolir el nivell hegemònic de *La Vanguardia* o d'*El País*, però que s'han obert un espai fonamental en el món de la comunicació i han contribuït força a la normalització comunicativa. Si el món editorial era la porta d'accés a la normalització nacional durant els últims anys del franquisme, el món comunicatiu jugava també aquest paper ja en el règim autonòmic. Gràcies a aquesta aposta, les grans entrevistes i els grans esdeveniments, tant nacionals com

internacionals, han pogut ser explicats també en català per a un públic privat d'informar-se en la seua llengua durant el franquisme. *El Temps* també hi va contribuir, i ho contribueix actualment en un àmbit en què els nous periodistes han pogut incorporar-se al sector, sabent que fer informació en català és tan normal com fer-ho en qualsevol altra llengua.

Malgrat les dificultats en aquest últim sentit, que no es poden obviar, el fet és que si es gira la mirada enrere i ens pregunten com estàvem millor, si ara o fa quaranta anys, crec que la resposta és evident. En canvi, també hi ha la certesa que el català torna a encarar temps d'hostilitat i que no se sap ben bé com afrontar aquesta nova etapa. La globalització s'imposa contra les cultures minoritzades, les migracions no són tan fàcilment incorporables a la catalanitat a com ho eren abans i el sentiment nacional, cal dir-ho, no sempre està entre les prioritats de les generacions més joves. Al seu torn, els nous formats de consum d'informació, i cada vegada més sovint també de desinformació, planten cara a un model, el del rigor que ha de guanyar la partida i no aconsegueix trobar la manera de fer-ho.

Quaranta anys després de la fundació d'*El Temps*, aquest repte interpel·la el setmanari i tots els altres que es fan cada dia en llengua catalana i en qualsevol llengua del món i que tinguen com a denominador comú la voluntat, tan senzilla i tan infravalorada en segons quins sectors, d'informar. En aquesta partida hi juguen molts factors difícils de controlar, però és una partida indispensable si la nació i el civisme volen sobreviure a les pròximes generacions. Si *El Temps* i tants altres mitjans en català han nascut i sobreviscut amb l'única recepta de la voluntat, cal que aquest mateix mètode s'impose en un context com l'actual, tant o més advers que el de fa quaranta anys, però impossible de defugir per a aquells que sent periodistes, editors, lectors o anunciants, creuen que no hi haurà democràcia sense informació veraç i que no hi haurà país sense informació explicada per nosaltres mateixos.

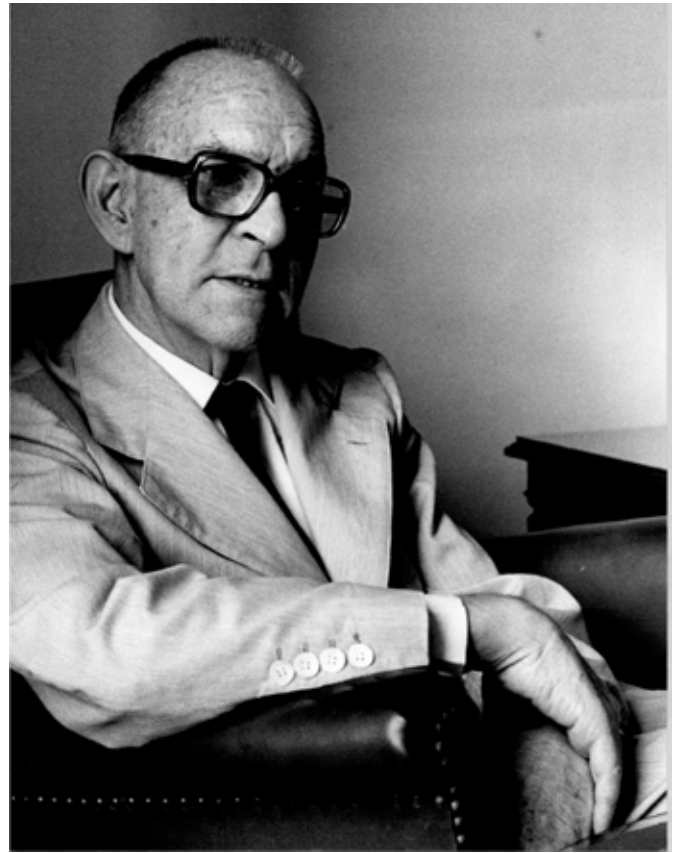
Un Nobel de ficció

RAFAEL VALLBONA*

Quan jo era un adolescent amb ínfules d'escriptor, algú feia córrer la possibilitat de postular Salvador Espriu per al Premi Nobel de Literatura. A l'època, la seva era una candidatura de consens, de prestigi i d'una qualitat innegable. Allò suposaria, no només el reconeixement internacional a l'obra de l'escriptor, sinó, sobretot, a una llengua i cultura que patien un etnocidi insòlit al món occidental modern. Evidentment, tot va quedar en un anhel atiat més pel desig i la necessitat d'infondre esperances a una societat que va passar de la derrota militar a l'estaborniment *desarrollista*, que per la realitat d'un context internacional que, pels obscurs interessos geoestratègics, anava blanquejant el franquisme.

Aquesta situació s'ha repetit en altres ocasions, perquè la cultura catalana viu cíclicament de quimeres molt desitjades i molt poc fonamentades. I el cas del Nobel català és notori, però no únic. Els esforços que els mandarins culturals han fet de tant en tant per situar algun nom a la hipotètica graella de sortida del premi, sense que cap d'ells no hagi tingut mai una mínima possibilitat raonable d'obtenir el guardó, són comparables al pintoresc intent de participar a Eurovisió. I que ningú no s'esveri, les possibles diferències són més aparents que intel·lectuals.

De la lectura d'*Un cor furtiu*, la vida de Josep Pla exhaustivament compilada per Xavier Pla, entre moltes coses se'n desprèn que, si l'autor empordanès hagués tingut prou contactes internacionals homologables, sens dubte hauria fet mans i mànigues per postular-se al Nobel de literatura; ambició i altivesa no li'n faltaven, una actitud molt mal portada a les lletres nostrades. Ara bé, malgrat haver voltat per mig món i haver fet tronar i ploure als ambients literaris, polítics i periodístics catalans i espanyols, en Pla, tal com asseguraven alguns mitjans dels anys trenta, era poc llegit a casa i encara menys conegut al món. Després, lògicament, la guerra ho va esgarriar tot, i l'autor es va afanyar a recol·locar-se en un nou règim que no tenia cap possibilitat –ni ganes– de ser reconegut pels cercles culturals europeus. I aquella decisió el va fer entrar en una llista negra

Salvador Espriu. © Wikipedia.

Josep Pla.

d'escriptors catalans traïdors, de la qual només en formava part ell, que el va desqualificar per a qualsevol tipus de reconeixement públic. Un altre que va quedar fora de joc.

Als anys vuitanta es va considerar que Baltasar Porcel, patrocinat –o això creia ell– per *La Vanguardia* i amb una certa nòmina de traduccions, podia optar a ser candidat. Malgrat que mai no m'ho va dir, tot i que vam tenir una molt bona relació, estic

convençut que ell s'hi veia. Però aviat es va constatar que el mallorquí tampoc no tenia opcions reals. Entre un i altre, es van fer córrer, de forma interessada o no, els noms de J.V. Foix, Joan Oliver o Mercè Rodoreda. Res. En aquella època el problema del somiat Nobel català no tenia a veure amb la qualitat literària, era una qüestió estrictament política: la cultura catalana no tenia dret a cap reconeixement internacional. Els règims –la dictadura i la dita democràcia– prou que es van encarregar de bloquejar-ho. Una cosa era que parléssim en català a casa, a la tele o a l'escola i una altra de diferent era que féssim servir la llengua per presentar-nos al món, dir qui érem i què fèiem. Potser ens haurien fet cas i tot.

Ara, la hipotètica oficialitat del català a les institucions europees sembla que pretén fer renéixer la lluminosa idea d'un Nobel per a la literatura catalana. Se suposa que, un cop aconseguit el reconeixement de les màximes instàncies, els obstacles polítics que ens han barrat el camí durant un segle, s'esvairan. Potser sí. El problema ara és molt més complex perquè no està ocasionat per un enemic extern –que és el nostre preferit i el que ens uneix–. El dilema actual, el que frenarà una candidatura catalana al Nobel de literatura, és exclusivament d'ordre intern: a qui postulem? Hi ha algun autor viu amb una obra de qualitat, gruix, ambició i difusió a moltes altres

llengües que pugui ser un bon candidat? No em feu mullar, repasseu la nòmina vosaltres mateixos.

És una qüestió d'ordre intern, i en situacions així no ens sabem moure. Les tristes envegetes entre autors, els miserables interessos comercials dels editors o les patètiques pugnes entre partits per col·locar algú dels seus són només tres raons per desfermar una polèmica que, com va passar amb la candidatura dels Jocs Olímpics d'hivern, acabarà matant tot el que és gras.

I, per acabar, hi ha una darrera i definitiva raó: globalment tenim una literatura de prou pes específic, riquesa, diversitat i influència social per picar la porta de cal Nobel amb el cap ben alt i reclamar el dret al mereixement universal que la nostra llengua reclama?

Un dia de finals d'octubre del 2017, l'enyorat Vicenç Pagès em va dir: "Tot i els entrebancs policials, hi ha més de dos milions de catalans que s'han manifestat a favor de la independència. I malgrat les facilitats (llibreries, biblioteques, clubs de lectura), a penes 300.000 llegeixen algun llibre en català".

Abans de començar a proposar noms a la babalà, pensem-hi.

* Escriptor i periodista

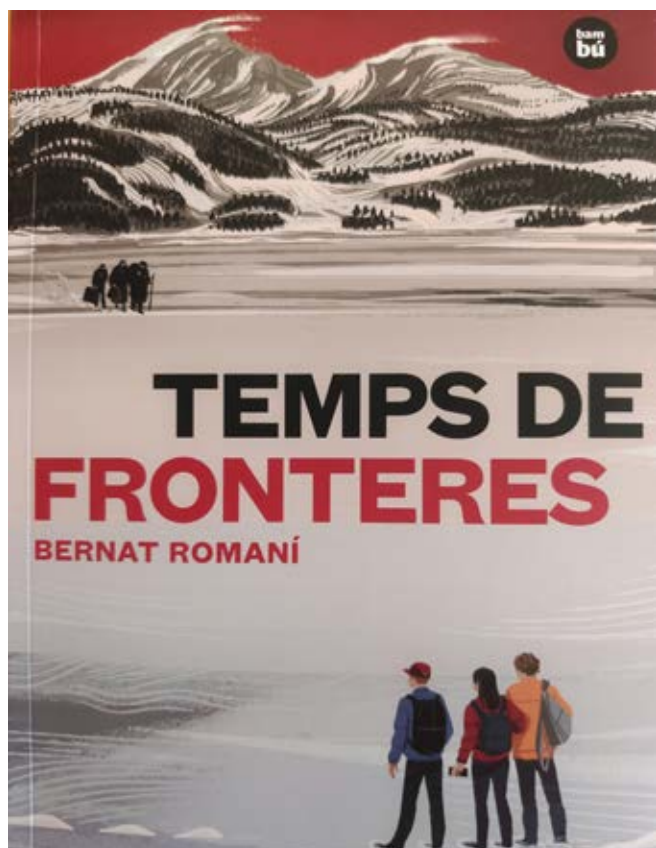

Baltasar Porcel. ©Wikipedia

TEMPS DE FRONTERES

de Bernat Romaní

JOAN PEITX

TEMPS DE FRONTERES

BERNAT ROMANÍ

EDITORIAL CASALS, BAMBÚ ÈXIT

BARCELONA, 2024.

De molt recent publicació (2024) és aquesta novel·la escrita per Bernat Romaní ambientada a la Cerdanya. Es tracta d'una novel·la de ciència-ficció i així i tot, el marc on es desenvolupa és la nostra comarca.

Dos nois i una noia, mitjançant una mena de màquina del temps força sofisticada fan un viatge al passat des de la Cerdanya actual al final de la Guerra Civil, en el moment en què per aquesta comarca pirinenca fugien entre 50 i 60.000 persones cap a França. Era "la retirada": els derrotats republicans, civils i militars, traspassaven la frontera en ple hivern per evitar detencions i execucions massives que ja s'ha-

vien produït a molts altres indrets amb l'arribada de les tropes franquistes. Amb la tecnologia del s. XXI, els tres joves protagonistes, força desemparats, se situen a la comarca en aquell moment tan tràgic de la nostra història. Allí tindran contacte amb persones de l'època i amb el sofriment real de milers de persones, mentre intenten retornar a la comoditat dels temps del s. XXI.

Els tres personatges, marcadament diferenciats pel caràcter i el sexe de cadascun d'ells, s'enfronten a una nova realitat agreujada per la ceguesa d'un d'ells, el David, però aniran enfortint els seus llaços en aquest viatge a l'infern del passat.

L'autor, Bernat Romaní, és conegut com a autor de novel·les juvenils com "*El meu carrer*" o "*Els colors de la memòria*" (coescrit amb el seu germà Daniel). Nascut a Barcelona, va estudiar enginyeria. Aquesta condició es fa notar en la novel·la on desplega coneixements en aquest camp que fan versemblant el salt temporal dels seus protagonistes. La noia, la Megalí, demostra coneixements científics que deixen bocabadats els seus companys i amics.

Si aquesta base pseudocientífica i tecnològica és un dels eixos de la novel·la no ho és menys l'afecció de l'autor per l'excursionisme i l'alta muntanya, experimentada des de petit acompanyant els seus pares en les caminades pels cims de la Cerdanya, dels quals es mostra un bon coneixedor. I el tercer eix de la novel·la, com ja hem comentat, és el retrat del patiment col·lectiu dels milers de persones que el 1939 van passar la frontera per la Cerdanya camí d'un futur incert.

El llibre té bon ritme. "A mi m'agraden els llibres a on hi passen coses", va venir a dir el dia en què la seva novel·la es va a presentar a la Fira Literària de Das, a l'agost. La triple condició de llibre de ciència-ficció, de novel·la històrica i de llibre d'excursions, tot alhora, el fa d'interès per a lectors de totes les edats i, encara més, si són cerdans.

EL BAGUL DE LA GUERRA CIVIL

La Guerra Civil a la Cerdanya: una opinió

JOAN PEITX

*Obrim una secció:
El bagul de
la Guerra Civil*

A cada número de la revista Querol, publicarem alguna novetat, investigació o aportació des de la memòria familiar en relació a l'època de la Guerra Civil a la Cerdanya.

*No dubteu en fer-nos arribar la vostra aportació al següent correu: bagulguerracivil@gmail.com
Qualsevol anècdota, fet o relacionat amb el tema. La història la construïm entre tots.*

*Amb la confecció de la revista Querol 34 dedicada monogràficament a la Guerra Civil a la Cerdanya, he tingut l'oportunitat de confrontar opinions historiogràfiques diverses i m'ha permès fer una **composició personal** d'allò que va ocórrer. En la funció de coordinador de la revista vaig intentar limitar l'opinió*

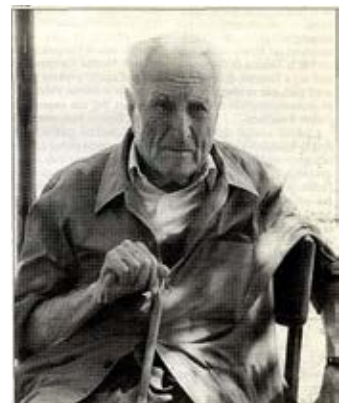
que personalment m'anava fent sobre el que va ocórrer a la comarca. Ara, deslliurat de la responsabilitat de la coordinació, em llenço en aquestes ratlles a fer la meua interpretació personal, com ho hauran pogut fer cadascun dels lectors de la revista. Els paràgrafs que segueixen només són les apreciacions personals d'un lector atent que ha recopilat informació i que les ofereix, amb tots els respectes per als historiadors que han esmerçat esforços cercant informacions i documentació per bastir les seves respectives línies d'investigació. A tots ells, gràcies per la feina esmerçada.

Enllaç per a la consulta digital:

<https://www.recercacerdanya.org/fitxers/querol/querol-34.pdf>

Què va passar a la Cerdanya? El relat mític.

El relat tradicional d'allò que va passar a la Cerdanya es va moure durant dècades entre el mite i l'èpica. No és només que el franquisme no donava per a més sinó que li va convenir perllongar una història de bons i dolents, en la qual el mal anomenat "Cojo de Málaga" (Antonio Martín havia nascut a un poble de Càceres), representava el maligne, ja que se'l responsabilitzava de tota la violència dels primers mesos de la Guerra Civil a la comarca, fins que va ser abatut al pont de Bellver quan es preparava el setge i potser l'assalt d'aquesta població cerdana. Al nou règim militar, no li quadrava tant la figura i el lideratge de l'alcalde republicà de Bellver (Joan Solé) que s'havia enfrontat "heroicament" als revolucionaris "rojos", que amb el seu lideratge es va enfrontar al "Cojo de Málaga" i a l'intent del Comitè de Puigcerdà d'imposar col·lectivitzacions i taxacions de preus del bestiar i d'altres primeres matèries a un poble que va lluitar per la seva llibertat. Però potser per fer-ho encaixar se'l va absoldre en el judici de la Causa General que es va aixecar contra tants alcaldes republicans i tants "rojos" a la immediata postguerra. Amb un bo i un dolent, aquest relat es perllongà fins molts anys després de la mort del Dictador.

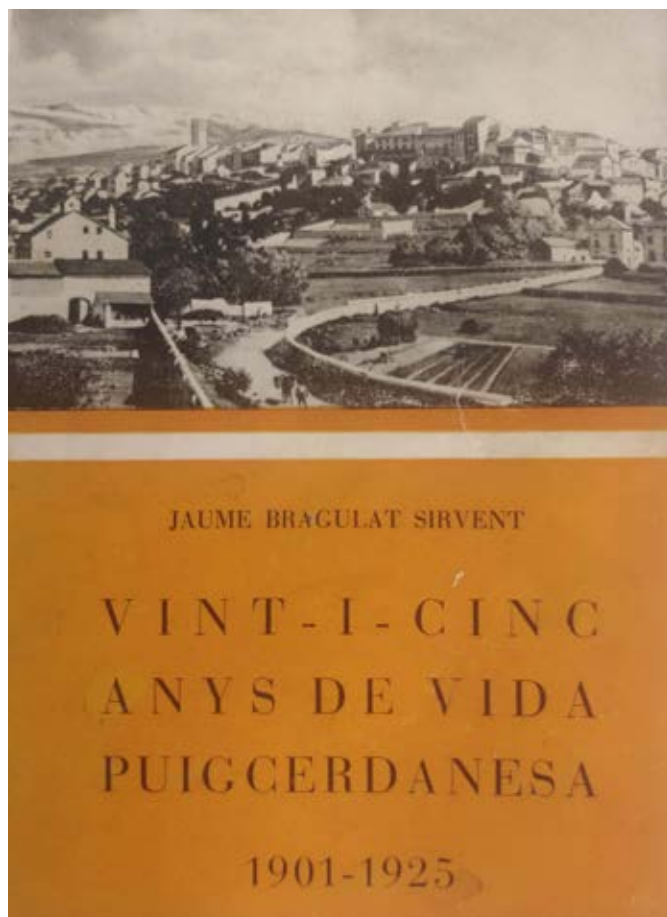

Antonio Martín (a) El Cojo de Málaga i l'alcalde de Bellver, Joan Solé, en una foto posterior a la Guerra (Arxiu Biblioteca de Girona)

Però la realitat sempre és més complexa que una llegenda simplificadora. De fet, Jaume Bragulat un dels vint-i-un detinguts per ser assassinats al Còrrec, però que va poder escapolir-se, i autor del llibre “Vint-i-cinc anys de vida puigcerdanesa” (1966), al seu pròleg ja ens apuntava alguna cosa inquietant:

*“Vull fer remarcar que ni ells – pobres! (es refereix als detinguts)- ni jo, no rebérem cap ajut de fora, de cap vila-tà, ni naturalment, dels nostres botxins, **que no eren pas tots forasters, ni molt menys, si bé els del poble restaren discretament a l’ombra, a excepció del nen borni, qui, mentre el Pedro el Carcelero ens anava emmanillant un a un, s’estigué al replà de l’escala, separat de nosaltres per una reixa que feia divisió, mirant-nos retador; molt valent! I en Casadesús, àlies “Catalunya”, inductor de detencions, que es passejava, armat, naturalment, davant la porta de la presó”.***

Quan de molt jove vaig llegir aquestes línies i en el marc del relat mític que s’havia imposat, em va quedar la pesarosa idea de la covardia de Puigcerdà i l’heroïcitat de Bellver, amb enveja inclosa envers el poble en cap de la Batllia. I avui això m’explica, en part, el silenci que es va apoderar de la Vila fins fa poc.

Què va passar a la Cerdanya? Entendre els fets

Per entendre l’espiral de violència a la comarca, el primer que hem de fer és remuntar-nos dos anys abans de la Guerra: a l’any 1934.

Després de la victòria electoral de la dreta a les eleccions generals del 34, inaugurant l’anomenat “bienni negre”, davant el perill real d’involució democràtica i autonòmica, es produeixen al conjunt d’Espanya un conjunt de moviments de reacció en defensa de la República o els drets dels treballadors. La Revolució d’Astúries en va ser el més pregoner. En el cas de Catalunya, Lluís Companys va proclamar l’Estat Català dins la Federació Ibèrica, però aquella declaració no va ser efectiva ni vint-i-quatre hores, ja que el president i alguns membres del govern van ser empresonats i no van obtenir la llibertat fins a les eleccions del 36, en què van ser amnistiats després de la victòria electoral del Front d’Esquerres. Paral·lelament, a Puigcerdà, aquell 6 d’octubre es produeix també una revolta de republicans que, a l’empara de la proclamació de Companys, exigeixen i aconsegueixen la dimissió de l’alcalde de dretes Ramon Cosp, antic militant d’Unió Patriòtica, el partit únic durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-31) i un dels assassinats al Còrrec juntament amb altres antics militants del mateix partit i altres persones sense filiació política. L’endemà, Ramon Cosp recuperaria el càrrec i l’exèrcit va iniciar una forta repressió, encara que no violenta, sobre els republicans revoltats. Molts d’ells van fugir a França i altres van ser jutjats i sentenciats a presó. A Bellver, en canvi, no va succeir res l’any 34 perquè l’alcalde, Joan Solé, era clarament republicà (ERC).

Aquest fet, molt probablement, marcaria la història de la Cerdanya durant la Guerra Civil.

1936-37: de l’inici de la Guerra als “Fets de Bellver” (27-4-37)

Està clar que durant els primers mesos de la Guerra, la violència a la rereguarda es va desfermar, a la Cerdanya, a Barcelona i a molts pobles de Catalunya. Com ens assenyala l’historiador J.M. Solé i Sabaté no va ser un fet aïllat, sinó força comú a molts indrets de Catalunya. Per comprendre-ho s’ha de situar en el context general de Catalunya: després de l’aixecament militar contra la República, a Catalunya, on s’havia parat el cop en bona part

gràcies a l'actuació dels milicians de la CNT-FAI, que havien aconseguit armar-se a la caserna de Sant Andreu, aviat es va decidir la creació d'un Comitè Central de Milícies Antifeixistes, una mena de pacte entre els partidaris de concentrar tots els recursos en guanyar la Guerra (ERC, PSUC, Acció Catalana, Estat Català, bàsicament) i els partidaris d'aprofitar l'ocasió per fer la revolució alhora que s'intentava aturar el feixisme (CNT-FAI i POUM, bàsicament). Aquest Comitè es va replicar a bona part dels municipis catalans i també a molts de Cerdanya en comitès antifeixistes locals, després anomenats Consells Administratius del Poble. Va ser el cas de Puigcerdà, a on en el si del Comitè cooperaven representants de la CNT-FAI, de la UGT-PSUC i d'ERC (alguns amb militància doble: ERC i CNT). A Alp hi afegiríem el POUM, partit hegemònic a la localitat.

Consejo Administrativo del Pueblo		
Presidencia	Guillermo Barnola.	C. N. T.
Comisión de Gobernación	Antonio Martín	id.
id. de Defensa	José Forés	id.
id. de Hacienda	Vicente Aguirre	id.
id. de Higiene	José Anglada	id.
id. de Abastos	Ramón Claperà	U. G. T.
id. de Trabajo	Benito Ruiz	id.
id. del Fabril	Joaquín Casanovas	id.
id. de Agricultura	Eliseo Font	E. R. C.
id. de Cultura	Jaime Palau	id.
Delegado de Fronteras	Agustín Cot	U. G. T.
Suplente Presidencia	Jaime Caballal	C. N. T.

Font: "El sembrador", núm. 14 ACCE

Aquests Comitès no eren una bassa d'oli. En el seu si es dirimien les diferències ideològiques, estratègiques i tàctiques de cada organització política o sindical, però em queden pocs dubtes sobre la responsabilitat política del conjunt del Comitè en la participació per acció o omissió en les decisions que van comportar el clima de violència a la comarca. Al contrari d'allò que va passar a la Seu, mai va sorgir, que sapiguem, la menor crítica ni es va produir cap dimissió dels representants del Comitè contra els assassinats a la comarca: el notari, un exalcalde, funcionaris judicials i de l'Ajuntament, capellans, alguns pagesos... i els vint del Còrrec del Gavatx, alguns d'ells antics militants de la Unió Patriòtica de Primo de

Rivera. Si la responsabilitat política està clar que és col·lectiva, el següent pas és preguntar-se quines van ser les causes. I en la resposta trobarem raons diverses. La primera serà que van pesar força els motius ideològics: anticlericalisme compartit, empremta revolucionària a favor de les col·lectivitzacions i en contra de la propietat privada... Però també és possible afegir-hi una dosi de venjança per part d'alguns republicans represaliats al 34 com posa de manifest, entre altres, el testimoni de Concepció Caralps a la Causa General iniciada pel franquisme per judicar o millor castigar a la població que d'una manera o altra havia participat en la República. Filla d'un dels assassinats al Còrrec, en el seu testimoni, assenyala directament la responsabilitat de destacats militants de l'ERC local en l'elaboració de la fatídica llista. Com a tercera causa també es pot esmentar en alguns casos la presència d'elements incontrolats entre una població fortament armada.

D'aquest Comitè, Antonio Martín no n'era el president. Ell tenia la funció de president de Governació. Pel càrrec que ostentava, pel carisma indubtable que tenia entre els seus companys ideològics, per la col·laboració que va obtenir dels carrabiners que es van sumar amb entusiasme a la revolució de la comuna de Puigcerdà i per la importància cabdal que tenia la situació fronterera de Puigcerdà per controlar el que entrava i sortia del país, tampoc em caben gaires dubtes sobre la seva responsabilitat en el conjunt de morts violentes a la Cerdanya, incloses les persones assassinades a la collada intentant passar la frontera. Per altra banda, a un poble on testimonis que la visiten observen molta gent armada, no és forassenyat pensar que l'hegemonia en el Comitè i, sobretot, en el carrer la tenia la CNT-FAI. Per tant, la paraula que més s'acosta, a parer meu, a la relació entre les forces polítiques, especialment en el si del Comitè de Puigcerdà, més que la de col·laboració, és la de cooperació i, en conseqüència, responsabilitat col·lectiva en allò que m'agrada qualificar, com feia Goya als seus gravats, de gran desastre.

Les paraules d'Antonio Martín en un míting a l'Assemblea de la Casa del Poble de Puigcerdà celebrada cinc mesos després de la matança del Còrrec del Gavatx (publicades a la revista àcrata Sembrador, núm. 35) i tres mesos abans dels "fets

de Bellver, són prou explícites sobre l'opinió el líder anarquista d'allò que s'havia de fer amb els que tractaven d'impedir la revolució:

“Cuando en un rebaño se manifiesta una enfermedad, el dueño hace matar enseguida al animal que padece la enfermedad para que no contagie a los demás”.

Però és en un butlletí d'informació de la CNT-FAI, tret a la llum pels historiadors Antonio Gascón i Agustín Guillamón, a on podem deduir que accions violentes com les de la Cerdanya no eren fruit de decisions intempestives de líders locals, sinó més aviat una estratègia que es considerava imprescindible per avançar en la revolució llibertària. L'esmentat butlletí del 21-9-36, dotze dies després dels “fets del Còrrec”, recorda que “*el Comité Antifascista de Puigcerdà comprende representantes de todas las organizaciones antifascistas de la población*” i descriu el que ha passat “*con calma*” (sic): “*veintiún fascistas fueron ejecutados. El Comité de Puigcerdà toma responsabilidades de ello delante de la población de Puigcerdà, reunida en asamblea que siguió a la ejecución*”. *La acción del Comité fue aprobada en todos sus puntos*”

El butlletí, per tant, subratlla la responsabilitat col·lectiva del conjunt del Comitè, referendada a posteriori en una assemblea, a on dedueixo alguna veu dissident quan Antonio Martín s'hi implica personalment advertint que si no s'aprova l'acció del Comitè, els dirigents d'aquell moment, entre els quals s'hi compta ell mateix, poden dimitir, es poden retirar: *¿preferís vosotros el fascismo o el Comité Revolucionario? ¿Queréis que nos retiremos inmediatamente? No, continuad vuestra obra de salud, ha respondido la voz unánime de la población*”.

Sigui per raons estratègiques per tal de no trencar el Comitè o per la mateixa pressió dels dirigents, una assemblea va acabar per aprovar unànimement una barbaritat comesa uns dies abans. A mi, personalment, les unanimitats em fan més por que entusiasme i plantegen dubtes sobre la llibertat real, sense coaccions, amb què es votava a una assemblea. Per acabar amb aquesta font documental afegirem que, més avall, el butlletí parla de “*las necesarias ejecuciones de Puigcerdà*” o bé que “*En Cataluña no se tortura, no se matan mujeres ni niños, pero no se impide ejecutar a los que quieren fomentar trastornos para apuñalar por la*

espalda a los que combaten en el frente por la libertad de España y del mundo”¹.

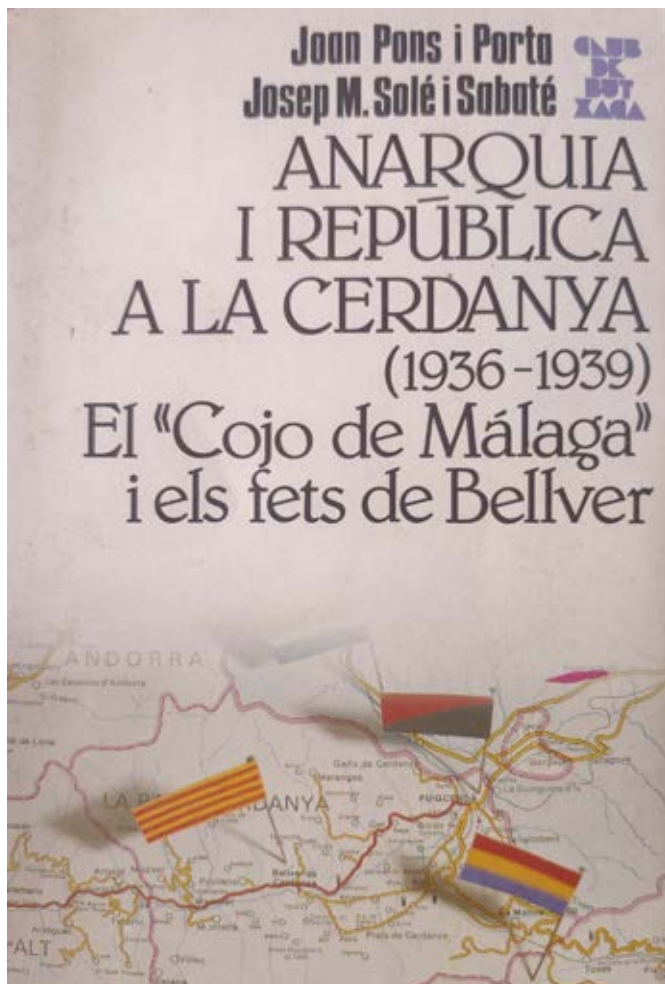
Si aquest document assenyala de manera conclouent a la CNT-FAI, no és menys cert que tampoc cal demonitzar al conjunt dels 227 militants anarquistes que s'havien comptat abans de la Guerra i molts altres simpatitzants que van col·laborar de bona fe en intentar millorar les condicions laborals i de vida dels treballadors cerdans d'aquella època, d'aquells que treballaven a cases de pagès i dels homes i dones que treballaven a les indústries tèxtils de Puigcerdà o a les mines de Das, per exemple. La creació de la cooperativa “*La comunal*” (“*la cooperativa no vende, distribuye*”, era el seu lema), la fixació de sous en condicions d'igualtat i la taxació de preus, la creació d'escoles a la comarca en el marc de la secció del Consell d'Escola Nova Unificada (CENU), la decisió de canalitzar aigua per a Puigcerdà, la creació d'espais per a Colònies d'estiu i centres sanitaris a cases col·lectivitzades, la secció de “*mujeres libres*” amb un missatge que assumiria el feminisme actual, l'organització d'actes culturals populars, la publicació de la revista “*Sembrador*”, l'acollida de refugiats... són totes elles producte de decisions benintencionades que maldaven per millorar la vida de les classes treballadores. Tot plegat acompanyada de decisions més discutibles com les col·lectivitzacions de grans empreses (com va permetre després el Decret de Col·lectivitzacions), però també de petits comerços, bestiar i primeres matèries que van portar a una centralització de les decisions econòmiques per part del Comitè de Puigcerdà i a l'enfrontament amb Bellver, que amb el lideratge de Joan Solé, tractant de bestiar i alcalde del poble, ens condueix directament als “fets de Bellver”.

Els “fets de Bellver” (27 d'abril de 1937)

Joan Pous i Josep M. Solé Sabaté en el primer llibre documentat sobre la Guerra a Cerdanya², publicat cinquanta anys després (1988), expliquen com uns

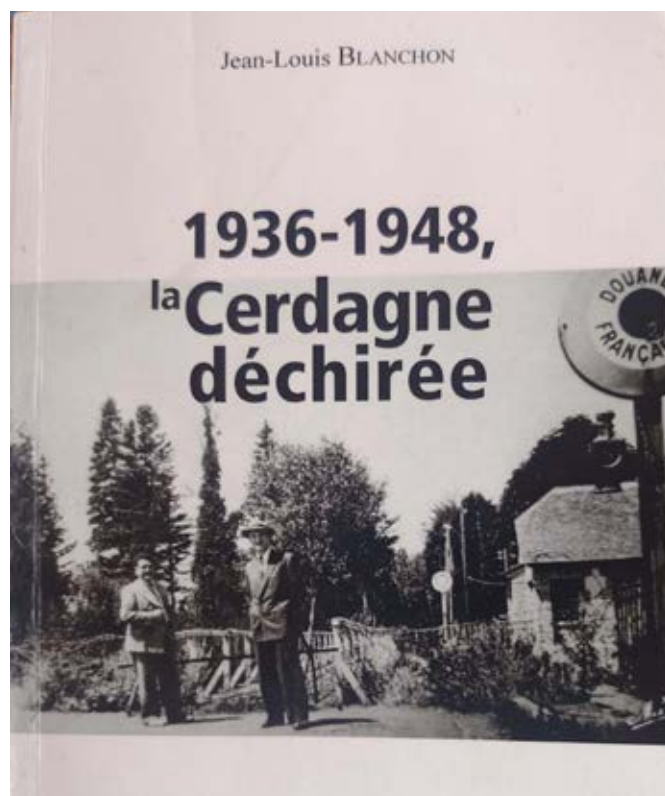
1. Extractes d'un Butlletí de la CNT del dia 21-9-36. Extret de Gascón, A. i Guillamón, A. *La matanza de veinte derechistas el 9 de setiembre de 1936 en Puigcerdà*. Ser histórico. Portal de historia. 4-11-2023: <https://serhistorico.net/2023/11/04/la-matanza-de-veinte-derechistas-el-9-de-setiembre-de-1936-en-puigcerda/>

2. Pous, J. i Solé Sabaté, J.M. *Amarquia i República a ala Cerdanya (1936-39). El “Cojo de Málaga” i els fets de Bellver*. Biblioteca Serrad'or. Barcelona, 1988.

300 homes armats inicien el setge de Bellver. Les relacions entre el Comitè de la Vila i l'Ajuntament republicà de Bellver, que es negava a acceptar la taxació de preus i les col·lectivitacions, havia creat un clima de tensió entre els dos pobles que augmentava dia a dia. L'arribada de delegacions de la Generalitat i del mateix cap de Govern, Josep Tarradellas per tal d'organitzar alguna mediació en el conflicte no havia conduït a resultats palpables, però posa en evidència la fortalesa de l'anarquisme a la Vila. Segons els autors, l'alcalde Solé prega als veïns que resistixin. Compten amb la presència de sis guàrdies d'assalt i també l'estranya presència del "Penja-robres", un dels personatges més sinistres entre els protagonistes d'actes violents a la comarca, que s'hauria barallat amb Antonio Martín i s'hauria refugiat a Bellver, a on és sorprenent que se l'acollís "per pena".

Segons aquesta versió, només en sortir del cotxe i trepitjar el pont d'entrada al poble, Antonio Martín fou abatut a trets. Per qui? Els rumors sempre havien apostat per la bona punteria demostrada pel "Penja-robres". Però Joan Pons no dubta que l'autor de la mort del "Cojo de Málaga" va ser "Fuentovejuna,

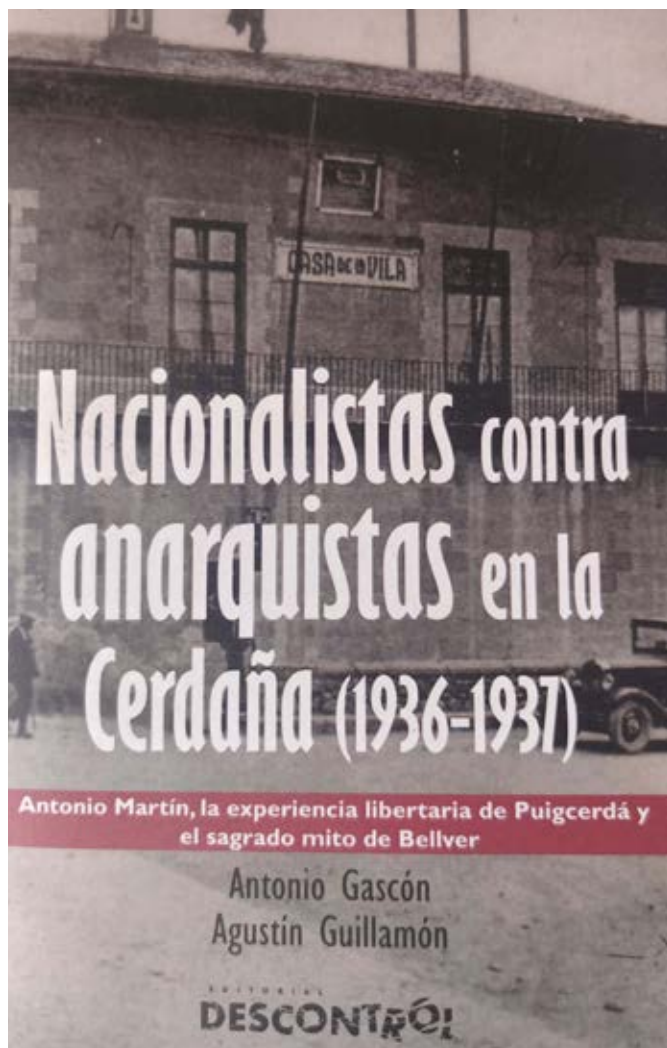
todos a una". El cos d'Antonio Martín va ser retirat amb set trets, expirà al cap de poc i el setge anarquista es retirà.

Jean-Louis Blanchon, que havia escrit una tesi doctoral sobre la Cerdanya de la Guerra dos anys abans de la publicació del llibre de Pons i Solé Sabaté³, en té una visió diferent. Segons Blanchon, "els fets de Bellver" responen a una operació programada des de la Generalitat: "Tot estava preparat. És un moment històric, on Companys i els comunistes prenen el control de Catalunya i posen fi a aquesta situació, per a ells inacceptable, del desgavell anarquista en el qual cadascú feia el que volia. És quelcom que un estat no pot acceptar. Van crear aquesta falla (de Bellver) que dura des de fa més de vuitanta anys". És l'inici d'allò que passarà una setmana després a Barcelona amb els "fets de maig" que suposaran el declivi del poder anarquista i el control per part de la Generalitat i, al cap de poc temps, del Govern de la República.

Els historiadors Gascón/Guillamón, al seu llibre⁴ i als seus articles, van encara més lluny. Entenen que la mort d'Antonio Martín és producte d'un assassinat: un escamot preparat al pont l'esperava i el va

3. 1936-37. Blanchon, Jean Louis. *Une expérience libertaire a en verdagne. Mémoire de maîtresse*. Toulouse, 1986. Resumida molts anys més tard en el llibre *La Cerdagne déchirée*. Editions Talaia, 2017

4. Gascón, A. i Guillamón, A.. *Nacionalistas contra anarquistas en la Cerdaña (1936-193)*. Ed Descontrol, 2018.

abatre a trets quan va sortir del cotxe i es va acostar al pont per parlamentar, juntament amb els seus acompanyants. Sostenen aquesta opinió, entre altres coses, amb dos testimonis indirectes: la carta d'un lector del diari Avui, molts anys després, en què explicava que aquell 27 d'abril es dirigia en cotxe cap a França per desertar. I que, arribat al pont de Bellver, va sorgir un escamot armat que el va fer baixar del cotxe i, en veure que no es tractava de la persona que esperaven, el van deixar marxar. Molt poc temps després apareixeria el cotxe a on viatjava Antonio Martín.

L'altre testimoni ha aparegut molt recentment, quan ja l'edició de la revista estava tancada. Es tracta del testimoni de Javier Bazán, net de Juan Bazán, secretari general del PSUC a Cerdanya. El seu avi li va explicar que ell va formar part d'aquell escamot que esperava al "Cojo de Màlaga" al pont de Bellver.

I a la segona meitat del 37 i a l'any 38, què va succeir?

Sigui com sigui, els fets d'abril a Bellver i els fets de

maig a Barcelona són el principi de la decadència del poder polític de la CNT-FAI, a Catalunya i a la Cerdanya. S'inicia llavors un període (a la rereguarda d'un país en guerra, recordem-ho) de forta repressió sobre la CNT-FAI i sobre el POUM. També a la Cerdanya. L'assassinat dels treballadors anarquistes que feinejaven a la serradora de Puigcerdà, una empresa cooperativa, per part de la Guàrdia d'Assalt que els va metrallar sense pietat és el fet més destacat d'una repressió generalitzada sobre el moment llibertari a la Cerdanya. Si la violència a la Cerdanya als primers mesos de la Guerra és prou coneguda, la que va succeir des de mitjan del 37 sobre els anarquistes no ho és gens.

Deixant a banda el bombardeig de l'estació de Puigcerdà a l'abril del 38, sobre el que va ocórrer a la Cerdanya durant aquest any sabem molt poca cosa. L'any 38 ens presenta un gran buit historiogràfic que algú investigarà. La figura d'Amadeu Olivera Ayats com a Comissari Municipal de Puigcerdà durant aquell any ens resulta totalment desconeguda.

Afortunadament, ja no ens passa el mateix amb el final de la Guerra. L'article de Salvador Vigo Pubill, *Puigcerdà, 1939*, aparegut a la revista, és una excel·lent i nova aportació que documenta els últims mesos de la Guerra: l'arribada de les tropes franquistes, el sabotatge d'alguns edificis per part dels republicans, l'arribada de milers i milers d'homes, dones i nens, camí cap a la incertesa de l'exili, la presència dels primers personatges destacats a la postguerra i altres aportacions documentades que ens omplen el buit del final de la Guerra, fins ara només cobert d'una manera gràfica per les fotografies corprendores de les persones que van passar per Cerdanya en "la retirada" en el llibre de Frédérique Berlic⁵.

Així ho veig, fins aquí el meu balanç, la meua opinió. Però queda encara molt per investigar abans de fer afirmacions categòriques. Aniria bé que les generacions futures d'investigadors s'hi apropin més deslliurades dels prejudicis ideològics que han marcat els relats actuals. Amb les futures aportacions haurem de mantenir un tarannà obert que ens permeti incrementar els coneixements que tenim so-

5. Berlic, Frédérique. *La retirada en fevrier 1939. La Cerdagne se souvient*. 2012

bre aquell període i, si cal, rectificar els que ja crèiem assolits. Segurament, quan el lector cerda reflexioni sobre tot allò que va succeir a la comarca durant la Guerra, no se'n sentirà orgullós. Però ja ens hem equivocat massa de no parlar-ne, potser pensant que el silenci enterraria l'horror. Perquè, per més simple i òbvia que sembli, la conclusió sobre aquells temps a on sempre acabo arribant és la de: *quin desastre!* Però és llavors quan penso en el que queda per saber i és llavors quan m'agrada repetir-me i repetir a tothom la frase de Patricia Nieto:

“Un país sense memòria queda atrapat en el remolí del silenci i la culpa”.

Què li passa a la Festa de l'Estany?

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Festa de l'Estany. ©Ajuntament de Puigcerda

No volia fer, inicialment, aquest article d'opinió, perquè no m'agrada ficar-me gratuïtament en polèmiques, però crec que cal deixar per escrit el que va passant en l'actualitat, perquè sempre algú pot voler saber què va succeir en un determinat moment de la petita història local.

Parlaré de la rua de carrosses de la Festa de l'Estany del 2024, però també d'alguns fenòmens preocupants que s'han observat els darrers anys en la Festa.

En primer lloc, em va sorprendre una mica que la premsa parlés d'una "desfilada multitudinària", poc menys, del millor any de tots, quan la rua va ser més aviat discreteta, amb poques carrosses, molt senzilles i amb menys gent de públic que altres anys. Critico aquí els mitjans que s'empassen senceres les notes de premsa dels ajuntaments sense contrastar els fets amb la realitat.

La rua va ser més deslluïda per diversos motius.

En primer lloc, això s'ha de dir, els carrossaires no havien cobrat les subvencions per fer carrossa per part de l'Ajuntament de l'any anterior. Tenint en compte que, fins i tot això és poc, perquè les carrosses més lluïdes són caríssimes i la subvenció només cobreix una part del cost total, és normal que enguany hi hagués un cert passotisme per part d'algunes colles carrossaires a l'hora de fer lluïments excepcionals.

No critico en cap cas la feina dels carrossaires, que fan el que poden i posen moltíssimes hores d'esforç personal -i diners-, que molts cops no llueixen, però que hi són.

L'altre motiu, crec que és més aviat psicològic. No hi ha l'alegria que hi havia fa uns quants anys. Hi ha hagut picabaralles els darrers anys entre diverses colles, algunes de les quals han arribat a les mans. Tampoc va ajudar a l'estat d'ànim el greu accident que va patir una de les colles participants l'any passat.

Fet i fet, fa una dècada, només, les colles s'ajuden les unes a les altres, es deixaven eines, compartien sovint local o feien celebracions conjuntes. Ara això és impensable. Fins i tot hi ha una mena de tots contra uns que no ajuda gens a l'ànim de la festa.

Continuo insistint que no és bona la presència de l'alcohol dins de la rua, almenys de manera exagerada, tot i que potser aquest any ha estat molt més discreta. Però el fet és que la nit abans, les colles es reuneixen per sopar i sobretot, per emborratxar-se. És l'única manera de divertir-se? És així com s'entén la Festa? Després critiquem que la Generalitat de Catalunya la tingui catalogada com a "festa degenerativa".

Fa molt de temps que no s'introdueixen canvis de cap mena ni en la desfilada ni en l'espectacle de la Vella de l'Estany. Agradarà més o menys, aquí no m'hi fico, però potser caldria renovar una mica, tant persones com continguts. Difícil, tenint en compte que els voluntaris no sobren, però s'hauria de fer. Almenys, la Vella, aquest any, ha estat interpretada per una persona diferent que la que ho ha fet els darrers vint anys o més. Això no pot tornar a passar. Un personatge com la Vella no pot ser patrimoni personal d'un individu.

Tornem a les carrosses i a la rua. Aquest any s'ha decidit sortir de la zona de l'Estació una hora abans. La veritat és que no ha servit de gaire cosa, perquè la rua ha acabat a la mateixa hora. Les carrosses avancen al ritme que cada colla vol i no es regula la desfilada de manera precisa. Així, és normal que després s'eternitzi en alguns trams, mentre que en altres passi com una exhalació.

No entenc gaire la introducció d'elements aliens a la festa, com els balls dels bolivians. També és cert que a la gent li agrada, en general, i que animen bastant, especialment aquest any que la desfilada ha estat una mica ensopida. Però insisteixo que és un element estrany a la festa. El que passa és que porta ja tants anys que la cosa s'ha normalitzat.

Va haver-hi ja una certa polèmica l'any passat sobre el lloc de concentració de les carrosses a la nit. La idea era sortir de la residència perquè la gent gran poguessin veure-les i gaudir una mica de la Festa. Això és molt bona idea i molt lloable. Però no calia canviar el lloc de concentració: es podien fer totes dues coses alhora.

Per què? Per diversos motius. En primer lloc, a la zona d'Higini de Rivera, que és d'on s'ha sortit des de fa molts anys, hi ha bars i els carrossaires poden fer un entrepà per sopar o, simplement, anar al lavabo, cosa que no poden fer davant de la residència. Altrament, és un carrer que pràcticament tot l'any resta exclòs de les activitats festives que es fan al centre de la Vila: correfocs, sardanes, concerts, fires, etc. Els locals que hi ha allà bé que paguen també els seus impostos, així que ni que sigui un cop l'any no passa res si el protagonisme el té aquesta zona ni que sigui durant un parell d'hores.

Pel que fa als premis, es van eliminar els premis amb diners per evitar una competència insana. S'ha aconseguit? En absolut. Només cal veure el mal ambient existent durant el lliurament de premis per part d'alguna colla que no va guanyar, amb els ja tristament habituals crits de 'tongo, tongo' i amb gestos obscens vers els guanyadors. Recordo que hi havia presents molts menors, per la qual cosa, ho trobo de molt mala educació i un nefast exemple.

Oi que hi ha un jurat? Doncs si algú no està d'acord amb el veredict, que em sembla molt lícit, que es queixi al jurat i que no insulti als guanyadors, que ells no tenen cap culpa.

Ajudaria molt que abans de la desfilada, tant el jurat com els carrossaires tinguessin uns criteris clars sobre quins aspectes de les carrosses es valoraran més: vistositat, animació de la rua, complexitat tècnica, etc. Les coses clares ajuden molt.

Un petit detall. La festa, enguany, ha estat organitzada pel regidor de Cultura, no pel regidor de Festes. Seria interessant que algú expliqués el perquè d'aquest sobtat canvi organitzatiu.

Finalment, l'ambient. És evident que l'ambient entre les principals colles està enverinat. Això cal tallar-lo de soca-rel, d'alguna manera.

En fi, que al pas que anem, la festa s'anirà morint i al final sortirà, només, la carrossa del Barça i la de la Vella. Actualment, ja presenta símptomes clars d'esgotament i tot i que la culpa és molt negra i ningú no la vol, tothom té part de responsabilitat.

Inseguretat o percepció

ALFONS MILLS

Puigcerdà, dissabte a trenta-u d'agost, passades les deu del vespre. Dues patrulles de policia, una de locals i una altra de mossos d'esquadra es troben davant de l'institut, engeguen els senyals lluminosos i es dirigeixen cap a la plaça Cabrinetty per actuar. Alguna persona està fora de si i es resisteix en un conflicte que no sembla que hagi d'anar a més. Els veïns es resignen a l'enèsima intervenció i comenten l'abast de la discussió. Pregunto als ciutadans amb els quals em trobo si és habitual i em confirmen que sí. És un problema identificat, contrastat, però difícil de solucionar. Hi ha un increment de perillositat a la Vila i no ajuda la poca presència de cossos de seguretat. Els diversos agents policials fan el que poden amb els recursos que tenen. I encara gràcies que no passa res més greu.

La Cerdanya en general i Puigcerdà en particular ha sigut un oasi de delinqüència. Una comunitat petita en la qual si prosperava un lladregot se l'identificava i acabava reduint o si més no delimitant. D'un temps ençà, sembla que han prosperat els grups de persones diguem-ne que: alteradores de la convivència. Hi ha zones o locals que es poden marcar com a conflictius. Hem vist com es parlava d'apunyaments, violència policial o baralles entre bandes, sobretot les nits dels caps de setmana.

Com a capital de comarca i pol d'atracció en l'activitat econòmica, fa que es generin feines i que el perfil del resident autòcton variï. Una persona que no pot accedir al mercat de l'habitatge per si sola o en parella es veu obligada a fugir de la capital, a travessar la frontera i, cada vegada més, el túnel del Cadí, buscant solucions dignes d'habitatge. Hi ha comunitats que comparteixen habitatge entre diversos membres de la família o amb més persones. Això permet que, en conjunt, es pugui costejar el no gens menyspreable preu del lloguer, tot i que acaben compartint un mateix habitatge amuntegats.

A més, existeix un grup d'okupadors de la propietat aliena que fa un temps que canvien de casa en funció de la pressió policial i segurament del rendiment que obtenen de les seves conquestes.

Aprofiten habitatges desocupats, propietat dels bancs, normalment. I sembla que el sistema tampoc hi pot fer massa res.

Sumem-hi, a més, la proliferació de bandes de joves que s'apropien d'algunes zones o franges horàries i que generen una sensació de gueto accentuada.

Cada cop fa més por pujar pels ascensors panoràmics que uneixen el barri de l'estació amb la plaça de l'ajuntament i el vandalisme que existeix en els ginys públics tampoc ajuda en la sensació de perillositat que es té.

Hi ha grups de persones en algun carrer cèntric que, si transites de nit, intentes evitar per estalviar-te qualsevol comentari que pugui desembocar en mals majors. I només evitar-los ja te n'adones que viuen en el seu món, però que salten de seguida.

Puigcerdà ja no és un lloc exempt de perill com temps enrere. La policia municipal, no massa nombrosa, hi ha moments en els quals està desbordada i li és impossible mantenir els carrers controlats. Però, si som justos, abans també hi passaven coses, cosines germanes de la violència.

Unes dècades enrere, les nits dels dissabtes, sempre hi havia sarau. A la part superior del carrer Major, la plaça Cabrinetty o fins i tot abans al voltant del futur casal d'avis. Ja se sap que la nit i les drogues és un combinat que fa augmentar per força l'agressivitat. Sobretot els forans, de cap de setmana o de l'altre costat de la línia eren blancs de grups dels joves cerdans més efervescents. En això no m'atreveixo a dir si s'ha variat massa el tarannà,

potser m'inclino a pensar que ara és més localitzat que abans i ben segur ara la comunicació i el suport videogràfic és superior que "antes".

Potser ens passa allò que el moment actual sempre és molt pitjor que aquells temps idealitzats on tot era una bassa d'oli. I no. Ni abans tot era ideal ni ara és tan dolent.

Els problemes d'inseguretat no són exclusius de Puigcerdà. La tendència és més general. Però, a més, hem de posar en context que avui en dia gairebé tot es resol als jutjats. Anys enrere, potser costava més denunciar un acte més o menys greu. Ara s'ha perdut la por, per sort i els casos és més fàcil que surtin a la llum pública.

A la comarca, aprofitant alguna urbanització inhòspita, sempre hi ha hagut furts en cases de segona residència, tot i que ara se'n parla menys. De vegades, l'estratègia policial de comunicació distorsiona la percepció que en tenim els ciutadans, està clar. Una època en la qual teníem un delinqüent rural molt notori i que segurament actuava amb certa impunitat. Recordo de petit quan els nòmades feien campaments al pont del Soler que posava en alerta, no sé fins a quin punt justificada, la població cerdana. Allò s'ha substituït per altres grups socials i no sé fins a quin punt és justificable. Sí que detecto, gràcies a un amic serraller, que la gent canvia portes i panys per la sensació d'inseguretat i l'ocupació és un problema força actual i real. Abans, potser veies algú dormint en un paller o en un badiu i ara això seria impensable.

És cert que quan era petit es deixaven les portes obertes, les claus al pany dels cotxes i no es patia gens. Ara això forma part de la nostàlgia de la infància.

No fa gaires setmanes, va sortir a la llum de les xarxes socials un vídeo d'un agent de l'ordre actuant contra una noia molt alterada en un context de batalla campal. Tot i que el vídeo està del tot descontextualitzat no s'ha de ser un defensor dels Mossos per entendre que l'agent va emprar la força com a penúltim recurs davant d'una actitud de falta total de respecte a la seva autoritat. I és que, a més de tot l'anterior, s'ha perdut el respecte cap a la policia que ens protegeix, teòricament. I això, segurament, és responsabilitat de tots. Els agents de l'ordre fugen de les guàrdies de cap de setmana, per poc que puguin. I aquest argument ens acosta

a l'autoritarisme i, segurament, per això proliferen partits d'extrema dreta que intenten posar a tots els delinqüents en el mateix grup, ètnia o procedència. I ja saben que això és molt perillós i paradoxal.

Hi ha elements descontrolats, segur. Joves i no tan joves. L'única arma que tenim és la llei i els seus límits, per imperfectes que siguin. També és responsabilitat nostra i de bons veïns no mirar cap a un altre costat si passa alguna cosa al nostre voltant que sigui punible. Si dos es peguen, si un està robant, si veiem alguna cosa que sigui mereixedora d'una intervenció, hem de fer alguna cosa: en forma de crit, de trucada o el que sigui. Sí, no és popular i per evitar problemes s'intenta canviar de vorera i fer com si no hagués passat. Però després ho expliques des de l'anonimat de no enfrontar-te ni responsabilitzar-te del deure que tenim, ja no com a ciutadans, sinó com a persones humanes. Pensem-hi una estona llarga si és possible.

Explicar Montellà a qui el vulgui conèixer

GUILLEM LLUCH

El Grup d'Amics de Montellà (GAM) ha posat en marxa aquest estiu una nova iniciativa per tal de nodrir d'activitats culturals, divulgatives i mediam-bientals els caps de setmana d'agost de major afluència al poble. Sota el nom dels Dissabtes del GAM, l'entitat ha volgut reforçar aquelles accions que van més en la línia dels objectius fundacionals del grup: la defensa i preservació del patrimoni cultural, humà i natural de Montellà i el seu entorn.

En el marc d'aquestes activitats hi ha hagut conferències sobre diversos àmbits i temàtiques, presentacions literàries, espectacles de dansa, concerts, tallers de ceràmica o una neteja de l'entorn del poble. Com a part de l'organització d'aquests Dissabtes del GAM, però, n'hi ha una que em fa especial il·lusió de destacar, ja que penso que va més enllà d'una simple activitat patrimonial i que s'endinsa en la vocació de fer de lligam entre els veïns i segons residents 'de sempre' i els nousvinguts.

Es tracta de la visita històrica i etnogràfica realitzada el passat 17 d'agost al matí, pensada per donar a conèixer Montellà a aquelles persones nousvingudes -i, òbviament, a tothom que tingués interès a saber una mica més com era aquest poble cerdà fa anys i com ha anat evolucionant. Va anar a càrrec de l'historiador Enric Xargay i del president del GAM, Albert Martí.

D'una banda, Xargay va difondre l'extensa i interessant informació que ha anat recopilant al llarg de molts anys d'estudi sobre la història de Montellà, les seves cases, els seus camps o els seus camins. De l'altra, Albert Martí, president del Grup d'Amics de Montellà, va complementar la sortida amb aquells àmbits més etnogràfics o sociològics, tot explicant on eren el forn, els cafès o les botigues del poble, així com altres elements de la vida quotidiana de Montellà i la seva gent.

L'acció va sorgir, justament, de la proposta d'un segon resident que fa poc que ha arribat a Montellà, i que va transmetre al GAM la voluntat de conèixer una mica millor el poble on ha anat a parar. L'enti-

tat, per la seva banda, va veure en aquesta proposta una bona manera de fer d'enllaç amb el nombrós col·lectiu de persones que s'han instal·lat recentment al poble, de forma permanent o com a segons residents.

A molts pobles de Cerdanya, la presència de segons residents és força superior a la dels veïns que hi viuen tot l'any. A banda, amb l'auge del teletreball, ha crescut el nombre de persones que han optat per pujar a viure aquí dalt -o almenys, a passar-hi alguns dies entre setmana- molts cops aprofitant el que abans era una segona residència. En moltes ocasions, malauradament, el fet de viure o passar uns dies als nostres pobles no implica conèixer-los, saber d'on venen ni relacionar-se amb qui fa anys que els habita. Iniciatives com aquesta de Montellà penso que poden ser una bona manera per ajudar que aquelles persones que fa menys que són entre nosaltres, si ho volen, puguin conèixer millor el poble que els acull.

Una de les coses que fa que la vida de moltes persones esdevingui més suportable o, com a mínim, menys dura i aspra, és l'existència del que em permeto anomenar petits herois o herois anònims. No resulta fàcil explicar el terme; evidentment existeixen els grans herois, que la història s'han encarregat d'encimbellar i convertir en símbols de grans virtuts, com el patriotisme, la fe, la llibertat, etc. També aquells que, amb certa traça, s'han erigit ells mateixos en herois, sense que s'acabi de saber gaire bé quina és la seva grandesa. Però d'aquesta mena d'herois ja se'n parla prou.

La meva idea és escriure sobre l'heroïtat anònima, callada i que ben sovint s'oblida en el curs del pas del temps. Són quasi sempre persones comunes i normals que en el decurs de la seva vida o del seu treball, dediquen molts esforços a millorar el destí dels més desafortunats, sense fer-ne cap ostentació. La seva vida i el seu treball no solen omplir les pàgines dels llibres d'història, però, en canvi, els seus actes i les seves consecucions perduren més enllà d'ells mateixos; perquè ells s'esborren o s'esvaeixen en passar els anys, mentre que la seva tasca es manté i fructifica. Són infinits els camps en els quals aquests herois anònims milloren la condició dels seus semblants. Tants que no cabrien ni en un ni en cent llibres de moltes pàgines; de fet, crec que aquestes persones conformen una immensa estructura destinada a fer una mica millor el món i més suportable la vida de moltes persones.

No és la meva idea referir-m'hi de manera general, cosa que resultaria impossible, sinó parlar d'una persona i una qüestió ben concretes. La persona és una advocada especialitzada en dret laboral, que va exercir a Barcelona durant molts anys, iniciant la

seva carrera professional als anys vuitanta quan tantes coses estaven encara per fer, i treballant de forma incansable, fins fa molt poc. La vaig conèixer a la Universitat i he anat sabent d'ella al llarg dels anys i d'encontres més o menys distanciat.

Quan la nostra generació va acabar la carrera de dret i va començar a exercir l'advocacia, l'especialitat en el dret laboral i en la defensa dels treballadors era la que els més idealistes d'entre nosaltres triaven. Es tractava de posar-se al costat del més feble; podia haver-hi un component ideològic de caràcter variat, però m'atreveixo a dir que no únicament. També hi havia una voluntat real d'ajudar a construir una societat més justa i equilibrada i amb menys diferències entre les persones. El món era molt

més injust en aquells anys i calia omplir moltes mancances.

Segurament, la va inspirar aquest desig de millorar les condicions de la gent. No per instaurar una justícia universal, amb majúscules, sempre vaga i de difícil concreció, sinó per alleujar la vida d'un sector molt concret de la població; en el seu cas, de les dones que eren obligades a guanyar-se la vida exercint la prostitució; una qüestió antiga i complexa i molt difícil de tractar. Però, segurament, aquests herois anònims creixen amb les dificultats i és en aquestes circumstàncies que donen el millor d'ells mateixos. La meva amiga es va dedicar a defensar les prostitutes fent gala d'un notable enginy, perquè, en realitat es tractava d'un tema molt opac i esborradís.

Efectivament, la primera dificultat a la qual va haver de fer front era que la regulació normativa del fenomen de la prostitució, al nostre país, era i és confús i desorientador. Vull dir que, en la pràctica, no existeixen normes que regulin la prostitució, ni per prohibir-la ni per legalitzar-la. El tema ha quedat, com tantes altres coses, en una mena de llimbs jurídics que, al final, no fa més que desprotegir les víctimes. Només la fugaç Segona República va establir algunes normes tendents a legalitzar l'activitat i sotmetre-la a controls mèdics i profilàctics. Va ser un somni efímer que el triomf franquista va esvaïr immediatament. La dictadura la va considerar una activitat immoral i perjudicial per a la societat, una cosa que en aquell aire asfixiant del nacionalcatolicisme, no podia existir. No cal esmentar la hipocresia que s'amagava darrere d'aquesta postura. Perquè la prostitució existia i es tractava només de justificar la persecució dels més febles i desprotegits i deixar fer als poderosos i als quals vivien a la calor del règim. La terrible llei de "vagos i maleantes" la va sancionar com un comportament antisocial i immoral, però només per a aquells que arrossegaven la seva misèria pels tuguris i bordells. Mai pels homes que la utilitzaven o se'n beneficiaven. En definitiva, va deixar absolutament desprotegides les prostitutes de barri xinès i de carrers sòrdids, negant-les qualsevol dret. Val a dir que, amb l'adveniment de la democràcia, tampoc hem sabut regular l'activitat, més enllà de penalitzar conductes, no de les prostitutes, sinó dels proxenetes

o dels tractants, o imposar sancions administratives a qui exerceixi la prostitució en àrees concorregudes per criatures. Però, en definitiva, deixant a tots aquells que puguin exercir la prostitució en els llimbs jurídics més absoluts.

Però tot el seguit de normes que la democràcia ha anat creant per tal de protegir els drets de les persones, de totes les persones sense distincions, era encara a les beceroles quan la meva amiga va iniciar el seu exercici professional. En temes com la prostitució hi havia un immens buit que deixava absolutament desamparades les persones que l'exercien. I aquí és on entra la meva advocada laboralista i la seva actitud d'heroïna anònima. Per motius de la primera feina que li van donar en un incipient sindicat, va entrar en contacte amb algunes persones i, molt en concret, amb una que vivia al raval, a la zona del barri xinès, a tocar de les Rambles i que en coneixia bé els ambients i les terribles condicions en què les prostitutes havien de sobreviure. Ambients de bordells i locals on s'exercia la prostitució sense cap control ni cap mesura. Alguns més sòrdids i d'altres més elegants, però, en tots ells, el denominador comú era que el local o el negoci simulava no tenir cap relació, de cap tipus, amb les persones que hi prestaven els seus serveis sexuals. Malgrat cobrar-los ingents quantitats per utilitzar els locals o llogar-los les habitacions o encara fer-les treballar en espectacles o directament, explotar-les, les prostitutes per bé que moltes d'elles tinguessin una relació de dependència amb els bars, bordells, barres americanes i tot un seguit de denominacions que s'han anat emprant a través del temps i, de fet, hi treballessin, eren considerades externes als negocis, sense cap lligam amb aquests. Avui en diríem autònomes, encara que sense poder beneficiar-se de la seguretat social. Persones que presten els seus serveis lliurement sense cap relació laboral. Igual que succeeix ara amb els repartidors de menjar que circulen per les nostres ciutats en bicicleta i que tenen la consideració de treballadors independents de les cadenes i empreses de repartiment a domicili que els utilitzen. Però aquelles "prestadores de serveis" no tenien cap accés a la seguretat social. Vol dir que havien d'espavilar-se si estaven malaltes i, sobretot, quan l'edat ja no els permetia continuar treballant, refugiar-se en la misèria més completa. Mentre

que els empresaris d'aquells locals s'enriquien amb la seva activitat. I aquí és on entra la meva amiga heroïna. Aquell era el cruel buit en el qual les prostitutes exercien la seva professió.

Ella va copsar la magnitud d'aquella tragèdia i va decidir dedicar els seus esforços professionals a reparar aquell greuge a què se sotmetia a moltes dones després d'haver-les explotat fins a l'avorriment. Va fer un notable esforç d'imaginació i de creativitat jurídica per poder incloure un tema que semblava no existir, en la realitat normativa i judicial i fer-lo emergir a la superfície. Ho va fer calladament, anònimament, sense demanar cap reconeixement i acontentant-se amb l'agraïment que moltes dones i noies li mostraren. Durant anys es va dedicar a visitar tots els locals, amb el seu abillament d'advocada seriosa que tan poc s'adeia amb el barri, recopilant proves; amb la minuciositat i la paciència d'un rellotger, va anar teixint els arguments jurídics que li permetien demostrar que, en realitat, totes aquelles dones que exercien la prostitució en locals del barri xinès eren empleades dels amos i dels empresaris, que es lucraven de forma exponencial de la seva feina; fins que l'edat o qualsevol altra causa les feien inservibles i llavors les despatxaven sense cap mirament ni sentiment de pietat.

Va recopilar proves i arguments jurídics i els va dur als tribunals, en un treball ingent i meticulós. Als tribunals laborals. Val a dir que els magistrats de treball han estat, molts d'ells, carregats de sensibilitat en el tractament dels casos de les persones més desvalgudes i vulnerables i els han atorgat la protecció efectiva que tantes vegades el mateix estat els negava. Sovint, forçant la interpretació de les lleis, perquè només un cert grau d'imaginació permet evolucionar i millorar. Presentar les causes a aquells jutges era sembrar en terra fèrtil. Però calia fer-ho i la nostra heroïna anònima s'hi va esmerçar durant molts i molts anys i ho va aconseguir.

Quedava un detall per resoldre: donat que la prostitució no existia per les lleis, la relació de treball amb els patrons no es podia basar en aquesta figura i l'advocada en un esforç d'imaginació i d'enginy jurídic, va capgirar les prestacions que les treballadores sexuals realitzaven i les va convertir en cambres, ajudants de cuina, cuineres, bàrmans, vigilants. En fi, qualsevol figura que tingués el seu

lloc en la llei. Va argumentar que els drets de les persones havien d'estar per damunt de caselles i classificacions i, en definitiva, va guanyar i aconseguir que gaudissin dels drets dels quals tots els treballadors gaudeixen i, sobretot, el dia que tristes circumstàncies els impedissin de treballar, poguessin tenir la protecció de l'atur i de les prestacions per jubilació.

Els casos que la meva amiga va resoldre són incomptables. De fet, va obrir una via que ha permès que les prostitutes puguin gaudir dels drets que la sanitat i la protecció pública ofereix a tots els ciutadans. La solució i la dignificació que va donar a les treballadores sexuals que exercien en el bari xinès és importantíssima. Mereix, al meu entendre, que la considerem una heroïna i li agraïm sincerament, encara que sigui de forma anònima, a ella i a tants, haver millorat la vida de moltes dones amb el seu esforç, la seva sensibilitat, la seva tenacitat i la seva intel·ligència.

Reciclem, o què?

ALEIX BESOLÍ

Proposo que tothom qui llegeixi aquest article faci una volta per Puigcerdà i també per la Cerdanya i observi l'estat en què està el reciclatge en aquesta comarca. Segons l'Agència de Residus de Catalunya (ARC), la Cerdanya és la comarca de Catalunya que menys recicla, amb un 27,13% de recollida selectiva sobre el total de residus. Perdoneu l'expressió: és una autèntica vergonya.

I no us penseu pas, jo mateix he pogut parlar amb persones que em diuen: "Però tu, amb això del reciclatge, hi creus?". Però com que si hi crec? Quina és aquesta aberració? No es tracta de creure-hi o no creure-hi, es tracta de cuidar el nostre planeta, el qual les persones, l'espècie animal més destructiva de totes, ens estem carregant i la hipocresia de la pregunta d'aquestes persones no contribueix a cuidar casa seva. No ho sé, potser viuen en un cau de merda i ja els sembla bé... qui sap!

En fi, on anava. Si esteu llegint això, us convido a fer una volta per la comarca, o per Puigcerdà, on es poden constatar aquestes dades preocupants. Puigcerdà és un municipi on hi ha un munt de contenidors de rebuig (que de fet són els que haurien d'omplir-se menys si es fa un bon reciclatge) i estan plens a vessar de bosses de plàstic, caps de cartró o, a vegades, vidres. Ah, i no parlem de tots els materials que han de reciclar-se a la deixalleria. Uns contenidors que, per base, haurien de ser els més petits de tots, i en molts llocs del poble estan sols, sense contenidors de reciclatge al voltant, és per exemple el cas dels que hi ha situats al peu del carrer Abat Oli-ba. Així, doncs, senyors i senyores de l'Ajuntament de Puigcerdà, després de gastar 300.000 € amb els contenidors, on estan les campanyes de promoció del reciclatge? I les normatives? I l'educació ambiental? Fotem-nos les piles, perquè, si no, estem molt cardats! I això també va per la població!

Per altra banda, i en aquest cas apuntant a les empreses encarregades de fer la recollida selectiva a la Cerdanya, fent una volta en cotxe per alguns dels pobles i urbanitzacions, es troben coses escandaloses. Hi ha contenidors, com per exemple en alguna pleta, plens a vessar de residus i on el camió potser

passa una vegada al mes. Per posar un altre exemple, des de principis de juliol, el contenidor de plàstic de l'alberg de Cal Ribals, al municipi de Lles de Cerdanya, està trencat per un accident que hi va haver, i a finals d'agost l'empresa encarregada encara no ha sigut capaç de substituir-lo. Els contenidors del cartró d'aquest mateix municipi estan plens des de fa més d'un mes, i el camió no puja. Què se suposa que hem de fer?

Finalment, vull fer un esment al reciclatge de la matèria orgànica, un producte que hauria de ser el més important per moltes raons. La matèria orgànica és la principal emissora de gasos d'efecte hivernacle, barrejada amb la resta de residus als abocadors, i amb un índex de contaminació ambiental a l'atmosfera molt elevat. Un bon reciclatge d'aquesta, sense estar barrejada amb altres residus, contribueix a reduir aquests gasos i la recirculació, podent-ne extreure compost, element molt útil per al sector de l'agricultura. Fixem-nos, doncs, quants contenidors d'aquests hi ha per la comarca (us convido a contar-los), i quanta gent en fa un bon reciclatge. No ho sé, ens estem carregant la Cerdanya, i conseqüentment el planeta? No posaré culpables sobre la taula, crec que cadascú és prou conscient dels seus actes, tant particulars com les empreses responsables.

Estudi sobre *El parlar de Cerdanya. Gramàtica, diccionari cerdà, dites populars*

MARC PUERTA GARCÍA

El present article persegueix un objectiu doble. D'una banda, inquirir en l'estructura i els continguts de l'obra *El parlar de Cerdanya. Gramàtica, diccionari cerdà, dites populars*, convenientment citada a la bibliografia. Tot plegat, intercalant-hi reflexions personals. D'altra banda, contribuir a revifar i estendre l'abast d'aquest treball esmentat, el qual té un estil proper i és alhora instructiu per als lectors, tant de dins com de fora de Cerdanya; tant per als més aversejats en qüestions filològiques, com per als qui senten, senzillament, curiositat pels afers de la llengua i que, així mateix, permet aprofundir en el coneixement de les propietats lingüístiques i culturals de la comarca.

La portada del llibre ens il·lustra, literalment, una conversa simpàtica entre dos parlants cerdans, seguint l'estil de les vinyetes d'una tira còmica que de seguida t'atrapa. Bo i fent un cop d'ull a la contraportada, es posa de manifest la importància de les varietats diatòpiques de la llengua catalana, les quals no s'han de concebre exclusivament com un símptoma de fragmentació de la mateixa. El català, gresol de parlars, enclou una gran riquesa lingüística que l'engrandeix. Val a dir que això és implícit en la identitat de l'idioma, des dels seus orígens, amb l'aparició dels dialectes constitutius, els quals (VENY, 2002: 17):

[...] corresponen “grosso modo” a l'evolució del llatí que es parlà a l'àrea que avui ocupen, és a dir, les terres situades al nord de la línia que va de Mequinensa a l'Hospitalet de l'Infant (Camp de Tarragona), amb l'exclusió de l'Alta Ribagorça, el Pallars Sobirà i el Capcir, que foren catalanitzades més tard.

La història dels mots i les dites que perviuen en una zona determinada, així com cadascuna de les particularitats gramaticals o fonètiques dels diferents parlars, ens connecten amb les idiosincràsies d'àm-

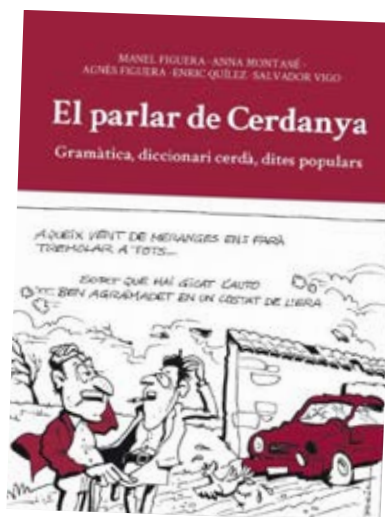
bit local i comarcal d'arreu de Catalunya. En aquesta magnífica obra, per tant, queda ben reflectit que el lèxic actua com a testimoni, com un fòssil que conserva dins seu la informació de segles i segles d'històries, costums i formes

d'entendre el món i de relacionar-s'hi; per aquest motiu, és altament preocupant que aquestes formes lèxiques estiguin tan amenaçades pel desús, l'assimilació a altres varietats —àdhuc, la pressió d'altres llengües— i la substitució lingüística.

Nogensmenys, cal subratllar la necessitat de la llengua estàndard; tal com declara l'Institut d'Estudis Catalans (2019):

[...] és una varietat més de la llengua; la varietat comuna, que correspon al conjunt de la comunitat lingüística [...] Internament, l'estàndard actua com un factor de cohesió i unificació respecte als diferents parlars i, externament, com un factor diferenciador de les altres llengües.

Els qui ens dediquem a l'ensenyament de la llengua, hem de reconèixer les conseqüències de la uniformització lingüística i, alhora, hem d'incorporar en els nostres discursos pedagògics la distinció entre l'estàndard, les varietats diatòpiques i els parlars locals, fent èmfasi en la importància de salvaguardar els trets lingüístics propis de cada àrea, com a patrimoni lingüístic indiscutible. En altres paraules, és una tasca del docent —en l'etapa educativa que cor-

respongui— o de l'acadèmic que publica recerques filològiques i sociolingüístiques, el fet d'integrar i compartir aquesta sensibilitat amb la resta del món, de forma honesta i pertinaç. Només així podrem generar consciència lingüística, asserint que volem una llengua viva i forta, sense caure en catastrofismes, en el «o blanc o negre» i els debats estèrils. És perfectament possible defensar la riquesa interna de la llengua i al mateix temps acceptar-ne la importància de l'estàndard.

Continuant amb l'estructura d'aquest estudi, s'ofereix al lector la possibilitat d'aproximar-s'hi mitjançant la lectura ordenada dels continguts. Altrament, també té el format d'un diccionari lèxic i paremiològic i, fins i tot, de mètode lingüístic —més concretament, dialectològic. Les primeres vint pàgines es destinen al pròleg, agraïments, introducció i caracterització del parlar de Cerdanya, dins del català septentrional de transició. És especialment encisador com es descriu el parlar de la comarca (FIGUERA *et al.*, 2011: 23):

Es nodreix, òbviament, del rossellonès i del català central, però s'hi troben occitanismes, gal·licismes, castellanismes i fins i tot expressions i mots de subdialectes pirinencs com l'urgellenc i el pellarès, dins del català nord-occidental. L'equabilitat es trenca a l'interior també del parlar cerdà.

A continuació, es fa un recull dels aspectes gramaticals del parlar cerdà. A mode de tastet, convé assenyalar l'ús de la desinència *-i* en la primera persona del singular del present d'indicatiu de la primera conjugació. D'acord amb la recerca de Joan Veny (2002: 39), el català septentrional de transició, es concep com una «franja de parlars emmarcada dins el català central però que participa d'alguns trets del rossellonès», els quals inclouen la realització d'aquest morfema flexiu esmentat, que sovint es pren com a referència per delimitar aquesta varietat de transició, tot i que «reuneix trets diversos no compartits per tots els parlars de l'àrea i a voltes no cenyits als límits d'aquella isoglossa». En aquest sentit, l'estudi que ens ocupa ja assenyala les variacions que es produeixen en alguns casos, com el del verb «donar».

Una altra curiositat és que, tot i que ja gairebé no s'utilitzen, tradicionalment s'ha fet la distinció dels

tres graus dels demostratius, un tret que encara es manté ben viu, per exemple, en els parlars insulars i valencians, amb les variacions corresponents. És igualment interessant recordar la substitució de l'adverbi d'afirmació *sí* per l'adverbi de quantitat *prou* o un tret netament septentrional com és la substitució de l'adverbi de negació *no* per *pas*.

Com a badaloní, he trobat interessant la forma «nostro», dels possessius masculins de més d'un posseïdor. Tot i que no l'he sentit emprar en una conversa al carrer o a l'escola, sí que l'he advertit en un càntic entonat durant la processó del Silenci del Dijous Sant als carrers de Dalt de la Vila, només conservada a Badalona i de gairebé quatre-cents anys d'antiguitat. La tonada diu: «Record i memòria de la Passió, que va patir Déu Nostro Senyor Jesucrist». D'alguna manera, acostar-nos a aquest tipus d'estudis també ens dona l'oportunitat de copsar amb més precisió les singularitats dels nostres parlars, no només en la seva forma actual.

Fa uns anys, vaig realitzar una proposta d'edició filològica en el marc del treball final del màster en Cultures Medievals de la Universitat de Barcelona del *Llibre del Mostassà* —ACCE 130-125-T-1-3—, conservat a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya. El treball està disponible en línia al dipòsit digital de la UB, amb el títol *El Llibre del Mostassà de Puigcerdà: edició i estudi lingüístic*. L'obra que ara ressenyo i comento va ser especialment útil per constatar-hi la pervivència, en aquest indret del Pirineu i des de l'edat mitjana, d'algunes paraules, per exemple: «ban» —amb el sentit actual de 'banda'—; «sus» —que en el manuscrit apareix amb la forma «des-sús»—, conservada a la part oriental de la comarca amb el mateix significat de 'damunt' o 'sobre': «trit»; «veire», que es manté al sector oriental de la Cerdanya; «llissa» i les formes antigues «Pasca» i «Pasquetes»; «també pasco. Antigament, a Cerdanya, se solia denominar amb aquest nom la Pasqua. A Llivia se celebra la festa de Pasquetes»; «professó», vigent a Cerdanya, però també a altres llocs del Principat; també apareix «ròssec», amb el matís d'«orneig de fusta, compost de dues branques formant angle i unides per travessers, que estava destinat, estirat per una bèstia, per a vehicle a fi de transportar pedres grosses per terra plana».

En relació amb les dites, locucions o proverbis,

com també passa amb el lèxic, cal subratllar que la tasca de compilació és densa i constitueix una fotografia preciosa de la manera de viure a Cerdanya. En tenim de diferent temàtica; frases fetes sobre l'estat d'ànim d'animals i persones, de meteorologia, escatològiques, sobre la condició social, la sexualitat, el descans, la vestidura, la feina, els diners, les relacions humanes, la religió —en algun cas, enllaçant amb cultes anteriors al cristianisme—, entre d'altres. Crida l'atenció, així mateix, que hi hagi dites que s'adreçaven originalment a les dones, tot i que sovint de forma pejorativa. Aquestes expressions tan genuïnes també ens indiquen la percepció dels cerdans sobre l'entorn més immediat, perquè en algunes hi apareixen topònims de valls i contrades veïnes, que també n'han representat una constant font d'inspiració.

Per acabar, d'una banda, es fa una reflexió sincera sobre el futur del parlar de Cerdanya, la qual constitueix un colofó molt encertat per a l'obra. D'altra banda, les entrevistes s'hi afegeixen a mode d'annex documental i ens ofereixen dades lingüístiques de gran valor, sobretot, per l'edat de les informants i pels trets genuïnament cerdans de llur parlar, també referenciats en aquest estudi. De més a més, el tipus de preguntes que s'hi plantegen estan molt ben formulades. En treballs de caire sociolingüístic és important generar un ambient distès i proper per tal que els informants tinguin una predisposició favorable, sense pressions i, a més, connectant amb els records de la infància mateixa. Aquesta empatia també es percep per part del lector.

Tanquen el llibre, doncs, la relació de fonts consultades i les biografies dels autors de l'obra, que aprofito per recomanar un cop més.

Concloc l'article amb una darrera reflexió. La globalització és un tret distintiu del nostre present, gairebé consolidada arreu del món, que no podem defugir. Això es tradueix, principalment, en avantatges, tals com l'eliminació de determinades fronteres, l'increment de la mobilitat de les persones, l'ampliació del lliure comerç i l'intercanvi de béns i serveis. Nogensmenys, no podem ignorar que aquest fenomen també deixa una empremta que, a hores d'ara, ja no passa inadvertida pel que fa a la configuració del nostre paisatge lingüístic present. Parafrasejant Carme Junyent (1999: 14), en els darrers cinc-cents

anys el nombre de llengües existents s'ha reduït a la meitat i vora dos mil llengües ja no es transmeten; si continua la tendència actual, durant el segle XXI desapareixerà el 90 % del patrimoni lingüístic de la humanitat.

Anteriorment, he argumentat que correspon als acadèmics i docents fer pedagogia amb relació a la variació interna de la llengua; ara bé, el fet de salvar les llengües i llurs varietats és una responsabilitat que no podem descarregar només sobre les administracions, les escoles i instituts, les universitats o les entitats culturals; ens interpel·la a tots els parlants, tal com ens recordava incessantment Carme Junyent. Per moltes classes, seminaris, discursos i campanyes que es facin des del món acadèmic i institucional, les llengües sobreviuen gràcies als parlants —ras i curt— i això també es pot aplicar a la variació interna de la llengua. Per a un futur cultural òptim a Cerdanya, Catalunya i també a la resta dels Països Catalans: protegim els nostres parlars. Protegim la nostra llengua.

Fonts consultades

- FIGUERA, Manel (*et al.*), (2011), *El parlar de Cerdanya. Gramàtica, diccionari cerdà, dites populars*, col. Mots del Cim, núm. 10, La Seu d'Urgell: Edicions Salòria.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, (2019), *Criteris generals sobre la llengua normativa i la llengua estàndard. Acord de la Secció Filològica del 15 de novembre de 2019*, recuperat de: https://www.iec.cat/llengua/documents/Criteris_generals_sobre_norma_i_estandard_final_15112019_web.pdf. [Darrera consulta: 19/07/2024].
- JUNYENT, Carme (1999), *La diversidad lingüística. Didáctica y recorrido de las lenguas del mundo*, Proyecto Gela, Barcelona: Ediciones Octaedro.
- VENY, Joan (2002), *Els parlars catalans (síntesi de dialectologia). Edició revisada i augmentada*, Mallorca: Editorial Moll.

Les Jornades d'investigació artística en música dels Pirineus (JIAM Pirineus): un projecte únic i descentralitzador entorn de la recerca i la pràctica artística

LAIA MARTIN HERNÁNDEZ

Les Jornades d'investigació artística en música dels Pirineus (JIAM Pirineus) van tenir lloc per primera vegada el 13 d'abril del 2019 a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà, fruit de la col·laboració entre l'Associació Puigcerdà Music, Musikeon i l'Instituto de Etnomusicologia – Centro de Estudos em Música e Dança (INET-md) de Portugal. L'Associació Puigcerdà Music, que ha desenvolupat diverses activitats musicals entre 2013 i 2023, va fer-se càrrec de l'organització sota la meua direcció.

Vaig tenir el primer contacte amb la investigació artística en música i vaig involucrar-me amb Musikeon i INET-md quan vaig iniciar els estudis de doctorat en música a la Universidade de Aveiro al 2017. La investigació artística és ja una disciplina consolidada en països com el Regne Unit, Bèlgica o Suècia, però encara força desconeguda i pendent per ser instaurada a Espanya. Això fa d'aquestes jornades un projecte pioner al país que situen a la Cerdanya i a Puigcerdà com una referència única sobre la investigació artística en música.

Aquestes jornades no serien possibles sense la implicació i la col·laboració d'un dels majors experts en aquest àmbit, el pianista i musicòleg italià Luca Chiantore. És un referent internacional en l'estudi de la història de la interpretació musical, doctor en Musicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona, professor de l'Escola Superior de Música de Catalunya (ESMUC) i és autor, entre d'altres, d'*Història de la tècnica pianística* (2001), *Beethoven al piano* (2010, 2a ed.: 2020), *Escribir sobre música* (2016), aquest últim juntament amb Àurea Domínguez i Silvia Martínez, *Tone Moves* (2019) i *Malditas palabras* (2021). Va ser

també un dels dos coordinadors del “Monográfico investigación, creación, acción: actualidad y perspectivas de la investigación artística en música” de la revista “Quodlibet” (2020), publicació de referència en espanyol per conèixer el món de la investigació artística.

La investigació artística en música és la forma d'inserir la pràctica interpretativa en l'àmbit universitari i de recerca. Els investigadors-intèrprets tracten de respondre a preguntes des de l'experiència pràctica. Habitualment, les respostes s'articulen amb altres disciplines, com la filosofia, la tecnologia, la musicologia... i amb les actuals àrees de pensament, situant-les en un discurs intel·lectual, cultural i creatiu amb el qual estableix una relació crítica. És a dir, es connecten noves idees amb pràctiques establertes, adoptant una actitud i un pensament crític entorn els materials artístics amb els quals treballen quotidianament. La investigació artística té la finalitat de crear nou coneixement al món musical a partir d'enfocaments tan diferents com els processos d'aprenentatge, la biomecànica de la interpretació instrumental, els estudis organològics..., en definitiva, la recerca de noves maneres de fer música.

Una de les parts més essencials de la investigació artística és la comunicació, i per això la importància d'aquestes jornades, ja que són una oportunitat de compartir els resultats parcials o finals que es van obtenint amb qui finalment incideix i amb qui forma part del procés final, el públic. D'altra banda, les propostes artístiques presentades pels músics investigadors a les jornades són una manera d'incidir en la societat i crear nous públics per la música.

ca clàssica, amb unes aportacions que busquen un canvi de perspectiva en la interpretació i nous camins en l'activitat artística, en un moment en què les característiques d'atenció i de concentració estan transformant-se amb la immediatesa i l'accessibilitat que proporciona el món tecnològic. Totes les sessions són d'entrada gratuïta per tal de fer accessible a aquest esdeveniment a totes les seccions de la població. És especialment rellevant la incidència d'aquest format en una població com Puigcerdà, que acull una seu del Conservatori Professional de Música dels Pirineus, ja que els alumnes d'aquest centre tenen l'oportunitat única de conèixer en directe estimulants propostes sobre la creació i la investigació en música.

Les I JJAM Pirineus van consistir en quatre propostes i un concert de cloenda. Jo mateixa vaig presentar *Sense distàncies: una proposta interpretativa entorn a les sonates de Domenico Scarlatti transcrits per Enrique Granados*; a continuació, el pianista colombià Juan Camilo Rojas va interpretar les *Davidsbündlertänze* op. 6 de R. Schumann; tot seguit, la pianista romanesa Andra Cârstea va presentar el seu projecte *Inner Roots* amb peces d'Enescu, i Andrés Felipe Molano; un altre pianista colombià, va interpretar obres dels representants del futurisme pianístic de principis del segle XX als EUA. Luca Chiantore va ser l'encarregat de posar punt final a les jornades amb el concert *inVersions*, interpretacions experimentals d'obres de Mozart, Beethoven, Granados i Mussorgski en el marc d'una interpretació subjecta a nous paradigmes i propostes no convencionals. Les jornades van tenir ressò a diferents mitjans de comunicació i van rebre una bona acollida entre el públic assistent.

Concert de cloenda de Luca Chiantore a les I JJAM Pirineus

La pandèmia de Covid-19 ens va obligar, en primer lloc, a ajornar les II JJAM Pirineus que havien de tenir lloc durant el 19 i 20 d'abril del 2020; i, en segon lloc, a programar una edició online, tant obrint-la al públic oferint la retransmissió en directe a *YouTube* i a *Zoom*, com al fet que la intervenció de tots els músics que no residien a Espanya fos des del seu lloc de residència actual per la impossibilitat o la dificultat de desplaçar-se. Hi van participar músics des de Colòmbia, Portugal, Països Baixos, Alemanya, Estònia i Geòrgia.

Reprogramades pel 19 i 20 de setembre, les II JJAM Pirineus van començar amb el concert inaugural al Museu Cerdà de Puigcerdà de Luca Chiantore i la proposta *Beethoven & Montgeroult: la revolució dels sentits* que pretenia mostrar com l'existència d'un suposat "Classicisme", com també l'existència de músiques pretesament "romàntiques", "impressionistes", etc., viuen en simbiosi amb paradigmes interpretatius que poden ser fàcilment subvertits, en la teoria i en la pràctica i, amb això, obrir nous ponts entre l'imaginari del passat i la complexitat del món present.

Al dia següent, vam poder gaudir de propostes vinculades a la flauta, a la guitarra, al piano i a l'electrònica. Van ser les propostes de Pedro Baptista amb *[Re]Construint la música de Peixinho: introduint la seva obra per a guitarra a la tecnologia contemporània*; Marisa Alejandra Ponce de León Hernández amb *BioImprovisació: una proposta per a un espai creatiu per a Flauta Transversal i so de Plantes*; Ilya Ziblat, contrabaix amb *SLIL: Composició-Improvisació-Instrument musical, el cas d'estudi d'una Obra-en-Moviment*; Maria del Carmen Fuentes Gimeno amb *Les flautes de Maximilian Schwedler: la investigació artística com un camí per (d)escriure un capítol oblidat en la història de l'instrument*; Laia Martin amb *Lanetrack: un software per a una proposta interpretativa no-convencional de les sonates de Domenico Scarlatti transcrits per Enrique Granados*; Ester Vela amb *L'obra pianística de Narcisa Freixas*; Nino Jvania, Eka Chabashvili i Tamar Zhvania amb *La música per a piano ha trobat el seu final?*; Juan Camilo Rojas amb *Re-pensant Brahms a la llum dels seus contemporanis – Sis peces per a piano, op. 118*; i Carolina Santiago amb *Mirant a l'origen: esdevenir-ocell i performance musical a través d'una interpretació del Catalogue d'oiseaux de Messiaen*.

Una de les intervencions online a les II JIAM Pirineus.

Des d'aquella edició, les jornades han comptat amb un comitè científic del qual han format part: Luca Chiantore (Esmuc/Musikeon), Catarina Dominici (Universidade Federal do Rio Grande do Sul), Áurea Domínguez (Musik Akademie Basel/ Fachhochschule Nordwestschweiz), Pablo Gómez Ábalos (Musikeon/ESMAR) i Luisa Morales (Universitat de Lleida/University of Melbourne/FIMTE). Fins al moment, les diferents edicions no han tingut un tema concret i han estat obertes a totes aquelles propostes relacionades amb la investigació artística, però el creixement del nombre d'inscripcions ens pot fer plantejar un tema més concret per facilitar la tasca al comitè científic. El comitè científic escull les propostes amb relació a la seva adequació a les bases, per la seva viabilitat i per la seva qualitat artística i acadèmica.

Les III JIAM Pirineus van rebre músics investigadors d'Espanya, Itàlia, Portugal, Colòmbia, Brasil, Mèxic i Geòrgia. Van ser les propostes de Leonardo Vieira Feichas amb *26 Characteristic and Concert Preludes for Violin Alone de Flausino Valle (1894-1954): diversos enfocaments interpretatius i performatius*; Carolina Santiago amb *Mirant a l'origen: esdevenir-ocell i performance musical a través d'una interpretació del Catalogue d'oiseaux de Messiaen*; Nino Jvania, Eka Chabashvili i Tamar Zhvania amb *El piano modificat del segle XXI*; José Daniel Telles dos Santos amb *Affordances per a guitarra: a la recerca de noves possibilitats sonores*; Maria del Carmen Fuentes Gimeno amb *"Also in England": Les flautes de sistema híbrid a Anglaterra com alternativa a les de sistema Böhm*; Maria Fernanda del Peón Pacheco amb *Cent anys tocant amb arpa de tigre*; Diana Marcela Rodríguez Vivas amb *Les divergències de les*

escoles de violí franco-belga i russa com a punt de partida per a la interpretació de repertori acadèmic llatinoamericà: una investigació artística a través de les obres per a violí i piano de Luis Carlos Figueroa i Mario Gómez Vignes; Roger Ribeiro amb Ornatus: ornamentació lliure i cadenzas a les obres barroques per a violí sol; i Nicola Elias Rigato amb Elusions: piano sobre llenç.

Aquesta tercera edició va tenir, de nou, un format híbrid amb assistència online i presencial al Museu Cerdà de Puigcerdà. La pianista grega Erato Alakiozidou va ser l'encarregada d'iniciar-la amb el concert *Miniatures de piano: composicions del segle XXI*, un projecte en col·laboració amb diferents compositors del Mediterrani, on el valor simbòlic d'aquest mar és el gran relat en el qual totes les peces es complementen mútuament.

Erato Alakiozidou al concert de cloenda de les III JIAM Pirineus.

Just abans de la cloenda, la doctora i clavecinista Luisa Morales va presentar el seu projecte d'investigació i discogràfic *Cantabile*, format per sonates de Domenico Scarlatti i Antonio Soler, i interpretades en un instrument únic: un clavicèmbal-fortepiano de dos teclats construït per Giovanni Ferrini (1946), sent la primera gravació que es realitza íntegrament en ell. La cloenda de les jornades va ser a càrrec de Luca Chiantore amb la presentació del seu últim llibre *Malditas Palabras*, en el qual ofereix una mirada crítica sobre l'ús que fem de certs termes i és una declaració d'amor per la música i per les paraules, plena de records personals, tocs d'humor i confessions sorprenents; i el seu últim CD *inVersions*, amb personals interpretacions de Hélène de Montgeroult i Ludwig van Beethoven.

Les tres primeres edicions van tenir lloc a Puigcerdà, però el fet d'anomenar-se Pirineus és perquè ens atreia la idea de poder ampliar les localitzacions a altres poblacions del territori, ja que el fet que aquestes jornades s'organitzin al Pirineu és, precisament, descentralitzar i mostrar que pot acollir esdeveniments culturals internacionals.

Així, la quarta edició de les JIAM Pirineus van ser organitzades a la Sala Sant Domènec de la Seu d'Urgell, el 17 i el 18 de juny de 2023. Vam rebre músics investigadors d'Espanya, Colòmbia, Brasil, Mèxic, Argentina i Itàlia en un format amb participació online i presencial. Van ser les propostes de Christopher Avilez amb *Músiques oblidades Pedro Ximenez Abril y Tirado (Arequipa 1784-Sucre 1856)*, Germán Enrique Alcántara amb *Cantocant*, Francisco Javier Lupiáñez en representació de l'Ensemble Scaramuccia amb *Descobrint el compositor. De com alguns manuscrits de Dresde van deixar de ser anònims*, Carolina Santiago Martínez amb *Migrant a l'origen: Esdevenir-ocell a través d'una interpretació del Catalogue d'oiseaux de Messiaen*, León Salcedo amb *Improvisació i mecanisme. Desenvolupament d'un model i eines digitals per la guitarra clàssica*, Maria Fernanda del León Pachecho amb *Entre molins i pianos ressona el desert: un apropament a la interpretació endèmica del piano a Baja California Sur*, Maria del Carmen Fuentes Gimeno amb *Les flautes de Maximilian Schwedler, últim baluard de les flautes de sistema antic a Alemanya*, Ester Vela amb *Trencant estereotips: recerca sobre música i gènere* i Pedro d'Avila amb *Entre notes i paraules: tocar la Primera Balada de Fryderyk Chopin al segle XXI*.

La cloenda va anar a mans de dos dels membres de la comissió científica de les jornades, Pablo Gómez Ábalos i Luca Chiantore. L'investigador i intèrpret d'instruments de teclat històric valencià Pablo Gómez Ábalos, va fer la presentació *Paisatges sonors: investigació artística, musicologia i organologia entorn el Clavecí roial*. Vam tenir el privilegi d'escoltar l'únic exemplar d'aquest instrument que existeix al món, encarregat pel matix Gómez Ábalos fruit de la seva investigació i la prestigiosa beca Leonardo otorgada per la Fundació BBVA que va rebre. Luca Chiantore, amb la conferència-concert *Una caixa de sorpreses: Maria Szymanowska i la seva Fantasia en fa major com a camps de recerca artística*, va oferir una interpretació que tracta de situar aquesta obra en el lloc que

li pertoca: l'últim exemple d'un gènere peculiar que s'havia convertit en una llarga tradició i una fantasia a la qual Chopin va recórrer constantment per extreure passatges i temes.

Pablo Gómez Ábalos al clavecí roial durant les IV JIAM Pirineus.

Les JIAM Pirineus han comptat amb el suport econòmic de la Diputació de Girona des de la primera edició i amb la col·laboració dels ajuntaments on s'han celebrat amb la cessió de les instal·lacions i la difusió. El 2024, les jornades han arribat al lustre de vida amb canvis significants i un salt qualitatiu destacable. L'organització s'ha transferit a l'Associació Grup de Recerca de Cerdanya i han estat acollides per quatre poblacions diferents: Saillagouse, Bolvir, la Seu d'Urgell i Puigcerdà. La seva duració es va estendre als tres dies i va tenir una participació cent per cent presencial que va fomentar positivament la convivència i l'intercanvi d'idees, opinions i reflexions. Els músics investigadors provenien de diferents punts d'Espanya, Xile, Mèxic, Colòmbia, Argentina, Portugal i Lituània.

La inauguració de l'última edició va tenir un convidat d'excepció, l'inigualable pianista Marco Mezquida, que ens va delectar amb el programa *Schubert redescobert*. El concert va anar precedit d'una entrevista dirigida per Maria del Carmen Fuentes Gimeno, Laia Martin i Luca Chiantore, on vam conèixer millor el seu procés interpretatiu i cre-

atiu. Tal com va descriure Luca Chiantore a les seves xarxes socials, Mezquida va improvisar música nascuda en tot moment de la transfiguració de deu obres de Schubert, fent menció a altres compositors i amb un domini simultani del teclat, de dotzenes d'estils diferents, de les polirítmies, del contrapunt i de les tècniques esteses que no tenen comparació al món. Un concert memorable per celebrar el jove aniversari de les jornades, que queda per sempre a la història cultural de la Vila i que sintetitza a la perfecció l'esperit d'aquesta trobada amb la infinita experimentació sonora que es va generar.

Concert inaugural de Marco Mezquida a les VJIAM Pirineu. (Foto: Ajuntament de Puigcerdà).

El 18 de maig, a la Salle de la Médiathèque de Saillagouse, va iniciar la primera sessió amb Andrea Vilar López amb *#TrendingMozart: música clàssica i xarxes socials*, Ester Vela amb *Lluïsa Casagemas (1873-1942). Obres per a piano*, Maria del Carmen Fuentes Gimeno amb *No només Böhm: Les flautes travesseres alternatives a les de sistema Böhm a Alemanya a la segona meitat del segle XIX i principis del XX*, Laia Martin amb *Entremesclant paisatges sonors a la suite per a piano Cerdaña de Déodat de Séverac* i la brillant xerrada *Cap a una recerca poètica: algunes estratègies per repensar la pròpia pràctica artística*, que va oferir l'artista interdisciplinària, investigadora i professora de l'ESMUC i el Taller de Músics, Úrsula San Cristóbal.

L'Auditori dels Porxos de Cal Fanxico de Bolvir va acollir a la tarda les intervencions de Pablo Gómez Ábalos amb *Toccatà i fuga en re menor, una obra camaleònica per a l'exploració tímbrica*, Rafael Sánchez Guevara amb *'Ricerca'. Recursos tècnics expressius en la tècnica d'arc de Silvestro Ganassi i la seva aplicació*

creativa, i Artur Blasco amb *Una estona amb l'Artur Blasco: la música d'arrel*.

També es va realitzar la presentació de l'últim projecte de Luca Chiantore *The Spherical Piano: una forma multidimensional de gravar i escoltar la música clàssica* i el concert *Del saló de C.P.E. Bach al saló de Sara Levy. Els quartets per a teclat, flauta i viola* amb Maria del Carmen Fuentes Gimeno, traverso barroc; Rafael Sánchez Guevara, viola da gamba; i Pablo Gómez Ábalos, clavecín roïal.

El tercer dia de les jornades va començar a la Sala Sant Domènec de la Seu d'Urgell amb el panel d'Helena Marinho, Gustavo Afonso, Ana Barros i Mònica Chambel amb *Desconstruir els enfocaments escènics de la música portuguesa del segle XX*, i Bernat Sánchez i Júlia Fortuny amb *Mozart a quatre mans: experimentació entre actes i ornamentació/ diàleg entre personatges i el joc de màscares*.

Neringa Valuntonytè va obrir l'última sessió a la Sala de Convencions del Museu Cerdà de Puigcerdà amb *Creació del 'Perfil' del Músic Acadèmic: exploració d'identitats autèntiques i alternatives a la interpretació per a piano*, seguida de Maria Fernanda del León Pacheco amb *Ressonàncies del Desert: desenterrant la interpretació endèmica a Baja California Sur, Mèxic, a través de les composicions regionals i altres repertoris per a piano*, i Huayma Tulian amb *Dansa Imaginària núm. 2: una composició/interpretació transcultural*.

Les jornades van concloure amb el concert de Diana Marcela Rodríguez, violí i Juan Camilo Rojas, piano, amb el programa *Antonio María Valencia i el seu llegat a la Vall del Cauca, Colòmbia*, i la taula rodona de colenda dirigida per Rubén López Cano, investigador i professor de l'ESMUC, en què es van abordar debats entorn les metodologies i la comunicació dels processos i els resultats de la investigació artística, les perspectives de gènere en música, la incorporació de la recerca poètica a la pràctica artística o la identitat dels intèrprets.

Faig una valoració molt positiva de la trajectòria d'aquesta iniciativa, convençuda de la valuosa aportació que es fa en l'àmbit de la investigació artística i del futur enriquidor que es pot assolir, recolzada per opinions com l'exposada per Rubén López Cano a la xarxa social Facebook després de la seva apreciada participació aquest 2024, en la qual va fer un resum del qual han estat les VJIAM Pirineus: "Projectes que

realment reflexionen críticament des de la pròpia pràctica de la música, formes molt originals d'integrar les corrents musicològiques patrimonialistes hegemòniques del nostre entorn amb propostes escèniques imaginatives, projectes molt ben fonamentats tant teòricament com artísticament i professional, valor i coratge per sortir de la zona de confort i atrevir-se a explorar territoris ignots, projectes que miren pel desenvolupament real dels professionals de la música i que contempen tant quimeres simbòliques (que ens motiven a dedicar-li tant temps a això que estimem) com les més immediates i en ocasions grolleres condicions del món laboral; crítica i autocrítica, reflexió i autoreflexió, fantasia i imaginació en un entorn molt propici per l'intercanvi profund, assossegat i respectuós”.

Taula rodona dirigida per Rubén López Cano a les V JIAM Pirineus.

Creació de la Persona del Músic Acadèmic: exploració d'identitats autèntiques i alternatives en la interpretació al piano

NERINGA VALUNTONYTÉ / TRADUCCIÓ LAIA MARTIN HERNÁNDEZ

Resum

Durant les dues últimes dècades, el tema de la identitat de l'interpret s'ha convertit en una de les principals àrees d'interès dins dels estudis en interpretació. Els investigadors han estat especialment interessats per la pregunta: és l'interpret que presenciem a l'escenari el seu "autèntic jo"? Per abordar-ho, s'ha emprat el concepte de *persona*, centrat específicament en les dimensions social i pública de la mateixa identitat. Aquest terme ha despertat, al seu torn, més qüestions, com ara: "Com s'avalua la *persona* d'un interpret en el context de la interpretació musical acadèmica?" i "Quins aspectes de l'expressió de la *persona* es poden interpretar (in)conscientment?" Amb especial atenció en l'impacte del mercantilisme en la música acadèmica, aquest article posa un èmfasi significatiu en els elements visuals de la interpretació. L'anàlisi aprofundeix en com la comunicació visual dona forma als missatges personals transmesos a l'audiència, explorant com l'ús estratègic d'elements visuals influeix en l'interpret tant abans com durant la mateixa interpretació¹. A més, l'article investiga dues aproximacions principals per construir una *persona* a l'escenari: emfatitzar l'autenticitat i orquestrar una identitat escènica alternativa.

Paraules clau: *interpretació acadèmica, escenari, identitat, persona, visualització.*

Introducció

1. Donada la meua trajectòria professional com a pianista, aquest article investiga principalment la interpretació al piano. No obstant això, a causa de la naturalesa universal del tema, les conclusions es poden aplicar fàcilment a altres interpretacions acadèmiques amb altres instruments.

El significat de la identitat d'un interpret en la interpretació musical acadèmica està profundament influenciat per l'impacte de la indústria musical popular. Entesa anteriorment com un art exclusiu i seriós resistent als efectes de la cultura de masses, la música acadèmica participa ara en una extensa trajectòria d'informació en la qual ha de competir amb altres formes d'entreteniment. Els representants de l'àmbit acadèmic es veuen obligats a participar en diversos processos comercials, presentant el seu art i ells mateixos com un producte competitiu i rendible. En conseqüència, l'autoexpressió dels músics ha estat influïda pel model musical popular: en col·laboració amb diverses agències d'artistes i relacions públiques, els interpretats han començat a crear les seves imatges públiques que es comuniquen en directe i en diversos mitjans digitals. Per mantenir la seva rellevància, els músics i el seu art han passat a dependre de les tendències publicitàries contemporànies.

S'observa una situació significativament problemàtica en el cas de joves interpretats que no cooperen amb agències o gestors d'artistes. Rebre ofertes d'actuacions, crear imatges públiques de manera independent i fer publicitat s'ha convertit en un repte especial per als músics que estan començant les seves carreres concertístiques. A més, l'oferta cada vegada major d'interpretats professionals a tot el món disminueix la probabilitat que els músics col·laborin amb agències d'artistes, amenaçant les seves possibilitats de convertir-se en artistes actius.

Aquesta qüestió ha portat al desenvolupament de diversos cursos i llibres sobre autogestió i empreudoria específicament per a músics clàssics, promovent formes de desenvolupar carreres temporalment

o permanentment sense l'ajuda d'altres organismes (Beeching 2020, Kerres, Mehne 2017, Nytch 2018). Als intèrprets se'ls introdueix al model de la indústria musical, se'ls aconsella com crear una imatge pública, comunicar-la i vendre-la. Es proposa que els músics es converteixin en els seus propis gestors i agents, implicats activament en els processos de màrqueting per crear un model de carrera adequat per a ells. Per primera vegada, els músics s'enfronten a la necessitat d'ampliar la seva experiència més enllà de la interpretació musical i participar en noves activitats que rarament s'ensenyen a les escoles o universitats.

Potser el primer pas per a un artista en la bibliografia d'autogestió i empenedoria és crear una *marca personal* forta i única. El concepte de marca personal defineix les característiques, els valors, la reputació i la impressió que crea en els altres (Casas 2017, Arruda 2019, Peters 1997). Es diu que tothom té una marca personal natural, però gestionar-la i desenvolupar-la activament és clau per projectar els trets de personalitat desitjats. Aquest concepte posa en relleu la importància de les persones i les seves qualitats en l'actualitat, indicant que la cultura de consum es basa en les persones i no en els productes. Això és especialment rellevant per a la demanda de música acadèmica, el desig d'atreure un públic jove i nou, i mantenir la rellevància d'aquesta forma d'art en l'actualitat. Amb les seves personalitats, els intèrprets poden representar tota una cultura acadèmica i determinar la seva posició en la societat contemporània.

No obstant això, l'adaptació dels principis de marca personal planteja alguns reptes per a l'intèrpret: en primer lloc, cal aprendre aspectes d'una esfera completament diferent de l'art, que poden ser particularment desafiants per a molts músics; en segon lloc, la marca personal té una connotació de comercialització, potencialment preocupant per a un artista, ja que se centra en trets d'identitat suposadament rendibles. Això ha portat a investigar un enfocament més creatiu i artístic que estaria més a prop de la pràctica interpretativa, destacant no la rendibilitat d'una identitat, sinó la interpretació més enllà de l'obra musical – interpretant-se a un mateix.

Interpretació de la identitat

Quan s'investiga la identitat dels intèrprets en l'àmbit de la música acadèmica, s'ha d'abordar la qüestió de l'ego. El concepte relativament nou de marca personal mereix precaució a l'hora d'avaluar la interpretació pianística. Si bé s'espera la individualitat d'un intèrpret, existeix el perill que l'ego d'un músic pugui eclipsar les intencions del compositor, pertorbant així el valor artístic de l'obra musical. Per contra, la manca d'individualisme també és problemàtica: la globalització i la indústria de l'enregistrament han provocat l'homogeneïtat entre molts artistes, de vegades denominat com una crisi d'identitat (Doğantan -Dack 2017, Laws 2019, Navickaitė -Martinelli 2014). Això ha portat a alguns intèrprets, especialment en concursos, a rebre comentaris que les seves interpretacions manquen de "magnetisme" i són "massa correctes" (Cumming 2000: 31).

Aquesta qüestió està relacionada amb la idea romantitzada de la individualitat i el freqüentment utilitzat terme *carisma*, habitualment entès com un tret innat. Segons Barbara Lüneburg, el carisma es descriu com un do atorgat a la persona carismàtica, un magnetisme que inspira la confiança, l'admiració i la lleialtat de les persones (Lüneburg 2013: 72). Lüneburg també afegeix que és "un poder de talent divinament conferit" (Oxford Dictionaries Online, citat a l'ibid.). L'actitud romàntica cap a la individualitat d'un intèrpret, incloent-hi el seu carisma i el seu magnetisme, condueix a la percepció que una persona amb una presència escènica expressiva o forta és un músic més dotat. No obstant això, si aquesta identitat sembla expressar-se de manera intencionada o excessiva, suggereix que l'artista no pot controlar el seu ego i està eclipsant les intencions del compositor.

Més endavant, Lüneburg afirma que la noció romàntica del carisma de l'intèrpret es pot transformar en una perspectiva més pragmàtica i psicològica, centrant-se en els aspectes controlables i socials de la identitat de l'intèrpret. Això implica entendre el context social per presentar una identitat adequada, encaixant en l'entorn públic al mateix temps que expressa trets que estan lleugerament fora de la norma (ibid.). Això s'alinea amb la teoria de la marca personal, suggerint que la identitat d'un intèrpret és molt menys abstracta (o divina) i pot ser controlada.

da i desenvolupada conscientment. Aquest enfocament podria proporcionar idees per gestionar l'ego de manera efectiva, assegurant que el públic percebi la identitat de l'interpret com a natural en lloc d'excésivament egocèntrica, semblant així naturalment carismàtic i magnètic. Això condueix al tema principal d'aquest article, el concepte d'identitat social de l'interpret – la *persona*.

La Identitat Social: la *Persona* a la Interpretació Musical

El terme *persona*² es remunta a l'antiga Grècia, on la paraula *prosopon* s'utilitzava per descriure una màscara física que un actor utilitzava per representar a un personatge determinat (Marshall et al. 2020: 25). *Persona* va començar a ser utilitzada amb més freqüència en el camp de la psicologia quan Carl Gustav Jung va afirmar que una persona té dos aspectes principals de la identitat: l'interior i l'exterior. L'interior s'anomena ànima, i l'exterior, persona. La *persona* funciona com a màscara per protegir l'ànima vulnerable en la vida social (Jung 1921: 557). Aquesta és la part de la identitat que es forma i s'utilitza específicament en públic.

La dualitat de la identitat també es pot observar en el camp de la semiòtica: el concepte del *jo semiòtic* emfatitza les parts interior i exterior de la identitat. Aquestes dues parts del jo es descriuen com Jo i Mi, *Moi* i *Soi*, interoceptiu i exteroceptiu, el jo controlador, més profund i el jo crític, l'ego profund i superficial, el costat interior i exterior (Navickaitė-Martinelli 2014: 49). La definició continua sent similar a la de la psicologia: el costat interior és la part incontrolable i vulnerable de la identitat, mentre que l'exterior està relacionat amb les influències socials i els antecedents de la persona, per tant, es pot observar i gestionar de manera efectiva.

El sociòleg Erving Goffman també va afirmar que cada persona utilitza una *persona* apropiada per a un context social particular, que ell anomena el marc social (Goffman 1974: 10–11). Una perso-

na pot tenir diverses màscares diferents que utilitza per a cada situació social. Aquest concepte també ha impactat en els *performance studies*, posant l'accent en la diferència entre la identitat interior i exterior a l'hora d'analitzar el rendiment escènic. L'escenari és, naturalment, un marc social específic al qual s'adapta un interpret. Especialment en un entorn musical acadèmic, l'escenari pressuposa certes normes, regles i etiqueta a les quals tant l'interpret com l'audiència han d'ajustar-se. Pel que fa a la *persona* d'un interpret a l'escenari, s'observa habitualment que un músic és molt més expressiu i extravertit que a la vida quotidiana. Un interpret ajusta la *persona*, que està (des)intencionadament formada específicament per a aquest marc social concret. Aquest fenomen ha estat descrit per Jane W. Davidson, qui suggereix que es mostra molt més segura i focalitzada en l'escenari, afirmant que hi ha “més d'ella” en aquest context que en les converses quotidianes amb altres (Davidson 2002: 103).³

És evident que alguns aspectes de la *persona* són més intencionals que d'altres; no obstant això, a l'hora d'analitzar altres interpretats, no és necessàriament obvi per a l'espectador quins trets són naturals i involuntaris i quins poden ser assajats i pensats. Així ho han observat autors com Philip Auslander (2021), Matthew Gelbart (2003), Allan F. Moore (2012), Charles Fairchild, David P. Marshall (2019), que han dut a terme investigacions sobre la temàtica de la *persona* en actuacions de música popular i rock. Es creu que només hi ha alguns components principals a l'escenari en una actuació en directe: la persona “real” (o la identitat interior), la *persona* (la identitat exterior adaptada a l'escenari), i un protagonista/personatge (l'obra musical) (Auslander 2021, Moore 2012). No és fàcil distingir o separar aquestes tres dimensions, especialment en la música popular o rock on sovint s'entrellacen. Per exemple, quan s'interpreta una cançó, la imatge de l'interpret es sol crear de tal manera que sembla com si el músic estigués cantant sobre si mateix (Gelbart 2003: 204–206). En la interpretació de música acadèmica instrumental, es podria afirmar que l'interpret podria triar obres

2. L'ús de *persona* en aquest article està fonamentalment arrelat en la definició del terme de Philip Auslander: “La versió d'un mateix que un músic interpreta com a músic” (Auslander 2006: 104). *Persona* representa una identitat pública de construcció social que els músics adopten en el seu paper d'interpret. Tanmateix, encara que no necessàriament, pot incorporar diverses facetes de la seva identitat “real”.

3. Basant-me en la meua pròpia pràctica artística, és possible que, a causa de condicions d'estrès, un interpret sembli més aviat introvertit o fins i tot arrogant sense tenir realment aquestes intencions.

que més es relacionin amb la *persona* (com expressar la positivitat i l'humor a través de composicions de Mozart o Haydn) o interpretar obres d'una manera que emfatitzi certes característiques de la *persona* (com ajustar el tempo, la conducció harmònica o fins i tot adaptar el repertori d'acord amb les definicions intencionades de la *persona*).

El mateix s'aplica a la manera com es creen les *persones* escèniques per crear la il·lusió que el públic està observant la versió "veritable" i més honesta de l'interpret. No obstant això, Auslander argumenta que és impossible que l'audiència percebi realment la persona "real", ja que cada actuació pública és dirigida per la *persona* (Auslander 2021: 27–28). En conclusió, tot allò vist a l'escenari, independentment de l'honest, intencionat o involuntari que sigui, s'ha d'entendre com l'actuació de la *persona*. En última instància, és impossible afirmar amb seguretat si un cas determinat és involuntari i honest o assajat i intencionat.

No obstant això, hi ha hagut casos en què els intèrprets comparteixen obertament que han creat una *persona* escènica específica per expressar millor les seves idees musicals o sentir-se més còmodes a l'escenari. Això es descriu sovint com tenir un ego alternatiu i s'ha vist en casos com David Bowie, Beyoncé i alguns altres artistes. Es creu que la creació d'un ego alternatiu funciona com una màscara intencionada que protegeix l'interpret "real". En una entrevista Beyoncé descriu el seu alter ego Sasha Fierce:

Sasha Fierce és un costat divertit, més sensual, més agressiu, més obert i més glamurós que surt quan estic treballant i quan estic a l'escenari. <...> Tinc una altra persona que pren el relleu quan toca treballar i quan estic a l'escenari; aquest alter ego que he creat em protegeix a mi i al que soc realment. (Beyoncé, citat a MacInnes 2008)⁴

Per la seva part, Bowie va crear diversos alter

egos, sent Ziggy Stardust el més famós i exitós entre ells. El seu enfocament es podria descriure com més creatiu i juganer, ja que va crear un personatge específic amb un rerefons fictici complet:

Stardust va ser una estrella de rock bisexual d'un altre planeta enviada a la Terra davant d'un imminent desastre apocalíptic per enviar un missatge d'esperança. <...> Aclamat com un messià, Stardust sucumbeix a les atraccions de la fama i la fortuna, morint finalment <...>." (Bertram 2020)⁵

Si bé aquests exemples suggereixen que convertir-se en algú altre podria beneficiar els artistes en permetre'ls expressar les seves idees artístiques sense que la persona "real" s'interposi, sembla que al públic no només li sembla bé, sinó que li intriga saber que no veu el vertader artista a l'escenari. No obstant això, cal esmentar que el públic encara podia accedir al suposadament "real" Beyoncé o Bowie a través d'altres mitjans de comunicació (entrevistes, premsa, internet), que proporcionaven una visió més detallada de la mena de persones que aquests artistes són/eren i de com es relacionaven amb els seus egos alternatius. Al final, la persona "real", o des d'una altra perspectiva, la *persona* fora de l'escenari, podria haver creat una il·lusió similar a la que altres artistes creen a l'escenari, que el públic pugui conèixer el jo interior d'un músic.

Això demostra dos punts principals: el context d'actuació de la *persona* és més ampli que només l'escenari, per la qual cosa un interpret pot tenir *persones* diferents, o costats diferents d'una *persona*; és probable que l'accés a la persona "real" encara sigui necessari en qualsevol mitjà, sigui un escenari o internet, perquè el públic tingui la il·lusió de conèixer l'autèntic artista.

Conèixer a l'Artista "Real": Tres nivells de *Persona*

La tendència a permetre que el públic conegui l'interpret real té algunes connotacions econòmiques i

4. Sasha Fierce is a fun, more sensual, more aggressive, more outspoken, and more glamorous side that comes out when I'm working and when I'm on stage. <...> I have someone else that takes over when it's time for me to work and when I'm on stage; this alter ego that I've created kind of protects me and who I really am. (Beyoncé, cited in MacInnes 2008) (Beyoncé, citat a MacInnes 2008)

5. Stardust was a bisexual rock star from another planet sent to Earth ahead of an impending apocalyptic disaster to deliver a message of hope. <...> Hailed as a messiah, Stardust succumbs to the attractions of fame and fortune, ultimately dying <...>." (Bertram 2020).

rendibles. S'afirma que actualment, per les seves *dimensions humanes*, que les marques personals (i en general les personalitats) tenen més influència que les marques de productes (Rangarajan, Gelb, Vandaveer 2017: 4). Es pot observar en la demandada professió d'influencer: diverses empreses estan promocionant els seus productes a través de persones amb un gran nombre de seguidors en les xarxes socials. Els seguidors confiaran en aquesta persona molt més del que confien en un producte de marca convencional. En altres paraules, els seguidors necessiten rebre opinió o garantia, i necessiten que la persona en la qual confien que els hi proporcionï.

Les dimensions humanes es poden vincular a la bibliografia d'automarca i empenedoria per a músics clàssics on s'afirma que cal ser honest i fidel a un mateix per tal de crear una marca personal única i forta. L'honestedat millora la connexió humana entre l'artista i el públic, fomenta la similitud, els interessos compartits més enllà de la interpretació musical i genera confiança. No obstant això, en tornar a la dualitat ànima-persona, això significa que la distinció entre la identitat interior i exterior és molt més liberal en l'actualitat. Es pot utilitzar una informació íntima o privada a l'hora de definir/crear una *persona* estratègica. Això es pot veure entre els músics que opten per compartir (normalment a les xarxes socials) notícies sobre les seves relacions, condicions familiars, físiques i psicològiques, etc. Això demostra que l'espectre d'informació que es pot utilitzar per a la *persona* estratègica s'amplia constantment en funció de les necessitats del públic.

L'ampliació de la informació, però, també s'ha d'entendre no només com a privada i pública: segons David P. Marshall, Christopher Moore i Kim Barbour especialment a l'hora d'analitzar la presència

digital de la *persona* de l'artista, hi ha tres nivells de *persona* en l'actuació: la professional, personal i íntima (Marshall et al. 2020: 65). El nivell professional descriu les habilitats professionals i d'ofici, el personal – aficions, activitats fora de les arts, mostrar a la persona darrere de l'art, l'íntim – la informació més privada normalment compartida només amb el cercle proper de les persones (ibid.). Aquests nivells es revelen amb bastant claredat quan s'analitza la identitat digital d'un intèrpret, però pel que fa a l'actuació en directe, seria molt més comú pensar que la *persona* escènica es manifesta només a través del nivell professional. No obstant això, quan es tracta d'intèrprets en actiu actualment, es pot veure que la manera en què l'intèrpret mira, es comporta o fins i tot vesteix sí que posseeix més informació que la mera professionalitat, creant així les dimensions humanes necessàries.

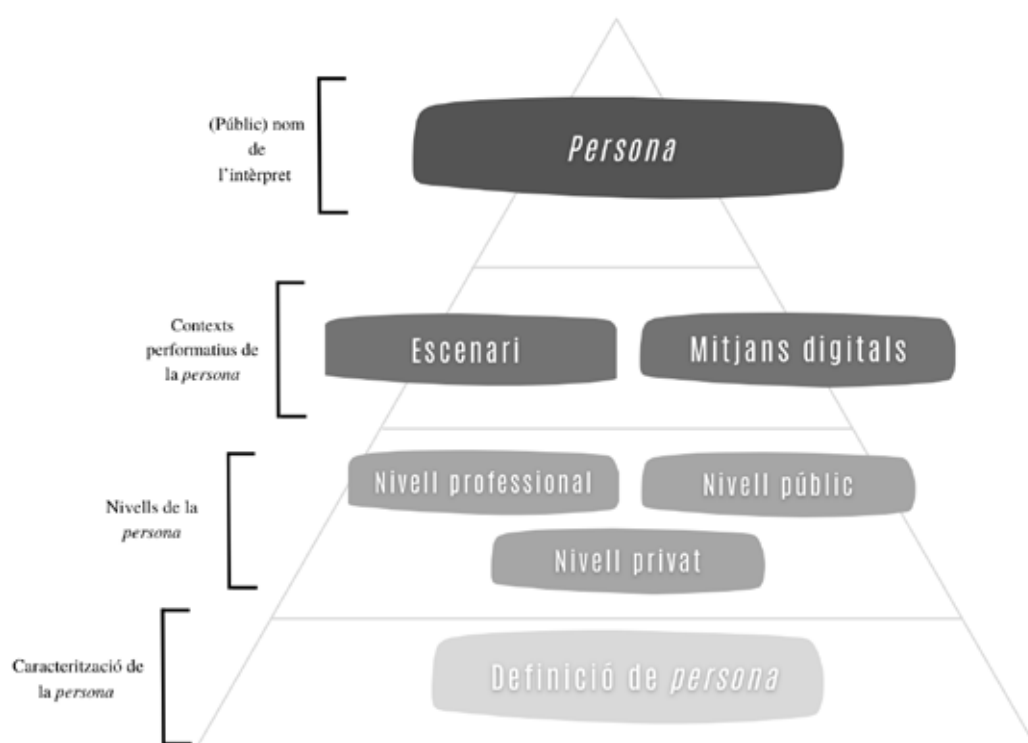

Figura 1. Nivells de *persona*

Per tal d'aplicar aquest model de nivells de *persona* a la interpretació musical acadèmica, s'haurien d'ajustar. D'una banda, aquests nivells es podrien utilitzar de forma bastant universal, però la tradició de l'àmbit acadèmic tendeix a tenir un espectre molt més estret d'informació compartida que en la indústria de la música popular. Això significa que certa informació s'ha d'assignar a un nivell de *per-*

sona completament diferent. Es proposa la següent categorització dels nivells de *persona* (Figura 1): nivell professional – habilitats professionals de l'interpret, habilitats, etiqueta; nivell públic – identitat sociocultural, opinions socials, polítiques (moviments, organitzacions benèfiques, activitats públiques addicionals); nivell privat – temps lliure de l'interpret, aficions, trets de caràcter, aspectes psicològics/fisiològics, família, relacions, etc.

Aquesta categorització pot utilitzar-se de múltiples maneres:

- **Anàlisi d'interprets.** A l'avaluar la presència escènica i digital de l'interpret, és possible no només caracteritzar l'artista, sinó també investigar les seves intencions. En centrar-se en l'equilibri entre cada nivell, és possible determinar quines característiques poden utilitzar-se com a *persona* estratègica.
- **Creació d'una persona autèntica.** En abordar cada nivell, l'interpret és capaç de realitzar una autoanàlisi exhaustiva i detallada. Aquesta autoreflexió pot ser entesa com una determinada forma de teràpia, ajudant a respondre preguntes significatives relacionades amb la visió, la intenció o els objectius de la carrera de l'interpret (un principi vist també en la informació sobre autogestió i emprenedoria). Després d'aquesta teràpia, un interpret pot crear un equilibri adequat i desitjat entre tots els nivells per a la definició de *persona* desitjada.
- **Creació d'una persona alternativa.** Es pot suposar que en el procés de creació d'un ego alternatiu podria ser beneficiós tenir en compte els tres nivells. Això podria millorar significativament el desenvolupament del personatge creant una *persona* més profunda i complexa i un rerefons detallat.
- **Interpretació de la persona.** Definir la *persona* en els tres nivells pot millorar la interpretació de la *persona* mitjançant l'ús estratègic de la música, les imatges i la presència digital per representar la identitat de manera coherent a través d'aquestes plataformes.

Aquest article se centra en la funció d'aquests nivells de *persona* a l'hora de crear i interpretar una *persona* autèntica i alternativa a l'escenari. A més,

també es presenta el procés de la meua investigació artística avaluant l'adaptació del model de nivell de *persona* a l'experiència empírica, examinant així les possibilitats i els límits de la interpretació de la *persona* en un camp musical acadèmic.

Creació d'una Persona Autèntica i Alternativa

Aquesta investigació artística va examinar la construcció de *persones* escèniques a través de dos enfocaments diferents. El primer es va centrar a cultivar una *persona* autèntica a través d'una introspecció detallada, mentre que el segon es va centrar en l'elaboració d'un alter ego, un personatge oposat a la primera *persona*. L'objectiu principal d'aquest procés era provar com el model a nivell de *persona* pot beneficiar l'autoexploració i la creació d'un personatge escènic "fals". Per a la creació d'una *persona* autèntica, el model *persona*-nivell es va transformar en un marc d'autoreflexió amb preguntes útils per analitzar els tres aspectes de la meua *persona*:

- **Nivell privat. Quin tipus de persona soc?** Característiques, trets interns i temperament es van explorar amb les següents preguntes: Quin és el meu caràcter? Què solc sentir? En què crec? Quins valors tinc? Quins són els meus interessos? Què m'inspira?
- **Nivell públic. Quina és la meua identitat sociocultural?** També es va investigar l'afiliació sociocultural: pertanyo a qualsevol grup social i cultural? Vull advocar per aquests grups d'alguna manera? Vull oposar-me o donar suport als valors d'aquests grups?
- **Nivell professional. Quines són les meues habilitats professionals?** També s'ha fet una valoració de les habilitats tècniques i l'estil d'interpretació: Quines són les meues habilitats? Quins són els meus talents? Quins són els meus assoliments?

Buscant una introspecció exhaustiva especialment a nivell privat i professional, també vaig demanar la seva opinió a persones properes. Això es va inspirar en un exercici anomenat "pregunta a cinc persones" que va ser creat pel tècnic professional Bernhard Kerres.⁶ Aquest va ser un factor im-

6. Més informació: <https://www.bernhardkerres.com/resources/> [Data d'accés: 22 de juliol de 2024].

portant a l'hora d'abordar aquests nivells, ja que la percepció d'un mateix normalment difereix entre la mateixa comprensió i la imatge que veuen altres persones. En el nivell privat es va aprofundir més incorporant perspectives d'un psicoterapeuta que complementava l'autoreflexió. Aquesta decisió es va prendre amb la finalitat de fer l'autoanàlisi la més detallada possible, però aquest pas va ser una simple preferència i no una necessitat.

Aquestes definicions de la *persona* autèntica (Figura 2) es van crear a través de l'autoreflexió:

- **Nivell privat.** Sensible, introspectiu, melancòlic, emocional, introvertit, distòpic, autoirònic.
- **Nivell públic.** Músic acadèmic, compromès críticament amb la tradició del recital de piano, i investigador artístic.
- **Nivell professional.** Autèntic, respectuós amb les intencions del compositor, professional, tècnicament competent, capaç d'utilitzar una paleta sonora diversa i poc pretensiosa.

Aquestes caracteritzacions es van teixir en una certa narrativa, similar a una descripció personal de la marca, per capturar millor l'essència del per-

sonatge: *una pianista sincera, introspectiva i melancòlica amb un toc de sensibilitat distòpica. Un anhel individual de transformar i modernitzar la tradició acadèmica, fomentant un enfocament més accessible i proper de l'apreciació musical, desafiant la percepció elitista de la música acadèmica.*

Per a l'alter ego, l'objectiu era crear una *persona* que contrastés amb l'autèntic jo. Per facilitar aquest procés, es va triar com a base un arquetip comú d'una pianista sexy, social, coqueta i extravertida. Aquest estereotip familiar proporcionava referències fàcilment disponibles d'intèrprets existents i altres gèneres musicals. No obstant això, la principal preocupació era evitar una representació purament paròdica. Per assegurar la profunditat i el matís, la col·laboració amb l'actor teatral Ieva Labanauskait va resultar inestimable. L'expertesa de l'actor va ajudar tant en el desenvolupament com en l'encarnació de l'alter ego.

El model de nivells de *persona*, encara que no s'utilitzava per a l'autoreflexió en aquest cas, va servir com a eina per construir una història de rerefons i facilitar l'encarnació del personatge. L'alter ego resultant (Figura 3) es pot descriure a través dels se-

Figura 2. *Persona Autèntica* (Fotografia Jonas Šopa).

güents trets:

- **Nivell privat.** Romàntica, sexy, lúdica, extravertida, sensual, emocional.
- **Nivell públic.** Una dona, pianista.
- **Nivell professional.** Professional, expressiu, íntim.

Figura 3. *Persona Alternativa* (Fotografia Jonas Šopa)

Aquesta *persona* també es va condensar en una narrativa concisa: *Una buscadora extravertida i apassionada de l'amor, inspirada en l'art i la literatura, especialment enamorada de Claude Monet, Pablo Neruda i Frida Kahlo. La seva missió artística és comunicar l'essència de la música, recordant al públic el propòsit fonamental de l'art, evocar l'amor i la passió. Ella es nodreix de l'energia de l'audiència i aprecia la connexió humana. En la seva actuació, no només ofereix música, sinó un tros de la seva ànima.*

L'aplicació del model de nivells de *persona* a la creació d'ambdues *persones* va aportar beneficis significatius. Inicialment, en examinar la naturalesa polifacètica de la *persona* autèntica, van sorgir preguntes crucials sobre les motivacions subjacents per a la meua interpretació i els meus conceptes artístics. A més, es va establir una reimaginació del recital de piano tradicional, un tema que no s'havia expressat abans. Aquesta introspecció va facilitar una comprensió profunda de la meua visió artística (així com de la meua carrera).

Posteriorment, el repte d'evitar la paròdia en la construcció de la *persona* alternativa es va veure mitigat per l'enfocament de nivells de *persona*, que va permetre una exploració en profunditat de les motivacions bàsiques del personatge. Entendre el “per què” que hi ha darrere dels atributs del personatge, com la sexualitat i l'extraversió, va ser fonamental en la interpretació posterior, com s'explicarà més endavant en aquest article.

Comunicació de la *Persona*: Personificació a través de la Visualització

Un aspecte crucial de l'elaboració de l'estratègia a la interpretació per a totes dues *persones* va consistir a seleccionar un mitjà d'expressió que pogués ser meticulosament controlat i efectivament transmès. La comunicació visual va sorgir com l'eina principal per a l'expressió de la *persona*. Aquesta decisió es va basar en la necessitat d'atraure a les audiències contemporànies acostumades a l'experiència visual de la interpretació musical. La recepció d'una interpretació sovint està influenciada tant per elements sonors com visuals. Per l'audiència sense una formació musical extensa, els senyals visuals juguen un paper important en la comprensió de la interpretació. Com afirma Auslander, el públic ansia poder presenciar el procés de producció del so, buscant la confirmació visual que el so que sent s'origina a partir de les accions de l'intèrpret. En realitat, el públic no necessita comprendre completament com es produeix el so, però necessita creure que ho comprèn (Auslander 2021: 52). A més, l'enfocament visual ofería una clara avantatge: la capacitat d'experimentar amb ambdues *persones* sense comprometre la integritat de l'expressió musical.

La selecció de components visuals específics es va basar en tres qüestions bàsiques: Com he de comportar-me? Quin aspecte he de tenir? Com puc utilitzar l'entorn per crear l'atmosfera adequada? Aquestes preguntes van configurar la comunicació de la *persona* en tres categories visuals principals – el llenguatge corporal, la vestimenta escènica i la posada en escena.

Per elaborar l'estratègia i desenvolupar els elements visuals tant per a les *persones* autèntiques com a alternatives, l'actor esmentat va aportar una experiència inestimable. Donat l'objectiu d'elaborar

interpretacions expressives, la perspectiva des de l'àmbit teatral va resultar essencial. Mentre que l'enfocament principal de la nostra col·laboració es va centrar principalment en la creació d'un llenguatge corporal convincent i la presència escènica, també es van debatre en detall elements com la vestimenta i la configuració de l'escenari.

El llenguatge corporal. L'enfocament del llenguatge corporal diferia per a les dues *persones*. Per a l'autèntica interpretació es va utilitzar un mètode "dins-fora". Donada l'alineació del personatge interpretat amb el meu veritable jo, vaig començar centrant-me en les meves pròpies emocions, traduint-les posteriorment en gestos adequats. Vaig analitzar els meus gestos típics que aplicaria conscientment durant la interpretació. Aquests incloïen ulls tancats, celles arrufades, un perfil apartat del públic, gestos mínims de la mà entre obres i una postura generalment quieta. No obstant això, també vaig incorporar gestos més expressius que no eren necessàriament habituals per a mi, com una mirada prolongada a la distància, moviments de balanceig ocasionals i inclinar el cap en direcció al públic per augmentar la visibilitat facial.

En canvi, l'alter ego exigia un enfocament "des de fora cap a dintre" per la seva distància amb el meu autèntic jo. Aquí, l'atenció es va centrar en senyals físics que després evocarien l'emoció desitjada. Es va

prestar especial atenció a la meua entrada a l'escenari: un caminar lent i deliberadament flirtejant acompanyat d'un somriure pronunciat. Vaig romandre a l'escenari durant més temps, mantenint un fort contacte visual amb l'audiència durant les salutacions i mentre estava asseguda. A més, estratègicament vaig utilitzar el vel del meu vestit, col·locant-lo sobre la banquetta del piano, tant a en assegurar-me com en aixecar-me. La interpretació incorporava una varietat de gestos: una mirada llunyana amb els ulls tancats i un lleu somriure, el cap s'inclina cap amunt o cap al costat suggerint compromís amb el públic, els moviments corporals expressius durant els clímax musicals, i l'ús de gestos de mà expansius, que culminen en l'acte dramàtic de llançar-me els cabells cap endavant per un impacte emocional reforçat.

Vestimenta. Per encarnar l'autèntica *persona*, es va triar un conjunt relativament convencional, similar al meu vestit habitual: pantalons blaus de cames amples combinats amb una brusa a joc, complementats amb sabates de plataforma. Els meus cabells estaven recollits en un monyo, amb un sol floc que m'emmarcava la cara. Aquesta estètica minimalista lligava amb la naturalesa introvertida del personatge i incorporava tocs moderns, insinuant un desig de desafiar la tradició (evident en no portar un vestit llarg i adoptar calçat més casual).

Mentrestant, l'alter ego exigia un conjunt més

Figura 4. Interpretant la persona autèntica

vistós. Un vestit llarg i verd, adornat amb detalls brillants, lluía un disseny obert que mostrava les espatlles, una atrevida esclatxa i un vel lateral. Encara que innegablement glamurós, el vestit no era vulgar, però destacava la meva figura. Els talons alts van accentuar encara més la meva presència física, mentre que els accessoris minimalistes centraven l'atenció en el mateix vestit. Un pintallavis vermell completava el look, i els cabells estaven pentinats amb rínxols poc definits i lleugers.

Per contra, l'escenari per a la *persona* alternativa era menys elaborat. La sala va romandre pràcticament inalterada, amb el cos de la persona com l'únic centre d'atenció. No obstant això, es van utilitzar elements addicionals: llums de l'escenari de color vermell i una màquina de boira. L'objectiu aquí era cultivar un ambient romàntic i oníric, tot assegurant que el decorat es mantingués com un rerefons – el caràcter expressiu de la *persona* prenia el protagonisme (Figura 5).

Figura 5. Interpretant la persona alternativa

Configuració de l'escenari. Mentre que la sala de concerts de l'Acadèmia Lituana de Música i Teatre servia com a lloc per a les dues actuacions, l'entorn es va adaptar per reflectir cada *persona*. Per a l'autèntica interpretació, les característiques definitòries clau –la modernitat, la malenconia i la introversió– parteixen de la creació d'un entorn, més expressiu que el propi cos. Per a una sensació d'intimitat, les cadires del públic es van traslladar més a prop de l'escenari. A més, una instal·lació lumínica va tenir un paper crucial. Aquesta consistia en diversos colors que apareixerien al llarg de l'actuació, acompanyats de les meves ombres i del piano projectades a la paret del darrere. La intenció era evocar una atmosfera ambiental i meditativa (Figura 4).

Avaluació i comparació de les interpretacions de les Persones

Les dues interpretacions es van comparar a través d'una anàlisi de la meva execució i estat intern, centrant-se en dues qüestions clau: Com afecta centrar-se en els elements visuals durant una interpretació al missatge musical? Quines van ser les principals diferències entre interpretar la *persona* autèntica i alternativa?⁷

7. La meua investigació artística també inclou una exploració de la percepció del públic de la *persona* escènica i no escènica. No obstant això, donat l'abast substancial i la complexitat d'analitzar les respostes de l'audiència, aquest aspecte de la investigació no s'inclou en aquest article. Tanmateix, l'anàlisi de la meua pròpia experiència realitzada durant aquesta fase d'investigació artística constitueix un component substancial i inestimable de la investigació general.

Abordant la primera pregunta, es va observar que la creació estratègica i la comunicació d'una *persona* poden donar lloc a programes més únics i personalitzats. Amb una planificació acurada dels mitjans visuals per expressar la *persona*, em vaig tornar més creativa i propensa a desenvolupar programes especials i variats. A més, els aspectes visuals de la *persona* van millorar la profunditat emocional de la interpretació. Els senyals visuals oferien estímuls addicionals, enriquint la dimensió emocional de la interpretació i alineant-se amb la interpretació de la *persona* en conseqüència.

Tanmateix, també es va observar que la creació d'elements addicionals més enllà de la simple interpretació és complexa i requereix molts recursos, així com una inversió humana i financera significativa. Això va resultar en experimentar considerablement més estrès abans de l'actuació. En conclusió, mentre que la creació d'una *persona* visual requeria més treball i energia, es va demostrar que creava un major impacte en el valor emocional i artístic de la interpretació global.

En comparar les interpretacions de les *persona* autèntica i alternativa, es van observar diferències significatives. Sorprenentment, interpretar la *persona* autèntica va resultar ser molt més desafiador que l'alternativa. Atès que el primer es basava principalment en el nivell privat, hi va haver un augment significatiu de l'autocrítica i l'ansietat general durant l'actuació. No obstant això, l'estrès es va reduir notablement quan em vaig centrar en els senyals físics, demostrant que un enfocament altament tècnic dels aspectes visuals té el benefici de reduir l'autocrítica.

Aquesta observació se sosté per la interpretació de la *persona* alternativa, que va ser un procés molt més relaxat i agradable en general. Com que no hi havia connexió personal amb la *persona* alternativa, hi havia molta menys pressió o perfeccionisme, i cap possibilitat d'error es podia prendre de manera personal. A més, la interpretació de la *persona* alternativa va ser considerablement més expressiva i juganera. Aquesta experiència valida el concepte i els principis bàsics que hi ha darrere dels artistes creant un alter ego, creant així una via prometedora per a la recerca potencial sobre aquest tema en un entorn acadèmic.

Conclusions

El desenvolupament i la gestió de la *persona* d'un intèrpret dins de l'àmbit de la interpretació musical acadèmica emergeix com un procés polièdric, que combina hàbilment elements d'autenticitat amb teatralitat estratègica. A mesura que els músics acadèmics s'afronten a les exigències del mercat contemporani, la capacitat de crear i projectar una *persona* convincent es torna cada vegada més crucial. L'enfocament creatiu de la investigació artística pot resultar inestimable per als músics, no només ajudant-los a adaptar-se a la canviant indústria acadèmica, sinó també facilitant l'exploració de la seva identitat artística, fomentant un sentit d'alliberament, millorant el control sobre la presència escènica i, en última instància, millorant la qualitat de la interpretació musical. La idea clau d'aquest article resideix en el potencial transformador de l'alter ego, una *persona* capaç de millorar significativament l'expressivitat general i fins i tot la qualitat d'una interpretació en si mateixa.

Sumari

La importància de la identitat d'un intèrpret en la interpretació musical acadèmica ha experimentat una transformació, influenciada per la indústria musical popular contemporània. Els músics acadèmics ara es troben involucrats en processos comercials, elaborant imatges públiques per mantenir un avantatge competitiu. Aquest canvi presenta un repete especialment significatiu per als joves intèrprets que no compten amb el suport d'alguna agència. Els cursos d'autogestió i empenedoria han sorgit com un mitjà per dotar els músics clàssics de les eines necessàries per desenvolupar la seva carrera de manera independent. Si bé és crucial establir una marca personal forta, aconseguir un equilibri entre l'expressió personal i la comercialització continua sent una tasca complexa. El concepte de *persona*, quan es considera juntament amb els principis de la marca personal, pot capacitar els intèrprets per embarcar-se en un viatge d'autoexploració, que en última instància condueix a la interpretació de les seves identitats a l'escenari.

Aquest article aprofundeix en la creació i la interpretació de la *persona* autèntica i alternativa, amb especial interès en els aspectes visuals de la interpre-

tació. Mitjançant l'adaptació del llenguatge corporal, la vestimenta i la configuració de l'escenari per a cada *persona*, l'article analitza com aquests elements visuals influeixen en cada interpretació i explora les diferències entre encarnar l'autèntic jo i convertir-se en algú altre a l'escenari.

Bibliografia

- Arruda, William (2019). *Digital You: Real Personal Branding in the Virtual Age*. Alexandria: ATD Press.
- Auslander, Philip (2021). *In Concert: Performing Musical Persona*. Michigan: University of Michigan Press.
- Beeching, Angela M. (2020). *Beyond Talent: Creating a Successful Career in Music*. New York: Oxford University Press.
- Bertram, Colin (2020). How David Bowie created Ziggy Stardust. *Biography*. <https://www.biography.com/musicians/david-bowie-ziggy-stardust> [Data d'accés: 23 de juliol de 2024].
- Casas, Helena (2017). Personal branding: artists, cultural management and brand humanization using digital tools. *The State of Culture and Arts 05_2017. Culture, a Key Factor in Public Policies*. Council for Culture and the Arts (CoNCA). 27–38.
- Cumming, Naomi (2000). *The Sonic Self: Musical Subjectivity and Signification*. Bloomington: Indiana University Press.
- Davidson, Jane W. (2002). The solo performer's identity. In: Raymond A. R. MacDonald, David J. Hargreaves, and Dorothy Miell (eds.). *Musical Identities*. New York: Oxford University Press. 97–115.
- Doğantan-Dack, Mine (2017). Expressive freedom in classical performance: insights from a pianist-researcher. In: John Rink, Helena Gaunt, Aaron Williamson. *Musicians in the Making*. New York: Oxford University Press. 131–140.
- Fairchild, Charles, David P. Marshall (2019). Music and persona: an introduction. *Persona Studies*, Vol. 5, No. 1. 1–16.
- Gelbart, Matthew (2003). Persona and voice in the Kinks' songs of the late 1960s. *Journal of the Royal Musical Association*, Vol. 128, No. 2. 200–241.
- Goffman, Erving (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Jung, Carl Gustav (1921). *Psychologische Typen*. Olten: Walter Verlag AG.
- Kerres, Bernhard, Bettine Mehne (2017). *Be Your Own Manager: A Career Handbook for Classical Musicians*. London: Tenaia Management Ltd.
- Laws, Catherine (2019). Being a player: agency and subjectivity in *player piano*. In: Catherine Laws, William Brooks, David Gorton, Nguyen Thuy Thanh, Stefan Östersjö, and Jeremy J. Wells. *Voices, Bodies, Practices: Performing Musical Subjectivities*. Leuven: Leuven University Press. 83–170.
- Lüneburg, Barbara (2013). *A Holistic View of the Creative Potential of Performance Practice in Contemporary Music*. London: Brunel University Scholl of Arts PhD Theses.
- MacInnes, Paul (2008). Beyoncé? We think you mean Sasha Fierce. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/music/2008/oct/24/beyonce-sasha-fierce> [Data d'accés: 23 de juliol de 2024].
- Marshall, David P., Christopher Moore, Kim Barbour (2020). *Persona Studies: An Introduction*. Hoboken: John Wiley & Sons. Kindle Edition.
- Navickaitė-Martinelli, Lina (2014). *Piano Performance in a Semiotic Key: Society, Musical Canon and Novel Discourses*. Helsinki: Semiotic Society of Finland.
- Nytch, Jeffrey (2018). *The Entrepreneurial Muse: Inspiring Your Career In Classical Music*. New York: Oxford University Press.
- Peters, Tom (1997). The brand called you. *Fast Company*. <https://www.fastcompany.com/28905/brand-called-you> [Data d'accés: 23 de juliol de 2024].
- Rangarajan, Deva, Betsy. D Gelb, Amy Vandaveer (2017). Strategic personal branding – and how it pays off. *Business Horizons*, Vol. 60, Iss. 5. 657–666.
- Qyll, Nicholas (2020). Persona as key component in (cultural) personal branding. *Persona Studies*, Vol. 6, No. 1. 56–71.

Lliurament dels premis GRC-Vila de Puigcerdà

ENRIC QUÍLEZ

Dissabte, dia 7 de setembre, va tenir lloc a l'**Ecoresort de Prullans (Hotel Muntanya)** el sopar anual del **Grup de Recerca de Cerdanya**, on es varen lliurar diferents guardons, com són:

El **premi Sebastià Bosom – Vila de Puigcerdà**, al millor treball de recerca de Batxillerat sobre algun tema relacionat amb **Cerdanya**. El guanyador ha estat l'**Arnau Calduch Llorens**, amb un treball titulat: **“El reciclatge a la Cerdanya, assignatura pendent i gestió de residus”** (INS Pere Borrell, Puigcerdà) i va percebre un trofeu commemoratiu, un lot de llibres i una dotació econòmica de **600 euros**. L'accèsit ha estat concedit a la **Mireia Carol Abril**, per un treball titulat: **“El boom de les curses de muntanya”** (Maristes La Immaculada, Barcelona), i va percebre un trofeu commemoratiu, un lot de llibres i una dotació econòmica de **300 euros**.

El **premi Josep Egozcue – Vila de Puigcerdà**, a

la trajectòria investigadora relacionada amb **Cerdanya**, ha estat concedit a l'arqueòleg, el **Dr. Pere Campmajó**, pels seus treballs de recerca sobre l'arqueologia i la prehistòria i protohistòria de Cerdanya, en especial sobre els gravats rupestres i va percebre un trofeu commemoratiu.

El **premi Josep Maria Martí – Vila de Puigcerdà** es concedeix a la persona amb una trajectòria humanística relacionada amb **Cerdanya** i va recaure en el **Martí Solé Irla**, per la seva tasca divulgadora i investigadora sobre la història de la Cerdanya i de Puigcerdà i per la seva col·laboració en multitud de projectes culturals.

El lliurament de premis va tenir lloc al restaurant de l'**Ecoresort de Prullans**, amb assistència variada d'autoritats, familiars dels premiats i gent del món de la Cultura, i l'Ensenyament comarcal.

D'esquerra a dreta: Jordi Palomino Abril, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Puigcerdà; Paquita Valiente (família Bosom), Arnau Calduch Llorens, guanyador del premi Sebastià Bosom i Enric Quílez Castro, president del Grup de Recerca de Cerdanya. (Foto: Gael Piguillem)

D'esquerra a dreta: Paquita Valiente (família Bosom); Jordi Palomino Abril, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Puigcerdà; Mireia Carol Abril, accèssit del premi Sebastià Bosom i Enric Quílez Castro, president del Grup de Recerca de Cerdanya. (Foto: Gael Piguillem)

D'esquerra a dreta: Paquita Valiente (família Bosom); Jordi Palomino Abril, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Puigcerdà; Pere Campmajó, guanyador del premi Josep Egozcue i Enric Quílez Castro, president del Grup de Recerca de Cerdanya. (Foto: Gael Piguillem)

D'esquerra a dreta: Jordi Palomino Abril, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Puigcerdà; Paquita Valiente (família Bosom); Martí Solé Irla, guanyador del premi Josep Maria Martí i Enric Quílez Castro, president del Grup de Recerca de Cerdanya. (Foto: Gael Piguillem)

D'esquerra a dreta: Mireia Carol Abril, Pere Campmajó, Paquita Valiente, Esther Sirvent (INS Pere Borrell), Martí Solé Irla, Enric Quílez Castro, Arnau Calduch Llorens i Jordi Palomino Abril. (Foto: Gael Piguillem)

Entrevista a l'Arnau Obiols

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Nom i cognoms: Arnau Obiols Campi

Edat: 38

Estudis: Títol superior de bateria-jazz a l'ESMUC i Magisteri musical a la UB.

Lloc de naixement: La Seu d'Urgell

Lloc de residència habitual: Calbinyà

Quina és la teva relació amb el Pirineu?

Soc fill de la Seu i tota la meua família prové de pobles de l'Alt Urgell i el Pallars Sobirà. Vaig viure a la Seu fins que vaig marxar a estudiar a Barcelona i, ara, després de viure fora, visc a Calbinyà. Per tant, durant la major part de la meua vida, el Pirineu ha estat el meu escenari existencial.

D'on prové la teva relació amb la música? Vas començar fent percussió, tinc entès?

Vaig començar com un joc, per l'atracció dels sons d'objectes que trobava i percutia a les cases de pagès dels meus padrins. Jo mateix em preparava els meus "sets" de bateria amb pots, bidons, caixons... i aquest va ser realment l'embrió de tot el que ha vingut després i que encara avui sento com un aire fresc que alimenta la música que faig.

Vas estudiar una carrera de música?

Sí, després de fer Magisteri musical a la UB, vaig fer la carrera de bateria-jazz a l'ESMUC (Escola Superior de Música de Catalunya).

Has participat en diferents grups musicals. Com ha estat aquesta experiència?

Tocar en una quantitat important de grups ha estat una experiència importantíssima com a persona i com a músic, una mena d'escola real de l'ofici de músic.

No sé si t'agrada posar-te etiquetes, però com definiries la música que fas?

Intento fer una música sincera, en el sentit que la música que faig surti de la persona que soc. Una cosa és la preparació, però a l'hora de crear intento practicar allò que Angelus Silesius deia encertadament: *"La rosa és sense perquè. Floreix perquè floreix. No presta atenció a ella mateixa. No pregunta pas si hom l'esguarda"*.

Fas una música d'arrel, tel·lúrica, pirinenca... com ho conjunimes tot això?

Tot el que porto a dins procuro que ragi sense compartiments. Em sembla una cosa natural que en el meu cas sigui així. M'encaro a la música amb respecte i compromís amb ella mateixa. Evidentment que la música pot tenir diferents fisonomies i funcions, però m'agrada pensar-la com un àmbit sagrat de la vida, i les muntanyes, el Pirineu, la natura, també tenen aquesta aura sacra.

Com ha anat evolucionant la teva producció musical?

Després de tocar en molts projectes compartits o altres companys vaig emprendre un camí propi. Vaig començar amb un quartet jazzístic arrançant melodies del Pirineu català (*Projecte Pirene*). Després, em vaig interessar molt per la composició per a certs instruments i la seva relació amb la improvisació lliure i vaig fer un quintet (*Libèrrim*). Després d'aquests dos discos a nom propi vaig començar un camí en format solo que per a mi ha estat revelador en molts sentits. Primer va ser el disc *Tost*, en què començo a cantar a l'escenari, en aquest cas repertori tradicional i després l'àlbum *Mont cau*, un pas més en la meva idea de fer avançar una música que té un pòsit col·lectiu i lligat a la natura i la muntanya des d'un punt de vista primitiu i contemporani alhora.

També has desenvolupat un tipus especial de cal·ligrafia simbòlica, oi?

L'art en general i les arts plàstiques i visuals m'interessen molt. Amb el disc *Tost* vaig començar a treballar en una simbologia semblant a la música que faig. En aquella ocasió vaig partir dels senyals que els pastors fan al bestiar per crear-ne de noves i pròpies. I després ho he anat desenvolupant.

I també t'agraden les arts plàstiques?

Sí, sí, sempre intento cultivar aquesta part. He tocat diferents pals, però actualment el gravat és un dels meus fronts. Sento que és un acompanyament vital i complementa la música que faig. Em reconforta.

Com veus el Pirineu d'avui? Encara resten llocs o comunitats autèntiques o ens l'hem venut per fer segones residències i per al turisme?

Tot és canvi constant, i en l'època que vivim, la velocitat del canvi és molt alta. Al Pirineu hi conviuen diferents realitats, és un territori amb coses comunes i moltes d'altres ben diferents. Hi podem trobar realitats molt diferents: comunitats autèntiques del segle XXI, petits indrets on encara s'hi respira un Pirineu antic, llocs on el turisme ho arrasa tot, marginalitat, esperances, fragilitat, nous projectes...

Com veus els músics, novel·listes o els poetes que sorgeixen actualment al Pirineu? Podran viure mai de la seva producció? Hi ha una certa revifalla de les arts al Pirineu?

Hi ha un cert moviment. Viure al Pirineu i dedicar-se a la música o a altres arts escèniques no és fàcil per les comunicacions. Però és possible. Crec que sovint es peca de plantejar projectes d'anar per casa, poc ambiciosos artísticament pel sol fet de ser creats

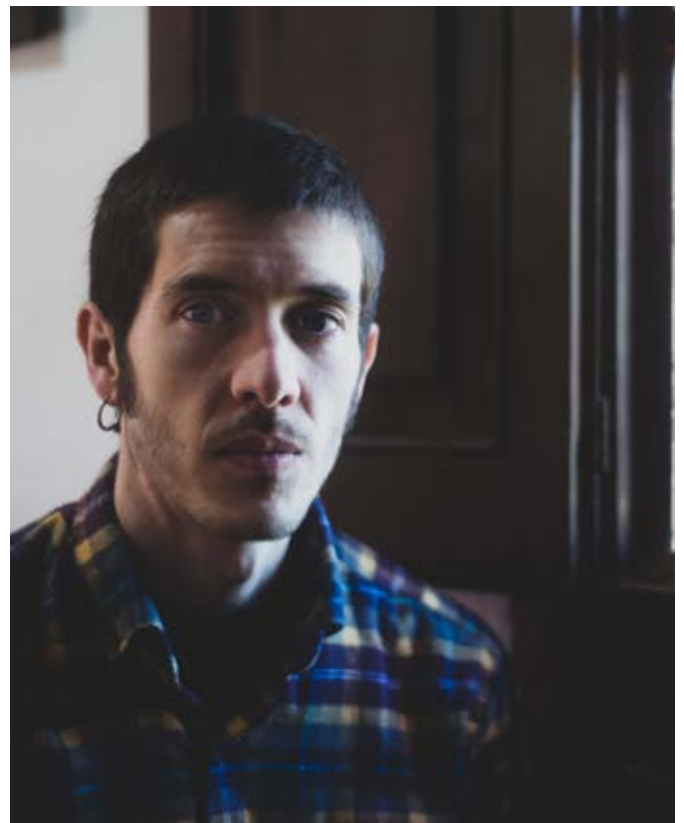
des d'un territori que no és un pol creatiu important com ho pot ser una ciutat gran. En el meu cas és just a la inversa.

En alguna ocasió has parlat molt bé del que es fa musicalment a l'altra banda del Pirineu, a la zona occitana. Parla'ns una mica d'aquest món per nosaltres força desconegut.

Sí, a Occitània i a altres territoris del sud de França (no ho veig així en el cas de la Catalunya Nord) hi ha col·lectius de músics que fa temps que barregen músiques d'arrel amb la creació contemporània. Els col·lectius *Hart Brut*, *La Nòvia* o el gran projecte "*La Ciutat*"; a Pau, en són bons exemples.

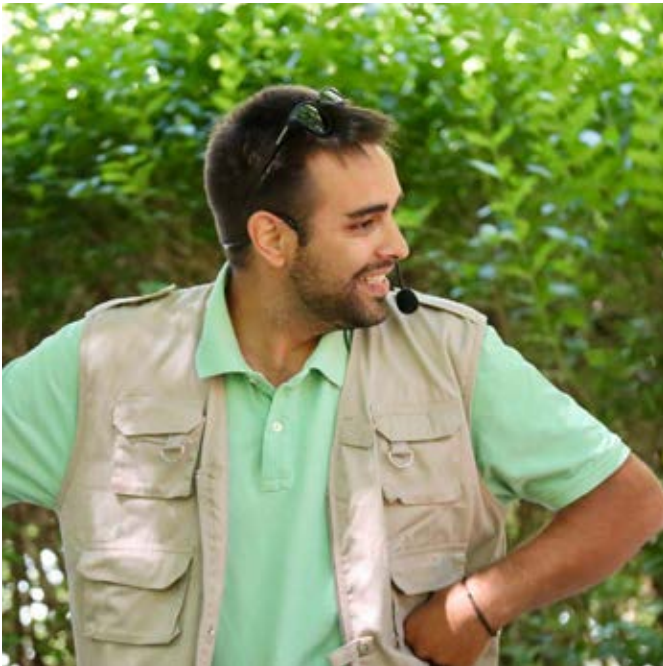
Com et veus d'aquí a vint anys?

M'agrada pensar que amb salut i empena per continuar creant o fent qualsevol altra cosa que em faci estar bé.

Entrevista a l'Aleix Besolí

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Nom i cognoms: Aleix Besolí Mestres

Edat: 27 anys

Estudis: Mestre d'educació Primària de música

Lloc de naixement: Puigcerdà

Lloc de residència habitual: Puigcerdà

Quina és la teva relació amb la Cerdanya?

La Cerdanya és la comarca que per a mi és la meua llar. És el lloc on he nascut, he crescut i on tinc totes les arrels familiars i de relacions socials. Malgrat haver estat molts anys fora per raons d'estudis i laborals, tornar a la Cerdanya és tornar a casa.

Què vas estudiar i què et va fer agafar aquesta opció?

Jo, als 18 anys, quan vaig marxar a Barcelona a estudiar, vaig optar per la branca de l'educació, formant-me com a mestre d'educació primària, especialitzat en educació musical. El fet de poder ensenyar la cultura, les tradicions i la música a les generacions futures és el que ha marcat la meua motivació personal; i això lligat a la meua formació musical és la combinació que més s'ha ajustat a la meua vida, tant personal com professional, podent-me dedicar a allò que més m'agrada: la música i l'ensenyament.

Creus que la professió de mestre està prou valorada en la nostra societat?

En el meu cas he treballat en escoles de diferents tipologies, des d'escoles rurals fins a escoles de màxima complexitat, i la realitat canvia en funció de l'alumnat i les famílies. Un dels aspectes que m'han cridat més l'atenció ha estat que les famílies d'origen migrant tenen un respecte molt més elevat vers els docents, adoptant actituds d'escolta i veient-los com uns referents per als seus fills i filles.

Per altra banda, moltes, i cada vegada més famílies autòctones, són més exigents i demanen moltes més explicacions de la feina que els docents realitzen. En el meu cas, ens hem trobat grups familiars que, a través de l'AFA, fins i tot han qüestionat les tasques docents, mostrant desconfiança en la feina que es fa a l'escola i posant en dubte la feina del conjunt de professionals que treballen al centre. Ens trobem també amb altres famílies que ens donen molt suport, i agraeixen la nostra tasca. Aquestes són les que ens reconforten i ens fan donar valor a la nostra tasca diària.

La figura del mestre, en trets generals, s'ha anat desprestigiant amb el pas dels anys, arribant a extrems de qüestionar la seva feina, i això no agrada

a ningú, i molt menys quan ets un professional en el desenvolupament intel·lectual i de la personalitat dels nens i nenes i veus que hi ha famílies que et qüestionen coses que contraproduentment elles fan a casa.

Creus que hi ha molta ideologia en el magisteri? O hi ha més metodologia?

Realment, es nota que sí, que hi ha ideologia. Des de les elits polítiques fa la sensació que no tenen gaire clar quin model d'escola volen, malgrat que tenen referents molt bons d'altres llocs del món. Per altra banda, els referents que hi ha s'han d'adaptar a la situació que tenim al nostre país, partint de la base que és un país amb rutines diferents de molts altres, i moltes més hores de sol amb costums i cultura molt diversa.

Per altra banda, molts dels responsables polítics que opinen sobre com ha de ser el model educatiu, mai o poques vegades poden haver trepitjat la realitat de les aules i, per tant, són poc conscients de la necessitat de recursos humans que requereixen els nostres alumnes per tal de ser competents en totes les àrees del currículum i esdevenir ciutadans responsables, crítics i conscients del seu futur. Des de l'escola sembla que no els interessi que les persones tinguin esperit crític i es qüestionin tot allò que els envolta, sinó que volen ciutadans "tontos". Tanmateix, cal destacar que s'estan fent avenços, i en alguns sectors hi ha voluntat de tractar a l'alumnat a partir de les emocions i mitjançant metodologies constructivistes.

Teniu, realment, llibertat de càtedra?

Generalment, sí. En el meu cas no m'he trobat en cap moment en què comparteixi o ensenyi quelcom i que algú m'hagi demanat una justificació, però tinc companys i companyes de feina que sí. Una de les premisses que com a mestres tenim clares i és rellevant, és la veracitat de la informació que compartim, que sigui imparcial i amb base científica. Amb l'alumnat d'origen migrant, sobretot, acostuma a haver-hi discrepàncies entre escola i família per temes relacionats amb l'educació sexual, ja que per moltes d'aquestes famílies, la seva religió és molt estricta en aquests temes i no volen que en parlem, però com a professionals, quan justifiquem la nostra tasca, ho entenen o senzillament ho accepten.

Per altra banda, un dels temes més complexos que ens hem trobat és el tema de la digitalització i l'ús de

pantalles. Hi ha actualment grups familiars que són contraris a aquests aparells i suposen un problema molt gran per les escoles. Aquest tema podria suposar una entrevista sencera, però a tall de resum, el Departament d'Educació ens demana que l'alumnat ha de ser competent en l'àmbit digital, i han fet una gran dotació de material digital per poder-ho complir.

Sumat a això, tot el personal docent hem fet moltes hores de formació i entenem les pantalles, tauletes i material audiovisual com un complement a la nostra tasca docent, una ajuda i un suport constant per millorar en el desenvolupament integral dels alumnes; i en el món actual, un dels principals pilars és l'educació digital, i la nostra tasca rau a ensenyar quin ús els alumnes han de fer dels aparells digitals com a complement del seu dia a dia, i advertir dels perills que suposa internet, educant en ciberseguretat i desenvolupament el pensament computacional.

Quina és la teva especialitat? Què et va fer decantar per aquesta?

En el meu cas jo soc especialista de música. Em vaig decantar per aquí per la meva vinculació personal a la música, i la inquietud de voler transmetre aquest art als nens i nenes.

Creus que la música es tracta correctament a l'escola o hi ha mancances?

Afortunadament, podem estar contents que l'alumnat del nostre país tingui l'oportunitat de fer música en la seva etapa escolar. És una matèria que sempre ha estat al punt de mira, i a vegades ha estat en risc de desaparèixer. Només cal veure el desprestigi que se li mostra veient que les notes fan mitjana amb la plàstica.

Per altra banda, el prestigi dins les escoles ve purament marcat per la importància que l'equip directiu li'n doni. És un criteri subjectiu. Com a mestre de música reconec que la inversió que requereix per a un centre és elevada, perquè el material musical és molt car, i en molts casos, les prioritats que té l'equip directiu es veuen reflectides en les inversions en l'educació musical. Així doncs, la tasca del mestre de música està condicionada pel material de què disposa i la inversió que el centre vol fer.

En quin tipus d'escoles has exercit?

En el meu cas he estat treballant en escoles públiques,

malgrat que conec la realitat de les privades, ja que hi vaig fer les pràctiques del grau. He estat en escoles ordinàries, en escoles rurals (ZER) i en un centre de màxima complexitat.

Hi ha moltes diferències entre l'escola pública, la concertada i la privada?

Sí, realment hi ha diferència. En el meu cas, vaig estar un curs escolar fent pràctiques i alguna suplència a l'escola Pia de Sarrià, i d'allà ja vaig anar a les públiques. Comparativament, principalment em vaig adonar de la diferència que és tenir alumnes o tenir clients. Les exigències de les escoles privades són més elevades, suposo que lligat al fet del preu que costa cada mes tenir els fills escolaritzats allà.

Per altra banda, les exigències en l'aspecte laboral són més elevades, ja que l'escola privada està focalitzada en obtenir uns resultats acadèmics per mantenir o guanyar prestigi, mentre que la part lligada al desenvolupament emocional i el desenvolupament de la personalitat dels infants es deixa més de banda.

Pel que fa a la pública, el tracte de l'alumnat és molt proper i personalitzat. En tots els centres que he estat, els docents tenen en compte la part afectiva dels infants i es fa un acompanyament constant en el seu benestar emocional. En l'àmbit acadèmic es fa moltíssima feina en el desenvolupament de la lectoescriptura, l'àmbit matemàtic, artístic, de ciències, etc. Hi ha moltíssima feina, però la clau rau en el tractament de les emocions. Hem comprovat que els alumnes que emocionalment estan més estables obtenen millor resultat acadèmic.

Per què creus que hi ha hagut tant d'enrenou amb els resultats recents de l'informe PISA? No eren de preveure?

Sí, els resultats eren de preveure, i s'han de modificar moltes coses. En aquest cas cada professional té la seva versió i cadascú arregla el món a la seva manera, però hi ha una cosa que jo penso que és bàsica, i si manquem aquí, no ho podrem arreglar: els límits i les emocions.

Tenim una societat emocionalment malalta, alumnes amb molt poc acompanyament afectiu, sobretot per part de les famílies. Tenim també alumnes enganxats a les pantalles i amb una vida social molt pobre, i tenim també alumnes amb tolerància zero a la frus-

tració. Aquest fet està estretament lligat a la manca de límits i això suposa tindre alumnes consentits, acostumats a tenir tot el que volen i sense estímuls.

Penso que tothom ha de fer autocrítica, primerament els docents, està clar. El Departament d'Educació ha engegat un equip de professionals que, en principi, han de posar solució al problema: veurem què passa. Però també, i molt important, han de fer autocrítica les famílies. Si una cosa està clara és que no es pot donar als nens i nenes tot el que volen. Se'ls ha de posar límits i se'ls ha d'ensenyar a tolerar la frustració des de ben petits, malgrat que això suposi aguantar al nen plorant una hora, o marxar d'un restaurant a mig dinar perquè al nen li ha agafat una "marraneria". L'educació ha de venir sòlida des de casa, i nosaltres, com a professionals, farem que aquest alumne esdevingui un ciutadà dins la societat, amb uns coneixements, unes competències i unes aptituds per integrar-se de la millor manera a la societat i que pugui ser un ciutadà exemplar. En aquest cas cal posar en rellevància la mítica frase: "l'educació comença casa".

Quines mancances trobes en l'actual sistema educatiu?

Principalment, una manca de confiança entre famílies i mestres. Només que les famílies i els docents tinguessin una comunicació basada en la confiança i pensant en els nens i no en els seus interessos, l'educació milloraria exponencialment.

També hi ha la mancança dels límits. Tindre alumnes consentits i amb tolerància zero a la frustració dificulta moltíssim el procés d'ensenyament-aprenentatge, ja que des de l'escola s'ha de fer també la feina que hauria de venir feta des de casa.

I, finalment, el desordre amb el qual ens trobem els mestres. Aquest sistema "tan innovador" d'eliminar completament els llibres de text de les escoles, penso que ha generat un desordre brutal. Amb això no dic que els alumnes hagin de tenir un llibre de text, però sí que l'ha de tenir el mestre; i l'alumnat ha de tenir un quadernet d'exercicis, combinat amb tots els projectes, tallers i situacions d'aprenentatge que es duen a terme. Al final, el dia a dia sense quadernets, es resumeix amb un cúmul de fotocòpies que es fan a l'escola perquè els alumnes facin les tasques. Mal per mal, un quadernet estructura aquestes feines i genera un ordre, a més que estan impresos en color i són atractius.

El fet que els mestres posseeixin un llibre de text i l'alumnat un quadernet a favor, ja que les editorials fan una feina molt bona estructurant tots els sabers del currículum d'una forma seqüenciada. A partir d'aquí és feina del mestre transmetre tots aquests sabers d'una forma didàctica i usant metodologies personalitzades a cada alumne seguint les pautes del Disseny Universal de l'Aprenentatge.

Es troba el català amenaçat a l'escola? Quines són les causes de l'actual estat de la llengua en l'àmbit educatiu?

Sí, es troba amenaçat, i depenent de la comarca, ciutat o barri encara més. Les causes de l'estat actual de la llengua provenen, principalment, de deixar que els mestres obtinguin la seva titulació amb un nivell nefast de català, fent faltes d'ortografia i no sabent estructurar bé els paràgrafs d'un text.

Malauradament, quan estudiava el grau, em vaig trobar amb companyes o companys de classe el nivell de llengua dels quals no era ni molt menys bo per poder exercir aquesta professió a Catalunya. Això és un problema que les universitats haurien de posar solució, i exigir un nivell excel·lentíssim de llengua catalana i castellana en tots els estudiants de mestre. Per altra banda, en l'àmbit polític usen la llengua com una moneda de canvi, i això és terrible. Tenim un sector de la societat que vol destruir la nostra llengua i no accepten la diversitat lingüística. Si això es pogués revertir, la llengua deixaria d'estar en perill.

Creus que els problemes se solucionarien invertint-hi més diners o calen solucions més profundes?

Els diners aporten recursos, siguin materials o humans, i sí, calen diners, però cal saber perfectament on invertir-los i com. Cal invertir-los amb personal, ja siguin vetlladors i vetlladores, personal TEI i personal de suport a la llengua. Cal invertir-los en campanyes de conscienciació de la llengua catalana i també en suport a les famílies i a l'educació a casa. En l'àmbit artístic, com a mestre de música, penso que cal també inversió en valorar aquest art i oferir recursos materials als mestres de música i ajudes a les escoles per poder dotar-les d'instruments de bona qualitat i poder desenvolupar a l'alumnat en competències artístiques i afectives.

En l'àmbit polític, també és important fer reestructuracions. Utilitzar l'educació com a moneda de canvi, fent modificacions a cada legislatura i que cada partit polític faci el que vulgui, hauria d'estar penat. L'educació és la base de la societat i jugar amb ella és jugar amb foc. Pel que fa a la política, caldria deixar de jugar amb l'educació i la sanitat i estipular unes normes inamovibles, com les de trànsit, les quals tothom, independentment del seu color, hagi de respectar per igual.

En molts països, la feina de mestre està molt reconeguda socialment, tant pel que fa al prestigi com pels sous. Per què creus que aquí no és així?

Per una banda, perquè els partits polítics veuen l'educació com una moneda de canvi; i per altra, perquè les famílies d'altres països confien en els professionals de l'educació i les tasques que fan amb els seus fills i filles.

Creus que les noves generacions d'alumnes són molt diferents de les de fa vint o trenta anys, per exemple?

I tant! No tenen res a veure. A les aules hi ha unes generacions de persones molt emocionals. Podem preveure que en el futur la societat es mourà a través de les emocions i els vincles afectius entre persones, i hem de posar el focus aquí, en obtenir persones tan equilibrades emocionalment com puguem, perquè estiguin bé amb elles mateixes.

Hem de donar confiança als alumnes, hem de deixar-los espai per a la creació i la improvisació i no encasellar-los en la sistematització. Cal també que puguin experimentar i frotre's les trompades, posant-los límits, però deixant també que s'equivoquin i que es pelin els genolls.

Calen persones crítiques i espavilades, i cal fer-los moltes preguntes, que es qüestionin el perquè de les coses i el motiu de per què estan aquí i què poden aportar a la societat. Cal estimulació, que surtin, descobreixin i experimentin, i gràcies a la vivència podran aprendre, podran anar solidificant la seva personalitat i podran ser persones felices.

Totes les famílies i mestres que privin de tot això als seus fills o alumnes, no estan deixant espai a la felicitat dels infants.

Entrevista al Biel Balcells

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Nom i cognoms: Biel Balcells Vilaseca

Edat: 18 anys

Estudis: Ciència, tecnologia i humanitats

Lloc de naixement: La Seu d'Urgell

Lloc de residència habitual: Barcelona/La Seu d'Urgell

Quina és la teva relació amb el Pirineu?

He tingut la sort de néixer a la Seu d'Urgell i sempre m'ha agradat descobrir i viure l'entorn que m'ha envoltat des de petit, créixer prop de les muntanyes m'ha aportat uns valors que crec que m'acompanyaran sempre. El Pirineu ha sigut i és el "millieu" on em vaig desenvolupant.

Estàs estudiant a la universitat la carrera de "Ciència, Tecnologia i Humanitats". Per què vas escollir aquesta opció?

Doncs no tenia gaire clar què volia fer, m'interessaven molts graus universitaris i no sabia com escollir. Per afinitat amb les assignatures i les aplicacions de les carreres pensava a fer veterinària o ciències ambientals. Malgrat això, n'hi havia moltes altres que em cridaven l'atenció i no em decidia. Al final, quan vaig saber la nota de la selectivitat, veient on podia entrar, vaig trobar aquesta carrera a l'apartat d'humanitats, tal com vaig llegir les assignatures que formaven la carrera vaig pensar que estava feta per mi. Així, de cop, va acabar la pressió i els dubtes que arrossegava des de finals de l'ESO quan ja començava a pensar en què faria al futur.

Creus que a la societat actual hi ha una diferenciació molt acusada entre la formació tecnocientífica i les humanitats?

Creo que hi ha una diferència important, sobretot durant l'etapa acadèmica, que divideix completament els dos àmbits, que són essencialment complementaris. Aquesta separació en l'àmbit acadèmic porta a la diferenciació en etapes posteriors. També crec que hi ha hagut períodes de la societat actual on s'ha difuminat la divisió, per exemple a la COVID, on a part de ciutadans tots vam haver de ser una mica científics per entendre el que passava durant la pandèmia. Interpretar gràfiques, evitar el contagi... Casos així, deixant enrere totes les dificultats que van suposar, ens serveixen per entendre que la societat i la ciència estan completament relacionades. Difondre informació científica que estigui a l'abast de tota la societat és un repte pels investigadors i també pels ciutadans,

i successos així mostren la necessitat d'aquest vincle entre ciència i societat i, per tant, la necessitat d'un estudi conjunt.

També ets violoncel·lista i toques a l'orquestra Cadí. D'on et ve l'afició a la música? Per què vas escollir aquest instrument?

El meu pare és flautista i a la família de la meua mare sempre hi ha hagut músics. L'afició em ve dels pares i sobretot de la sort de poder començar a formar-me de ben petit a l'escola de música de la Seu i posteriorment al conservatori dels Pirineus, fent que la música fos quasi una part essencial del dia a dia a casa. Al principi tocava l'acordió cromàtic, més endavant, motivat per poder tocar a una orquestra vaig decidir començar a tocar el Cello, amb el qual em vaig formar al conservatori; llavors l'acordió va passar a ser el segon instrument.

Creus que podràs mantenir l'afició a la música ara que has d'estudiar fora?

Tinc la sort de poder-la mantenir, no al mateix nivell que l'any passat, perquè feia bastants més hores al conservatori. Però el canvi m'ha permès també descobrir mons nous dins de la música. Aquest any estic fent jazz i modern.

Penses que la música clàssica està en crisi, en el sentit que el seu públic potencial és sobretot gent gran i que els joves no l'escolten gaire?

He arribat a pensar que la cultura en general està en crisi, però prefereixo ser més optimista. Considero que la música clàssica és la base de la música actual, quan estudies música te n'adones que la base tècnica i de domini instrumental ve del clàssic i després s'expandeix cap al que ens presenta la música avui. Sí que és cert que tant la formació com l'oferta de concerts a altres països d'Europa és molt més àmplia que les que tenim aquí. Jo soc usuari de música clàssica, i com jo, també hi ha més joves. És cert que cada vegada tenim millors opcions com a estudiants i músics per tenir accés a la cultura, que en directe sempre és una experiència molt potent.

A sobre ets esquiador. Què t'agrada d'aquest esport?

M'agrada l'entorn. Al Pirineu, malgrat tenir cada

vegada menys neu tenim estacions d'esquí de fons que són espectaculars. A part, és un esport molt dur, tècnic i complet, per tant, s'han de tenir en compte bastants factors per millorar i anar de pressa. El meu pare ja era esquiador, vaig tenir una introducció bastant orgànica a l'esport, que, per sort també forma part del meu dia a dia.

Has competit com a esquiador?

Si, vaig competir fins a batxillerat, però en decidir fer Batxibac i amb l'augment d'exigència i hores a dedicar vaig haver d'afluixar el ritme d'entrenament. Continuo entrenant i ara em falta decidir quins objectius vull assolir en l'àmbit esportiu. La mentalitat i ambició competitiva que tinc són, en part, gràcies a les curses i entrenaments que, a part de tenir un vesant físic, estimulen molt la part psicològica, que és extrapolable a tots els altres àmbits de la vida.

D'on treus el temps per fer tantes coses?

Podria dir que la clau és l'organització, però, no és precisament el meu fort. La meua mare sempre em diu que com més coses tens a fer, més en fas. M'ho devia prendre seriosament quan vaig decidir fer tantes activitats. La veritat és que sempre he intentat no posar-me massa nerviós, fer les coses el millor possible, una després de l'altra, i seria ben fals si et digués que tot m'ha sortit bé. En molts moments, no renunciar a la música o l'esport m'ha fet baixar el rendiment, però vaig decidir mantenir-ho tot, ja que era el que més m'omplia.

Tenint en compte què fas i la carrera que has escollit, et consideres un home del Renaixement?

Fins que no m'has fet aquesta pregunta no m'ho havia plantejat mai, he hagut de buscar alguns exemples d'homes del renaixement per saber de què es tractava. No sabia què dir-te, per la meua manera de ser mai he tendit a fer una sola cosa, més o menys com la carrera que he escollit. Crec que per definir-me no en tindria prou amb només un àmbit de la meua vida. Soc el resultat de tot el que he après i continuo aprenent de tot arreu. És per això que vaig decidir no renunciar a cap activitat. A més a més, crec que tot el que faig té valors que es relacionen, i em fan ser com soc. Els homes del renaixement dominaven molts àmbits perquè feien de tot i establien aquests lligams entre valors. Jo no domino en res, però sí que intento formar-me tenint en compte aquesta pluralitat i xarxa de coneixement interrelacionat.

Has manifestat algun cop el teu interès pels temes relacionats amb l'ètica i la intel·ligència artificial.

Com veus el tema?

La IA ens ha obert un món nou quant a tecnologia i societat. No sabem l'abast que aquesta pot tenir. Per tant, és essencial establir uns valors ètics fermes. Condemnar la IA és un error, és com anar en contra del desenvolupament tecnològic i deixar enrere totes les opcions que ens proposa com a eina. Però hem de vetllar perquè aquesta compleixi el punt de vista social i humà que necessita la societat i que no només predomini l'interès econòmic que l'impulsa.

El teu tema del treball de recerca va ser la desaparició de les glaceres del Pirineu, sobre el qual has fet diverses conferències. Per què vas escollir aquest tema? Té a veure amb la teua afició a l'esquí?

No especialment, per triar el treball de recerca també hi havia molts temes que em suscitaven curiositat, però no acabava de decidir-me. Buscava que fos proper territorialment, al Pirineu i que tingués alguna relació amb l'actualitat, el canvi climàtic i l'entorn. Mirant al Cadí em va venir la idea de fer el treball sobre les glaceres. Hi havia informació recent, necessitat de conscienciació, glaceres amb una esperança de vida de menys de 20 anys i una part pràctica a la muntanya que em feia molta il·lusió. Ingredients immillorables. Més endavant, veient dades de precipitació vaig

poder relacionar informació amb l'esquí, que em van servir per entendre fenòmens que passaven, però la idea original no va sorgir de l'esport.

Quan acabis els estudis, t'agradaria tornar a la Seu? Com veus el teu futur laboral?

Encara no em plantejo que passarà quan acabi d'estudiar. Per ara soc fora per a formar-me. M'agradaria tornar a la Seu. Un temps a Barcelona per estudiar està bé, però quan fa 2 caps de setmana que no pujo ja trobo a faltar les muntanyes de casa. Quant al futur laboral, en una entrevista, el Ferran Adrià va dir que al seu equip ideal no hi podien faltar un científic/tecnòleg, un humanista, un vincle amb la societat i un músic o artista. Si més gent ho pensa, puc estar tranquil.

Com veus l'actual generació de joves pirinencs?

He tingut la sort de compartir classes amb molt bons companys, amb perfils molt diferents. Crec que hi ha jovent amb ambició i ganes de tirar endavant. Des d'artistes fins a científics, passant per molts àmbits, hi ha gent molt bona amb qui em fa il·lusió haver compartit anys i crec que això mostra el potencial de les generacions pirinenques actuals.

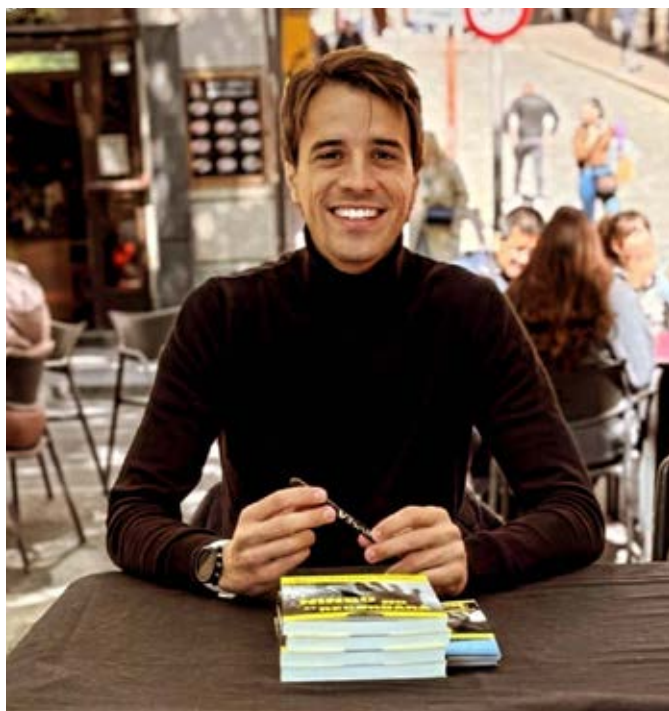
Creus que els pirinencs tenim un hàndicap a l'hora de voler estudiar fora de la nostra comarca?

Sí, la distància, el transport i el cost de vida per estudiar fora són grans inconvenients, cal reivindicar millores en aquest sentit. Tenim la sort de poder créixer a la muntanya, jo m'ho intento prendre com el preu a pagar per ser afortunats.

Conversa amb el Santi Sirvent

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

El Santi Sirvent és un jove de 39 anys que acaba de publicar la seva primera novel·la titulada “Ningú no et recordarà”, a l’editorial Pagès editors, de Lleida. Tot i fer poc temps que el llibre es troba a la venda, el retorn del lector està sent molt positiu i ja se n’ha fet una segona edició.

Quedem en una cèntrica granja, a Puigcerdà. Després de les presentacions formals, començo l’atac. Primer intento esbrinar una mica qui és. El fet és que el seu nom em sonava. Té un germà gran i una mare a qui conec de vista, però a ell no el coneixia personalment.

Prové d’una família d’escriptors, ja que la seva tieta, la Rosa Casas, és una coneguda escriptora puigcerdanesa i la seva cosina, la Regina Rodríguez, està triomfant a Catalunya amb la seva novel·la.

El Santi va passar la seva infància i part de l’adolescència a Cerdanya. Jugava a futbol i ho feia prou bé perquè la Unió Esportiva Lleida es fixés en ell i li oferís jugar a les categories inferiors de l’equip de l’entitat, als 14 anys. Així que fes les maletes i veste’n cap a Lleida!

Va desconnectar de la Cerdanya, tot i que sempre ha vingut sovint perquè hi té la família i la comarca

li agrada molt. Va estudiar Enginyeria de Camins a Barcelona i a París i es dedica professionalment en aquest sector.

Va passar una temporada a Alsàcia, amb la seva parella, que actualment és la seva dona, que també és una enamorada de la Cerdanya. Com ell diu:

- Alsàcia és una regió de contrastos, amb pobles que semblen atrapats en el temps, plens de tradicions i costums locals, que conviuen amb la ciutat veïna d’Estrasburg, capital d’Europa i punt de confluència de moltes cultures. Aquesta amalgama va ser una de les principals raons que em van fer plantejar ocupar el meu temps lliure escrivint una novel·la.

El Santi, tot i que és de formació tecnocientífica, sempre ha tingut interès per la literatura. Va decidir formar-se en un curs professional a l’Ateneu Barcelonès durant tres anys:

- Allà t’expliquen les tècniques literàries. Com s’ha d’estructurar la novel·la, construir els personatges, dosificar les trames...

És una feina complicada. Hi ha gent a qui li surt del natural, però generalment, la d’escriptor, avui dia, és una feina com qualsevol altra i requereix no només de talent creatiu, sinó d’una tècnica ben apresada. Ell ho va tenir clar des del començament.

Com que li agrada molt la novel·la negra, més d’intriga i enigmes que no pas estrictament policíaca, va optar per aquest gènere. M’explica que la novel·la està basada en molts petits capítols que es van imbricant els uns amb els altres, com un mecanisme de rellotgeria.

Va fent salts temporals i aporta diferents visions d’uns mateixos fets, cosa que manté la tensió narrativa i fa que vulguis saber-ne més. El Santi suposa que l’autor és intel·ligent i vol que tregui les seves pròpies conclusions, però al final el vol sorprendre. Suposo que per això li agrada aquest gènere.

La novel·la no és lineal, en absolut, ni el clàssic: introducció – nus- desenllaç. Té molta més profunditat.

Li pregunto si li ha costat molt pel fet de ser la seva primera novel·la. Em confessa que té dos nens molt petits i que la va acabar quan va néixer el primer. Si l'hagués d'escriure ara, li seria més complicat trobar el temps necessari.

A la novel·la, s'ha basat en el seu entorn i també en la seva experiència personal. Un dels personatges centrals és enginyer, com ell, tot i que no s'acaba d'explicitar en la trama. Això li ha estalviat la feina d'haver-se de documentar profundament.

Li demano si té algun referent literari concret i em parla de "La noia del tren" de Paul Hawkins. Cinematogràficament, em cita "El talent de Mr. Ripley", basada en una novel·la de Patricia Highsmith.

També li pregunto si li va costar molt que li publiquessin el llibre. Llavors em sorprèn:

- Sí. És difícilíssim que et publiquin. Hi ha editorials que reben cent propostes de llibres per setmana. És una bogeria. Encertar és molt complicat. Ho vaig provar en diverses editorials, una de les quals, Pagès Editors.

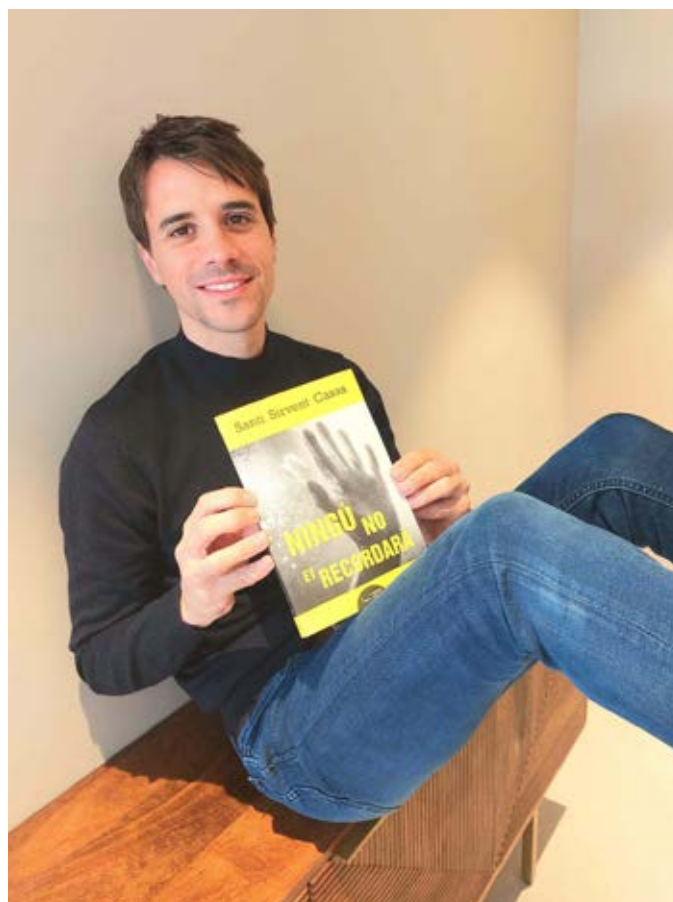
M'explica que la clau és la carta de presentació, que és el primer filtre. Hi va treballar moltíssim temps en la seva, tres o quatre mesos (!), per tal que cada paraula fos perfecta i l'adequada i creés la impressió que pretenia donar.

- És molt complicat que les editorials t'obrin les portes, però hi vaig insistir i insistir. Finalment, vaig aconseguir que Pagès editors es llegís la novel·la i pocs dies després vaig rebre la trucada demanant-me una entrevista. Hi estaven interessats.

Cal tenir molta sort i perseverança perquè et publiquin una primera novel·la sense ser famós ni venir recomanat per part de ningú.

- Un cop publicada la novel·la, has de promociónar-la. És una part a la que no hi estic acostumat, tot i que pots entrar en contacte amb el lector, cosa interessant.

També li pregunto si ha provat abans amb el relat curt. M'explica que té uns quants escrits de la seva època de formació a l'Ateneu, ja que generalment es comença per fer escrits breus, però entenc

que són textos d'aprenentatge i que no té intenció -de moment- de publicar-los. S'hi ha llançat de cap per una novel·la sense passar abans per una època de la narrativa breu, cosa que sol ser més complicada.

Quan acabem, ens dirigim a la Biblioteca, on participarem en una taula rodona d'escriptors cerdans i acabarem de parlar de literatura i de la Cerdanya.

DOSSIER:
**HISTÒRIA DELS
CAMINS CARRETERS
A Cerdanya**

COORDINADOR JAUME FONT GAROLERA

Els amics de QUEROL que fan una feina tenaç i eficaç han encomanat a Jaume Font Garolera, autèntic especialista de la matèria un treball sobre els eixos de comunicacions i infraestructures del Pirineu. Fruit de l'amistat de molts anys, m'han insistit, també, perquè encapçali aquest dossier i ho faig gairebé quan els terminis s'acaben i la Querol 36 ja és al forn. Vet aquí, doncs, algunes idees simples sobre la qüestió.

EL PIRINEU, COLUMNA VERTEBRAL

L'orografia mana sovint en la definició dels grans eixos de comunicació. I el sistema d'infraestructures condiona a vegades les realitats administratives. Aquest és el cas del Pirineu català i més específicament de la Vegueria del Pirineu que mai no acaba de cristal·litzar en un projecte potent i amb autoritat transversal.

En realitat, els eixos de comunicació han tendit a aprofitar les valls dels rius, amb congostos inclosos, des de la línia del Pirineu fins a la costa. És el cas de les carreteres C.12, C.13, C.14 i C.16 a l'emparrà, sobretot, de les dues Nogueres: la Pallaresa i la Ribagorçana, del Segre i del Llobregat. Tots aquests eixos, en un punt o altre, pateixen les estretors del terreny i topen amb obstacles abruptes que ha calgut sovint foradar fins a establir un sistema de viaductes i túnels que configuren un sistema d'obra pública notable.

Amb tot, les barreres del Pre-Pirineu i de la seralada del Cadí han estat històricament punts neuràlgics d'un sistema de camins i passos d'extrema dificultat. La duresa dels passos i l'impacte de la climatologia mantenen, sovint, aïllades les valls pirinenques i en èpoques anteriors al ferrocarril, si parlem de la Cerdanya i anteriors als dos túnels més estructurants (Viella i Cadí), per al conjunt del Pirineu i en tenim alguna constància literària memorable. Penso només en la narració sublim del pas del coll de Pendís de Rafael Gay de Montellà en un dels seus llibres sobre la Cerdanya.

En definitiva, fent una simplificació, podríem dir que les comunicacions de les valls pirinenques han

seguit sempre una lògica fluvial en sentit nord-sud i per aquests camins els habitants de la muntanya han orientat la seva davallada cap a la plana en itineraris gairebé sempre lineals i molt poc sovint transversals.

El predomini de les comunicacions nord-sud ha mantingut durant molt de temps a la intempèrie la materialització administrativa de la Vegueria del Pirineu. Per una raó molt senzilla: la comunicació de vall a vall ha de salvar a banda i banda els colls corresponents; i tot l'atractiu turístic i paisatgístic de les rutes dels colls està contraindicat pel frenesí de la societat contemporània que té sempre pressa.

I malgrat tot, a banda i banda del Pirineu, d'Est a Oest o viceversa, segons la perspectiva, la muntanya és la columna vertebral d'un territori articulat i definit per la mateixa muntanya. En resum, com a mínim de Viella a Puigcerdà, es desplega un territori que és la suma de diversos i successius aïllaments i que té unes característiques socioeconòmiques i fins i tot lingüístiques i antropològiques específiques.

D'aquí que l'Eix Pirinenc, la ruta dels colls, hagi de ser una realitat cada cop més sòlida i cada cop menys una quimera. És indubtable que pels diversos eixos nord-sud la gent té pressa per baixar a Barcelona.

És, però també, molt evident que la transversalitat entre valls ha d'esdevenir en el futur el lligam que consolidi una realitat territorial que malgrat els seus aïllaments, i potser per aquesta raó, té elements comuns que l'uneixen. En definitiva: la Vegueria del Pirineu seria, fins ara i pendents d'un Eix Pirinenc eficaç, un conjunt de territoris units pel que els separa.

* *Conseller de Recerca i Universitats*

Vies de terra i camins carreters per la Cerdanya

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Amb aquest número de QUEROL volem donar a conèixer la història sobre connexions que la Cerdanya i també el Pirineu a les artèries que lliguen el Pirineu amb les ciutats catalanes.

Per això hem anat a buscar un especialista, historiador perquè ens pugui explicar aquesta història que comença al segle XVIII i que durant dos-cents anys ha sigut un dels problemes, de fet encara ho és, que ha tingut Catalunya i gairebé a tot arreu per planificar les rutes i les connexions entre grans centres de població i viles. Aquest procés dona lloc a una xarxa de carreteres per encaixar un país que no és pla i té necessitat de connectar-se per al seu desenvolupament humà, econòmic i social, per no dir polític i militar.

Així doncs, hem anat a buscar Jaume Font i Garolera, de la Societat Catalana de Geografia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans i membre del Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat de Barcelona, perquè exposi aquesta geografia històrica de la xarxa de carreteres del Pirineu, sobretot de la Cerdanya d'ençà del 1761, fins avui. Es tracta de saber els camins històrics i tradicionals que feien i encara en molts indrets fan servir per enllaçar les poblacions del Pirineu, passant pels millors passos naturals com els colls, les valls, les carenes, etc., de manera que amb el segle XX es consolida la dita que "sense camins públics (...) no hi ha llibertat", potser ni comerç. Fou important i encara ho és que els mercats siguin en els punts adequats on sigui fàcil arribar-hi amb camins i carreteres adequades i conegudes.

Com es pot comprendre, la xarxa de camins i carreteres va a remolc de l'economia, quan potser caldria que hagués anat al revés, o és que hem anat sempre a fer camins i carreteres quan el país ja ho reclamava imperiosament?

Catalunya ha estat centrada en Barcelona, nacionalment, políticament, econòmicament i poblacionalment; això ha comportat una infraestructura dependent i el país se n'ha ressentit.

Esperem que amb aquest Dossier moltes de les preguntes i moltes de les solucions puguin ser analitzades amb una perspectiva historicoeconòmica i sociològica per millorar-les i rectificar-les. Que els pròxims deu anys serveixin per rectificar els errors i millorar-ne els desgavells que afecten a tot el Pirineu, tant en la xarxa viària, com la de ferrocarrils, camins forestals i de llarg recorregut que permetin esmenar les velles carreteres per ordenar i millorar tots els vells i bells traçats i vies de què el Pirineu n'està necessitat. Quantes il·lusions malmeses i quantes poden ser encara viables per la millora d'aquestes infraestructures!

Que els ideals siguin traspassats a la realitat, potser així es complirà el meu, que seria, també, poder utilitzar el tren groc per tota la Cerdanya, transformant-se en un ideal Gran Tren Groc (GTG).

La xarxa viària ha quedat al Pirineu a mig fer, a trossos, sense possibilitats de créixer? Potser no, però podria prosperar si es creïés que aquesta podria ser una solució econòmica i, tanmateix, turística. Perquè el que sembla molt segur és que la xarxa de carreteres no és res més que un projecte assajat i moltes vegades fracassat.

Sembla que dins d'aquesta història de camins de terra i el primer asfalt, l'època que va de 1910 a 1935, és a dir, la de la Mancomunitat de Catalunya, la de la Dictadura de Primo de Rivera i la de la República, són potser les de més activitat en la construcció de carreteres d'asfalt modernes, i camins que uneixin els pobles catalans, a la vegada que la xarxa de trens s'amplia i s'acaben alguns trams molt importants i els anys en què s'amplien telègrafs i telèfons a Catalunya.

De fet, aquest país, i encara ara, sense una bona xarxa d'unitats de carreteres no pot prosperar, però tampoc sense els enllaços ferroviaris. Tot plegat aquest és el que amb aquest Dossier us volem explicar i transmetre.

Dels camins històrics en podem dir que són monuments nacionals, ja que en el cas de Catalunya

“són terra de pas”. Tots els països muntanyencs han configurat la seva història amb un interès a estudiar els camins d’importància cabdal que donen un sentit històric a llur desenvolupament. Suïssa mateixa ha regulat i estudiat els passos i els camins anomenats regionals, locals, etc. Ens cal endegar una política per valorar els nostres camins. Precisament en el PLEC d’Història Local (núm. 190 de juliol de 2023), dedicat als camins històrics, el geògraf Carlos Guàrdia Carbonell explica un assaig metodològic per a l’estudi dels camins pirinencs tradicionals. Aquests estudis es podrien ampliar a tot el Pirineu i tenir una carta geogràfica per determinar quins eren els camins en època remota, com estan ara, assenyalant el desenvolupament social i econòmic que va produir aquesta antiga xarxa.

Pont de Sant Martí de Cerdanya sobre el riu Carol.

Camins i carreteres dels Pirineus. La clau de volta cerdana

JAUME FONT GAROLERA*

Resum. De què tracta aquest article

El present treball analitza l'evolució de les comunicacions de la Cerdanya entre els segles XVIII i XX, centrant-se específicament en la trama viària (camins i carreteres), atès que el ferrocarril ja fou exhaustivament tractat en el número 17 de *Querol*¹ (2015). El marc geogràfic del treball abasta *grosso modo* el conjunt de la comarca natural, és a dir, des del coll del Pimorent fins a la collada de Toses, en el sentit nord-sud, i des del coll de la Perxa fins al forat de la Seu, en el sentit est-oest, el llarg congost del Baridà per on s'escapa el Segre per dirigir-se a la Seu d'Urgell, Lleida i a l'interior peninsular, itinerari històric que hom va anomenar *Strata ceretana*. Analitzo la trama viària comarcal globalment, àmbit que pràcticament coincideix amb l'antic comtat de Cerdanya, distingint entre la Baixa Cerdanya i l'Alta Cerdanya. La referència geogràfica principal del territori és el curs del Segre, complementada per la coneguda contraposició entre la baga —vessants muntanyencs orientats al nord situats a la riba esquerra del riu— i la solana —els vessants encarats a migjorn situats a la riba dreta del Segre.

He dividit el treball en les parts següents: d'entrada, vull subratllar la situació estratègica de la Cerdanya al cor del Pirineu, circumstància assenyalada per la majoria dels geògrafs que han estudiat la comarca, com ara Lluís Solé Sabarís, Pau Vila o Joan Becat, entre altres. La comarca esdevé, des d'aquest punt de vista estratègic, una cruïlla de camins històrics i una autèntica clau de volta pirinenca, d'aquí que hagi estat un territori constantment disputat en-

tre les dues potències que acabaren per repartir-se'l després de segles de guerres inacabables.

Ressenyo, després, les rutes històriques; o sigui, les portes d'entrada o sortida de la Cerdanya que, pel que fa als itineraris més destacats, han registrat ben poques variacions amb el pas dels segles. De fet, la trama viària actual s'ha anat construint a partir de la base dels camins antics més transitats. Les carreteres modernes, és a dir, construïdes a partir d'un projecte tècnic solvent (alçament topogràfic, càlcul del radi de les corbes, desaigües, pendents i peraltats, entre altres requisits), han millorat exponencialment amb el pas del temps i al compàs dels avenços tècnics. És el cas de la nova 'porta' del túnel del Cadí, inaugurat l'octubre del 1984, amb tota la pompa i circumstància, de la mateixa manera que el túnel del Pimorent, deu anys després (8 de desembre del 1994), que va comptar amb la presència de les autoritats catalanes, espanyoles i franceses al més alt nivell. El túnel del Cadí, sobretot, ha tingut una gran incidència a la comarca perquè va apropar-la significativament a la regió metropolitana de Barcelona, la qual cosa ha tingut moltes repercussions en l'evolució econòmica i el model turístic comarcal². Cal dir, finalment, que el procés de formació de la trama viària moderna de la Cerdanya ha estat molt més condicionat per l'efecte frontera que per qualsevol altra circumstància, com els condicionants físics.

La Cerdanya. Un marc geogràfic singular i una disputada cruïlla pirinenca

La història de la Cerdanya no es pot entendre si es deixa de banda la seva importància estratègica i la seva condició de cruïlla natural de camins històrics entre Hispània i la Gàl·lia. La comarca és, des

1. Vegeu: "Dossier: els ferrocarrils", dins *Querol* núm. 17, Hivern 2015. El dossier conté 9 articles sobre els ferrocarrils pirinencs que abasten des de la permeabilització dels Pirineus i la història dels ferrocarrils transpirinencs, ambdós escrits per Manel Nadal i Ferreres, fins a la construcció del cremallera de Núria (Joaquim Nadal i Farreras), per acabar amb l'article de Gerard Cunill Costa "Lluitar pel tren el segle XXI", epíleg més que necessari atesa l'atribolada història del transpirinenc cerdà, l'únic que ara per ara travessa pel centre dels Pirineus.

2. Vegeu: Font Garolera, J. (1994). "Significació del Túnel del Cadí en la xarxa viària general de Catalaunya" i "El túnel del Cadí i el turisme de muntanya", dins *L'Eix del Llobregat i el túnel del Cadí deu anys després*, p. 29-45.

Segre fins a Lleida, on s'esdevingué la gran batalla que el mateix Cèsar va reportar en els seus coneguts comentaris a la guerra civil (*De Bello Civili*). Així mateix, s'ha atribuït a Cèsar la fundació de *Iulia Livica* (Llívia), l'antiga capital cerdana, situada en una posició central dins la plana, per bé que menys defensible que Puigcerdà.

Més endavant, durant la progressiva consolidació dels estats moderns espanyol i francès a partir del segle XV, la possessió de la Cerdanya va esdevenir un *casus belli*, és a dir, un motiu de guerra entre els dos estats, de manera que el territori ha vist manta vegada al llarg de la història moderna l'anada i vinguda dels exèrcits d'un i de l'altre costat de la muralla pirinenca, fins al punt que la comarca natural va acabar doblement dividida. Circumstància que deriva principalment de l'obsessió històrica de la geopolítica francesa per consolidar les 'fronteres naturals' de l'Hexàgon francès. I —cal dir-ho— d'una certa desídia per part espanyola. En tot cas, el control de les fronteres pirinenques de l'*Hexàgon* requeria el control dels colls i dels principals camins naturals que configuren la clau de volta cerdana. Pierre Vilar (1906-2003) ja assenyalà en el primer volum de la seva magna obra sobre Catalunya (*El medi natural*, 1964) la importància estratègica dels colls cerdans i, en particular, del camí natural que ressegueix el solc Conflent-Cerdanya-Urgellet que, tal com dèiem, entra a la plana cerdana pel coll de la Perxa i prossegueix fins al Forat de la Seu per continuar Segre avall fins a les planes lleidatanes. Un camí complementat per l'eix nord-sud, que va del coll de Pimorent fins a les collades meridionals, com Maians i Toses, entre altres.

Per cloure aquest apartat, hi ha semblances notables entre la Cerdanya i la Vall d'Aran i Andorra. Es tracta de territoris i comarques plenament pirinencs pel que fa als modes tradicionals de vida, però només la Cerdanya ha tingut històricament un valor estratègic excepcional, tant per Espanya com per França. La Vall d'Aran i les valls d'Andorra són llargues, molt més estretes i estan delimitades per carenes de collades altíssimes, impracticables durant l'hivern, de manera que romangueren històricament més tancades en si mateixes. I, en el cas d'Andorra, s'assegura que amb l'objectiu de no cridar l'atenció dels imperis veïns, circumstància que explicaria en

gran manera la seva supervivència històrica com a petit país independent. Es tracta, sens dubte, de dues 'anomalies' que en cap cas respecten la literalitat del Tractat dels Pirineus, signat entre Espanya i França a l'Illa dels Faisans (1659), que situava en la divisòria d'aigües la frontera teòricament 'natural'.

Resumint, fou la Cerdanya el territori pirinenc més disputat quan es negociaren les condicions i la 'lletra petita' del Tractat, fet que ratifica la singularitat i l'extraordinari valor estratègic de la comarca i dels camins històrics que la travessen. De fet, la delimitació precisa de la frontera pel bell mig del pla no es va fer fins un any més tard en virtut del Tractat de Llívia, signat el novembre de 1660, que també va sancionar la possessió de Llívia per part d'Espanya. Ara bé, els litigis en relació amb la delimitació precisa de la frontera es van allargar fins a la segona meitat del segle XIX. En tot cas, la nova frontera no va poder esborrar l'antiga trama de camins naturals de poble a poble que cobreix tota la plana, independentment del fet fronterer, ni els drets ancestrals sobre les pastures i els drets de pas de persones i bestiar.

Camins històrics. Les portes d'entrada i sortida de la plana cerdana

Quan s'arriba a la Cerdanya per qualsevol de les seves collades històriques, no s'han travessat els Pirineus, sinó que hom s'ha situat al bell mig de la seralada. I això és així tant si s'arriba a Puigcerdà o Llívia des del nord, travessant el coll del Pimorent (1.920 m), o provenint de l'alterós i aïllat Capcir pel coll de la Quillana (1.713 m), com si s'hi entra per qualsevol dels colls meridionals, d'est a oest: Eina, Finestrelles, Maians, Toses, Creueta, Pal, Jou i Pendís, entre altres, tots situats al voltant o per damunt dels 1.800 metres d'altitud. La sensació d'haver arribat al cor de la muntanya fins i tot és més palesa quan es travessen els túnels del Cadí o del Pimorent. Quan en sortim no hem travessat els Pirineus, sinó que ens sorprèn haver arribat a una plana oberta al mig de la muntanya. Així ho manifestaren Pau Vila i Lluís Solé Sabarís (1964). I Josep Pla (1897-1981) a la seva *Guia de Catalunya* (1971) en feu una descripció que ha fet fortuna, reproduïda manta vegada i que és ben expressiva en aquest sentit: "Envoltada d'altres muntanyes que voregen els tres mil metres,

la Cerdanya no deprimeix, com tants de llocs pirinencs; produeix, al contrari, una sensació d'amplària, d'elevació, de lluminositat, de llibertat. Els seus cels són esplèndids, el seu aire és fi, els seus paisatges tenen una tendresa entranyable.”

Cal subratllar, d'entrada, que la geografia ha 'manat' i 'mana' encara a la Cerdanya. Tots els camins i els itineraris històrics, sobretot els principals, s'adapten al joc d'obstacles i passadissos imposats pel relleu, buscant sempre les rutes més còmodes³. Al seu torn, els nuclis de població més destacats, és a dir, els que en un moment o altre de la història han exercit un paper articulador i de capitalitat (Puigcerdà, principalment, però també Llivia i Bellver, antiga capital de la Batllia) s'haurien consolidat en els indrets més accessibles del territori i els més fàcils de defensar. D'acord amb l'estructura general del relleu, la trama viària de la comarca s'ha articulada, tal com dèiem, a partir de dos itineraris que s'encreuen al bell mig del pla. D'una banda, l'eix que va de llevant a ponent, concordant amb l'orientació general de la cubeta cerdana i el curs del Segre; i, d'altra banda, l'eix nord-sud, que va des del coll de Pimorent fins a les collades meridionals, com Toses i Maïans, principalment. Sobre aquest antiquíssim canemàs s'hauria construït la trama viària moderna, complementada pels accessos als nuclis de població de les valls secundàries.

Per la majoria dels tractadistes que s'han ocupat de la geografia de la circulació, l'itinerari històric més destacat de la Cerdanya és el 'passadís' —dit sigui en la terminologia encunyada per Pierre Vilar— que aprofita el solc Conflent-Cerdanya-Urgellet que travessa la comarca natural d'est a oest resseguint el curs del Segre, sigui per la ribera esquerra (la baga) i, encara més, per la riba dreta (la solana). Tal com hem vist, en època romana, aquesta ruta estava conformada, d'una banda, per l'*Strata conflentana*, que comença a Elna, on entronca amb la *Via Domitia* i

acaba al coll de la Perxa i, d'altra banda, per l'*Strata ceretana*, que arrenca al coll de la Perxa, passa per Llivia i travessa el Segre per l'històric pont del Soler, reconstruït manta vegada, per prosseguir fins a Bellver, Martinet i continuar Segre avall fins a la Seu d'Urgell i més enllà. No es tracta pas ara d'entrar en detalls sobre les variacions de la traça concreta d'aquesta via per la Cerdanya des que es va construir (de mitjan segle XIX a principis del XX), sinó de subratllar-ne al seu paper articulador, concordant amb l'orientació general est-oest de la cubeta cerdana. Cal advertir, en aquest sentit, que en un context d'alta muntanya, tant els camins antics com les carreteres modernes requereixen un manteniment constant que, en cas de faltar, qualsevol ruta pot resultar intransitable en molt poc temps (per esllavissades i xaragalls o inundacions) de tal manera que, ràpidament, surten alternatives —sobretot, antigament— que comporten variacions de detall fins que no es restitueix la vialitat, tot sovint amb una traça modificada.

En el sentit nord-sud, hi ha dos itineraris històrics que conflueixen al centre mateix de la plana on s'encreuen amb l'eix est-oest anterior (l'*Strata ceretana*). Al nord hi ha l'antiga via i les modernes carreteres i ferrocarrils que remunten la vall de l'Arieja, salven el coll de Pimorent (1.920 m) i ressegueixen la vall del Querol fins a la Guingueta d'Ix (Bourg-Madame). En aquest punt, la N-20 francesa enllaça amb la N-116, que continua fins al coll de la Perxa i arriba a Prada de Conflent i Perpinyà. D'aquesta manera, França es va assegurar el control de la ruta més curta entre Toulouse i Perpinyà, passant sempre per territori francès. Des del sud, arriben a la Cerdanya els vells camins que salvaven els colls meridionals més accessibles, situats entre el Puigmal i la Tossa d'Alp (Maïans, Toses, Creueta, Pal) que, per la ribera d'Alp, principalment, arribaven al pla. D'entre tots ells, la collada de Toses s'ha destacat tradicionalment com la principal via d'entrada a la Cerdanya des del sud. Ha estat, de fet, la ruta històrica més transitada de comunicació entre Barcelona i el Pirineu Oriental, tot i que ha estat substituïda en temps recents per la construcció de l'Eix del Llobregat i el túnel del Cadí (C-16) que formen part de la projectada ruta europea E-09.

Cal remarcar, en aquest sentit, que l'entrada

3. De l'evolució i la traça de les antigues vies de comunicació cerdanes se n'ha ocupat abastament l'Institut d'Estudis Ceretans que, entre altres accions, va impulsar el *Col·loqui internacional d'Arqueologia de Puigcerdà* dedicat a l'estudi dels vells camins de la comarca. Vegeu: Andreu i Expósito, Ricard; Olesti Vila, Orió; Mercadal Fernández, Oriol; Aliaga Rodrigo, Sara (1999). Territori, comer i vies de comunicació a la Cerdanya en època romana. 1000 a. C.-700 d. C.: *XI Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. 31 d'octubre i 1 de novembre de 1997.. Puigcerdà, 1998, ISBN 84-600-9288-7, págs. 261-284 (Institut d'Estudis Ceretans).

dels tres ferrocarrils que arriben a la comarca es feu també sobre la base d'aquests camins històrics principals. Pel que respecta als ferrocarrils francesos, la línia Toulouse-Latour-de-Carol remunta la vall de l'Arieja i entra a la Cerdanya pel túnel de Pimorent, per resseguir després la vall del Querol fins a la plana. També pel costat francès hi ha el ferrocarril d'ample mètric (el mític Tren Groc), que uneix Vilafranca del Conflent amb La Tor de Querol (63 km), que avui funciona com a tren turístic. Després de remuntar la vall de la Tet entra a la comarca pel coll de la Perxa, molt a prop de l'estació de Bolquera, situada a 1.653 m d'altitud, la més alta de França. Pel que fa al costat espanyol, el ferrocarril de Barcelona a Puigcerdà entra a la comarca travessant sota la collada de Toses i enllaça amb la xarxa francesa a La Tor de Querol. També en aquest cas, la via fèrria ressegueix una de les rutes històriques més destacades entre Barcelona i el Pirineu Oriental⁴. Cal parlar, també, de la nova porta del túnel del Cadí, obert sota la serra del Moixeró entre els colls de Jou i del Pendís; es tracta d'un itinerari menys destacat que els de les collades de la Perxa, Toses i Pimorent, però apareix ressenyat en tots els mapes del segle XVIII.

En conclusió, l'existència des de fa més de tres-cents anys d'una frontera que passa pel mig del pla, ha limitat en gran manera que els dos eixos principals poguessin vertebrar la comarca natural sencera (Alta i Baixa Cerdanya). Un paper articulador que s'ha anat recuperant parcialment a partir de l'entrada d'Espanya a la Unió Europea (1986) i a l'espai Schengen (1995), l'àmbit europeu de lliure circulació de persones i mercaderies. Cal parlar, per cloure aquest epígraf, de l'altiplà del Capcir, que esdevé la capçalera de l'Aude, riu que es dirigeix al nord, per abocar les seves aigües a la Mediterrània després de passar per Carcassona. Ara bé, malgrat que les aigües del Capcir es dirigeixen al nord, l'altiplà té una sortida més fàcil en direcció al sud, vers Font-romeu i l'Alta Cerdanya pel coll de la Quillana, fet que contribueix a explicar que històricament hagi format

part del comtat de Cerdanya. La sortida vers el nord, seguint el curs de l'Aude, requeria salvar impressionants congostos per arribar a Quillan (Quillan).

L'espina de peix

Les comunicacions històriques —i les actuals— entre la vall principal i els pobles i llogarrets de les valls laterals de la бага o la solana han adoptat, com a tota vall pirinenca, la típica disposició en espina de peix, en aquest cas, a partir del curs del Segre. Una disposició dels camins —vigent també, pel que fa a les carreteres modernes— que la professora Roser Majoral⁵, nascuda a la Seu d'Urgell i educada en primera instància a Bellver, no deixava de subratllar en els seus nombrosos treballs sobre la muntanya i els Pirineus. De fet, a cada vall secundària hi ha antics camins que comuniquen el fons de la vall del Segre amb els pobles més enlairats per arribar als passos de muntanya vers el Ripollès i el Berguedà o Andorra i l'Arieja. A l'Alta Cerdanya, hi ha els vells camins que, des del coll de la Perxa i Font-romeu, arribaven al Capcir; els camins ja comentats de la vall del Querol; els que puguen a Meranges, el poble més elevat de la Baixa Cerdanya (1539 m), i els estanys de Malniu; cal parlar també dels camins que des de Bellver remunten la llarga vall glacial de la Llosa i comuniquen amb Lles i els pobles situats a mig aire de la solana i també dels camins que des de Martinet puguen a Arànsér, Músser i comuniquen amb els passos que duen a Andorra.

Pel cantó de la бага, tret del cas ja comentat de la transitada ribera o vall d'Alp, que porta a la collada de Toses i a altres colls meridionals (Creueta i Pal), el relleu és molt més abrupte, refractari al poblament, amb nuclis de població més esparsos i camins difícils que sempre foren menys transitats, sobretot, des del punt de vista del comerç. A l'Alta Cerdanya, tenia molta importància en el seu temps i malgrat la seva altitud, el coll de Finestrelles (2.605 m), que duia a Núria, com també el coll de la Creu de Ma-

4. Els dos túnels ferroviaris (Pimorent i Toses) assoleixen altituds de rècord pel que fa als ferrocarrils convencionals europeus; el primer té 5.414 m de longitud i assoleix la cota de 1.567 m, una de les més altes d'Europa; per la seva part, el túnel de Toses té gairebé 4 km de longitud (3.904 m) i assoleix una cota de 1.494 m, que és la més alta dels ferrocarrils ibèrics convencionals

5. Roser Majoral Moliné (1947-2005). Reconeguda experta en geografia agrària i de la muntanya, va participar en l'elaboració de *l'Atlas socioeconòmic de Catalunya* i les valuoses monografies comarcals que va publicar la Caixa de Catalunya els anys 80 i 90. Entre elles, la Cerdanya, l'Alt Urgell i la Val d'Aran. Vegeu l'obituari "Roser Majoral, *in memoriam*", publicat a *Treballs de la SCG*, 60 (2005), pp. 265-268], redactat pels companys de l'Àrea d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat de Barcelona.

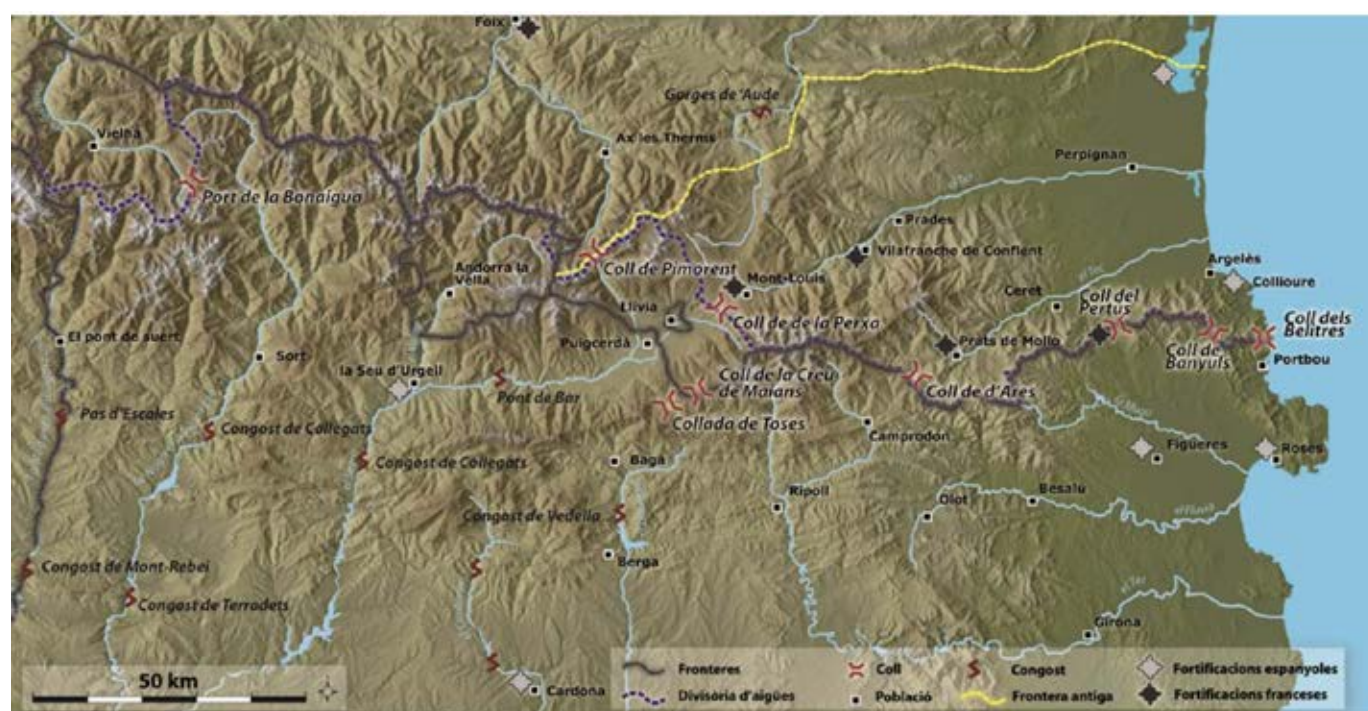
ians, sobre Dòrria (Ripollès), el camí del qual baixa dreturerament fins a Palau (Alta Cerdanya) i esdevé un altre dels passos històrics cerdans que va quedar íntegrament a la part francesa de la frontera, com els colls de la Perxa i de Pimorent. L'incansable viatger Francisco de Zamora (1757-1812) relata en el seu Diari que, el 31 d'agost del 1787, va entrar a la Cerdanya pel coll de Finestrelles, procedent de Núria i Ribes de Freser; després de visitar Puigcerdà, en va sortir l'endemà, passant per la Molina en direcció a la Pobla de Lillet. El viatger és crític en relació amb la divisió de la comarca i escriu: "Esta división, hecha el año de 1660 contra lo literal de los tratados impide el aumento de este territorio español y francés". També comenta la major preocupació francesa per assegurar el control del territori: "Para la última ruina de Puigcerdà [sosté], solo falta que se acabe el camino que desde las Guinguetas se hace a Perpiñan", mentre comenta que "la entrada de Barcelona a Puigcerdá es intransitable" (Francisco de Zamora (1787). *Diario de los Viajes hechos en Cataluña*, pàg. 92 i 93).

Tant a la baga com a la solana, la major part dels camins que remuntaven les valls secundàries eren de ferradura (altrament dits camins de bast), fins ben entrat el segle XX, i en algun cas, fins als anys sei-

xanta i setanta. El transport s'havia de fer amb rècules de mules, tret dels pobles de la plana, situació que contrastava amb les millores viàries realitzades a la part francesa de la comarca. De fet, i com a la resta del Pirineu, des del principi del segle XX, foren els mateixos veïns els que van impulsar, en molts casos, la transformació dels camins de bast en camins carreters en aquells llocs on això va ser possible, fora per assegurar l'arribada del camió que recollia diàriament els pots de llet o bé per treure la fusta, carregar el bestiar o carretejar la collita (herba, blat, sègol, patates o peres). En el seu temps i gairebé fins al present, sobretot durant el franquisme, foren també els camins del contraban (cavalls, mules i altre bestiar de càrrega abans de la mecanització del camp, o tabac i tota mena d'atuell i d'aparells durant les restriccions de la postguerra i el primer franquisme). Antigament, foren també els camins per on fugien els perseguits de la justícia o de la inquisició, cas del mític Camí dels Bons Homes, que provenia de França i duia a la Cerdanya, l'Alt Urgell i el Berguedà, pel coll del Pendís, principalment, que s'ha convertit en un notable reclam turístic internacional, sobretot a la part francesa del sender.

En canvi, circular per l'interior planer del territori cerdà ha estat relativament fàcil en relació amb

Mapa 2. La frontera pirinenca de la Cerdanya. Divisòria d'aigües, ratlla fronterera i colls principals

Cartografia elaborada pel Grup 1:50.000 (Andreu Blanc; Roc Carrión; Guifré Lloses)

altres comarques i zones de muntanya. Mentre els camins de bast o de ferradura comunicaven amb els pobles més apartats de la boga o la solana, el més probable és que carros, tartanes, faetons i tota mena de vehicles de rodes es moguessin per la plana, mentre arreu dels Pirineus —inclosos els mateixos vestants muntanyencs de la Cerdanya— no hi havia res més que mals camins de ferradura resseguits per pastors i per contrabandistes, on a penes hi podia passar una cavalleria carregada. En tot cas, entrar o sortir de la comarca requeria superar grans obstacles, tant si es provenia del nord (colls del Pimorent o de la Quillana), com del sud (colls de Finestrelles, Maïans, Toses, Pal, Creueta o Pendís), i tant si s’hi arribava per llevant des del Conflent (remuntant la Tet, fins al coll de la Perxa), com per ponent, remuntant el Segre aigua amunt de la Seu. Obstacles que avui ens passen gairebé desapercebuts, tret de casos concrets, gràcies als avenços en matèria d’infraestructures. S’ha de subratllar, en aquest sentit, que la trama de vells camins de poble a poble que travessen la plana cerdana en totes les direccions no han patit d’igual manera l’efecte frontera que les carreteres oficials. La pagesia i la gent del país van continuar fent ús de l’antiquíssima trama de camins carreters de la plana. Les novel·les de Narcís Oller (1846-1930) la trama de moltes de les quals es desenvolupa a la Cerdanya i a Puigcerdà (*Pilar Prim*, en particular) aporten moltes referències a la trama de camins cerdans que fan abstracció de la frontera.

La formació de la trama viària cerdana. Els antecedents

Atesa la importància estratègica de la Cerdanya i les llargues disputes entre Espanya i França pel control dels Pirineus, hi ha molta cartografia dels segles XVII i XVIII que aporta informació sobre els camins. Comento breument dos treballs, els mapes de camins del Comte de Darnius i el mapa de síntesi que Gregorio Perán (1988) va elaborar a partir de l’anàlisi de deu mapes del segle XVIII que contenen informació viària; ambdós autors inclouen la Cerdanya i el Rosselló en aquests treballs.

La cartografia de Catalunya elaborada per Oleguer Taverner i d’Ardena (1661-1727), militar i cartògraf filipista més conegut com el Comte de Darnius, conté molta informació sobre la vialitat anti-

ga. La seva obra, en gran part manuscrita, ha estat ressenyada per Carme Montaner (2011), directora de la cartoteca de Catalunya, que explica que cal emmarcar-la en el context de guerra gairebé permanent entre Espanya i França, de la qual el mateix Darnius en fou protagonista durant la guerra de Successió. Això explica que posés l’èmfasi en els camins, un coneixement cabdal a l’hora de desplaçar les tropes. Darnius va refer diverses vegades els seus mapes, el darrer dels quals es publicà el 1727, acompanyat de mapes detallats dels corregiments filipistes, entre ells el de Puigcerdà.

Mapa del corregiment de Puigcerdà del Comte de Darnius (1727)

Font: ICGC. Cartoteca digital

Té interès comentar breument el mapa del corregiment de Puigcerdà en què hi apareixen dibuixats els colls principals i els camins que travessen la plana cerdana. La major part conflueix a Puigcerdà i, en menor mesura, a Bellver. El mapa també conté una breu memòria relativa als camins del corregiment, però de lectura difícil, atès que Darnius no jerarquitzava els camins i la informació aportada és vaga i redundant⁶. Entre els camins cartografiats hi ha els que van de Bellver a Puigcerdà, per Isòvol, i per Balltarga (“bueno, llano y carretero.”), els que de Bellver porten a Bagà i Berga pel coll del Pendís, i

6. Podeu consultar en línia aquests mapes i una gran part dels mapes històrics de Catalunya on hi ha cartografiats els camins, a través de la Cartoteca de Catalunya de l’Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Vegeu: <https://cartotecadigital.icgc.cat/>

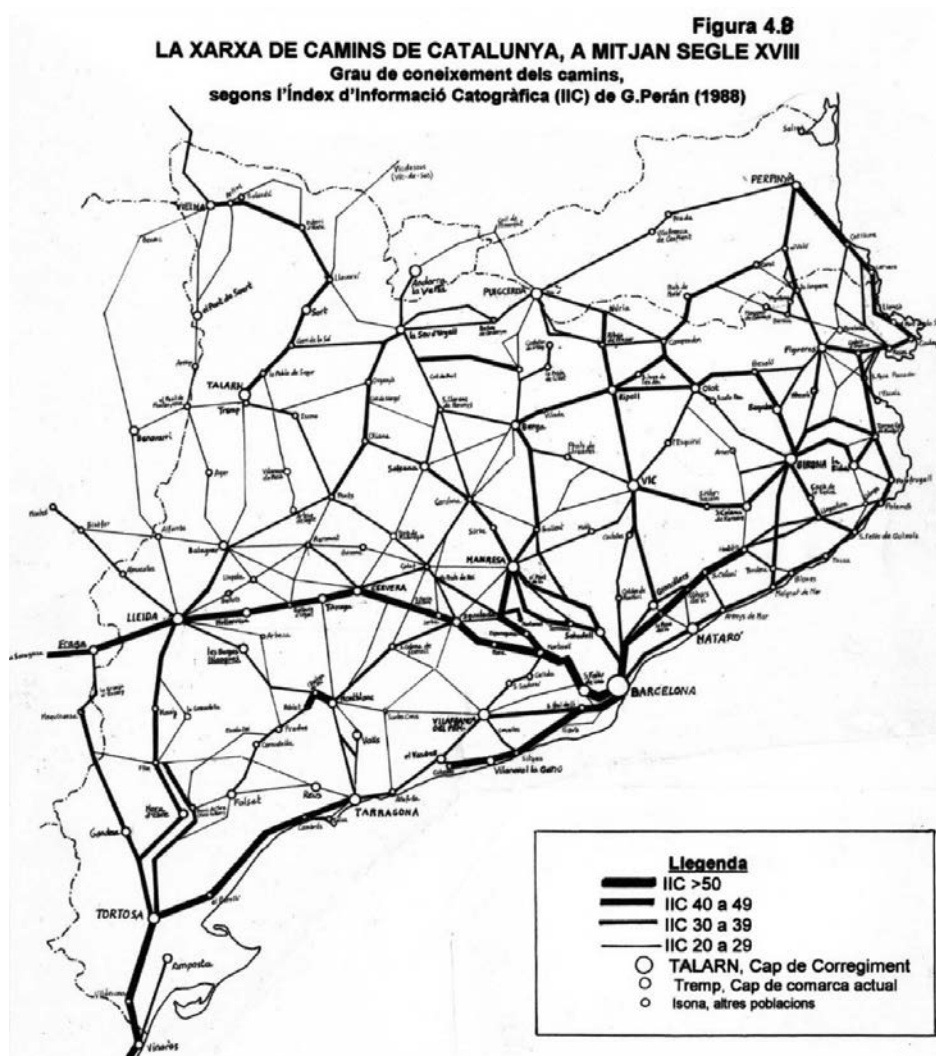
els de Berga a Puigcerdà, tant pel coll de Jou com pel de Pal. Respecte d'aquests últims, Darnius considera més difícil travessar el llarg congost de la "Badella", entre Guardiola i Berga ("camino desfilado y muy malo"), que la superació dels colls. Des de Puigcerdà, surten camins que duen a Llívia, Bolquera, Montlluís i Perpinyà, entre altres; i des de Montlluís els que comuniquen amb Font-romeu i el Capcir. També hi ha dibuixats els camins que entren a la Cerdanya pels colls meridionals (Eina, Finestrelles, Maians).

L'any 1727, Darnius va publicar un Atlas, ressenyat per Carme Montaner (2011), que conté una llista de vint-i-quatre *Caminos carreteros que se hallan en la montaña de los Pirineos*. Pel que fa a la Cerdanya, hi ha referenciats sis camins, que segurament foren dels més transitats en aquella època; són els següents: de Puigcerdà a Ripoll, per Ribes de Freser; de Puigcerdà a Ripoll, per Gombren; de la Seu d'Urgell a Puigcerdà; de Puigcerdà a Montlluís; de la Cabanassa al Coll de la Perxa, el Capcir i França i, finalment, del coll de la Perxa a Vilafranca del Conflent.

Per completar la informació sobre la trama viària pre-industrial té interès el treball de síntesi elaborat per Gregorio Perán (1988) que sintetitza la informació continguda en deu mapes del segle XVIII, com els del Comte de Darnius, Aparici, Garma i Tomàs López⁷ entre altres mapes. Perán va elaborar per a cada tram de camí unes matrius que correlacionen la informació viària de cada mapa (referències de pobles, hostals, ponts i qualque informació d'interès), la qual

cosa li va permetre determinar un *Índex d'Informació Cartogràfica (IIC)* que indica el grau de coneixement i la importància de cada camí. El resultat va ser una llista de 271 camins ordenats en funció del seu IIC. Ocupa el primer lloc de la llista la carretera reial de Martorell a Molins de Rei i Barcelona, amb un IIC de 60,7. Pel que fa a la Cerdanya el primer camí de la llista és l'itinerari de Perpinyà a Puigcerdà i la Seu d'Urgell, és a dir, l'*Strata ceretana*; ocupa el lloc 50 de la llista amb un IIC de 36,2.

Els camins del segle XVIII. Mapa de síntesi de Gregorio Perán (1988)

Font: La formació de les xarxes de transports de Catalunya (1761-1935).

7. Tomàs López és autor d'una guia de camins que fou reeditada diverses vegades durant el segle XIX. Des del final del segle XVIII i fins a mitjan segle XIX es publicaren diverses guies de camins, la solvència de les quals és qüestionable. De fet, fins que no es disposà d'una cartografia científica, totes les rutes cartografiades són aproximades.

El segle XIX. L'inici de construcció de la trama viària moderna

Les carreteres modernes, entenent com a tals les que s'han traçat d'acord amb paràmetres tècnics, es van començar a construir en temps de Carles III, mitjançant un Decret de 1761 que manava construir les sis grans carreteres radials que partien de Madrid (el famós km 0). A Catalunya, hi havia la de Madrid a Barcelona i la frontera de la Jonquera (la N-II), i la de Barcelona a València (N-340), l'única que no era estrictament radial. Aquestes vies van trigar uns quants decennis a ser construïdes a conseqüència tant del seu cost econòmic (es plantejaren amb una gran ambició), com pel continuat estat de guerra en què va romandre el país durant el segle XIX.

Al llarg d'aquell segle es promulgaren diversos plans de carreteres, però a la Baixa Cerdanya no n'hi arribaria cap digna de tal nom fins al segon decenni del segle XX, situació que contrastava amb la part francesa de la comarca, on l'any 1850 ja s'havien construït les carreteres que salvaven els colls del Pimorent i de la Perxa, de manera que el trajecte de Tolosa de Llenguadoc a Perpinyà, a través de la Cerdanya, es podia fer íntegrament en vehicle de rodes passant sempre per territori francès. L'obertura d'aquestes carreteres havia possibilitat, al seu torn, l'inici del desenvolupament turístic de Font-romeu que, ràpidament, s'estengué a la resta de l'Alta Cerdanya.

A mitjan segle XIX, quan començava el desplegament del ferrocarril, a l'interior i a l'alta muntanya catalana no hi arribava cap carretera. Només s'havien construït parcialment les vies radials de Carles III, però el seu estat de conservació era molt deficient (pràcticament tots els rius s'havien de passar a gual, com el Besòs i el Fluvià). Cal tenir en compte la precarietat de mitjans (pic, pala i cabàs) i que les carreteres es finançaven i es construïen per trams, de manera que quan se n'inaugurava un de nou, ja s'havia malmès l'anterior, degradació que a muntanya era molt més ràpida i acusada. El desert viari absolut en què romania la muntanya es constata a partir d'una lectura de les entrades del *Diccionario* (1845-50) de Pasqual Madoz, que no esmenta cap carretera pirinenca, tret de l'article sobre la Vall d'Aran en què el mateix Pascual Madoz proposa construir el túnel de Vielha. A l'interior del país només s'havia construït

la carretera de Barcelona a Vic i s'havia començat la de Vic a Ripoll; i també s'havia condicionat el camí carreter d'Olot a Girona.

Durant la Segona Guerra Carlina (la dels Malcontents, 1846-1849), la xarxa viària era tan precària que no hi havia manera de desplaçar ràpidament les tropes a l'interior del país, on les partides carlines es movien lliurement. L'any 1848, a iniciativa de l'estament militar, es va constituir la Junta de Carreteres de Catalunya, que va estar operativa fins al 1868. La Junta va elaborar un pla urgent de carreteres (reduït a un mer llistat) que es finançarien amb arbitris i l'aportació de les diputacions provincials. Aquests projectes tenen una relació directa amb l'àmbit territorial d'actuació de les partides carlines; primer, es va construir la carretera de Calaf a Manresa i Vic (una mena d'antecedent de l'Eix Transversal), seguida de les que des de Vic i Manresa, respectivament, portaven a Berga. En segon lloc, hi ha la carretera de Vic a Ripoll, Ribes de Freser i Puigcerdà, que ja apareixia en un pla redactat per la Junta de Comerç l'any 1816. De fet, fou la primera que va arribar al Pirineu, descomptant les carreteres franceses.

Amb la Restauració borbònica (1874) i el final de la Tercera Guerra Carlina (1876), el país va entrar en un període de calma que va permetre endegar diversos plans viaris. Aquests plans del segle XIX tenien una concepció administrativista de les carreteres, que es classificaven en tres ordres (primer, segon i tercer ordre), en funció de la importància dels punts a connectar. Les carreteres de la Seu d'Urgell a Puigcerdà i de Ripoll a Puigcerdà eren de segon ordre. Tot i que apareixen en tots els plans del XIX, la seva construcció va ser lentíssima. Segons la detallada *Geografia general de Catalunya*, dirigida per Francesc Carreras Candi, l'any 1907, a Catalunya s'havien construït 3.143 km de carreteres (el 7,7% dels 40.843 km de carreteres d'Espanya), a les quals calia sumar-hi 1.380 km de vies provincials construïdes per les Diputacions, que només tenien un cert gruix a la província de Barcelona (a Girona només hi havia 16 km de vies provincials i a Lleida 206 km, però no n'hi havia cap que arribés al Pirineu).

El volum corresponent a la província de Girona de l'esmentada *Geografia General*, escrit per Joaquim Botet i Sisó (1846-1917), conté informació sobre les carreteres cerdanes, referida a l'any 1908. Segons

aquest autor, la carretera de Ribes a Puigcerdà amb brançals a Llívia i Bourg-Madame havia arribat l'any 1880 a la collada de Toses, on quedaria encallada molts anys. Poc temps després, els prohoms de Puigcerdà van promoure la construcció d'una carretera particular de peatge que per la Molina i aprofitant o reconvertint els vells camins de ferradura, permetia als carruatges arribar a Puigcerdà. Així ho explica Botet i Sisó (pàg. 810) [he regularitzat l'ortografia]: “del coll de Toses a Puigcerdà utilitzen los carruatges una carretera particular que travessa los termes d'Alp, Urtx, Bolvir i Puigcerdà, salvant lo Segre pel pont de Soler, un dels set ponts de pedra construïts a Cerdanya a l'edat mitjana. De Puigcerdà al pont de Raür (Les Guinguetes o Bourg-Madame) i de Puigcerdà al pont de Llívia, hi ha bons camins veïnals subvencionats per la Diputació de la província [Girona].

Pel que fa a la carretera de la Seu d'Urgell a Puigcerdà, l'any 1907, tenia encara molts trams en obres i en estudi. El congost del Baridà, de 20 km de llarg, era una barrera formidable. La carretera es va acabar el 1914, un any abans que la carretera 'oficial' de la Collada. Cal tenir present, que, en aquella època, la traça de les carreteres estava molt condicionada per l'estament militar, com el pas de la collada de Toses. De fet, tant la carretera que arriba a la Cerdanya per la Collada, com la de la Seu, es van dissenyar de manera que s'evités, sempre que això fos possible, la construcció de ponts. Entre les carreteres projectades, però que mai es van arribar a construir, hi ha la de Bagà a Escadarcs per Grèixer, coll del Pendís, Urús i Alp, que podria ser considerada un antecedent del túnel del Cadí.

Joaquim Botet i Sisó és molt crític en relació amb l'estat de conservació dels vials: “fora de les carreteres de l'Estat, les altres vies de comunicació que hi ha a la província [Girona] no mereixen lo nom de carreteres. Són camins veïnals i rurals, sense engravar, molts d'ells intransitables per carruatges a l'hivern i en temps de pluges (...) en particular los de la muntanya, senzillament de ferradura. Los pobles, per altra banda, cuiden poc la seua conservació...”. Segons aquest autor, entre els camins veïnals ben conservats que admetien el pas de vehicles hi havia els de Puigcerdà al pont del Soler (4 km), a Bolvir (1,5 km), Ur (França, 2,6 km) i Llívia (2 km). En resum,

el 1907 segons Botet i Sisó (pàg.164) “a l'alta muntanya i particularment a la Cerdanya, no compten més que amb la carretera de Barcelona a Ribes i d'aquí al coll de Toses (...) Queda encara algun altre camí ben construït o ben cuidat, mercès a l'interès o la conveniència particular, com la secció de carretera de Toses a Puigcerdà. És a dir, de nou apareix la carretera descrita en el viatge iniciàtic de Pilar Prim a la Cerdanya⁸.

Botet i Sisó (pàg. 915) no es pot estar de criticar el mapa del partit judicial de Puigcerdà, per la seva dispersió territorial, i la partició de la Cerdanya en dues províncies. Sobre això escriu: “lo que creiem és que quan es va fer la divisió de Catalunya en províncies se va incórrer en una greu equivocació al partir la Cerdanya espanyola, ja prou petita, entre dues províncies, la de Lleida i la de Girona. D'haver-la adjudicada íntegra a una d'elles, seria molt mes fàcil disminuir los inconvenients (...) en lo referent a la capitalitat del partit judicial de Puigcerdà...”. També descriu la importància del turisme: “Puigcerdà s'ha convertit d'una quarantena d'anys ençà en una estació d'estiu, en quina temporada la frescor del clima, la bellesa dels voltants i les comoditats que s'hi troben, conviden a l'estada (...). Això fa que la població s'hagi estès fora de son perímetre antic, particularment per la banda nord, on hi ha l'estany, construint-s'hi bon nombre d'elegants i luxoses cases de recreo (...)

Per a l'alberg i conveniència de forasters i trans-eünts hi ha tres fondes, sis hostals i altres cases de menjar, agències de transport, carruatges de lloguer i ordinació diària a Bellver (línia de la Seu d'Urgell a Lleida), Llívia, Martinet i Montellà, Planols, Ribes i Ripoll.”.

Per la seva banda, Ceferí Rocafort, autor del volum de la *Geografia General* que correspon a la província de Lleida, escriu el següent sobre la carretera de la Seu d'Urgell a Puigcerdà [he regularitzat l'ortografia]: “L'única via de comunicació aprofitable [a l'alta muntanya lleidatana] és la carretera que des de Lleida se dirigeix a la Seu i ha de continuar Segre

8. Narcís Oller, l'autor de Pilar Prim, feia llargues estades a la Cerdanya. Era cunyat del pròcer cerdà Miquel Salvadó i Llorens (1831-1921), impulsor entre moltes altres iniciatives de la carretera privada de la collada de Toses a Puigcerdà.

amunt fins a Puigcerdà, trobant-se aquesta secció un xic atrassada (...). De la Seu a l'establiment de Sant Vicenç està completament llesta amb servei de carruatges. De Sant Vicenç a Martinet s'estan fent actualment (1909) los treballs d'explanació, i des de Martinet a Bellver i Puigcerdà si bé manca moltíssim per tenir-la enllestida hi ha servei rodat entre dites poblacions" (pàg. 501). A l'entrada de Bellver escriu: "hi ha servei públic de carruatges a Puigcerdà (a 17 km) per la carretera en construcció. L'estació més propera es Guardiola-Bagà (havent-se de travessar per mal camí de ferradura lo coll del Pendís (...). Ripoll a 69 km resulta avui la més avantatjosa podent-se utilitzar lo servei d'automòbils que hi ha establert fins a Puigcerdà i tartana des d'aquesta població a Bellver (...). Cal anar en cavalleria de Sant Vicenç i Martinet a Bellver (12 km). D'acord amb aquesta informació es constata que l'ús dels vehicles a motor va ser molt precoç a la muntanya catalana, fins i tot abans que s'haguessin acabat de construir les carreteres modernes. El dia d'avui resulta difícil imaginar com trescaven enmig de muntanyes altíssimes uns vehicles tan precaris.

ERSKINE MURRAY, James (1843). The summer in the Pyrénées. London Jhon Macrone

Per acabar aquest epígraf no cal recórrer a Pau Vila ni a un tractat d'història de la Cerdanya. La des-

cripció que feu la novel·la de Narcís Oller del viatge de Barcelona a Puigcerdà realitzat per Pilar Prim i el seu acompanyant abans de l'arribada del tren i de l'automòbil, explica prou bé les condicions en què es viatjava a la muntanya al principi del segle XX: nou hores de tren entre Barcelona i Ripoll, seguides d'un penós trajecte en diligència, amb parada a Ribes de Freser i, després del repòs, pujada a la Collada per la carretera 'oficial' ja construïda, seguida de la llarga baixada fins a Puigcerdà per la carretera privada que passava per la Molina, promoguda per prohoms cerdans i 'senyors de Barcelona'. Un llarg viatge que, tot i no tenir el glamur de l'Orient Exprés, li permet a Narcís Oller plantejar el nus de la seva novel·la entre els impressionants paisatges que els viatgers van travessant.

El segle XX. El Pla de camins de la Generalitat republicana (1935)

Durant el primer terç del segle XX, s'obrien noves expectatives per a les comarques de muntanya, i la Cerdanya en particular, que podrien contribuir a mitigar el despoblament de què parlava el mestre Vila a la seva monografia, publicada el 1926. Feia poc que s'havien acabat les dues carreteres principals: la de la Seu d'Urgell a Puigcerdà i la de la collada de Toses, i s'havien començat a enllestir les carreteres locals que comunicaven la plana amb els pobles de les valls laterals de la baga i la solana. Així mateix, l'any 1922, el tren arribava a Puigcerdà i sis anys després (el 1928) enllaçava amb la xarxa ferroviària francesa a la Tor de Querol, de manera que la Cerdanya es podia connectar directament amb París. En aquells dies, ja s'havia consolidat l'estiueig, l'esquí i els esports de neu començaven a prendre embranzida a la part francesa de la comarca, i l'economia tradicional havia repuntat gràcies a la recollida diària de la llet, que havia estat possible gràcies al camió. Les indústries de la llet van assegurar un ingrés fix i regular a la pagesia, que ja no depenia tant de la incertesa del clima i el temps. Aquest era el context socioeconòmic, més aviat optimista, del primer terç del segle XX a la Cerdanya.

L'any 1935, la Generalitat de Catalunya, institució que havia estat intervinguda després dels fets d'octubre de 1934, va elaborar un ambiciós pla d'obres públiques. Comprenia deu seccions que

avenen des de l'abastiment d'aigua, electricitat i telèfon fins als camins⁹. L'autor material del Pla fou l'enginyer de camins Victoriano Muñoz Oms (1900-2000), essent conseller del ram Joan Vallès i Pujals (1881-1966), que ja havia impulsat el pla de vies de comunicació de la Mancomunitat (1914-1924). El pla d'obres públiques del 1935 recupera, de fet, els quatre elements de civilització que havien guiat la política territorial de la Mancomunitat. O sigui, fer arribar a tots els nuclis habitats del país la carretera, l'aigua potable, l'electricitat i el telèfon, fent viable la idea de la Catalunya-ciutat. El triomf del Front Popular a les eleccions de febrer del 1936 va capgirar novament la política catalana i l'esclat posterior de la Guerra Civil va deixar el Pla en una mera declaració d'intencions. De fet, Joan Vallès i Pujals va fer escriure un llibre per explicar la filosofia del Pla que mai va arribar a les llibreries¹⁰.

No dispo de l'espai per analitzar a fons el *Pla de camins*, que ha estat considerat el primer pla modern de carreteres del país, però té interès recollir alguns dels aspectes que afecten la Cerdanya. D'altra banda, ha estat reeditat dues vegades, la primera el 1977 per part de la Diputació de Barcelona i la segona per part del Departament de Política Territorial i Obres Públiques l'any 2009, amb pròleg del conseller Joaquim Nadal. El pla pretén assolir deu objectius, d'entre els quals i pel que fa a les comarques de muntanya, en sobresurten dos. El primer diu, textualment: "Equitat i recobrament de l'equilibri entre les comarques catalanes", i el segon: "Igualtat entre els ciutadans del pla i de la muntanya. Endegament de la civilització a tots els racons de Catalunya", objectius que no són més que una posada al dia de la política territorial de la Mancomunitat.

L'exhaustiva memòria que acompanya el Pla de camins permet fer un retrat força aproximat de la precària xarxa viària de la Cerdanya abans de la Guerra Civil (1936-39). Segons l'Apèndix-1 del Pla (relació de camins existents en l'actualitat) en aquells dies (1935) feia poc temps que s'havien acabat les

dues carreteres més importants de la comarca, la de Puigcerdà a la Seu d'Urgell, i la de Ribes de Freser a Puigcerdà per la collada de Toses, complementades pels accessos a Llivia i a Bourg-Madame-La Guingueta des de Puigcerdà. La resta de la xarxa era ben precària. Hi ha llistada la carretera de Guils de Cerdanya al pont de Sant Martí (4,5 km); la d'Urtx al pont del Soler (1,5 km); la d'Alp a l'estació del ferrocarril de Barcelona a Puigcerdà (1,1 km); i la de Meranges a Ger per entroncar amb la carretera de Lleida a Puigcerdà (9,7 km); a l'àrea de Bellver hi havia la carretera "fins al límit provincial per Prats" (9,5 km); la de Martinet a Lles (9,5 km); la de Prullans a la carretera de Lleida a Puigcerdà (1,5 km) i la de Martinet a Montellà (2,7 km); en construcció només hi ha ressenyat el camí d'Isòvol a Olopte (1,8 km). En el quadre general de la secció de camins, el Pla preveu construir 375 km de carreteres a la comarca de la Seu d'Urgell i 470 km a la de Puigcerdà¹¹. Entre els grans eixos de Catalunya, contemplava la carretera ja existent de la collada de Toses i una nova carretera de Berga a Bellver de Cerdanya pel coll del Pendís, inclosa la carretera de la collada de Toses a Castellar de n'Hug.

Un dels epígrafs que té més interès pel cas que ens ocupa és l'apèndix IV, *Relació dels nuclis isolats de Catalunya*. Sobre això, el pla diu el següent: "Hem entès com a poble isolat tot aquell nucli habitat de forma compacta i no disseminada allunyat dels camins conservats fins ara per l'Estat o la Generalitat més de 300 metres. S'han previst camins per a comunicar tots els nuclis isolats de més de 75 habitants es trobin on sigui". Segons l'esmentat apèndix, a Catalunya hi havia aleshores 599 pobles isolats, que afectaven 89.318 habitants. Pel que fa als partits judicials de la Seu d'Urgell i Puigcerdà, hi havia, respectivament, 55 i 30 nuclis isolats de més de 50 habitants que sumaven a 6.870 i 3.946 habitants. En el quadre adjunt hi ha ressenyats els nuclis 'isolats' de la Baixa Cerdanya que surten en el llistat.

9. Els redactors del Pla van optar per emprar el mot 'camí' perquè consideraven que 'carretera' remetia al temps del carro en plena era de desplegament de l'automòbil.

10. COSTA i DEU, J.; ROVIRA, J. (1936). *Joan Vallès i Pujals a la Conselleria d'Obres Públiques de la Generalitat*. Reivindica l'obra de la Mancomunitat i les propostes del Pla d'Obres Públiques que impulsava.

11. El pla equipara partit judicial a comarca, tot i que ja existia el mapa comarcal elaborat el 1932 per la Ponència per a la Divisió Territorial, que va entrar en vigor el setembre del 1936, durant la Guerra Civil).

Taula 1. Relació de nuclis aïllats de la Cerdanya de més de 50 habitants (1935), segons l'apèndix IV: Relació dels nuclis isolats de Catalunya del Pla de camins (1935).

Partit J. de Puigcerdà	Núm. d'habs. 1935	Partit J. de La Seu d'Urgell	Núm. d'habitants 1935
Alp	470	Riu de Cerdanya	58
Guils de Cerdanya	267	Talló (Bellver de C.)	52
Queixans	155	Talltendre (Bellver de C.)	54
Saneja (Guils)	55	Ordèn (Bellver de C.)	56
Das	122	Èller (Bellver de C.)	75
Age (Puigcerdà)	118	Estana (Montellà-Martinet)	91
Pont de S. Martí (Aravó)	57	Viliella (Lles de C.)	95
Vilallobent	106	Bor (Bellver de C.)	103
Gorguja (Llívia)	50	Pi de C. (Bellver de C.)	125
Sanavastre (Das)	88	Arànsér (Lles)	141
Urús	84	Músser (Lles)	125
El Vilar (Urtx)	87		
Estoll (Urtx)	51		

Font: *Pla de camins* (Memòria). Apèndix IV: *Relació dels nuclis isolats de Catalunya*. Elaboració pròpia.

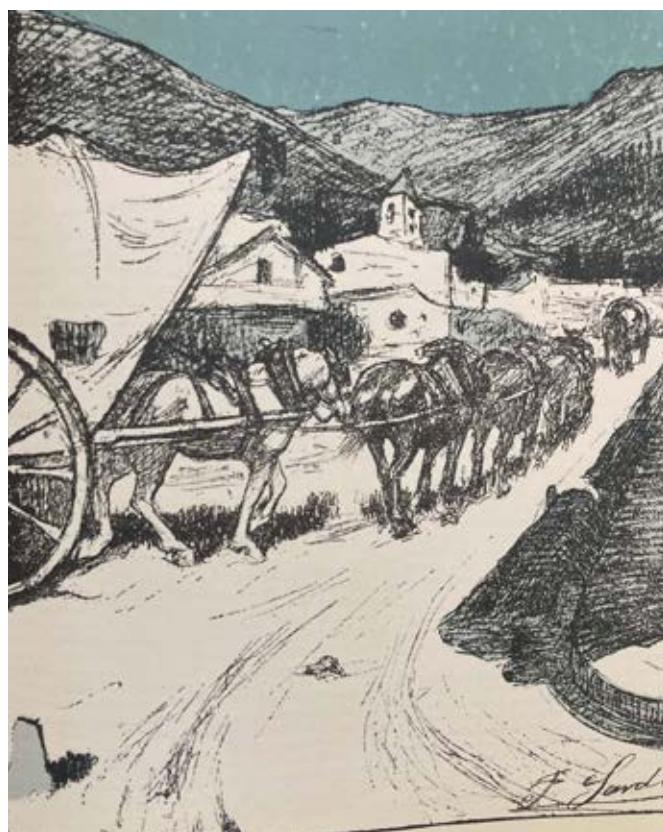
Un altre dels epígrafs que té interès per a la Cerdanya és l'apartat dels paradors, que també recupera el que ja havia previst el pla de vies de comunicació de la Mancomunitat. El Pla diu, textualment: "Hem previst l'establiment dels serveis telefònics i de paradors per als vianants dels camins generals [o sigui, les carreteres generals] d'aquells llocs de gran turisme que és de creure han estat molt concorreguts." (...) "Quant als paradors, hem escollit per llurs emplaçaments el lloc que ens ha semblat més escaient tant pel que correspon a la manca d'habilitat de la comarca amb relació als camins i tràfecs actuals, com pel que afecta les relacions i circumstàncies del turisme (pàg. 47)". El Pla preveia construir deu paradors a Catalunya, d'entre els quals n'hi ha dos que corresponen a la Cerdanya: el de la serra del Cadí, que se situaria entre Bagà i Bellver de Cerdanya (ni tan sols hi havia carretera, que era un mer projecte) i el de la collada de Toses. De fet, s'havien pressupostat dos paradors, el de la Collada i el del port de la Bonaigua.

Per la seva banda, l'Apèndix XI, conté una relació de línies de "servei públic d'automòbils" d'acord amb la publicació *Autoòmnibus de Catalunya* (gener-abril del 1934) editada per l'Oficina de Turisme de la Generalitat de Catalunya. En aquest exhaustiu llistat només hi apareixen dues línies que afectin la comarca: la de la Seu d'Urgell a Puigcerdà (servida per Alsina Graells) i la d'Alp a Bellver; també s'indica que

el servei d'automòbils de Barcelona a Puigcerdà havia deixat de funcionar després de la construcció del ferrocarril.

Les carreteres de l'Alta Cerdanya i la ruta transeuropea E-09

Circular avui per l'Alta Cerdanya no deixa de sorprendre, en el sentit que la trama viària del costat francès de la frontera és més deficient o inclús més

precària que les carreteres de la Baixa Cerdanya. Si durant molts anys i dècades senceres (per no dir des del Tractat dels Pirineus), hom envejava la qualitat, densitat i l'estat de conservació de la xarxa viària del costat francès, ara com ara, la qüestió és ben diferent. Només cal centrar-se en les dues carreteres més importants de l'Alta Cerdanya: d'una banda, la N-20 que prové de Tolosa, Foix, Acs (Ax-les-Termes), la qual travessa el túnel del Pimorent —o bé es passa el coll— i segueix la vall del Querol fins a la Guingueta d'Ix (Bourg-Madame). I, de l'altra banda, la N-116, que arrenca en aquest punt i porta a Montlluís, Prada de Conflent i Perpinyà.

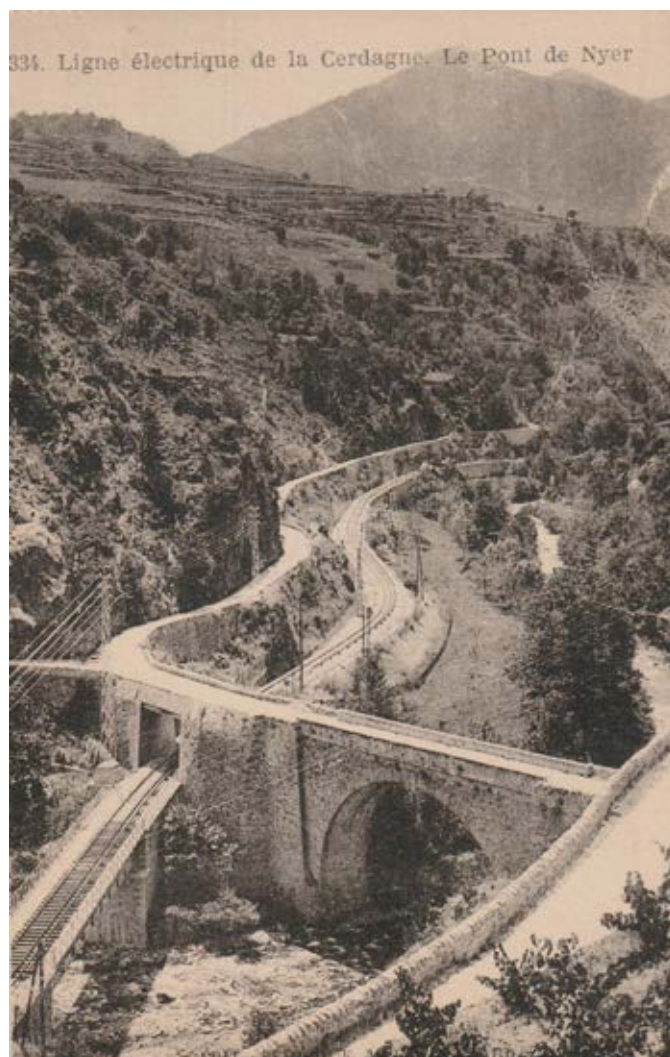
En línies generals i tret del cas dels accessos nord al túnel de Pimorent, la majoria de les carreteres de l'Alta Cerdanya mantenen pràcticament els traçats del segle XIX. Ni la N-20, a partir d'Ax les Termes, ni la N-116, entre Bourg-Madame i Montlluís tenen vies d'avançament. Així mateix, la pujada de Vilafranca de Conflent a Montlluís per la N-116 és realment penosa (molt sinuosa i sense carrils d'avan-

çament), igual que remuntar el coll de Pimorent a partir d'Ax les Termes. D'altra banda, les carreteres del costat francès continuen passant pel centre de les poblacions, com Sallagossa, per exemple, capçalera de l'Alta Cerdanya. Més enllà de Montlluís i en direcció a Perpinyà, la via té pràcticament el mateix traçat que quan es va projectar i construir a mitjan segle XIX. Els accessos a Font-romeu, tant des de Bourg-Madame com des de Montlluís, també són molt precaris.

La N-20 francesa i la C-16 formen part de la projectada ruta europea E-09, de París a Barcelona i Amsterdam, passant per Toulouse. Sobre el paper, l'E-09 ha d'enllaçar directament la C-16 (túnel del Cadí) amb la N-20 francesa (túnel del Pimorent), però, avui dia, el més calent és a l'aigüera. Cal tenir en compte, a més, que els dos túnels només tenen un carril per sentit de circulació i s'obren a una cota molt elevada, que en dificulta la vialitat hivernal. El de Pimorent (4.820 m de longitud) té la boca nord (l'Hospitalet pres l'Andorre) a 1.515 m d'altitud i la boca sud (Porté) a 1.560 m; el del Cadí, per la seva part, té 5.026 m de longitud, amb la boca sud situada a 1.236 m i la nord (Urús) a 1.238 m d'altitud. En conclusió, en les condicions actuals és molt difícil que l'E-09 es converteixi en el gran eix europeu transpirinenc dissenyat sobre el paper. Caldria construir una nova carretera (inclús una autovia, segons alguns projectes) que enllacés directament els dos túnels a través de la plana cerdana; una via que ha estat projectada diverses vegades, que uniria els pocs més de 100 km que faltarien per completar una autopista de Barcelona-París, per Tolosa de Llenguadoc. En tot cas, la nova sensibilitat mediambiental fa del tot improbable l'acabament d'aquestes infraestructures a curt termini, i més amb característiques d'autopista.

Cloenda (sempre hi ha qüestions pendents en matèria de carreteres)

Tal com hem vist, la trama viària de la Cerdanya, entesa globalment, s'adapta a l'estructura del relleu i ha registrat poques variacions amb el pas dels segles, en tot cas, circumscrites a les successives millores tècniques i de traçat registrades per les vies rodades. De fet, són vigents encara els dos eixos principals. D'una banda, el que va del coll de la Perxa al forat

de la Seu articulada pel Segre (37 km en línia recta). I de l'altra banda, l'eix nord-sud, que avui va del coll de Pimorent fins al túnel del Cadí i abans fins a la collada de Toses (30 km a vista d'ocell). Dos eixos viaris històrics que s'encreuen al bell mig de la plana, en el sector on aquesta és més ampla, i en l'àmbit on s'han consolidat els nuclis de població més destacats, com Llívia, Puigcerdà, Alp i la Guingueta d'Ix. Un encreuament que va quedar fragmentat durant segles per l'existència de la frontera entre Espanya i França, dissenyada en el Tractat dels Pirineus. Una cicatriu històrica que, sobre el paper, hauria de tancar la projectada ruta transeuropea E-09.

La Cerdanya ha canviat molt en els cent anys que han transcorregut des de l'any 1926, en què Pau Vila publicà la seva monografia sobre la comarca, tant pel que abans en dèiem les 'comunicacions' i avui la 'mobilitat', com pel que respecta a la base econòmica comarcal. A la primeria del segle XX, l'economia cerdana es fonamentava en la cria del bestiar gros, la venda de llet, sobretot, quan hi hagué transport diari i —cal dir-ho— en el contraban, una activitat tradicional a la muntanya pirinenca. Ara bé, el mateix Pau Vila subratlla que, en aquells dies, la Cerdanya sencera ja s'orientava plenament cap al turisme. No era una *boutade*. Pau Vila havia apadrinat feia poc (1922) el curs de geografia de la muntanya que el geògraf Raoul Blanchard, fundador de l'Institut de Geografia Alpina de Grenoble, havia impartit a Barcelona l'any 1922 i ell mateix havia assistit becat per la Mancomunitat als cursos que Blanchard impartia a Grenoble, la ciutat dels Alps que en aquells moments coneixia un desenvolupament turístic impressionant. De fet, Pau Vila va aplicar a la seva monografia sobre la Cerdanya tot el que havia vist i après del seu mestre a Barcelona i a Grenoble.

Resumint, les comunicacions viàries de la comarca han millorat notablement els últims decennis —més a la Baixa Cerdanya que a l'Alta Cerdanya, al contrari del que havia succeït tradicionalment—, però encara queden moltes qüestions pendents. És el cas de la millora, manteniment i conservació de les vies que porten als nuclis de muntanya de les valls secundàries, tant de la baga com de la solana. Cal esmentar, també, la necessària millora de la N-20 i la N-116, els dos eixos principals de l'Alta Cerdanya, sobretot del tram que va de Vilafranca del Con-

fent a Montlluís. A la Baixa Cerdanya, cal parlar de l'ajornament del projectat túnel de Toses, que forma part de l'Eix Pirinenc (N-260), gestionat per l'Estat. S'han redactat diversos projectes d'aquest túnel —inclosa la variant de Ribes de Freser— fins al punt que el Ministeri de Foment tenia previst acabar l'obra l'any 2012, però amb l'esclat de la crisi econòmica del 2008, el projecte s'ha ajornat *sine die*. El túnel ha estat reivindicat reiteradament per la plataforma *El Ripollès Existeix* i per diversos estaments comarcals del Ripollès, que veuen amb preocupació la situació de cul-de-sac del Ripollès i la manca de comunicació de la Cerdanya amb la resta de les comarques gironines¹². A títol informatiu cal afegir que per la Collada hi passa actualment una mitjana anual de 2.750 vehicles diaris, per més de 6.000 al túnel del Cadí¹³. Per la N-260 (Eix Pirinenc), el trànsit és de 10.000 vehicles diaris a la variant de Puigcerdà per 5.000 a l'altura de Bellver¹⁴. Per acabar, una reflexió geogràfica sobre el Tractat dels Pirineus, en el sentit que el dibuix o la traça definitiva de la frontera hispanofrancesa pel bell mig de la plana cerdana té una relació directa amb la lluita pel control dels camins i els passos pirinencs. No hi ha dubte que la Cerdanya ha estat, des de la perspectiva de la circulació de les persones, les mercaderies i la informació, la clau de volta més disputada dels Pirineus.

*Professor Emèrit de la Universitat de Barcelona

Bibliografia

- BLANCHARD, Raoul; VILA, Pau (2021). *Assaig de geografia humana de la muntanya* (1925). Barcelona, Societat Catalana de Geografia, Institut d'Estudis Catalans.
- BOTET I SISÓ, Joaquim. *Província de Girona*, Vol III. de *Geografia General de Catalunya* dirigida per Francesc Carreras Candi (1914-18). Barcelona, Editorial Alberto Martín, Barcelona.

12. Les *Trobades culturals pirinenques* s'han ocupat reiteradament del problema de les comunicacions pirinenques que, tot i que han millorat notablement, encara queden moltes obres pendents, com el túnel de Toses, que ha centrat bona part del les reivindicacions de l'associació *El Ripollès Existeix* des de la seva fundació (any 2001).

13. L'any 2009 es va assolir un màxim 6.886 vehicles diaris, que la crisi posterior va fer disminuir a menys de 6.000. El trànsit s'ha recuperat, però no dispo de dades actualitzades.

14. *Mapa de Tráfico 2022*. Ministerio de Transportes y Movilidad Sostenible.

- CAMPILLO i QUINTANA, Jordi; MERCADAL i FERNÁNDEZ, Oriol. "El paper de la Cerdanya en les relacions en les relacions transpirinenques en època antiga". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. XXXVII, 1996 - 97 Girona - MCMXCVI - MCM.
- COSTA i DEU, Joan (1936). *Joan Vallès i Pujals a la Conselleria d'Obres Públiques de la Generalitat: reportatge de l'obra que ha de transformar Catalunya*. Barcelona: Llibreria Verdager, 1936.
- CARRERAS CANDI, Francesc (1914-18). *Geografia General de Catalunya*, Barcelona, Editorial Alberto Martín, Barcelona (6 volums).
- CARRERAS I PUIGDENGOLAS, Josep M.; BERNAT I FALOMIR, Jordi; RIERA I FIGUERES, Pilar (2009). *El Pla general d'obres públiques de 1935: política, infraestructures i territori*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques; Generalitat de Catalunya, 2009; 275 p. (Pròleg de Joaquim Nadal i Farreras).
- EXPÓSITO, Andreu; OLESTI VILA, Ricard; MERCADAL FERNÁNDEZ, Oriol; ALIAGA, Oriol; RODRIGO, Sara (1998). *Territori i vies de comunicació a la Cerdanya en època romana*.
- FONT GAROLERA, Jaume; Llobet, Salvador. «El valor geogràfic dels viatges de Francisco de Zamora per Catalunya, 1785-1790». *Revista de Geografia*, Vol. XXIII (gener-desembre, 1988), p. 49-59 (+6 mapes).
- FONT GAROLERA, Jaume. (1999) *La formació de les xarxes de transports de Catalunya (1761-1935)*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau.
- GARCIA RIFÀ, Lluís (2020). *Les Comunicacions al Pirineu*. Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya.
- GOMIS, Cels. *Província de Barcelona*. Vol V (594 p.) de vol. de *Geografia General de Catalunya* dirigida per Francesc Carreras Candi (1914-18., Barcelona, Editorial Alberto Martín, Barcelona.
- MONTANER, Carme (2011): "L'atles i els mapes dels corregiments de Catalunya del Comte de Darnius". *Mapes del Comte de Darnius*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, p. 7-24.
- MONTANER, Carme., 2005. «Els mapes setcentistes de Catalunya del comte de Darnius». *Mètode*, revista de la Universitat de València, núm. 53 (primavera 2007), p. 105-113.
- PERÀN TORRES, Gregorio (1988). *Los caminos de Cataluña en la primera mitad del siglo XVIII: una estructura viaria preindustrial* (Tesis doctoral). Universidad Complutense de Madrid.
- ROCAFORT, Ceferí. *Província de Lleida*. Vol. IV (985 p) de *Geografia General de Catalunya* dirigida per Francesc Carreras Candi (1914-18). Barcelona, Editorial Alberto Martín, Barcelona.
- ZAMORA, Francisco de: *Diario de los Viajes hechos en Cataluña*. Curial, Barcelona, 1973, pág. 92 i 93).

315. (Pyr.-Or.) — Cerdagne Espagnole. — LLIVIA
Vue générale

316. (Pyr.-Or.) — Ligne électrique de la Cerdagne. —
(alt. 1.800 m.) — Viaduc de la Cabanasse

Índexs d'autors (Querol núm. 15 a 35)

BLANCA ORÚS

Abadia i Naudi, Sixte

Els Jocs Olímpics d'hivern, un tren que passa (DOSSIER: ELS JJOO BARCELONA-PIRINEU 2030). Núm. 30 – Pàg. 92 (2022)

Abella Pons, Jordi

La Vegueria, un instrument necessari? (DOSSIER: LA VEGUERIA DE L'ALT PIRINEU I ARAN). Núm. 29 – Pàg. 102 (2021)

Aixàs i Obiols, Joan

Propera estació: "Pirineus". Núm. 20 – Pàg. 51 (2017)

Alcoberro, Agusti

Llivia: la torna i l'excepció (DOSSIER: LLÍVIA). Núm. 18 – Pàg. 81 (2016)

Aldeguer, Neus

Els fets del Còrrec del Gavatx. Núm. 34 – Pàg. 56 (2024)

Aliaga i Rodrigo, Esther

Pintar la història: La pintura de murals a Irlanda del Nord. Núm. 27 – Pàg. 80 (2020)

Aliaga i Rodrigo, Sara

Entre el Cel i la Terra. Aplecs de Cerdanya (DOSSIER: COSTUMS ANCESTRALS). Núm. 20 – Pàg. 62 (2017)

"A mi viure m'ocupa molt de temps" (DOSSIER: IN MEMORIAM - ORIOL MERCADAL). Núm. 23 – Pàg. 85 (2018)

Coral Flor de Neu (DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA). Núm. 27 – Pàg. 138 (2020)
La trobada de corals de Cerdanya de Talló (DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA). Núm. 27 – Pàg. 141 (2020)

Alís, Jordi

Els Amics d'en Kerresetcaps: Revivint una llegenda mítica cerdana. Núm. 33 – Pàg. 40 (2023)

Altariba, Ventura

Carnestoltes tradicional de Bellver de Cerdanya (DOSSIER: COSTUMS ANCESTRALS). Núm. 20 – Pàg. 65 (2017)

Altava Ortiz, Vicent

El canvi climàtic a la Cerdanya. Núm. 28 – Pàg. 26 (2021)

Altés, Ernest

Carretera de Lles. Núm. 19 – Pàg. 47 (2016)

Andrés Estellés, Vicent

Poesia. Núm. 25 – Pàg. 9 (2019)

APiA

La sanitat a l'Alt Pirineu i Aran. Núm. 18 – Pàg. 71 (2016)

Pirineu transversal. Núm. 18 – Pàg. 72 (2016)

Les comunicacions i el transport públic al Pirineu. Núm. 19 – Pàg. 46 (2016)

Carretera de Lles. Núm. 19 – Pàg. 47 (2016)

Decàleg pràctic del col·lectiu APiA. Núm. 20 – Pàg. 47 (2017)

Arbós Marin, Xavier

La vegueria, un intent de substituir la província (DOSSIER: LA VEGUERIA DE L'ALT PIRINEU I ARAN). Núm. 29 – Pàg. 90 (2021)

Arnella Paris, Maria

La Molina: pionera en el registre i tractament de les lesions d'esquí. Núm. 21 – Pàg. 49 (2017)

Arraut Pelejà, Jordi

Gent dels pobles: Arrauts i Rosells. Núm. 25 – Pàg. 32 (2019)

Àvila, Anna

El canvi climàtic a la Cerdanya. Núm. 28 – Pàg. 26 (2021)

Badia, Lola

Pàgines Lliteràries Pirinenques / Entre Urús i Meranges via Sanavastre. Núm. 24 – Pàg. 13 (2019)

Balada, Nati

Fa mal fer aquest escrit (DOSSIER: IN MEMORIAM - ORIOL MERCADAL). Núm. 23 – Pàg. 105 (2018)

Ballarà, Josep

L'Oriol Mercadal i les trobades micològiques de Cerdanya (DOSSIER: IN MEMORIAM - ORIOL MERCADAL). Núm. 23 – Pàg. 98 (2018)

Bande, Xabier

Elogio de la dispersión (DOSSIER: VISIONS DE CINEMA). Núm. 28 – Pàg. 105 (2021)

Barrera Escoda, Antoni

El canvi climàtic a la Cerdanya. Núm. 28 – Pàg. 26 (2021)

Bastardas, Josep

Els levites: El poder fàctic del territori comtal català. Núm. 26 – Pàg. 16 (2020)

Aquells ISPANI: Els levites. Núm. 27 – Pàg. 31 (2020)

Els orígens jueus de Catalunya. Núm. 29 – Pàg. 28 (2021)

De la llengua de l'Imperi carolingi a la llengua del Pirineu (segles VII-IX). Núm. 30 – Pàg. 12 (2022)

Bastardas Llabot, Bernat

La pallissa cerdana: del paisatge productiu a la casa (DOSSIER: ARQUITECTURA PAGESA A LA CERDANYA). Núm. 21 – Pàg. 80 (2017)

FRANCESC RIUS arquitecte a Cerdanya. Núm. 30 – Pàg. 30 (2022)

Bastardas i Parera, Joan

Fabra encara avui. Núm. 22 – Pàg. 29 (2018)
Conte de les endevinalles. Núm. 33 – Pàg. 97 (2023)

Bastardas Rufat, Maria Reina

El 'Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae' i Cerdanya. Núm. 35 – Pàg. 24 (2024)

Batló, Josep

Sismicitat a la Cerdanya. Núm. 22 – Pàg. 51 (2018)

Baulenas, Carme

Coral de l'escola municipal de música "Issi Fabra" de Puigcerdà (DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA). Núm. 27 – Pàg. 135 (2020)

Bausset, Josep Miquel

L'Abat Oliba (DOSSIER: OLIBA DE CERDANYA). Núm. 24 – Pàg. 69 (2019)

Berjoan i Fabre, Nicolàs

Viure a la frontera del mal. El Trienni liberal a les pàgines del 'Journal des Pyrénées-Orientales'. Núm. 28 – Pàg. 40 (2021)

Bernadas, Marc

Debat historiogràfic sobre els "Fets de Bellver". Núm. 34 – Pàg. 53 (2024)

Biel Sanz, Mª Mercè

La tecnologia en els medicaments (DOSSIER: FARMÀCIES A CERDANYA). Núm. 32 – Pàg. 100 (2023)

Blanch, Ignasi

Còmic: L'Estrella, un gos trapella (dibuixos). Núm. 35 – Pàg. 21 (2024)

Blanchon, Jean-Louis

Presència de l'aigua en l'art sacre cerdà. Núm. 20 – Pàg. 80 (2017)

Boada, Martí

Pagesia i territori al segle XXI. Núm. 35 – Pàg. 80 (2024)

Boltà Vilaró, Núria

Retalls d'història pirinenca. La capacitat de síntesi dels petits museus (DOSSIER: LA CERDANYA COM A PATRIMONI CULTURAL). Núm. 15 – Pàg. 41 (2014)
Arbres. Núm. 31 – Pàg. 67 (2022)

Bombardó Campillo, Pau

El nostre futur (DOSSIER: ELS JJOO BARCELONA-PIRINEU 2030). Núm. 30 – Pàg. 90 (2022)

Intercanvis que enriqueixen. Núm. 31 – Pàg. 65 (2022)

La Cerdanya en (de)construcció. Núm. 33 – Pàg. 84 (2023)

Toc-toc, Cerdanya, puc passar? Núm. 35 – Pàg. 67 (2024)

Bosch Ballbona, Joan

L'ICRPC cataloga les arts de l'època moderna a Andorra (segles XVI-XVIII) (DOSSIER: LA CERDANYA COM A PATRIMONI CULTURAL). Núm. 15 – Pàg. 49 (2014)

Brosel Jordà, Alfons

Els jocs florals de Cerdanya. Núm. 27 – Pàg. 61 (2020)

Bundó, Roser

D'heroïnes, cànons de bellesa i hosties en vinagre (DOSSIER: VISIONS DE CINEMA). Núm. 28 – Pàg. 104 (2021)

Buyreu, Jordi

Josep Buyreu i Marí. Núm. 26 – Pàg. 63 (2020)

Cabrol, Denis

Revue "Sources": Les Cahiers de l'Âne Rouge. Núm. 23 – Pàg. 15 (2018)

Cadefau i Surroca, Trini

Els Farmacèutics Meteoròlegs de Puigcerdà,

Saló, Ferrer (DOSSIER: FARMÀCIES A Cerdanya). Núm. 32 – Pàg. 89 (2023)

Carbó, Joaquim

Reflexions d'un escriptor vell davant la pandèmia. Núm. 27 – Pàg. 98 (2020)

Carbonell, Eliseu

On ens van batejar, on vam viure i ens morirem (DOSSIER: LA CERDANYA COM A PATRIMONI CULTURAL). Núm. 15 – Pàg. 43 (2014)

Carbonell, Jordi

El pessebre vivent d'Engordany (DOSSIER: ESTEVE ALBERT). Núm. 16 – Pàg. 71 (2015)

Casado Martínez, Natividad

Descobrim la Sagrada Família. Núm. 23 – Pàg. 45 (2018)

Casamitjana Cucurella, Núria

Rafel Casamitjana i d'Erill, Conseller en Cap al final de la Guerra dels Segadors. Núm. 16 – Pàg. 30 (2015)

La Confraria del Roser de Bolvir (1612-1793). Núm. 20 – Pàg. 23 (2017)

L'obra de Jean Sarrète (1868 - 1948) com a historiador de la Cerdanya. Núm. 21 – Pàg. 26 (2017)

El temps cerdà en els segles XVII i XVIII: meteorologia en l'obra de Jean Sarrète (DOSSIER: LA METEOROLOGIA A CERDANYA). Núm. 22 – Pàg. 66 (2018)

Pàgines Lliteràries Pirinenques / Fa temps / Abans que el tren arribés a Puigcerdà... La font de cal Mariano. Núm. 23 – Pàg. 56 (2018)

Tres notes per conèixer qui són i què han investigat: JEAN PIERRE BÉNÉZET. Núm. 25 – Pàg. 38 (2019)

Confraries, germandats i gremis a la Cerdanya de finals del segle XVIII, segons l'Expedient General de Confraries. Núm. 26 – Pàg. 28 (2020)

Els primers Casamitjana establerts a Bolvir. Núm. 29 – Pàg. 24 (2021)

La diligència a Acs passant pel Pimorent. Núm. 31 – Pàg. 49 (2022)

Introducció (DOSSIER: FARMÀCIES A CERDANYA). Núm. 32 – Pàg. 83 (2023)

L'ahir i avui de la farmàcia a la Cerdanya (DOSSIER: FARMÀCIES A CERDANYA). Núm. 32 – Pàg. 84 (2023)

Entrevista al farmacèutic de Puigcerdà, Dr. Joan Muntané i Bartra (DOSSIER: FARMÀCIES A CERDANYA). Núm. 32 – Pàg. 101 (2023)

Casanovas, Josemaria

Còmic: Filles del Pirineu (dibuixos). Núm. 33 – Pàg. 11 (2023)

Casasses, Enric

Poesia. Núm. 27 – Pàg. 8 (2020)

Castellón Durán, Marc

De les muntanyes als despatxos: defenent les comunitats rurals a la preparatòria de la COP28. Núm. 33 – Pàg. 106 (2023)

Cazorla Puig, Lourdes

Les identitats dels cerdans de Joan Peitx. Núm. 31 – Pàg. 23 (2023)

S'apaguen els llums del cinema Avenida. Núm. 33 – Pàg. 66 (2023)

La Contrabandista. Núm. 35 – Pàg. 32 (2024)

Cebrian, Manel

El time-lapse com a recurs del llenguatge visual (DOSSIER: VISIONS DE CINEMA). Núm. 28 – Pàg. 100 (2021)

Cerdà, Jordi-Pere

Poesia. Núm. 20 – Pàg. 10 (2017)

Poesia. Núm. 26 – Pàg. 13 (2020)

Les Tres Maries (Contalla de la Cerdanya). Núm. 28 – Pàg. 57 (2021)

Clara, Josep

Ara fa cent anys es construïa el túnel de Toses. Núm. 17 – Pàg. 70 (2015)

Comadira, Narcís

Poesia. Núm. 26 – Pàg. 10 (2020)

Cornellà-Detrell, Jordi

La circulació de llibres clandestins durant el franquisme. Núm. 22 – Pàg. 44 (2018)

Cortés Gil, Dani

El pont de la "Dinorah" de Senillers. Núm. 23 – Pàg. 13 (2018)

Cos Aguilera, Ignasi

Amb el Cul Inquiet, un Anecdolari Internacional. Núm. 24 – Pàg. 63 (2019)

Cunill Costa, Gerard

Línies generals de la introducció del liberalisme a la Cerdanya (II). Núm. 15 – Pàg. 30 (2014)

I després del 9N què?. Núm. 16 – Pàg. 52 (2015)

Una fotografia atribuïda a Santa Maria de Puigcerdà i que correspon a Llivia. Núm. 17 – Pàg. 19 (2015)

Lluitar pel tren al segle XXI. Núm. 17 – Pàg. 75 (2015)

Les falles, un patrimoni ancestral dels Pirineus passat pel sedàs cristià. Núm. 18 – Pàg. 30 (2016)

I al segle XXI l'enclavament probablement continuarà, els problemes de l'europeisme arrossegueu la lliure circulació (DOSSIER: LLÍVIA). Núm. 18 – Pàg. 88 (2016)

La fi de 854 anys de vida religiosa comunitària a Puigcerdà. Núm. 35 – Pàg. 72 (2024)

Delcor Sala, Marc

Collage sobre "el pas lliure", o no tan lliure, per la "via neutral" que comunica l'enclavament amb Puigcerdà durant els darrers segles (DOSSIER: LLÍVIA). Núm. 18 – Pàg. 94 (2016)

Domenjó, Isidre

L'Associació Llibre del Pirineu, una entitat per a la promoció de la creació i la producció literària a muntanya. Núm. 24 – Pàg. 34 (2019)

La veueria de l'Alt Pirineu i Aran, una realitat que es resisteix (DOSSIER: LA VEGUERIA DE L'ALT PIRINEU I ARAN). Núm. 29 – Pàg. 94 (2021)

Espada, Eduard

Nyerros i Cadells: el retorn dels bandolers més festius a Cerdanya. Núm. 21 – Pàg. 66 (2017)

Espunyes i Esteve, Josep

Poesia. Núm. 31 – Pàg. 8 (2022)

Esteban Barbero, Francesc

Nobel de Física 2014 pel 'LED blau'. Núm. 16 – Pàg. 38 (2015)

Cerdanya: estratègia i tàctica. Núm. 28 – Pàg. 93 (2021)

Exposito, Anna

La coeducació. Núm. 35 – Pàg. 69 (2024)

Ferrater i Soler, Gabriel

Poesia. Núm. 29 – Pàg. 19 (2021)

Figuera, Manel

La xarxa de senders de Cerdanya. Núm. 22 – Pàg. 24 (2018)

Va pujar el puigcerdanès Joan Trigall al Puigpedrós i al Carlit al principi del segle XVII? Núm. 29 – Pàg. 47 (2021)

Llibre pirinenc o llibre del Pirineu? Núm. 30 – Pàg. 66 (2022)

Imma Carrera (DOSSIER: ANTOLOGIA DE POETES CERDANS). Núm. 31 – Pàg. 76 (2022)

Rosa Casas (DOSSIER: ANTOLOGIA DE POETES CERDANS). Núm. 31 – Pàg. 78 (2022)

Jordi Pere Cerdà (DOSSIER: ANTOLOGIA DE POETES CERDANS). Núm. 31 – Pàg. 81 (2022)

Josep Comas Travé (DOSSIER: ANTOLOGIA DE POETES CERDANS). Núm. 31 – Pàg. 85 (2022)

Imma Cros (DOSSIER: ANTOLOGIA DE POETES CERDANS). Núm. 31 – Pàg. 88 (2022)

Manel Figuera (DOSSIER: ANTOLOGIA DE POETES CERDANS). Núm. 31 – Pàg. 90 (2022)

Mre Rosa Grau (DOSSIER: ANTOLOGIA DE POETES CERDANS). Núm. 31 – Pàg. 92 (2022)

Magda Morralla (DOSSIER: ANTOLOGIA DE POETES CERDANS). Núm. 31 – Pàg. 94 (2022)

Altres poetes cerdans (DOSSIER: ANTOLOGIA DE POETES CERDANS). Núm. 31 – Pàg. 96 (2022)

De la Cerdanya al Kurdistan i el mont Ararat. Turisme, gent i infraestructures. Núm. 32 – Pàg. 30 (2023)

de Fluvià i Escorsa, Armand

Heràldica municipal de la Cerdanya. Núm. 16 – Pàg. 20 (2015)

L'escut de Cerdanya. Núm. 18 – Pàg. 8 (2016)

Forcada i Nicolau, Jordi

Catalunya de pel·lícula. Núm. 15 – Pàg. 29 (2014)

Festival de cinema. Núm. 17 – Pàg. 35 (2015)

La integració vertical i la concentració de la indústria audiovisual perverteixen la neutralitat social? Núm. 18 – Pàg. 40 (2016)

El sector audiovisual en el marc de les TIC. Núm. 19 – Pàg. 31 (2016)

Notes sobre gestió cultural al Pirineu. La transformació d'un model en extinció. Núm. 23 – Pàg. 29 (2018)

COVID i Festivals de Cinema: com ha canviat el model (DOSSIER: VISIONS DE CINEMA). Núm. 28 – Pàg. 97 (2021)

Cerdanya Film Festival, l'anomalia. Núm. 33 – Pàg. 68 (2023)

Forga Ochoa, Marc

Al servei de l'oci dels altres. Núm. 20 – Pàg. 46 (2017)

La nostra opinió: nostra? Núm. 21 – Pàg. 62 (2017)

La nostra assignatura d'història. Núm. 23 – Pàg. 68 (2018)

de la Fuente Bombardó, Rosa

La Molina: pionera en el registre i tractament de les lesions d'esquí. Núm. 21 – Pàg. 49 (2017)

Fuster, Joan

Poesia. Núm. 32 – Pàg. 8 (2023)

Gallart Sort, Amadeu

Despoblament a l'Alt Pirineu i Aran (DOSSIER: LA PAGESIA). Núm. 19 – Pàg. 68 (2016)

Regió sanitària Alt Pirineu i Aran: província o vegueria? Núm. 27 – Pàg. 78 (2020)

Avui, 2020, què vol dir món rural? Núm. 28 – Pàg. 73 (2021)

Un llarg camí: intentar el reconeixement de la vegueria de l'Alt Pirineu i l'Aran (DOSSIER: LA VEGUERIA DE L'ALT PIRINEU I ARAN). Núm. 29 – Pàg. 81 (2021)

Sí o no als Jocs Olímpics d'hivern (DOSSIER: ELS JJOO BARCELONA-PIRINEU 2030). Núm. 30 – Pàg. 99 (2022)

Pirineu de Lleida, fins a quan? Núm. 32 – Pàg. 53 (2023)

Un model territorial per a l'Alt Pirineu i Aran. Les inversions públiques. Núm. 33 – Pàg. 86 (2023)

Puigerdà i la Seu, 1936-1937: unides per la FAL. Núm. 34 – Pàg. 97 (2024)

Ganyet i Solé, Joan

Pirineu: les lliçons de la crisi. Núm. 17 – Pàg. 10 (2015)

Carta als joves pirinencs. Núm. 19 – Pàg. 45 (2016)

Aristòfanes i els europeus del segle XXI. Núm. 27 – Pàg. 96 (2020)

Ens la juguem. Núm. 28 – Pàg. 67 (2021)

Elogi de l'art de passejar. Núm. 29 – Pàg. 41 (2021)

L'Alt Pirineu en la cruïlla (DOSSIER: LA VEGUERIA DE L'ALT PIRINEU I ARAN). Núm. 29 – Pàg. 79 (2021)

Cimabue, Giotto, Botticelli: històries vasarianes. Núm. 30 – Pàg. 40 (2022)

Leonardo. Núm. 30 – Pàg. 42 (2022)

Joseph Roth, la finesa de l'observador. Núm. 31 – Pàg. 45 (2022)

PLUTARC, consells sobre política. Núm. 31 – Pàg. 47 (2022)

Stendhal. Núm. 32 – Pàg. 39 (2023)

Lèsbia i Catal. Núm. 32 – Pàg. 41 (2023)

L'espiral. Núm. 33 – Pàg. 35 (2023)

El bon soldat Svejk. Núm. 33 – Pàg. 49 (2023)

El diví Juli. Núm. 33 – Pàg. 51 (2023)

La conquesta de l'espai. Núm. 35 – Pàg. 34 (2024)

Pitàgores. Núm. 35 – Pàg. 35 (2024)

Garcia-Gascon Solans, Alba

La Molina: pionera en el registre i tractament de les lesions d'esquí. Núm. 21 – Pàg. 49 (2017)

Garcia i Canals, Anna

Pàgines Lliteràries Pirinenques / La Cerdanya: una olor. Núm. 25 – Pàg. 22 (2019)

Garcia Petit, Jordi

40 Anys del Parc Natural del Cadí-Moixeró. Núm. 33 – Pàg. 118 (2023)

Garçon Peyri, Sofia

Un capítol de la història de Queixans. Cal Junoy, hisendats i masovers (1814-2014). Núm. 26 – Pàg. 40 (2020)

Gascón Chopo, Carles

101 anys de la Cooperativa Cadí. Núm. 19 – Pàg. 40 (2016)

Presons, santuaris i un palau episcopal.

Núm. 24 – Pàg. 29 (2019)

Les falles d'Alàs, les més antigues i les més recents. Núm. 33 – Pàg. 44 (2023)

Gol, Toni

Poesia. Núm. 16 – Pàg. 7 (2015)

de Gracia, Albert

Senderó. Núm. 16 – Pàg. 19 (2015)

Trets climàtics de la Cerdanya (DOSSIER: LA METEOROLOGIA A CERDANYA). Núm. 22 – Pàg. 71 (2018)

Graell i Piqué, Joan

Poesia. Núm. 19 – Pàg. 21 (2016)

Poesia. Núm. 24 – Pàg. 8 (2019)

Gratacós, Esther

Petita història del concurs de rams de flors de muntanya de Llivia. Núm. 19 – Pàg. 23 (2016)

Grau, Albert

Un mite comú: Vacunes, mercuri i autisme.

Núm. 17 – Pàg. 33 (2015)

Els deures: a casa o a classe? Núm. 18 – Pàg. 10 (2016)

¿Premis Nobel sense dones ni sexisme? Núm. 19 – Pàg. 22 (2016)

La Cerdanya: regenerar la comarca produint coneixement. Núm. 21 – Pàg. 54 (2017)

La Cerdanya: regenerar la comarca produint coneixement. Núm. 23 – Pàg. 67 (2018)

La internacionalització del conf licte català: Una realitat o un miratge? Núm. 24 – Pàg. 61 (2019)

Grau, Jordi

El paisatge transfronterer de la Cerdanya, en un mapa. Núm. 20 – Pàg. 37 (2017)

Grup de Recerca de Cerdanya

Home participatiu i socialment compromès.

Gràcies! (DOSSIER: IN MEMORIAM - ORIOL MERCADAL). Núm. 23 – Pàg. 103 (2018)

Distincions a MARIA RIUS i JOAQUIM NADAL col·laboradors de QUEROL. Núm. 24 – Pàg. 67 (2019)

El nostre col·laborador, Joaquim Noguero, nou Cap del Consell de Redacció de la revista Serra d'Or. Núm. 33 – Pàg. 9 (2023)

Una il·lustració de Maria Rius, a la portada de Serra d'Or. Núm. 35 – Pàg. 31 (2024)

Guilera, Josep M^a

La Molina, estació internacional (DOSSIER: ELS JJOO BARCELONA-PIRINEU 2030). Núm. 30 – Pàg. 81 (2022)

Hallum, Liv

L'estat de la música tradicional al Pirineu català. Núm. 27 – Pàg. 105 (2020)

Hernández Tresserras, Josep

Una mestra basca a Vil·liella als anys quaranta. Núm. 27 – Pàg. 100 (2020)

Irizarry, Janira

Sismicitat a la Cerdanya. Núm. 22 – Pàg. 51 (2018)

Isern i Casanovas, David

ARÇ 2014. Núm. 16 – Pàg. 48 (2015)
La gastronomia i els productes de

proximitat esdevenen un motor econòmic per a la Cerdanya (DOSSIER: ELS MENJARS CERDANS). Núm. 25 – Pàg. 68 (2019)

Jorba i Valero, Montse

Oriol Mercadal: savi i excel·lent persona

(DOSSIER: IN MEMORIAM - ORIOL MERCADAL). Núm. 23 – Pàg. 76 (2018)

Rellegint Josep M. Guilera, pioner de l'esquí, l'alpinisme i la literatura de muntanya. Núm. 35 – Pàg. 51 (2024)

Komaroff, Michel

Carol en Musique (DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA). Núm. 27 – Pàg. 119 (2020)

El Cor Transfronterer de Cerdanya (DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA). Núm. 27 – Pàg. 121 (2020)

de Liost, Guerau

Poesia. Núm. 28 – Pàg. 7 (2021)

Llagostera i Güell, Santi

L'arquitectura rural de Cerdanya. Urbanisme tradicional i arquitectura pagesa (DOSSIER: ARQUITECTURA PAGESA A LA CERDANYA).

Núm. 21 – Pàg. 74 (2017)

Llaudó, Jordi

S'acosten els canvis!. Núm. 21 – Pàg. 59 (2017)

El poble. Núm. 23 – Pàg. 72 (2018)

La Farga de la Llosa, un motor econòmic per la vall durant el segle XVIII. Núm. 26 – Pàg. 101 (2020)

Erasmus en temps de pandèmia. Núm. 29 – Pàg. 65 (2021)

Llimona, Miquel

Cent-cinquanta anys del naixement de l'escultor Josep Llimona. Núm. 16 – Pàg. 23 (2015)

El Turisme. Núm. 15 – Pàg. 27 (2014)

Tinguem cura de la natura. Núm. 17 – Pàg. 26 (2015)

L'ampliació de l'aeròdrom de la Cerdanya. Núm. 18 – Pàg. 17 (2016)

L'ós. Núm. 19 – Pàg. 27 (2016)

Sant Jordi. Núm. 20 – Pàg. 42 (2017)

Viatge a Armènia. Núm. 21 – Pàg. 63 (2017)

L'ordre europea de detenció de Carles Puigdemont. Núm. 22 – Pàg. 58 (2018)

La tardor. Núm. 23 – Pàg. 66 (2018)

Matera. Núm. 24 – Pàg. 55 (2019)

La primera circumnavegació del món. Núm. 25 – Pàg. 48 (2019)

Catalans a Argentina. Núm. 26 – Pàg. 92 (2020)

Confinament. Núm. 27 – Pàg. 110 (2020)

El contracte. Núm. 28 – Pàg. 79 (2021)

Viatge al nord de Navarra. Núm. 29 – Pàg. 70 (2021)

El temps d'Àfrica. Núm. 30 – Pàg. 48 (2022)

L'escalfament. Núm. 31 – Pàg. 61 (2022)

La protecció dels animals de companyia.

Núm. 32 – Pàg. 44 (2023)

El Català a Europa. Núm. 33 – Pàg. 75 (2023)

El Català a València i a les Illes Balears. Núm. 33 – Pàg. 77 (2023)

2024, Any Estellés. Núm. 35 – Pàg. 62 (2024)

Llombart, Cristina

35 anys de Festival de Música Vila de Llivia (DOSSIER: LLÍVIA). Núm. 18 – Pàg. 78 (2016)

Lluch i Torres, Guillem

El llegendari de Rosa Campà. Núm. 15 – Pàg. 26

- (2014)**
El Túnel de la Menera. Núm. 16 – Pàg. 56
- (2015)**
Andorra, cap a un canvi de model d'Estat?. Núm. 17 – Pàg. 24 (2015)
Aeroport Andorra-La Seu d'Urgell: oportunitats, incògnites. Núm. 18 – Pàg. 18 (2016)
El desert comunicatiu de l'àmbit pirinenc. Núm. 19 – Pàg. 29 (2016)
Què en queda de les botigues de tota la vida?. Núm. 20 – Pàg. 43 (2017)
Andorra i la proclamació de la República catalana. Núm. 21 – Pàg. 57 (2017)
Infraestructures oblidades. Núm. 22 – Pàg. 57 (2018)
Campanades a morts. Núm. 23 – Pàg. 63 (2018)
Una mirada a la revista "Fil Directe". Núm. 24 – Pàg. 53 (2019)
Faltar el Baridà a l'imaginari cerdà. Núm. 25 – Pàg. 51 (2019)
Un fil de vida per als pobles pirinencs. Núm. 26 – Pàg. 88 (2020)
Ara Pirineus, un nou mitjà per explicar el territori. Núm. 27 – Pàg. 114 (2020)
Llibreries al Pirineu: establiments amb vocació de servei públic. Núm. 28 – Pàg. 77 (2021)
Pobles amb més habitants, però amb menys vida. Núm. 29 – Pàg. 54 (2021)
És viable la vegueria de l'Alt Pirineu? (DOSSIER: LA VEGUERIA DE L'ALT PIRINEU I ARAN). Núm. 29 – Pàg. 87 (2021)
El desplegament del Govern a l'Alt Pirineu i Aran: quatre punts a favor i un 'però'. Núm. 30 – Pàg. 44 (2022)
Un tren entre Alp i Andorra? Núm. 31 – Pàg. 57 (2022)
La loteria de Sant Jordi. Núm. 32 – Pàg. 47 (2023)
Apostar per la comunicació surt a compte. Núm. 33 – Pàg. 81 (2023)
Conèixent el "Xalet de Puigcerdà". Núm. 34 – Pàg. 70 (2024)
Quan fou mort, el combregaren. Núm. 35 – Pàg. 60 (2024)
- Llull, Ramon**
Poesia. Núm. 18 – Pàg. 7 (2016)
- Lobo i Sastre, Ricard**
Valors de l'arquitectura de muntanya. Núm. 21 – Pàg. 84 (2017)
- Lombarte, Desideri**
Poesia. Núm. 35 – Pàg. 9 (2024)
- Mach, Àngels**
Trobades culturals pirinenques, el nom ja ho diu tot. Núm. 17 – Pàg. 28 (2015)
- Malé, Germain**
Les Camilleres de Sallagosa (DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA). Núm. 27 – Pàg. 126 (2020)
- Maluquer de Motes, Jordi**
El cavaller de Tost. Un poemari. Núm. 28 – Pàg. 46 (2021)
- Maluquer de Motes, Maria**
RUTES CAP A L'EXILI. La rebel·lió de Nicolás Sánchez-Albornoz: memòria d'una fuga. Núm. 26 – Pàg. 37 (2020)
- Manent, Albert**
En el centenari d'Esteve Albert, un home de cultura pirinenc (DOSSIER: ESTEVE ALBERT). Núm. 16 – Pàg. 64 (2015)
- March, Ausiàs**
Poesia. Núm. 17 – Pàg. 7 (2015)
- Marçal, Maria Mercè**
Poesia. Núm. 23 – Pàg. 10 (2018)
- Marqués Atés, Amador**
Un viure (potser) poètic. Núm. 24 – Pàg. 41 (2019)
L'Aran i l'interregne veguerial (DOSSIER: LA VEGUERIA DE L'ALT PIRINEU I ARAN). Núm. 29 – Pàg. 97 (2021)
- Marquina, Salut**
Capella de Santa Maria de Puigcerdà (DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA). Núm. 27 – Pàg. 128 (2020)
- Mayans Montés, Arnau**
Els Jocs Florals de la Cerdanya de 1908: Reconstrucció coral d'una crònica d'època. Núm. 27 – Pàg. 55 (2020)
- Mercadal, Oriol**
Troballes arqueològiques i assentaments antics a l'alta muntanya cerdana. Núm. 15 – Pàg. 12 (2014)
Una pinzellada biogràfica sobre el coronel Molera i Puigcerdà. Núm. 18 – Pàg. 33 (2016)
Entrevista: Mía Botey i Guarro. Núm. 20 – Pàg. 48 (2017)
La tradició de jugar, els jocs tradicionals (DOSSIER: COSTUMS ANCESTRALS). Núm. 20 – Pàg. 72 (2017)
- Mercadal Feràndez, Àlex**
L'Uri... (DOSSIER: IN MEMORIAM - ORIOL MERCADAL). Núm. 23 – Pàg. 78 (2018)
- Mill, François**
El partit obrer d'unificació marxista (POUM*) a Alp durant la guerra civil (memòria personal). Núm. 34 – Pàg. 66 (2024)
- Mills Munt, Alfons**
Zona vermella. Núm. 15 – Pàg. 24 (2014)
Apagueu el llum quan aneu a dormir. Núm. 16 – Pàg. 46 (2015)
Els Jocs de les ganes. Núm. 17 – Pàg. 39 (2015)
El camp de la discòrdia. Núm. 18 – Pàg. 14 (2016)
La muntanya és de tots? Núm. 19 – Pàg. 26 (2016)
Conflicte d'interessos o que no pari la festa. Núm. 20 – Pàg. 40 (2017)
Gel a les venes. Núm. 21 – Pàg. 56 (2017)
Tallem el ritme. Núm. 22 – Pàg. 63 (2018)
La guerra de les pintades. Núm. 23 – Pàg. 60 (2018)
EL CG Puigcerdà està de moda. Núm. 24 – Pàg. 51 (2019)
El cor mai serà de fora. Núm. 25 – Pàg. 44 (2019)
El menys comú dels sentits. Núm. 26 – Pàg. 90 (2020)
La vida en la nova normalitat. Núm. 27 – Pàg. 112 (2020)
Mig món es fot de l'altre mig. Núm. 28 – Pàg. 71 (2021)
La macrofesta de la repressió. Núm. 29 – Pàg. 55 (2021)
Mentre jo vagi fart, que es fotin de gana. Núm. 30 – Pàg. 46 (2022)
Sense vergonya. Núm. 31 – Pàg. 59 (2022)
- Per què no ens mirem més als ulls? Núm. 32 – Pàg. 46 (2023)
Desperta Cerdanya! Núm. 33 – Pàg. 72 (2023)
I què fem si no hi ha neu? Núm. 35 – Pàg. 56 (2024)
Immortalitzant el moment. Núm. 35 – Pàg. 58 (2024)
Obert per als de fora (DOSSIER: LA GENTRIFICACIÓ A LA CERDANYA). Núm. 35 – Pàg. 116 (2024)
- Mir, Jordi**
Vigència de Pompeu Fabra. Núm. 22 – Pàg. 32 (2018)
- Miralpeix Jubany, Assumpta**
La tradició de la cuina a la Cerdanya (DOSSIER: ELS MENJARS CERDANS). Núm. 25 – Pàg. 64 (2019)
- Miralpeix Vilamala, Francesc**
Les pintures murals de l'església de Sant Climent de Talltorta. Núm. 30 – Pàg. 22 (2022)
- Molins, Me Rosa**
Antropologia de l'alimentació a la Cerdanya (DOSSIER: ELS MENJARS CERDANS). Núm. 25 – Pàg. 54 (2019)
L'ahir i avui de la farmàcia a la Cerdanya (DOSSIER: FARMÀCIES A CERDANYA). Núm. 32 – Pàg. 84 (2023)
- Molowny Horas, Roberto**
El canvi climàtic a la Cerdanya. Núm. 28 – Pàg. 26 (2021)
- Moncusí Ferré, Albert**
La vessant rural de la Cerdanya avui (DOSSIER: LA PAGESIA). Núm. 19 – Pàg. 62 (2016)
- Monsó Porté, Anna**
La pintura mural romànica a la Vall de Boí. Núm. 33 – Pàg. 116 (2023)
- Montané Mill, Anna**
Teatre a la Cerdanya (DOSSIER: EL TEATRE A CERDANYA). Núm. 26 – Pàg. 107 (2020)
- de Montellà, Efre**
Meditació sobre el misteri de la Creu, de la mà de J. S. Bach. Núm. 23 – Pàg. 25 (2018)
La música religiosa en el procés de formació d'Europa. Núm. 24 – Pàg. 19 (2019)
- Montero, Txema**
Ciència ficció: "Vampiro, los orígenes". Núm. 29 – Pàg. 16 (2021)
- Montes, Dolors**
Per què en dieu telesilla si en podeu dir telecadira?: Les paraules de la neu i dels esports d'hivern (i de molts altres àmbits). Núm. 21 – Pàg. 20 (2017)
- de Montjuïc, Albert**
Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "La Cerdagne française". Núm. 15 – Pàg. 9 (2014)
Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "La Cerdanya". Núm. 16 – Pàg. 16 (2015)
Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "MONT-LOUIS / FONT-ROMEU / BOURG-MADAME". Núm. 17 – Pàg. 8 (2015)

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "Font-Romeu - Cerdagne - Andorre". Núm. 18 - Pàg. 9 (2016)

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "Llibre de la Cerdanya". Núm. 19 - Pàg. 9 (2016)

El Pirineu i els llibres. Núm. 20 - Pàg. 6 (2017)

La Mancomunitat de Catalunya i la petició del túnel de la Bonaigua. Núm. 20 - Pàg. 19 (2017)

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "Vint-i-cinc anys de vida puigcerdanesa (1901-1925)". Núm. 22 - Pàg. 39 (2018)

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "Vint-i-cinc anys a Llivia". Núm. 23 - Pàg. 11 (2018)

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "Hijos ilustres de Cerdaña". Núm. 24 - Pàg. 9 (2019)

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "Entre el Carlit i el Puigmal". Núm. 27 - Pàg. 9 (2020)

Un any a la Cerdanya i molt més. Núm. 27 - Pàg. 29 (2020)

La Vall d'Aran vista per Juli Soler i Santaló. Núm. 28 - Pàg. 11 (2021)

VIURE ALS PIRINEUS: divuit anys de servei. Núm. 28 - Pàg. 66 (2021)

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "Puigcerdà, una comunitat d'homages lliures al segle XII". Núm. 29 - Pàg. 6 (2021)

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: "El PIRINEU". Núm. 30 - Pàg. 8 (2022)

El Pirineu frontera i porta de Catalunya (vist per) Xavier Febrés. Núm. 31 - Pàg. 9 (2022)

PYRENE ruta del romànic. Núm. 32 - Pàg. 9 (2023)

PARLEM DE LLIBRES QUE PARLEN DEL PIRINEU EL PIRINEU -El medi i l'home- de Lluís Solé Sabarís. Núm. 33 - Pàg. 12 (2023)

PARLEM DE LLIBRES QUE PARLEN DEL PIRINEU: El Pirineu. Tradicions i llegendes de Joan Amades. Núm. 35 - Pàg. 13 (2024)

Conèixer la Cerdanya el 1927. Núm. 35 - Pàg. 22 (2024)

Monturiol, Antoni

Els cartells turístics de la Cerdanya. Núm. 24 - Pàg. 42 (2019)

Moran i Ocerinjuregui, Josep

La llengua catalana en temps de l'abat-bisbe Oliba (v. 971- Cuixà 1046)(DOSSIER: OLIBA DE CERDANYA). Núm. 24 - Pàg. 71 (2019)

Morera, Jordi

El nou Espai Ceretània a Bolvir. Núm. 16 - Pàg. 50 (2015)

de Moxó, Carles

Història del cúrling? Núm. 16 - Pàg. 26 (2015)

Nadal Farreras, Joaquim

El Pirineu en xarxa (DOSSIER: LA CERDANYA COM A PATRIMONI CULTURAL). Núm. 15 - Pàg. 41 (2014)

Una finestra al Puigmal. Núm. 16 - Pàg. 22 (2015)

El cremallera de Núria. Núm. 17 - Pàg. 63 (2015)

Llivia, l'enclau? (DOSSIER: LLÍVIA). Núm. 18 - Pàg. 105 (2016)

Qüestió de noms? Núm. 19 - Pàg. 8 (2016)

La Cerdanya, canvi econòmic o pèrdua d'identitat? (DOSSIER: LA PAGESIA) Núm. 19 - Pàg. 73 (2016)

Recull de cançons. Núm. 20 - Pàg. 58 (2017)

Cerdanya: cases i pletes. Núm. 21 - Pàg. 86 (2017)

Sant Joan Rodó o de Saga. Núm. 23 - Pàg. 59 (2018)

Tres notes per conèixer qui són i què han investigat: CHRISTIAN GUILLERÉ. Núm. 25 - Pàg. 39 (2019)

La Cerdanya i el Pirineu. Núm. 26 - Pàg. 6 (2020)

Viure a Cerdanya. Núm. 28 - Pàg. 54 (2021)

Història de la Cerdanya. Núm. 29 - Pàg. 59 (2021)

La Cerdanya de lluny. Núm. 31 - Pàg. 71 (2022)

Nadal Farreras, Manel

La permeabilització dels Pirineus i el ferrocarril (DOSSIER: ELS FERROCARRILS). Núm. 17 - Pàg. 47 (2015)

Els ferrocarrils transpirinencs. Núm. 17 - Pàg. 65 (2015)

Navarro Serra, Montserrat

Carnaval d'Alp (DOSSIER: COSTUMS ANCESTRALS). Núm. 20 - Pàg. 69 (2017)

Noguero, Joaquim

Els fruits saborosos de Narcís Comadira. Núm. 26 - Pàg. 11 (2020)

La naturalesa de Jordi Pere Cerdà. Núm. 26 - Pàg. 14 (2020)

Els beatniks, cors exaltats a carretera i a muntanya. Núm. 26 - Pàg. 70 (2020)

La llibreta verda. Núm. 27 - Pàg. 15 (2020)

Les biblioteques de Maria Barbal. Núm. 28 - Pàg. 9 (2021)

Capes de "La propera pell". Núm. 28 - Pàg. 81 (2021)

Còmic: Filles del Pirineu (guió). Núm. 33 - Pàg. 11 (2023)

Obiols Perearnau, Lluís

Més enllà de la neu: el Pirineu i els mitjans de comunicació. Núm. 18 - Pàg. 12 (2016)

El Conjunt Vocal i Consonant (DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA). Núm. 27 - Pàg. 124 (2020)

Olesti Vila, Oriol

L'Oriol Mercadal i la recerca arqueològica (DOSSIER: IN MEMORIAM - ORIOL MERCADAL). Núm. 23 - Pàg. 90 (2018)

L'arqueologia a la Cerdanya avui. Encara un llarg camí per recórrer. Núm. 30 - Pàg. 75 (2022)

Oller, Xavier

El tren groc: un nou element del patrimoni mundial? Núm. 17 - Pàg. 55 (2015)

Ordeig i Mata, Ramon

Mil·lenari de l'episcopat d'Oliba de Cerdanya (DOSSIER: OLIBA DE CERDANYA). Núm. 24 - Pàg. 78 (2019)

Oriols, Salvador

Cuina de bolets cerdana (DOSSIER: ELS MENJARS CERDANS). Núm. 25 - Pàg. 72 (2019)

Orús, Blanca

La llegenda del color dels arbres. Núm. 15 - Pàg. 25 (2014)

P.B., A.

Les vies fèrries en el context de la Cerdanya (DOSSIER: ELS FERROCARRILS). Núm. 17 - Pàg. 44 (2015)

Pagès i Paretas, Montserrat

El Beatus de la Seu d'Urgell. Núm. 23 - Pàg. 40 (2018)

Tres notes per conèixer qui són i què han investigat: PIERRE RICHÉ. Núm. 25 - Pàg. 40 (2019)

La pintura mural romànica d'Andorra. Núm. 33 - Pàg. 28 (2023)

Palacín, Bernat

Sobre el dilema entre justícia i seguretat. Núm. 22 - Pàg. 55 (2018)

Palomino Abril, Jordi

Malgrat tot, es va decidir. Núm. 21 - Pàg. 60 (2017)

El contracte de la rabassa morta a Catalunya. Evolució legal, política i social al llarg de la segona meitat del segle XIX i principis del XX. Núm. 26 - Pàg. 95 (2020)

D'Octavi a August i de la República als valors republicans. Evolució política i canvi de paradigma a la Roma del segle I aC. Núm. 27 - Pàg. 43 (2020)

Pascual, Andrea

El pintor cerdà conegut arreu del món: Pere Borrell del Caso. Núm. 21 - Pàg. 35 (2017)

Nous quadres de Pere Borrell del Caso, trobats entre 1999 i 2020. Núm. 28 - Pàg. 61 (2021)

Pascual i Rodríguez, Vicenç

El tractat dels Pirineus. Diplomàcia per a evitar la fi de l'imperi. Núm. 27 - Pàg. 23 (2020)

Pasques Canut, Jordi

Redalls cerdà i pirinencs d'Esteve Albert (DOSSIER: ESTEVE ALBERT). Núm. 16 - Pàg. 59 (2015)

Encara et sento, Oriol (DOSSIER: IN MEMORIAM - ORIOL MERCADAL). Núm. 23 - Pàg. 101 (2018)

Peitx, Joan

Estacions deficitàries, emergència climàtica, pandèmia. Guerra, crisi econòmica i... Jocs d'hivern (DOSSIER: ELS JJOO BARCELONA-PIRINEU 2030). Núm. 30 - Pàg. 85 (2022)

Entrevista a la Intel·ligència Artificial sobre la Cerdanya. Núm. 33 - Pàg. 110 (2023)

Preàmbul. Núm. 34 - Pàg. 4 (2024)

CRONOLOGIA: Guerra Civil a la Cerdanya. Núm. 34 - Pàg. 10 (2024)

Entrevista a Joan Pous: "Qui va matar "el Cojo de Málaga"? Tot el poble, Fuenteovejuna!". Núm. 34 - Pàg. 19 (2024)

Entrevista a Jean-Louis Blanchon: "La falla dels "fets de Belver" dura des de fa més de vuitanta anys". Núm. 34 - Pàg. 28 (2024)

Entrevista a Antonio Gascón i Agustín Guillamón: "ERC va fer la llista dels que havien de ser afusellats el 9 de setembre al Còrrec del Gavatx". Núm. 34 - Pàg. 35 (2024)

Entrevista a Josep M. Solé Sabaté: "Tot el que fa l'alcalde Joan Solé a Bellver, ho fa amb el conjunt del poble". Núm. 34 - Pàg. 45 (2024)

Del crit al silenci (art i Guerra Civil a la Cerdanya). Núm. 34 - Pàg. 108 (2024)

Com triar una portada? Núm. 34 - Pàg. 117 (2024)

Pérez-Bastardas, Alfred

Barcelonins de Cerdanya o cerdàns de Barcelona? Núm. 15 - Pàg. 4 (2014)

En el centenari de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1924). Núm. 15 - Pàg. 16

(2014)

Els catàlegs de Sant Jordi de l'associació "Llibre del Pirineu". Núm. 15 – Pàg. 35 (2014)

Notes disperses sobre el retaule gòtic de Bolvir (DOSSIER: LA Cerdanya com a Patrimoni Cultural). Núm. 15 – Pàg. 39 (2014)

Per un llibre blanc de la cultura a la Cerdanya. Núm. 16 – Pàg. 4 (2015)

Aspectes culturals i sociopolítics de la Cerdanya de finals del segle XVIII a partir del "Diari" de Francisco de Zamora*. Núm. 16 – Pàg. 8 (2015)

Les creus processionals gòtiques de Bolvir i Tallorta. Núm. 16 – Pàg. 40 (2015)

CERDANYA, un petit país de pel·lícula... Núm. 17 – Pàg. 4 (2015)

Premsa de Cerdanya 1875-1936 (I). Núm. 17 – Pàg. 11 (2015)

Turisme cerdà ferroviari (DOSSIER: ELS FERROCARRILS). Núm. 17 – Pàg. 45 (2015)

Cerdanya, un sol país i dues realitats. Núm. 18 – Pàg. 4 (2016)

Ramon Casas un artista modern que pinta, dibuixa i retrata. Núm. 18 – Pàg. 54 (2016)

Premsa de Cerdanya (II). Núm. 18 – Pàg. 64 (2016)

Recordos sobre llibres en la inauguració de la Biblioteca pública de Bolvir. Núm. 18 – Pàg. 73 (2016)

Llívia, un enclavament cerdà (DOSSIER: LLÍVIA). Núm. 18 – Pàg. 76 (2016)

Ells colors de la Cerdanya. Núm. 19 – Pàg. 4 (2016)

La reivindicació de 'país català'. Núm. 19 – Pàg. 7 (2016)

Premsa actual de Cerdanya (i III). Núm. 19 – Pàg. 12 (2016)

La Cerdanya pagesa i ramadera que ens queda (DOSSIER: LA PAGESIA). Núm. 19 – Pàg. 50 (2016)

Em diuen Cerdanya de Neus i Trinxat. Núm. 20 – Pàg. 4 (2017)

El Viatge universal pel Pirineu de Joan Obiols. Núm. 20 – Pàg. 18 (2017)

Per un Observatori de la Cerdanya. Núm. 21 – Pàg. 4 (2017)

Les pintures murals romàniques de Cerdanya i Capcir. Núm. 21 – Pàg. 41 (2017)

La casa rural a Cerdanya (DOSSIER: ARQUITECTURA PAGESA A LA Cerdanya). Núm. 21 – Pàg. 72 (2017)

Sóc la CERDANYA, CAMPS i MUNTANYA. Núm. 22 – Pàg. 4 (2018)

Pàgines Lliteràries Pirinenques / Fa temps / De quan pujavem a cerdanya amb esquis. Núm. 22 – Pàg. 15 (2018)

Les pintures murals romàniques del Conflent. Núm. 22 – Pàg. 36 (2018)

SERRA D'OR: 700 números, i (60 anys). Núm. 22 – Pàg. 40 (2018)

Anem bé per anar a Cerdanya? Núm. 23 – Pàg. 4 (2018)

Recordos de l'Aravó, revista d'història de la Vall. Núm. 23 – Pàg. 20 (2018)

La nit que vaig conèixer l'Oriol (DOSSIER: IN MEMORIAM - ORIOL MERCADAL). Núm. 23 – Pàg. 74 (2018)

Preservar el paisatge cultural. Núm. 24 – Pàg. 4 (2019)

Nosaltres, els pirinencs. Núm. 25 – Pàg. 4 (2019)

ARA COM FA DEU ANYS... Benvinguts al "País de l'Herba". Núm. 25 – Pàg. 12 (2019)

Un respecte per les banderes. Núm. 25 – Pàg. 36 (2019)

Les "resten" (DOSSIER: ELS MENJARS CERDANS). Núm. 25 – Pàg. 74 (2019)

10 anys de QUEROL. Núm. 26 – Pàg. 4 (2020)

Un país per a omplir? Núm. 27 – Pàg. 4 (2020)

De la reflexió al desig: més de deu anys. Núm. 28 – Pàg. 4 (2021)

L'Alcaldia de Barcelona demanava civisme, per l'abril de 1909. Núm. 28 – Pàg. 69 (2021)

Entre comtats, vegueries i corregiments. Núm. 29 – Pàg. 4 (2021)

La vacunació contra la verola a Barcelona. Núm. 29 – Pàg. 37 (2021)

Tot el que no queda escrit, no ha existit! Núm. 30 – Pàg. 4 (2022)

De dos fulls clandestins desconeguts. Núm. 30 – Pàg. 20 (2022)

Properes les vigílies de Sant Joan i Sant Pere de 1909. Núm. 30 – Pàg. 52 (2022)

Obrir-se al Pirineu (DOSSIER: ELS JJ00 BARCELONA-PIRINEU 2030). Núm. 30 – Pàg. 83 (2022)

Explicar el país cerdà. Núm. 31 – Pàg. 4 (2022)

La tenda penjada: els escoltes de l'Abat Marcet a Cerdanya. Núm. 31 – Pàg. 15 (2022)

Jocs amunt i jocs avall. Núm. 32 – Pàg. 4 (2023)

Banderes de paper. Núm. 32 – Pàg. 18 (2023)

L'alt i clar país, en temps revoltats. Núm. 32 – Pàg. 21 (2023)

L'Avenç, 500 números i s'atura? Núm. 32 – Pàg. 64 (2023)

Salut i boscos. Núm. 33 – Pàg. 4 (2023)

POLÍTICA NOVA: una revista clandestina (1963-1966). Núm. 33 – Pàg. 23 (2023)

En els cent anys de la Dictadura de Primo de Rivera. Núm. 33 – Pàg. 91 (2023)

L'AVENÇ i EL CIERVO, dues revistes centenàries. Núm. 33 – Pàg. 130 (2023)

Creure-s'ho i fer-ho. Núm. 35 – Pàg. 4 (2024)

Pintades a la carretera. Núm. 35 – Pàg. 11 (2024)

Històries sobre dues rodes. Núm. 35 – Pàg. 17 (2024)

Pérez-Iborra, Alfred (Freddy)

Una andorrana. Núm. 32 – Pàg. 65 (2023)

Piguiellem, Xavier

Inestable Ceretana de teatre. Núm. 17 – Pàg. 37 (2015)

Inestable Ceretana de Teatre (DOSSIER: EL TEATRE A CERDANYA). Núm. 26 – Pàg. 115 (2020)

Piguiellem, Jaume

Reinventar-se amb el trail running. Núm. 15 – Pàg. 37 (2014)

La Volta d'homenatge a La Cerdanya. Núm. 16 – Pàg. 44 (2015)

Menys precipitacions, més neu. Núm. 16 – Pàg. 57 (2015)

Una temporada de neu esperançadora. Núm. 17 – Pàg. 35 (2015)

Cultura, gastronomia i paisatge. Núm. 18 – Pàg. 20 (2016)

Per què és primordial el teatre? Núm. 19 – Pàg. 30 (2016)

El teatre, l'art absolut. Núm. 20 – Pàg. 45 (2017)

Teatre i societat. Núm. 21 – Pàg. 58 (2017)

Les històries que no moren mai. Núm. 22 – Pàg. 62 (2018)

El poder de la mirada. Núm. 23 – Pàg. 65 (2018)

El teatre i l'espai. Núm. 24 – Pàg. 57 (2019)

La vulnerabilitat del teatre. Núm. 25 – Pàg. 46 (2019)

Teatre actual com a vivència cultural

(DOSSIER: EL TEATRE A CERDANYA). Núm. 26 – Pàg. 120 (2020)

La pandèmia de la cultura. Núm. 27 – Pàg. 115 (2020)

El preu de la 'presencialitat'. Núm. 28 – Pàg. 92 (2021)

Residus: passat, present i futur. Núm. 32 – Pàg. 49 (2023)

Pinyol i Torrents, Ramon

Ramon Llull i la traducció. Núm. 18 – Pàg. 48 (2016)

Una nota sobre Verdaguier i el carlisme. Núm. 18 – Pàg. 51 (2016)

De l'«Himne cerdà» a l'«Himne andorrà». Notes sobre estiuieg, música i literatura al Puigcerdà de finals del segle XIX. Núm. 26 – Pàg. 77 (2020)

Vindicació d'Amadeu Vives. La seva relació amb la cultura catalana. Núm. 27 – Pàg. 63 (2020)

Pla i Dalmau, Josep M^a

La farmàcia de Llúvia. Núm. 20 – Pàg. 28 (2017)

Pol i Solé, Antoni

De la ruralitat a la naturalitat (DOSSIER: ARQUITECTURA PAGESA A LA CERDANYA). Núm. 21 – Pàg. 82 (2017)

Pont, Carles

"Has d'aprendre a viure amb austeritat i no creure't res". Núm. 21 – Pàg. 13 (2017)

A l'hivern, Jocs Olímpics; a l'estiu, Raphael. Núm. 31 – Pàg. 70 (2022)

Pont Fitó, Marc

Pla d'acció cap a un nou model socioeconòmic cerdà. Núm. 30 – Pàg. 69 (2022)

Explicar la gentrificació: una problemàtica estructural i sistèmica entre dominants i dominats (DOSSIER: LA GENTRIFICACIÓ A LA CERDANYA). Núm. 35 – Pàg. 112 (2024)

Pous, Bernat

Operació Mincemeat. Núm. 23 – Pàg. 69 (2018)

I què voldran, de tall? Núm. 24 – Pàg. 58 (2019)

Traieu les mascaretes. Núm. 26 – Pàg. 103 (2020)

Com decidirem qui viu. Núm. 27 – Pàg. 116 (2020)

El dia que es va parlar de Llúvia al New York Times. Núm. 28 – Pàg. 75 (2021)

Bombolla Immobiliària 2.0. Núm. 29 – Pàg. 68 (2021)

Els Jocs Olímpics, per a qui? (DOSSIER: ELS JJ00 BARCELONA-PIRINEU 2030). Núm. 30 – Pàg. 101 (2022)

La Catalunya Buida. Núm. 31 – Pàg. 64 (2022)

L'espasa (renovable) de Dàmocles. Núm. 32 – Pàg. 51 (2023)

El Trinxat i la recerca de la perfecció. Núm. 33 – Pàg. 83 (2023)

Puigcerdà, el poble tensat. Núm. 35 – Pàg. 65 (2024)

Pous i Porta, Joan

L'Aplec de Talló (DOSSIER: COSTUMS ANCESTRALS).. Núm. 20 – Pàg. 70 (2017)

Prat Forga, Josep M^a

Evolució de les activitats agràries a la Baixa Cerdanya (1982-2014)(DOSSIER: LA

PAGESIA). Núm. 19 – Pàg. 52 (2016)

Una reflexió sobre el perquè de la inclusió del municipi de Prats i Sansor a la província de Lleida. Núm. 20 – Pàg. 53 (2017)

Hi ha gentrificació a la Cerdanya? Núm. 32 – Pàg. 55 (2023)

La gentrificació comercial de la Cerdanya (DOSSIER: LA GENTRIFICACIÓ A LA CERDANYA). Núm. 35 – Pàg. 102 (2024)

Puertas i Farràs, Miquel

La lluita per la República al Pirineu i Andorra. Núm. 26 – Pàg. 35 (2020)

Puigvert, Laura

Publicació del Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran. Núm. 31 – Pàg. 30 (2022)

Pujol, Joan

L'auge de les Criptomonedes arriba a La Cerdanya. Estalvis en risc, estructures piramidals, menors d'edat i altres perills associats. Núm. 29 – Pàg. 57 (2021)
Quants trens més hem de perdre? Núm. 30 – Pàg. 50 (2022)

Pujol, Pere

Si tens una granja, fes formatge. Núm. 17 – Pàg. 30 (2015)

Quart, Pere

Poesia. Núm. 21 – Pàg. 10 (2017)

Quetglas, Pere J.

El Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae' i Cerdanya. Núm. 35 – Pàg. 24 (2024)

Quilez i Castro, Enric

A les telúries: Música fins a la sopa. Núm. 15 – Pàg. 6 (2014)

Ciència ficció: "El cementerio sin lápidas y otras historias negras". Núm. 15 – Pàg. 7 (2014)

A les telúries: Un problema de definició. Núm. 16 – Pàg. 5 (2015)

Ciència ficció: "El último teorema". Núm. 16 – Pàg. 6 (2015)

A les telúries: Explotació econòmica de la natura. Núm. 17 – Pàg. 5 (2015)

Ciència ficció: "American Gods". Núm. 17 – Pàg. 6 (2015)

A les telúries: Urpes i udols. Núm. 18 – Pàg. 5 (2016)

Ciència ficció: "Els ocells". Núm. 18 – Pàg. 6 (2016)

A les telúries: Jocs d'hivern sense neu. Núm. 19 – Pàg. 20 (2016)

Ciència ficció: "El filo de la hierba". Núm. 19 – Pàg. 20 (2016)

A les telúries: El sempitern problema dels ascensors. Núm. 20 – Pàg. 9 (2017)

Ciència ficció: "Hijo de sangre". Núm. 20 – Pàg. 10 (2017)

A les telúries: Herois anònims. Núm. 21 – Pàg. 8 (2017)

Ciència ficció: "Roma eterna". Núm. 21 – Pàg. 9 (2017)

Premis Sebastià Bosom i Josep Egozcue. Núm. 21 – Pàg. 11 (2017)

Nyerros i Cadells: el retorn dels bandolers més festius a Cerdanya. Núm. 21 – Pàg. 66 (2017)

A les telúries: La necessària divulgació. Núm. 22 – Pàg. 10 (2018)

Ciència ficció: "Chocky". Núm. 22 – Pàg. 11 (2018)

10è aniversari del Grup de Recerca de Cerdanya. Núm. 23 – Pàg. 6 (2018)

A les telúries: L'abús d'allò públic. Núm. 23 –

Pàg. 8 (2018)

Ciència ficció: "Entre los latidos de la noche".

Núm. 23 – Pàg. 9 (2018)

Cal pagar per anar a collir bolets a la muntanya? Núm. 23 – Pàg. 61 (2018)

L'Oriol Mercadal i el GRC (DOSSIER: IN MEMORIAM - ORIOL MERCADAL). Núm. 23 – Pàg. 77 (2018)

A les telúries: Que venen els andorrans!!! Núm. 24 – Pàg. 6 (2019)

Ciència ficció: "El océano al final del camino". Núm. 24 – Pàg. 7 (2019)

L'Àrea econòmica transfronterera (AET): un nou concepte socioeconòmic de frontera.

Núm. 24 – Pàg. 37 (2019)

A les telúries: Que les arrenquin totes!!! Núm. 25 – Pàg. 7 (2019)

Ciència ficció: "El cementerio sin lápidas y otras historias negras". Núm. 25 – Pàg. 8 (2019)

Premis Sebastià Bosom i Josep Egozcue. Núm. 25 – Pàg. 52 (2019)

A les telúries: La llei de Cerdanya. Núm. 26 – Pàg. 8 (2020)

Ciència ficció: "Les bruixes de Viladrau". Núm. 26 – Pàg. 9 (2020)

A les telúries: Big Data i Coronavirus. Núm. 27 – Pàg. 6 (2020)

Ciència ficció: "Eifelheim". Núm. 27 – Pàg. 7 (2020)

A les telúries: El país dels esterragalls. Núm. 28 – Pàg. 6 (2021)

Ciència ficció: "253". Núm. 28 – Pàg. 8 (2021)

Premi Josep Egozcue-Vila de Puigcerdà. Núm. 28 – Pàg. 70 (2021)

A les telúries: El bla, bla, bla ecologista. Núm. 29 – Pàg. 14 (2021)

Entrevista al Jordi Alís, corredor i esquiador de muntanya. Núm. 29 – Pàg. 74 (2021)

Lliurament dels premis Josep Egozcue i Sebastià Bosom-Vila de Puigcerdà 2021.

Núm. 29 – Pàg. 76 (2021)

A les telúries: I tu, què parles? Núm. 30 – Pàg. 5 (2022)

Què votarem? (DOSSIER: ELS JJOO BARCELONA-PIRINEU 2030). Núm. 30 – Pàg. 94 (2022)

La Confluència: el futur de Cerdanya. Núm. 31 – Pàg. 6 (2022)

El "Cerdà de l'Any", al Grup de Recerca de Cerdanya. Núm. 31 – Pàg. 33 (2022)

Premis GRC-Vila de Puigcerdà. Núm. 31 – Pàg. 34 (2022)

El meu "cortijo". Núm. 32 – Pàg. 6 (2023)

Entrevista a Lluís Lupián, president del Club Bàsquet Llívia. Núm. 32 – Pàg. 24 (2023)

Entrevista a l'Oriol Gastó, jugador de curling. Núm. 32 – Pàg. 27 (2023)

Roques que branden i petjades de dimonis. Núm. 32 – Pàg. 43 (2023)

Ubi sunt? Núm. 33 – Pàg. 6 (2023)

La recuperació del Cant de la Sibilla a Puigcerdà. Núm. 33 – Pàg. 36 (2023)

La tora blava a la Cerdanya. Núm. 33 – Pàg. 104 (2023)

Entrevista a Guillem Pons Aubinyà (Zelmo Fiesna). Núm. 33 – Pàg. 123 (2023)

Premis GRC-Vila de Puigcerdà. Núm. 33 – Pàg. 128 (2023)

Nota esportiva. Núm. 33 – Pàg. 129 (2023)

Una guerra civil autodidacta. Núm. 34 – Pàg. 115 (2024)

Una revolució al camp? Núm. 35 – Pàg. 6 (2024)

L'himne cerdà. Núm. 35 – Pàg. 44 (2024)

Jordi Romeu el III Premi de Narrativa Ciutat de Reus. Núm. 35 – Pàg. 71 (2024)

Entrevista a Josep Castanyer Alonso,

violoncellista. Núm. 35 – Pàg. 86 (2024)

Entrevista a Miquel Travé, piragüista. Núm. 35 – Pàg. 90 (2024)

Entrevista a l'Èric Alís Bosquet, patinador sobre gel. Núm. 35 – Pàg. 93 (2024)

Homenatge al Dr. Ramon Margalef i López. Núm. 35 – Pàg. 97 (2024)

La Cerdanya: una comarca inaccessible per a molta gent (DOSSIER: LA GENTRIFICACIÓ A LA CERDANYA). Núm. 35 – Pàg. 100 (2024)

La gentrificació laboral a Cerdanya (DOSSIER: LA GENTRIFICACIÓ A LA CERDANYA). Núm. 35 – Pàg. 108 (2024)

La gentrificació laboral a Cerdanya (DOSSIER: LA GENTRIFICACIÓ A LA CERDANYA). Núm. 35 – Pàg. 108 (2024)

Raguer, Hilari

La República Independent de la Cerdanya (1936-1937). Núm. 22 – Pàg. 13 (2018)

Ramon, Maria del Carmen

Coral Cerdanya Canta (DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA). Núm. 27 – Pàg. 131 (2020)

Ramon Miró, Josep

"La Cerdanya, una comarca tocada per la meteorologia" (DOSSIER: LA METEOROLOGIA A CERDANYA). Núm. 22 – Pàg. 73 (2018)

Recha, Pau

Coral de Bellver (DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA). Núm. 27 – Pàg. 137 (2020)

Rico i Courtet

El transandorrà: un projecte ferroviari pirinenc. Núm. 17 – Pàg. 72 (2015)

Rius i Bou, Àngels

Maria Rius, degana de la il·lustració a Catalunya. Núm. 31 – Pàg. 23 (2022)

Rius Camps, Josep

El Còdex Beza, un dels manuscrits més antics dels Evangelis. Núm. 18 – Pàg. 44 (2016)

Rius Camps, Maria

Conte de les endevinalles (il·lustracions). Núm. 33 – Pàg. 97 (2023)

Rodriguez Prol, Carlos

Nyerros i Cadells: el retorn dels bandolers més festius a Cerdanya. Núm. 21 – Pàg. 66 (2017)

Cimarronaje en el Caribe: Un cuento de resistencia. Núm. 27 – Pàg. 90 (2020)

Roig, Josep

Un transatlàntic encallat. Núm. 29 – Pàg. 62 (2021)

Roig Equey, Laura

Els cartells turístics suïssos: una aproximació. Núm. 25 – Pàg. 14 (2019)

Romeu Carol, Jordi

Pautes per mantenir el nivell d'esquí de fons per a esquiadors de cap de setmana. Núm. 16 – Pàg. 54 (2015)

Les raquetes es menjaran l'esquí de fons?. Núm. 17 – Pàg. 18 (2015)

Les dificultats dels nous cerdans (I). Núm. 23 – Pàg. 33 (2018)

Les dificultats dels nous cerdans (II) Espai laboral. Núm. 24 – Pàg. 11 (2019)

Les dificultats dels nous cerdans (III)

Solucions al problema de l'habitatge. Núm. 25 – Pàg. 42 (2019)

Les dificultats dels nous cerdans (IV)

Panorama laboral a la Cerdanya. Núm. 26 – Pàg. 105 (2020)

Me'n vaig. Núm. 27 – Pàg. 104 (2020)
Jocs Olímpics, una oportunitat? (DOSSIER:
ELS JJOO BARCELONA-PIRINEU 2030). Núm.
30 – Pàg. 97 (2022)
Les orelles del llop. Núm. 32 – Pàg. 63 (2023)

Rubinat Sindreu, Montse
Poesia. Núm. 33 – Pàg. 8 (2023)

Rubió Coromina, Jordi
Quan la terra crema! Cerdans camí de França
durant la guerra civil. Núm. 21 – Pàg. 30
(2017)

Rubio i Quintana, Àlex
Fallàcies, mentides i altres enganys. Núm. 21
– Pàg. 55 (2017)
733 anys de moneda catalana. Núm. 22 –
Pàg. 61 (2018)
Els residus. Un problema a la Cerdanya. Núm.
24 – Pàg. 59 (2019)

Sabarich i Fernández-Coto, Gerard
Com m'agradaria la vegueria de l'Alt Pirineu
i Aran? (DOSSIER: LA VEGUERIA DE L'ALT
PIRINEU I ARAN). Núm. 29 – Pàg. 99 (2021)

Salrach i Marés, Josep M^a
El temps d'Oliba, Abat de Ripoll i de Cuixà
(1008-1046) i Bisbe de Vic (1018-1046)
(DOSSIER: OLIBA DE CERDANYA). Núm. 24 –
Pàg. 81 (2019)

Sánchez Naudín, Jorge
La Cerdanya, ja no és nostra? El
desplaçament simbòlic com a efecte de la
gentrificació a la comarca (DOSSIER: LA
GENTRIFICACIÓ A LA CERDANYA). Núm. 35 –
Pàg. 118 (2024)

Sendra, Maria
Coneixem Bolvir de Montse Jorba. Núm. 32 –
Pàg. 20 (2023)

Sendred, Guillem
El Cargolí de la Colla Cargol (1952– 1961). Una
revista familiar manuscrita il·lustrada. Núm.
20 – Pàg. 11 (2017)
Nosaltres i el Pirineu. Núm. 21 – Pàg. 47
(2017)

La Nació del Pirineu. Núm. 22 – Pàg. 6 (2018)
Última hora: Premi Nobel de Literatura a
l'autor de la novel·la en català Curial e Güelfa.
Núm. 23 – Pàg. 22 (2018)
Comprar llibres a Cerdanya. Núm. 25 – Pàg.
10 (2019)
Pàgines Lliteràries Pirinenques / Camí de
fang. Núm. 27 – Pàg. 11 (2020)
Rafael Bastardes, pintor de paisatges i
detalls. Núm. 28 – Pàg. 34 (2021)
Memòria gràfica: desti-leries Parera
(Barcelona 1866–1970). Núm. 29 – Pàg. 8
(2021)
Petita història d'una tenda de campanya.
Núm. 29 – Pàg. 38 (2021)
De castanyes i castanyades. Núm. 30 – Pàg.
52 (2022)
Donar suport al català fa cent anys. Núm. 30
– Pàg. 56 (2022)

Contra els accidents del treball agrícola.
Núm. 31 – Pàg. 18 (2022)
Recordant els Jocs Florals d'Amsterdam
(1974). Núm. 31 – Pàg. 38 (2022)
El carlisme pirinenc com a mostra de la
realitat política a la primera meitat del segle
XIX. Núm. 31 – Pàg. 73 (2022)
Republicans i catalanistes de Ripoll. Núm. 32
– Pàg. 17 (2023)

Any Domènec i Muntaner. Núm. 32 – Pàg. 67
(2023)
Republicans i catalanistes a Igualada (1918).
Núm. 33 – Pàg. 67 (2023)
SENSE PARAULES, Obrer Estalvia! Núm. 35 –
Pàg. 10 (2024)
Còmic: L'Estrella, un gos trapella (guió). Núm.
35 – Pàg. 21 (2024)
La llebre i la tortuga, o una faula elegant i
tranquilla. Núm. 35 – Pàg. 70 (2024)

Serra i Puig, Eva
Les incoherències d'una frontera: la "paella"
de Llivia (DOSSIER: LLÍVIA). Núm. 18 – Pàg.
83 (2016)
El tractat dels Pirineus i la partició de
Catalunya. Núm. 19 – Pàg. 34 (2016)

Simon Lleixà, Erola
Reivindicacions històriques i voluntat de ser.
Núm. 16 – Pàg. 28 (2015)
Memòria sobre la reclamació del 'Dietari de
Puigcerdà' i del 'Llibre de Privilegis' (1921–
1930). Núm. 18 – Pàg. 21 (2016)
Dades climàtiques de la Cerdanya: el fons
de l'observatori meteorològic de Puigcerdà
(DOSSIER: LA METEOROLOGIA A CERDANYA).
Núm. 22 – Pàg. 76 (2018)
"Patrimoni medieval de la Cerdanya i el
Capcir", la descoberta del passat en el
present. Núm. 23 – Pàg. 28 (2018)
Si vols pols, vés a l'ERA, revista cerdana de
recerca. Núm. 26 – Pàg. 87 (2020)
L'electrificació de Puigcerdà: repte
organitzatiu i impacte social. Núm. 30 – Pàg.
57 (2022)

Sobrequés i Callicó, Jaume
Catalunya carolingia, obra d'abast nacional i
científic. Núm. 31 – Pàg. 36 (2022)

Solà i Franquesa, Joan M^a
La presència de La Caixa de Pensions a les
Valls d'Andorra. Núm. 27 – Pàg. 73 (2020)
La Caixa de Pensions a la Vall d'Aran. Núm.
28 – Pàg. 23 (2021)
El túnel de Toses a l'autovia A-26 entre el
Ripollès i la Cerdanya. Núm. 29 – Pàg. 20
(2021)

Solè i Irla, Martí
Presència de l'aigua en l'art sacre cerdà
(DOSSIER: COSTUMS ANCESTRALS).. Núm.
20 – Pàg. 80 (2017)
Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o
en part a la Cerdanya... Núm. 29 – Pàg. 43
(2021)
Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o
en part a la Cerdanya... Núm. 30 – Pàg. 34
(2022)
Parlem de pel·lícules rodades íntegrament
o en part a la Cerdanya... Núm. 31 – Pàg. 19
(2022)
Parlem de pel·lícules rodades íntegrament
o en part a la Cerdanya... Núm. 32 – Pàg. 12
(2023)
Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o
en part a la Cerdanya... Núm. 33 – Pàg. 54
(2023)
Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o
en part a la Cerdanya... Núm. 35 – Pàg. 36
(2024)

Soler i Amigó, Joan
El país del sol nou. Núm. 16 – Pàg. 42 (2015)
El diable i Sant Ermengol, constructors de
ponts. Núm. 18 – Pàg. 42 (2016)
Sardana o Cerdana (DOSSIER: COSTUMS

ANCESTRALS). Núm. 20 – Pàg. 60 (2017)

Sureda i Jubany, Marc
Mil anys del bisbe Oliba de Vic (DOSSIER:
OLIBA DE CERDANYA). Núm. 24 – Pàg. 75
(2019)

Terradas, Jaume
Adaptar la Cerdanya al canvi. Núm. 32 – Pàg.
76 (2023)

Tort i Donada, Joan
La Cerdanya, de Pau Vila: la construcció
d'una "pedagogia del paisatge". Núm. 25 –
Pàg. 29 (2019)

Turiera-Puigbò, Teresa
Els fets del Còrrec del Gavatx. Núm. 34 – Pàg.
56 (2024)

Vallbona, Rafael
Memòries d'un pixapins. Núm. 26 – Pàg. 67
(2020)
Andorra i Catalunya, només de costat. Núm.
27 – Pàg. 52 (2020)
El pati del darrere (DOSSIER: ELS JJOO
BARCELONA-PIRINEU 2030). Núm. 30 – Pàg.
95 (2022)

Valls, Àlvar
Verdaguer i la Cerdanya. Núm. 28 – Pàg. 14
(2021)

Vallvé i Tomàs, Quim
De La Seu d'Urgell a Oregon. Perseguint el
somni americà. Núm. 21 – Pàg. 69 (2017)

Verdaguer, Jacint
Poesia. Núm. 22 – Pàg. 12 (2018)

Vergés Pons, Oliver
Urgell fa mil anys: del naixement del comtat
a la vinculació amb Barcelona (897-1065).
(DOSSIER: OLIBA DE CERDANYA). Núm. 24 –
Pàg. 96 (2019)

Vidal, Dolors
Els cartells turístics de la Cerdanya. Núm. 24
– Pàg. 42 (2019)

Vigo Pubill, Salvador
Puigcerdà, 1939. Núm. 34 – Pàg. 71 (2024)

Viladot, Guillem
Poesia. Núm. 30 – Pàg. 7 (2022)

Vilardell Domènech, Laura
El gran poder de la crítica: el Canigó de
Verdaguer i el mapa del Pirineu de l'edició de
1886. Núm. 23 – Pàg. 34 (2018)

Villamuera Garcia, Marina
La Molina: pionera en el registre i tractament
de les lesions d'esquí. Núm. 21 – Pàg. 49
(2017)

Vinyoli, Joan
Poesia. Núm. 15 – Pàg. 8 (2014)

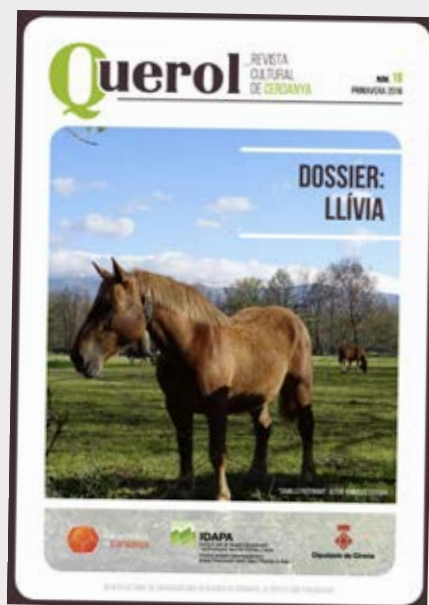
Vivas i Elias, Pep
La Cerdanya, ja no és nostra? El
desplaçament simbòlic com a efecte de la
gentrificació a la comarca (DOSSIER: LA
GENTRIFICACIÓ A LA CERDANYA). Núm. 35 –
Pàg. 118 (2024)

Querol

REVISTA CULTURAL DE Cerdanya

Podeu descarregar tots els números:

<https://www.recercacerdanya.org/querol/>

 Querol _REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

NÚM. 36
TARDOR 2024

Grup de Recerca
de Cerdanya